การอ้างถึงในนิราศสมัยใหม่ : กลวิธีการสื่อสารและการสร้างอารมณ์สะเทือนใจ

นายพรเทพ โตชยางกูร

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา ๒๕๕๓
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ□มหาวิทยาลัย

ALLUSION IN MODERN THAI NIRAT : A LITERARY TECHNIQUE IN CONVEYING MESSAGE AND EMOTION

Mr. Porntep Tochayangkoon

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts Program in Thai

Department of Thai

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2010

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การอ้างถึงในนิราศสมัยใหม่ : กลวิธีการสื่อสารและการสร้างอารมณ์สะเทือนใจ
โดย	นายพรเทพ โตชยางกูร
สาขาวิชา	ภาษาไทย
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	รองศาสตราจารย์ ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

.....คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพจน์ อัศววิรุฬหการ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา)

.....กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ไกล้รุ่ง อามระดิษ)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พรเทพ โตชยางกูร : การอ้างถึงในนิราศสมัยใหม่ : กลวิธีการสื่อสารและการสร้างอารมณ์สะเทือนใจ (ALLUSION IN MODERN THAI NIRAT : A LITERARY TECHNIQUE IN CONVEYING MESSAGE AND EMOTION) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : รศ.ดร. สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, ๑๕๑ หน้า

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มุ่งศึกษาการอ้างถึงในนิราศสมัยใหม่จำนวน ๗ เรื่อง คือ **ลำนำภูกระดึง**และ **บางกอกแก้วกำสรวล** ของอังคาร กัลยาณพงศ์ **หมายเหตุร่วมสมัย** ของไพบูลย์ วงษ์เทศ **เขียนแผ่นดิน** ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ **ม้าก้านกล้วยและกลอนกล่อมโลก** ของไพวรินทร์ ขาวงาม และ**โคลงนิราศแม่เมาะ** ของก้องภพ รื่นศิริ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาลักษณะการอ้างถึงที่หลากหลาย และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของการอ้างถึงกับการสื่อสารสำคัญและการสร้างอารมณ์สะเทือนใจในนิราศสมัยใหม่

ผลการศึกษาพบว่า นิราศสมัยใหม่ปรากฏลักษณะการอ้างถึงที่หลากหลาย ได้แก่ การอ้างถึงวรรณกรรมอื่น รวมถึงนิทาน ตำนาน และเพลง การอ้างถึงบุคคล และการอ้างถึงเหตุการณ์ กวีใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ชนิดนี้ในการสื่อสารและสร้างอารมณ์สะเทือนใจด้วยการเชื่อมโยงหรือถ่ายโยงความหมาย ขยายขอบเขตข้อมูล ตลอดจนแบ่งปันประสบการณ์ และอารมณ์ความรู้สึกจากเรื่องหนึ่งสู่อีกเรื่องหนึ่ง เพื่อนำเสนอสารและทัศนะให้ลึกซึ้งชัดเจนและมีพลังกระทบใจผู้อ่าน

กวีใช้กลวิธีการอ้างถึงเพื่อสื่อสารสำคัญและสร้างอารมณ์สะเทือนใจอย่างหลากหลาย ได้แก่ การคร่ำครวญถึงนาง โดยอ้างถึงความเปรียบและสำนวนโวหารเกี่ยวกับความทุกข์จากวรรณกรรมโบราณ เพื่อเน้นย้ำและเพิ่มความโศกเศร้าของตน สารสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การแสดงความรักและความหวงแหนมรดกของแผ่นดิน ที่กวีใช้การอ้างถึงเพื่อขยายขอบเขตข้อมูลและแบ่งปันความรู้สึกภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติที่สืบทอดมาอย่างยาวนานเพื่อปลุกเร้าให้ผู้อ่านตระหนักในคุณค่าและหวงแหนอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมของชาติ สารสำคัญประการสุดท้ายที่กวีสื่อผ่านการอ้างถึงคือ การวิพากษ์วิจารณ์สังคม ในประเด็นนี้กวีอ้างถึงทั้งแบบอย่างที่ดีงามเพื่อแสดงความคารวะชื่นชม และเป็นแบบอย่างที่ดีงามให้แก่สังคม และปัญหาสังคมเพื่อแสดงความไม่พึงปรารถนาในค่านิยมและพฤติกรรมนั้นๆ กวีจะบริภาษ เสียดสี และประชดประชัน อย่างรุนแรงมีผลในการสร้างพลังกระทบใจให้ผู้อ่านตระหนักในปัญหาและใส่ใจหาทางแก้ไข

ภาควิชา ภาษาไทย ลายมือชื่อนิสิต พรเทพ โตชยางกูร

สาขาวิชา ภาษาไทย ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา

ปีการศึกษา ๒๕๕๓

5080180822 : MAJOR THAI

KEYWORDS : ALLUSION / NIRAT / MESSAGE / EMOTION

PORNTEP TOCHAYANGKOON : ALLUSION IN MODERN THAI NIRAT : A LITERARY TECHNIQUE IN CONVEYING MESSAGE AND EMOTION. THESIS ADVISOR: ASSOCIATE PROFESSOR SUCHITRA CHONGSTITVATANA, Ph.D., 151 pp.

This thesis aims to explore the notion of allusion in seven contemporary Thai Nirat. The texts selected are **Lam Nam Phu Kra Dung** and **Bangkok Keaw Kam Suan** by Ankarn Kanlayanapong, **Mai Het Ruam Samai** by Paiboon Wongtes, **Khean Phan Din** by Nawarat Pongpaiboon, **Ma Kan Klouy** and **Klon Klom Lok** by Paiwarin Khao-ngam and **Khlong Nirat Mae Moh** by Kongpob Ruensiri. The purpose of this thesis is to study various types of allusion, and to analyze the relation between the allusion and the message and emotion conveyed by the poets.

The study reveals that various types of allusion appear in contemporary Thai Nirat such as the allusion from Thai literary texts, both modern and classical texts, including folktales and songs. There are also the allusion from people and other significant events. The poets use allusion to convey message and create emotions by converting, implying or referring to another texts, events or persons in order to convey the message and the poet's point of view more powerfully.

The poets use various types of allusion to convey various messages and emotions in the texts. For example, several poets lament for their beloved by referring to expression of sorrow in the classical texts in order to emphasize their sorrow. Another significant message is patriotism to their country. The poets use allusion to persuade the readers to value and cherish the country's heritage. Finally, the poets use allusion as a means to criticize society. The poets refer to good examples and offer salutations. On the other hand, the poets refer to social problems by means of satire and condemnation. This is to create strong impact on the readers to make the readers more aware and more willing to amend our society.

Department Thai Student's Signature Porntep Tochayangkoon

Field of Study Thai Advisor's Signature S. Chongstitvatana

Academic Year 2010

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยซาบซึ้งในพระคุณของ รศ.ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ “ครู” ผู้เมตตาให้โอกาส และคำแนะนำในการทำวิทยานิพนธ์ด้วยความห่วงใย ตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์ด้วยความเอาใจใส่ และคอยประคับประคองมิให้ศิษย์ “หลงทาง” ตลอดจนเสริมสร้างความกล้าหาญทางวิชาการ และสอนให้รู้คุณค่าแห่งความวิริยะอุตสาหะ จึงขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณ รศ.ดร.ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต ที่ได้สละเวลาอันมีค่ามาเป็นประธานสอบวิทยานิพนธ์ ตลอดจนให้คำแนะนำที่มีประโยชน์ยิ่ง ขอบพระคุณ รศ.ดร.มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ และ อ.ดร.ใกล้รุ่ง อามระดิษ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ผู้ชี้แนะแนวทางในการปรับปรุงให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยยังคงรำลึกถึงบูรพาจารย์ผู้สอนสั่งให้รู้หนังสือ รักอ่าน รักเขียน ที่ไม่อาจเอ่ยนามทุกท่านได้หมด ขอบพระคุณ อ.พนิตนาฏ จันทวงศ์ “ครูกลอน” ผู้สอนให้รักสุนทรียะแห่งวรรณศิลป์ ขอบพระคุณ ศ.ดร.นิยะดา เหล่าสุนทร รศ.ยุพร แสงทักษิณ ผศ.ดร.เสาวณิต วิงวอน และคณาจารย์ทุกท่านแห่งภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่ “บ่มเพาะ” เสริมสร้างรากฐานที่มั่นคงในโลกแห่งวรรณคดี โลกแห่งปัญญาที่ค้นคว้าต่อยอดได้ไม่สิ้นสุด

ขอขอบพระคุณ ศ.ดร.ศิราพร ณ ถลาง อ.ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะลางคุล อ.ดร.ปรมินท์ จารุวร และคณาจารย์ทุกท่านแห่งภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้และห่วงใยไถ่ถามถึงความก้าวหน้าของวิทยานิพนธ์อยู่เสมอ

ขอขอบคุณไมตรีจิตแห่งกัลยาณมิตร รุ่นพี่ และรุ่นน้องทุกคนในความช่วยเหลือต่างๆ ตลอดจนกำลังใจและแรงปลุกเร้าให้มีพลังค้นคว้าอยู่เสมอ โดยเฉพาะ “มิ่งมิตร” ผู้กระตุ้นให้อดทนและต่อเติมอารมณ์แห่ง “นิราศ” ให้สมบูรณ์

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ไม่อาจสำเร็จได้ หากไม่มีความทุ่มเทเสียสละที่เปี่ยมล้นด้วยความรักอันบริสุทธิ์ ตลอดจนการปลูกฝังให้เทิดทูนคุณค่าแห่งปัญญาและคุณธรรมของ คุณพ่อวิโรจน์ โตชยางกูร และคุณแม่นิ่มนวล เสาวนียากร ผู้ที่เป็น “ทุกสิ่งทุกอย่าง” ของผู้วิจัย ขอบพระคุณ คุณอาวสันต์ โตชยางกูร ผู้ห่วงใยและสนับสนุนเรื่องการศึกษาแก่ผู้วิจัย และขอขอบคุณ มัณฑนา โตชยางกูร น้องสาวผู้เป็นกำลังใจเสมอมา

คุณูปการแห่งความสำเร็จอันพึงมีแห่งวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นเครื่องบูชาพระคุณแด่คุณพ่อ คุณแม่ และคุณครูผู้ส่องทางปัญญาด้วยความรักและความเคารพยิ่ง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย ..... ง

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ..... จ

กิตติกรรมประกาศ ..... ฉ

สารบัญ ..... ช

บทที่ ๑ บทนำ 1

๑.๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา 1

๑.๒. วัตถุประสงค์ในการวิจัย 7

๑.๓. สมมติฐานการวิจัย 7

๑.๔. ข้อตกลงเบื้องต้น 7

๑.๕. ขอบเขตของการศึกษาวิจัย 7

๑.๖. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ 8

๑.๗. ขั้นตอนการทำวิจัย 8

๑.๘. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 8

๑.๘.๑. วิทยานิพนธ์ และงานวิจัย 9

๑.๘.๒. ตำราวิชาการ 11

๑.๘.๓. บทความวิชาการ 12

บทที่ ๒ ความหมายของการอ้างถึงและสารสำคัญในนิราศสมัยใหม่ 13

๒.๑. ความหมายของการอ้างถึง 13

๒.๒. ความหมายของนิราศสมัยใหม่ 16

๒.๓. สารสำคัญในนิราศสมัยใหม่ 17

๒.๓.๑. ลำนำภูกระดึง และบางกอกแก้วกำสรวล : การจรรโลงโลกกับการกอบกู้จิตวิญญาณมนุษย์ 17

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๒.๓.๒.หมายเหตุร่วมสมัย : ความโศกเศร้าในความสูญเสีย สู่ ความหวังในความยุติธรรม 20
๒.๓.๓. เขียนแผ่นดิน : ความงามของแผ่นดิน แด่พระแม่มิ่งขวัญแผ่นดิน 22
๒.๓.๔. ม้าก้านกล้วย : ความล่มสลายของสังคมเกษตรกรรม กับ ความเลวร้ายของสังคมเมือง 24
๒.๓.๕. กลอนกล่อมโลก : ภาวะพบพรากในสงครามและความเป็นไปในโลกทุนนิยม 26
๒.๓.๖. โคลงนิราศแม่เมาะ : อนุสรณ์แห่งรักของวิศวกร...แด่นางในฝัน 27

บทที่ ๓ ลักษณะการอ้างถึงในนิราศสมัยใหม่ 31
๓.๑. การอ้างถึงวรรณกรรมอื่น รวมถึงนิทาน ตำนาน และเพลง 31
๓.๑.๑. การอ้างถึงวรรณกรรม 31
๓.๑.๑.๑. การอ้างถึงศิลาจารึกหลักที่ ๑ 31
๓.๑.๑.๒. การอ้างถึงไตรภูมิกถา 32
๓.๑.๑.๓. การอ้างถึงมหาชาติ 36
๓.๑.๑.๔. การอ้างถึงกำศรวลโคลงดั้น 37
๓.๑.๑.๕. การอ้างถึงโคลงกวีโบราณ 38
๓.๑.๑.๖. การอ้างถึงเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา 41
๓.๑.๑.๗. การอ้างถึงรามเกียรติ์ 43
๓.๑.๑.๘. การอ้างถึงขุนช้างขุนแผน 44
๓.๑.๑.๙. การอ้างถึงกากี 45
๓.๑.๑.๑๐. การอ้างถึงพระอภัยมณี 45
๓.๑.๑.๑๑. การอ้างถึงกาพย์พระไชยสุริยา 46
๓.๑.๑.๑๒. การอ้างถึงบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว 47

๓.๑.๒. การอ้างถึงนิทาน และตำนาน 49
๓.๑.๒.๑. การอ้างถึงตำนานสถานที่ 49
๑. ตำนานเมืองนครปฐม และพระปฐมเจดีย์ 49

๒. ตำนานพระธาตุก่องข้าวน้อย นิทานก่องข้าวน้อย 51
๓.๑.๒.๒. การอ้างถึงนิทานเบ็ดเตล็ด 52
๑. นิทานดาวลูกไก่ 52

๓.๑.๓. การอ้างถึงเพลง 53
๓.๑.๓.๑. การอ้างถึงเพลงร้องเล่น หรือเพลงกล่อมเด็ก 53
๑. เพลงวัดโบสถ์ 53
๒. เพลงจันทร์เจ้า 54
๓.๑.๓.๒. การอ้างถึงเพลงพื้นบ้าน 56
๑. เพลงเต้นกำรำเคียว 56
๒. เพลงหมอลำ 57
๓.๑.๓.๓. การอ้างถึงเพลงลูกทุ่ง 58

๓.๒. การอ้างถึงบุคคล 60
๓.๒.๑. การอ้างถึงบุคคลต่างชาติในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ 60
๓.๒.๒. การอ้างถึงชาวบ้านบางระจัน 67
๓.๒.๓. การอ้างถึงพันท้ายนรสิงห์ 68
๓.๒.๔. การอ้างถึงอดอล์ฟ ฮิตเลอร์ 69
๓.๒.๕. การอ้างถึงคณะราษฎร 73
๓.๒.๖. การอ้างถึงจอมพล ป. พิบูลสงคราม 75
๓.๒.๗. การอ้างถึงจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ 88

๓.๓. การอ้างถึงเหตุการณ์ 89
๓.๓.๑. การอ้างถึงเหตุการณ์ไฟไหม้โรงงานตุ๊กตา 89
๓.๓.๒. การอ้างถึงเหตุการณ์วินาศกรรม ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๔ และสงครามต่อต้านการก่อการร้าย 90
๓.๓.๓. การอ้างถึงเหตุการณ์การประชุมเอเปค ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ (APEC ๒๐๐๓) 95
๓.๓.๔. การอ้างถึงเหตุการณ์โรคไข้หวัดนกระบาด 100

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๔ กลวิธีการอ้างถึงกับการสื่อสารและการสร้างอารมณ์สะเทือนใจ 103
๔.๑. การคร่ำครวญถึงนาง 105
๔.๒. การแสดงความรักและความหวงแหนมรดกของแผ่นดิน 107
๔.๒.๑. ความรักและความหวงแหนในธรรมชาติและสถานที่สำคัญ 108
๔.๒.๒. ความรักความหวงแหนในศิลปวัฒนธรรมไทย 110
๔.๓. การวิพากษ์วิจารณ์สังคม 114
๔.๓.๑. ปัญหาการหลงอยู่ในอวิชชา 115
๔.๓.๒. ปัญหาการลุ่มหลงในกิเลส 117
๔.๓.๓. ปัญหาการใช้ความรุนแรง 123
๔.๓.๔. ปัญญาเรื่องค่านิยมและกระแสสังคม 127
๔.๓.๕. ปัญหาการขาดไร้คุณธรรม 133
๔.๓.๖. ปัญหาความยากจน 136
๔.๓.๗. การแสดงแบบอย่างที่ดีงาม 138

บทที่ ๕ บทสรุป และข้อเสนอแนะ 142
๕.๑. บทสรุป 142
๕.๒. ข้อเสนอแนะ 145

รายการอ้างอิง 146
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์ 151

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๑
บทนำ

๑.๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การอ้างถึง เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่กวีใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานเพื่อทำให้งานเขียนชัดเจนและลึกซึ้งน่าสนใจ ดังที่พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย ของราชบัณฑิตยสถาน อธิบายความหมายและผลของการอ้างถึง ว่า

> การที่ผู้แต่งกล่าวอ้างอิงไปถึงบุคคล เหตุการณ์ นิทาน วาทะสำคัญ ประวัติหรือวรรณกรรมอื่นซึ่งอยู่นอกเรื่องที่เขียน โดยการเอ่ยแต่เพียงสั้นๆ ไม่มีคำอธิบายยาวความ ผลได้ที่สำคัญของการใช้การอ้างถึงก็คือ การเพิ่มพลังให้และสร้างความเข้าใจชัดให้แก่ข้อความนั้นๆ เพราะเป็นการช่วยสร้างความเข้าใจในสิ่งใหม่ได้อย่างรวดเร็ว และซึมทราบด้วยการสัมพันธ์เข้ากับประสบการณ์เก่าที่ผู้อ่านมีอยู่แล้ว อีกประการหนึ่ง การอ้างถึงยังเป็นการเตือนให้ผู้อ่านระลึกได้ว่า อุบัติการณ์ต่างๆ ในโลกนี้มีหลายสิ่งที่เป็นสัจธรรมยั่งยืนอยู่ในธรรมชาติและวิถีชีวิตของมนุษย์ ไม่ว่ากาลเวลาจะล่วงไปเพียงไรยังมีเรื่องเกิดใหม่ที่ซ้ำเหมือนเรื่องเก่าที่เคยบังเกิดมาครั้งแล้วครั้งเล่า (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๒ : ๘๗)

ในการสร้างสรรค์วรรณคดีประเภทนิราศ การอ้างถึง เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ชนิดหนึ่งที่มีส่วนสำคัญในการขยายขอบเขตเนื้อหาตลอดจนเชื่อมโยงประสบการณ์ร่วมระหว่างผู้เขียนกับผู้อ่านที่นอกจากจะทำให้งานเขียนมีความลึกซึ้งแล้ว ยังเป็นการแสดงภูมิปัญญาและความรอบรู้ของทั้งผู้เขียนและผู้อ่านอีกด้วย

นิราศสมัยโบราณส่วนมากมุ่งเสนอการคร่ำครวญการพลัดพรากจากนางที่รัก กวีจะมุ่งเสนอสาระสำคัญของเรื่องคือการโหยหาความรักที่พลัดพรากผ่านการพรรณนาอารมณ์โศกครวญอย่างซาบซึ้ง ยิ่งกวีแสดงภาวะโศกเพราะคิดถึงนางมากเท่าใดก็จะยิ่งสะท้อนให้เห็นถึงอารมณ์รักโหยหานางผู้เป็นที่รักมากยิ่งขึ้นเท่านั้น

การอ้างถึงที่ปรากฏในนิราศสมัยโบราณส่วนใหญ่จึงเป็นการอ้างถึงตัวละคร หรือเหตุการณ์จากวรรณคดีเรื่องอื่น โดยจะสังเกตว่า มักจะปรากฏการอ้างถึงตัวละคร หรือเหตุการณ์พลัดพรากของตัวละครในวรรณคดี หรือนิทานเรื่องอื่นๆ เพื่อเชื่อมโยงและเน้นย้ำปริมาณความทุกข์โศกของกวีว่ามีมากกว่ากว่าตัวละครเหล่านั้น เช่น **โคลงนิราศหริภุญชัย** ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ที่ว่า

ประภาพิโยคสร้อย **สุทธนู**[*] ก็ดี
สมุทรโฆษว้าง**พินทู** แม่งม้าง
ขุนบาจากเจียน**อู** **ษา**ราช
อกพี่แอ่นร้อนร้าง **กว่าเบื้องบูรเพ**
(ประเสริฐ ณ นคร, ๒๕๔๖ : ๒๕๖)

ใน**กาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก** ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศ ก็ปรากฏการอ้างถึงยุคทั้ง ๔ ตามคติฮินดู พร้อมอ้างถึงเหตุการณ์พลัดพรากของตัวละครคู่สำคัญในยุค กล่าวคือ ในกฤษดิยุค เป็นยุคแห่งความสุขสมบูรณ์ ไตรดายุค เป็นยุคที่พระรามพลัดพรากนางสีดา ทวาบรยุค เป็นยุคที่พระอนิรุทธพลัดพรากนางอุษา สำหรับกลียุคอันเป็นยุคที่เชื่อว่าเป็นยุคปัจจุบัน กวีจึงรำพันว่าเป็นยุคที่กวีต้องพลัดพรากจากนาง

กฤษดิยุคสุขสบายจริง ทั้งชายหญิงสิ่งเกษมสรรพ์
นฤไภยไม่พรากกัน อยู่ชื่นชมสมสำราญ ...
ไตรดายุคพระรามา **จากสีดา**อ่าโฉมสมร
พระผลาญยักษ์มารมรณ์ ได้สีดาอ่าองค์คืน ...
ทวาบรยุคพระอนิรุทธ **จากนงนุชนางอุษา**
สองคร่ำร่ำโศกา นานมาไช้ได้นางคืน ...
กลียุคเรียมจากเจ้า เมื่อใดเล่าจะกลับมา
โอ้น้องของพี่อา ไกลพี่แล้วแก้วกลอยใจ ...
(เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ, ๒๕๑๓ : ๑๐๐ - ๑๐๑)

ในนิราศสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ กลวิธีการอ้างถึงยังคงปรากฏในกระบวนการสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มความเข้มข้นของอารมณ์ทุกข์โศกอย่างต่อเนื่อง เช่น **โคลงนิราศพระยาตรัง** ที่อ้างถึง

[*] ตัวอักษรเน้นดำในตัวอย่างคำประพันธ์ทุกบทเป็นของผู้วิจัย

กวีผู้คร่ำครวญถึงการพลัดพรากจากนางที่รักในสมัยกรุงศรีอยุธยาเพื่อเชื่อมโยงกับความทุกข์โศกของตนเองและเน้นย้ำปริมาณที่มีมากกว่า ว่า

ศรีปราชญ์นิราศท้าว **จุฬาลักษณ์**
ร่ำเรื่องร่ำรักทุก น่านกว้าง
ทวาทศมาสศักดิ์ สามปราชญ์ วังแฮ
ยังไป่ปานเรียมร้าง ร่ำไห้หาสมร
(พระยาตรัง, ๒๕๔๗ : ๑๕๓)

การอ้างถึงวรรณคดีนิราศในอดีตดังคำประพันธ์ข้างต้นเป็นการเชื่อมโยงความทุกข์จากการพลัดพรากนางของกวีโบราณกับความทุกข์ของตนเอง เพื่อเปรียบเทียบน้ำหนักความทุกข์ของตนที่มีมากกว่ากวีโบราณ

นอกจากนี้ ยังมีการอ้างถึงโดยการอาศัยเรื่องการพลัดพรากของตัวละครในวรรณคดีเรื่องอื่นเป็นเค้าโครงในการพรรณนา เช่น **นิราศอิเหนา** ของสุนทรภู่ ที่นำเหตุการณ์การพลัดพรากของอิเหนากับบุษบาตอนลมหอบ กระทั่งการอ้างถึงเพื่อล้อเลียน เช่น **นิราศมะเหลเถไถ** พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ล้อเลียน วรรณคดีเรื่อง**มะแหลเถไถ** ของคุณสุวรรณ

นิราศสมัยใหม่จะมีการขยายขอบเขตเนื้อหาของการคร่ำครวญ จากที่เคยคร่ำครวญถึงนางอันเป็นที่รักมาเป็นการคร่ำครวญถึงธรรมชาติและจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ ตลอดจนแสดงทัศนะในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อปลุกเร้า และชี้นำทางความคิดต่อสังคมเพื่อให้เพื่อนมนุษย์เกิดความตระหนักในความสำคัญและคุณค่าของธรรมชาติ รวมถึงระบบคุณค่าทางจิตใจ (ณัฐกาญจน์ นาคนวล, ๒๕๔๗ : ๓ - ๔) กวีก็ยังคงใช้กลวิธีการอ้างถึงในกระบวนการสร้างสรรค์นิราศเสมอมา

จากการศึกษาพบว่า กวีใช้กลวิธีการอ้างถึงเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงสารและอารมณ์ในลักษณะที่หลากหลาย การอ้างถึงที่ปรากฏในนิราศสมัยใหม่มากที่สุดคือ การอ้างถึงวรรณกรรมอื่น ทั้งนี้รวมทั้งนิทาน ตำนาน และเพลง เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับการอ้างถึงวรรณกรรมในนิราศสมัยโบราณ พอจะสังเกตได้ว่า กวีไม่กล่าวอ้างถึงความทุกข์ที่เกิดจากการพลัดพรากของตัวละครเพื่อเน้นย้ำปริมาณความโหยหาในความรัก หากแต่กวีจะอ้างถึงเพื่อจุดประสงค์เพื่อขยายความและขอบเขตของเนื้อหานิราศ เพื่อแบ่งปันประสบการณ์ร่วม สร้างอารมณ์ร่วม อันจะมี

บทบาทสำคัญในการสื่อสารทัศนะและการวิพากษ์วิจารณ์ของกวี ดังจะเห็นจากตัวอย่างใน **ลำนำภูกระดึง** บท “รถเร็วลิ่วปลิวลม” ของอังคาร กัลยาณพงศ์ ดังนี้

ค่ำเช้าเข้าหอสีซอลึงค์ อบนวดซึ้งแสนห้าร้อยสวรรค์
ราตรีอึงมี่กลางแสงจันทร์ เลี้ยงรับขวัญใหญ่ไชโยยาว
(อังคาร กัลยาณพงศ์, ๒๕๑๖ : ๔๒)

กวีอ้างถึงพฤติกรรมของข้าราชการ เสนาอำมาตย์ จาก**กาพย์พระไชยสุริยา** ที่ว่า *“ค่ำเช้าเข้าแต่หอ เฝ้าสีซอล่อกามา”* (พ. ณ ประมวญมารค, ๒๕๑๙ : ๓๓) ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ทำให้เมืองสาวัตถีต้องล่มจม เกิดเหตุอาเพศ เกิดน้ำป่าไหลท่วมเมือง ผีป่าอาละวาด ทำให้ชาวเมืองล้มตายจำนวนมาก การอ้างถึงในลักษณะนี้มีส่วนทำให้เนื้อหาลึกซึ้งน่าสนใจขึ้น ด้วยการเชื่อมโยงสารสำคัญจาก**กาพย์พระไชยสุริยา**มาสู่**ลำนำภูกระดึง** อีกทั้งยังสอดรับกับเนื้อหาใน**ลำนำภูกระดึง**ที่กวีกำลังวิพากษ์วิจารณ์สังคมที่ถูกกิเลสตัณหาครอบงำ พร้อมทั้งส่งสัญญาณเตือนว่าหากสังคมเป็นเช่นนี้บ้านเมืองก็จะล่มจมเช่นเดียวกับเมืองสาวัตถีในเรื่องกาพย์พระไชยสุริยา

ใน**หมายเหตุร่วมสมัย** ของไพบูลย์ วงษ์เทศ บท “ชมเมือง” ที่พรรณนาถึงความทุกข์ยากลำบากของคนในเมืองผ่านการร้องขอความหวังที่จะดำรงชีวิตอยู่ต่อไปอย่างลมๆ แล้งๆ ของเด็ก ว่า

ขอข้าวขอแกง ขอแฟงฟัก
ขอเถิดจันทร์ที่รักจงให้ฉัน
พ่อเจ็บแม่จนหัวใจครัน
ดื่มแต่น้ำรองขันในคงคา
ฉันมีน้องน้อยน้อยที่คอยหิว
ไส้กิ่วเสียงน้องฉันร้องจ้า
แม่ไปเก็บข้าวกล้องในท้องนา
ยามสามยังไม่มาจนป่านนี้
หาข้าวก้นครัวเสียทั่วซอก
มีถั่วงอกเก่าคร่ำดำมิดหมี
ข้าวจะกรอกหม้อไหก็ไม่มี
สงสารฉันเถิดพี่พระจันทร
(ไพบูลย์ วงษ์เทศ, ๒๕๓๙ : ๑๑๘)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กวีอ้างถึง บทร้อง “จันทร์เอ๋ยจันทร์เจ้า ขอข้าวขอแกง” มาเป็นสื่อในการถ่ายทอดอารมณ์ ถือเป็นการสร้างความลึกซึ้งด้านเนื้อหาและอารมณ์ได้อย่างแยบยลและเหมาะสม เพราะบทร้องนี้มีลักษณะเนื้อหาและอารมณ์สอดคล้องกับความรู้สึกที่กวีต้องการจะถ่ายทอด

ใน**กลอนกล่อมโลก** ของไพวรินทร์ ขาวงาม บท “ปีคน” ที่อ้างถึงเหตุการณ์ไข้หวัดนกระบาด ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๗ – ๒๕๔๘ ตรงกับปีวอก – ปีระกา เหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ไม่กล้าบริโภคไก่ หรือสัตว์ปีกต่างๆ จนรัฐบาลและผู้เกี่ยวข้องต้องรณรงค์ด้วยการบริโภคไก่ให้ดูว่าหากผ่านขั้นตอนการปรุงให้สุกแล้ว การบริโภคไก่ก็ไม่เป็นอันตราย นอกจากนั้น กวียังอ้างถึงสำนวน “เชือดไก่ให้ลิงดู” เพื่อแสดงความสมเพชในพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมที่สุดท้ายก็หลงไปกับกระแสการรณรงค์โดยขาดการไตร่ตรองด้วยปัญญาของตน อันหมายถึงระดับสติปัญญาของคนกับลิงที่ไม่แตกต่างกัน ดังนี้

กินไก่ให้คนดูก็ดูได้
เชือดไก่ให้ลิงดูก็ดูสม
หลอกคนให้สังคังก็สังคม
ลิงอย่างอัญขยม...สวัสดี!
(ไพวรินทร์ ขาวงาม, ๒๕๔๗ : ๑๓๒)

หรือในโคลงบท “วังนารายณ์” ใน**เขียนแผ่นดิน** ที่ว่า

ศรีเอยพระเจ้าอยู่ ที่ใด
อยู่อดีตปัจจุบันใน ที่นี้
ศรีเอยพระเจ้าไป ปรโลก
ยังแต่อิฐปูนชี้ ช่องแก้วกู่สถาน
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์,๒๕๔๑ : ๒๓๘)

กวีอ้างถึง *“ศรี”* หรือ *“ศรีปราชญ์”* ผู้ที่เชื่อกันว่าเป็นกวีคนสำคัญในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยอ้างถึงโคลงโต้ตอบระหว่างพระยาแสนหลวงกับศรีปราชญ์ ที่ว่า

พระยาแสนหลวง : ศรีเอยพระเจ้าฮื่อ ปางใด
ศรีปราชญ์ : ฮื่อเมื่อพระเสด็จไป ป่าแก้ว
พระยาแสนหลวง : รังสีบ่สดใส สักหยาด
ศรีปราชญ์ : ดำแต่นอกในแผ้ว ผ่องเนื้อนพคุณ
(พระยาตรัง, ๒๕๔๗ : ๒๙๙)

การอ้างถึงข้างต้น เป็นการเชื่อมโยง “ศรีปราชญ์” กับสถานที่ คือ นารายณ์ราชนิเวศน์ จังหวัดลพบุรี เนื่องจาก “ศรีปราชญ์” เป็นกวีคนสำคัญผู้มีเรื่องราวผูกพันกับสถานที่ดังกล่าวในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทำให้ผู้อ่านสามารถรับรู้และนึกย้อนเรื่องราวในสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี

ใน**โคลงนิราศแม่เมาะ** มีลักษณะการคร่ำครวญถึงนางผู้เป็นที่รัก ดังที่ระบุไว้ที่หน้าปกว่าเป็น “อนุสรณ์แห่งรักแท้ของวิศวกร...แด่นางในฝัน” การอ้างถึงที่ปรากฏในเรื่อง นอกจากจะมุ่งแสดงอารมณ์คร่ำครวญเป็นสำคัญ แล้วยังเป็นการอ้างถึงเพื่อขยายความหมาย หรือเพื่อชี้แนะสังคม เช่น

“หัวงิ้ว” หนามงิ้วแน่น เต็มที
ต้องโทษกามวิถี ป่ายต้น
ครุฑอุ้มโอบกากี ข้ามฝั่ง น้ำนอ
เชยชื่นฉิมพลีพ้น โทษนี้ฤาไฉน
(ก้องภพ รื่นศิริ, ๒๕๔๙ : ๒๑)

ตัวอย่างข้างต้นอ้างถึง ต้นงิ้วในนรก และวิมานต้นงิ้วหรือวิมานฉิมพลีของพญาครุฑ ตลอดจนเหตุการณ์ที่พญาครุฑลักพานางกากี ซึ่งเป็นการประพฤติผิดศีล ต้องได้รับโทษปีนต้นงิ้วในนรก การอ้างถึงดังกล่าวถือเป็นอุทาหรณ์ชี้แนะสังคมเรื่องไม่ควรประพฤติผิดในกาม

จากที่กล่าวมา จะเห็นว่า การอ้างถึง (allusion) เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์อย่างหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการสื่อสารและสร้างอารมณ์สะเทือนใจในวรรณคดีประเภทนิราศมาเป็นเวลานาน โดยเฉพาะการอ้างถึงในนิราศสมัยใหม่นั้นจะมีลักษณะที่หลากหลาย กล่าวคือ การอ้างวรรณคดี บุคคล และเหตุการณ์ ซึ่งสอดรับกับจุดมุ่งหมายในการวิพากษ์ ตั้งคำถาม ตลอดจนชี้แนะสังคม กลวิธีการอ้างถึงจึงยิ่งมีบทบาทสำคัญในการสื่อสารและถ่ายทอดอารมณ์สะเทือนใจมากขึ้น

การอ้างถึงในนิราศสมัยใหม่จึงเป็นเรื่องน่าสนใจศึกษา ประกอบกับผู้วิจัยพบว่า ยังไม่มีการศึกษาวิจัยการอ้างถึงในฐานะที่เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่มีบทบาทสำคัญในการสื่อสารและสร้างอารมณ์สะเทือนใจในนิราศสมัยใหม่ ผู้วิจัยจึงประสงค์ที่จะศึกษาประเด็นดังกล่าว เพื่อแสดงให้เห็นลักษณะของกลวิธีการอ้างถึงที่หลากหลายในกระบวนการสร้างสรรค์นิราศสมัยใหม่ ตลอดจนชี้ให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของกลวิธีทางวรรณศิลป์ประเภทนี้

๑.๒. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาลักษณะการอ้างถึงที่หลากหลายในนิราศสมัยใหม่

๒.๒ เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของการอ้างถึงกับการสื่อสารและการสร้างอารมณ์สะเทือนใจในนิราศสมัยใหม่

๑.๓. สมมติฐานการวิจัย

การอ้างถึงในนิราศสมัยใหม่มีลักษณะหลากหลาย กวีใช้การอ้างถึงเป็นกลวิธีหนึ่งในการสื่อสารสำคัญและสร้างอารมณ์สะเทือนใจ

๑.๔. ข้อตกลงเบื้องต้น

การอ้างถึง ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ หมายถึง กลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ใช้การกล่าวถึง พาดพิงถึง หรือการอ้างอิงถึงวรรณกรรมอื่นๆ บุคคล และเหตุการณ์ เพื่อสร้างความหมายให้ผู้อ่านเชื่อมโยงกับสารสำคัญของเรื่อง

๑.๕. ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกศึกษานิราศที่ปรากฏการอ้างถึงวรรณกรรมเรื่องอื่นๆ หรือมีเหตุผลพอที่จะเชื่อมโยงกับวรรณกรรมอื่นๆ การอ้างถึงสำนวน บุคคล เหตุการณ์ ซึ่งเป็นผลงานของกวีร่วมสมัย ๕ คน จำนวน ๗ เรื่อง สามารถลำดับตามปีที่พิมพ์ครั้งแรกได้ดังนี้

๑. **ลำนำภูกระดึง** (พ.ศ. ๒๕๑๒) ของอังคาร กัลยาณพงศ์
๒. **นิราศนครศรีธรรมราช** หรือ **บางกอกแก้วกำศรวล** (พ.ศ. ๒๕๒๑) ของอังคาร กัลยาณพงศ์ ซึ่งการกล่าวถึงในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะใช้ชื่อ **บางกอกแก้วกำศรวล**
๓. **หมายเหตุร่วมสมัย** (พ.ศ. ๒๕๒๑) ของไพบูลย์ วงษ์เทศ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๔. **เขียนแผ่นดิน** (พ.ศ. ๒๕๓๖) ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

๕. **ม้าก้านกล้วย : ฝันแรมร้างนิราศชีวิตจริง** (พ.ศ. ๒๕๓๘) ของไพวรินทร์ ขาวงาม ซึ่งการกล่าวถึงในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะใช้ชื่อ **ม้าก้านกล้วย**

๖. **กลอนกล่อมโลก : นิราศรักมือแห่งสันติภาพ นิราศรบตีนแห่งสงคราม** (พ.ศ. ๒๕๔๗) ของไพวรินทร์ ขาวงาม ซึ่งการกล่าวถึงในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะใช้ชื่อ **กลอนกล่อมโลก**

๗. **โคลงนิราศแม่เมาะ** (พ.ศ. ๒๕๕๐) ของก้องภพ รื่นศิริ

ประเด็นการศึกษาแบ่งเป็น ๒ ประเด็นหลัก คือ ประเด็นแรก จะศึกษาลักษณะการอ้างถึงของนิราศสมัยใหม่ว่ามีการอ้างถึงในลักษณะใด ประเด็นที่สอง เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของการอ้างถึงที่มีบทบาทสำคัญในการสื่อสารและสร้างอารมณ์สะเทือนใจ เพื่อให้เข้าใจความสำคัญของกลวิธีทางวรรณศิลป์ดังกล่าวในกระบวนการสร้างสรรค์นิราศสมัยใหม่อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

๑.๖. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๖.๑. เข้าใจกลวิธีการอ้างถึงที่ใช้ในการสื่อสารและสร้างอารมณ์สะเทือนใจในนิราศสมัยใหม่

๑.๖.๒. เป็นแนวทางในการศึกษากลวิธีการอ้างถึงในวรรณคดีประเภทอื่นต่อไป

๑.๗. ขั้นตอนการทำวิจัย

๑.๗.๑. ศึกษาแนวคิดเรื่องการอ้างถึง และค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๒. ศึกษาตัวบทที่กำหนดอย่างละเอียด

๑.๗.๓. รวบรวมและจัดกลุ่มลักษณะการอ้างถึงที่พบ

๑.๗.๔. วิเคราะห์ข้อมูลตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเรียบเรียงตามโครงร่างที่กำหนดไว้

๑.๗.๕. สรุปผลและนำเสนอในรูปแบบของวิทยานิพนธ์

๑.๘. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณคดีประเภทนิราศ พบว่ามีหลากหลายทั้งที่ตีพิมพ์เป็นรูปเล่มในลักษณะตำรา และวิทยานิพนธ์ โดยมากจะเป็นการอธิบายให้ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับนิราศ วิเคราะห์ลักษณะ รูปแบบ กลวิธีทางวรรณศิลป์อย่างกว้างๆ บางเล่มเป็นการศึกษาวิเคราะห์นิราศเฉพาะเรื่องอย่างละเอียดลึกซึ้ง ดังนี้

๑.๘.๑. วิทยานิพนธ์ และงานวิจัย

ณัฐกาญจน์ นาคนวล. “**นิราศสมัยใหม่ในกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์ และไพวรินทร์ ขาวงาม**.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

เป็นการศึกษานิราศสมัยใหม่ในกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์ และไพวรินทร์ ขาวงาม ซึ่งมีลักษณะเด่นในการสืบทอดขนบจากนิราศโบราณและมีการสร้างสรรค์นวลักษณ์ในการขยายขอบเขตความคิดและเนื้อหาให้ปรากฏอย่างเด่นชัด

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า กวีใช้ขนบนิราศเพื่อนำเสนอความคิดและเนื้อหาในการที่จะสร้างสรรค์กวีนิพนธ์เพื่อจรรโลงโลกและชี้แนะแนวทางในการแก้ปัญหาสังคมโดยพัฒนาขนบการจากและการฝากนางเป็นการจากและฝากสิ่งมีค่าที่เป็นนามธรรมไว้กับมนุษย์ เช่น ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ และความดีงามของจิตวิญญาณมนุษย์ กวีจึงคร่ำครวญถึงความสูญเสียสิ่งเหล่านี้ด้วยความทุกข์

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้แสดงให้เห็นว่า นิราศสมัยใหม่ ของอังคาร กัลยาณพงศ์ และไพวรินทร์ ขาวงาม เป็นตัวอย่างของนิราศสมัยใหม่ที่ขยายขอบเขตความคิดและเนื้อหาจากวรรณคดีแสดงความรักระหว่างปัจเจกชนไปสู่การเป็นวรรณคดีจรรโลงปัญญาแก่สังคม

นอกจากนี้ ยังมีวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาผลงานของกวีสมัยใหม่ แบ่งเป็นการศึกษาผลงานของกวีเฉพาะบุคคลในประเด็นศิลปะการใช้ภาษา ลีลา และความคิด หรือการศึกษาผลงานของกวีหลายคนที่มีลักษณะร่วมในการใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์เพื่อสื่อสารและสร้างความหมายอันลึกซึ้งของงาน ดังนี้

พิทยา เหรียญสุวรรณ. “**ศิลปะการใช้ภาษาในกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์**.” ปริญญานิพนธ์ ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๐.

ปริญญานิพนธ์เล่มนี้เน้นศึกษาเรื่องการใช้คำ และการใช้ภาพพจน์เพื่อสร้างจินตภาพในกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์ และสรุปได้ว่าประเภทของโวหารและศิลปะในการใช้ภาษาแสดง

ให้เห็นอารมณ์ จินตนาการและความผูกพันที่อังคารมีต่อวรรณคดีโบราณ ศิลปกรรม ธรรมชาติ และสังคมมนุษย์

ปรมาภรณ์ ลิมป์เลิศเสถียร. "**ร้อยกรองของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ : วัจนลีลากับความคิดของกวี**." วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ศึกษาลีลาการใช้ภาษาที่เป็นลักษณะเด่นในงานร้อยกรองของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ สรุปได้ว่า เนาวรัตน์มักเลือกสรรถ้อยคำที่มีลีลาอ่อนหวานนุ่มนวลมาสื่อสารความคิด นอกจากนี้ ยังนำขนบการแต่งวรรณคดีและเพลงพื้นบ้านมาปรับประยุกต์ใช้ในงานเพื่อสื่อสารระร่วมสมัยได้อย่างสัมฤทธิผล

นฤมล อินทรลักษณ์. "**วัจนลีลาการเสนอภาพลักษณ์สังคมเมืองในกวีนิพนธ์ของไพวรินทร์ ขาวงาม**." วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ศึกษาวิเคราะห์วัจนลีลาในการเสนอภาพลักษณ์สังคมเมืองในกวีนิพนธ์ของไพวรินทร์ ขาวงาม สรุปได้ว่า กวีเลือกสรรถ้อยคำที่มีความโดเด่นทั้งด้านเสียงและความหมาย มีนัยทางความรู้สึกเชิงนามธรรม กลวิธีการนำเสนอส่วนใหญ่เป็นการเล่าเรื่อง และใช้ภาษาเชิงเสียดสีและประชดประชัน สอดคล้องกับเนื้อหาและสะท้อนให้เห็นทัศนคติในแง่ลบของกวีที่มีต่อสังคมเมือง

เบญจพร เนียรนาทสกุล. "**จินตภาพเกี่ยวกับธรรมชาติในกวีนิพนธ์ของอุชเชนี, เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และไพวรินทร์ ขาวงาม**." วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ศึกษาเนื้อหาและกลวิธีการสร้างจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติในกวีนิพนธ์ของอุชเชนี, เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และไพวรินทร์ ขาวงาม สรุปได้ว่า กวีทั้ง ๓ คนใช้ภาษาแสดงสภาพ ทั้งแสง สี เสียง ใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์เพื่อสร้างจินตภาพที่สอดคล้องกับสารสำคัญของเรื่อง อันได้แก่ การสร้างความหวังและกำลังใจ การปลูกฝังอุดมคติที่ดีงามแก่ผู้คน และแสดงสภาพและปัญหาสังคมในปัจจุบัน

วิทยานิพนธ์ในกลุ่มนี้แม้จะมีการวิเคราะห์ถึงกลวิธีการอ้างถึงที่ปรากฏในผลงานกวีนิพนธ์ แต่เป็นเพียงตัวอย่างเพื่อแสดงให้เห็นถึงลีลาหนึ่งของกวีสมัยใหม่ที่นำวรรณคดีโบราณมาปรับประยุกต์เพื่อสื่อสาระสมัยใหม่ ไม่ได้ศึกษาวิจัยการอ้างถึงในฐานะกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่มีบทบาทในการสื่อสารและสร้างอารมณ์สะเทือนใจ

๑.๘.๒. ตำราวิชาการ

ตำราวิชาการที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปของนิราศ ตั้งแต่ความหมายของคำว่านิราศ ประเภทนิราศ องค์ประกอบต่างๆ แนวทางการศึกษานิราศ ตลอดจนสังเขปเนื้อหานิราศในสมัยต่างๆ มีหลายเล่ม เช่น **ลิลิตและนิราศ** ของวัชรี รมยะนันทน์, **วรรณกรรมนิราศ** ของน้อมนิจ วงศ์สุทธิธรรม, **วรรณคดีนิราศ** ของกมล การกุศล และ**วรรณคดีนิราศ** ของประจักษ์ ประภาพิทยากร เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีตำราวิชาการที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการสร้างสรรค์วรรณศิลป์ในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่ เช่น

หวังสร้างศิลป์นฤมิต เพริศแพร้ว : การสืบทอดขนบกับการสร้างสรรค์วรรณศิลป์ในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่ ของสุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา มีเนื้อหาว่าด้วยกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่ตั้งแต่จุดเริ่มต้น กล่าวถึงกวีนิพนธ์และพันธกิจของกวีตามที่กวีสมัยใหม่พินิจตนเอง วิเคราะห์ให้เข้าใจว่ากวีร่วมสมัยมองธรรมชาติและใช้ธรรมชาติสร้างวรรณศิลป์อย่างไร ตลอดจนพิจารณาลีลาวรรณศิลป์ของกวีนิพนธ์สมัยใหม่เพื่อให้เข้าใจขนบการสร้างสรรค์วรรณศิลป์และการนำขนบโบราณมาพัฒนาการสร้างสรรค์ให้มีลักษณะเฉพาะของกวีแต่ละคน โดยศึกษาผ่านงานของอุชเชนี อังคาร กัลยาณพงศ์ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ไพวรินทร์ ขาวงาม และจิรนันท์ พิตรปรีชา

กวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย : บทวิเคราะห์และสรรนิพนธ์ เป็นส่วนหนึ่งของรายงานวิจัยเรื่อง “กวีนิพนธ์ไทยในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมไทยร่วมสมัย : ประสบการณ์จากวรรณคดีไทย อังกฤษ อเมริกัน ฝรั่งเศสและเยอรมัน” ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า กวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่มีรากฐานทางวรรณศิลป์ที่มั่นคงและยังทรงไว้ซึ่งแก่นสารอันเป็นพลังทางปัญญา โดยนิยามพลังทางปัญญาว่า “ความรู้และความคิดที่นำไปสู่ความเข้าใจอันลึกซึ้งในเรื่องของโลกและมนุษยชาติ และในขณะเดียวกันอาจปลุกจิตสำนึกให้เกิดพฤติกรรมที่จรรโลงโลกและมนุษยชาติด้วย”

ในภาคผนวก นอกจากมีบทวิเคราะห์พลังทางปัญญาในงานกวีนิพนธ์ของจ่าง แซ่ตั้ง และสุจิตต์ วงษ์เทศแล้ว ยังมีบทวิเคราะห์ภาพรวมของกวีนิพนธ์ของไพบูลย์ วงษ์เทศ และบทวิเคราะห์หมายเหตุร่วมสมัย สรุปได้ว่า กวีนิพนธ์ของไพบูลย์ วงษ์เทศ มีลักษณะช่วยเสริมสร้างปัญญาและเตือนสติสังคม มีกลวิธีการใช้ภาษาที่สืบสานขนบโบราณมาสร้างสรรค์ให้สอดรับกับเนื้อหาเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวและอารมณ์ในสมัยใหม่

๑.๘.๓. บทความวิชาการ

บทความเรื่อง "**การใช้ allusion ในบทกวีนิพนธ์**" ของนิตยา มาศะวิสุทธิ์ จากหนังสือ **นิตยานิพนธ์** กล่าวถึง การใช้ allusion ในกวีนิพนธ์เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก และความหมายระหว่างผู้ประพันธ์กับผู้อ่าน โดยยกตัวอย่างบทกล่อมของสุจิตต์ วงษ์เทศ ที่ใช้กลวิธี allusion รูปแบบ ท่วงทำนอง อารมณ์ และความรู้สึกของเพลงกล่อมเด็กในสมัยก่อนถ่ายทอดประสบการณ์และความประทับใจเกี่ยวกับเหตุการณ์ปัจจุบัน

นอกจากนี้ ยังยกตัวอย่างกวีนิพนธ์ของต่างประเทศ เช่น "out, out" ของ Robert Frost, "Leda and The Swan" ของ William Butler Yeats และ "Epitah on Newton" ของ Alexander Pope มาเป็นตัวอย่างเพื่อแสดงให้เห็นถึงลักษณะและความสำคัญของการใช้ allusion ในกวีนิพนธ์ เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกและความหมายของบทกวีที่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความสามารถของกวีแต่เพียงฝ่ายเดียว หากแต่ผู้อ่านต้องมีความพร้อมและมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมนั้นๆ เพียงพอด้วย

บทความเรื่อง "**ม้าก้านกล้วย นิราศแรมร้างจากฝัน**" ของสุจิตา จงสถิตย์วัฒนา จากวารสารภาษาและวรรณคดีไทย ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ – ๒ มิถุนายน และธันวาคม ๒๕๓๘ กล่าวถึงกวีนิพนธ์เรื่อง**ม้าก้านกล้วย** ของไพวรินทร์ ขาวงาม ในแง่ของการเป็นนิราศสมัยใหม่ ซึ่งได้ใช้ "ขนบ" ของนิราศมาสร้างสรรค์นิราศรูปแบบใหม่ โดยสรุปว่า **ม้าก้านกล้วย**เป็นนิราศแรมร้างจากฝันของมนุษย์ร่วมสมัยที่ต้องผจญกับความเปลี่ยนแปลงอันรวดเร็วและหลากหลายของสังคม ทั้งยังต้องปรับใจรับกับสภาพความเสื่อมสลายของอุดมคติเดิมด้วยศักยภาพอันเข้มแข็งของมนุษย์เอง

บทที่ ๒
ความหมายของการอ้างถึงและสารสำคัญในนิราศสมัยใหม่

ในบทนี้จะกล่าวถึงความหมายของการอ้างถึง และสารสำคัญในนิราศสมัยใหม่จากตัวบทที่นำมาศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ก่อนที่จะวิเคราะห์รายละเอียดเรื่องลักษณะการอ้างถึงที่หลากหลายและความสัมพันธ์กับการสื่อสารและสร้างอารมณ์สะเทือนใจในบทต่อไป

๒.๑. ความหมายของการอ้างถึง

โดยทั่วไปพจนานุกรมทั้งไทยและต่างประเทศอธิบายความหมายของ การอ้างถึง (allusion)ว่าเป็นการกล่าวอ้างอิงไปถึงบุคคล เหตุการณ์ นิทาน วาทะสำคัญ ประวัติหรือวรรณกรรมอื่นซึ่งอยู่นอกเรื่องที่เขียน โดยการเอ่ยแต่เพียงสั้นๆ หรือแสดงนัย ไม่มีคำอธิบายยาวความ เช่น พจนานุกรมศัพท์ทางวรรณกรรม ของราชบัณฑิตยสถาน อธิบายความหมายของ การอ้างถึง (allusion) ว่า

> เป็นการกล่าวถึงเรื่องอื่นนอกเรื่องที่เขียน เช่น กล่าวถึงบุคคล เหตุการณ์ นิทาน หรือวรรณกรรมอื่นๆ
>
> การอ้างถึงเป็นการแสดงความรอบรู้ของผู้เขียน จุดประสงค์ทั่วไปของการอ้างถึงเพื่อที่จะขยายงานเขียนวรรณกรรมนั้นให้ชัดเจน หรือให้ถ้อยคำมีน้ำหนักหรือให้น่าสนใจ ประทับใจยิ่งขึ้น และการอ้างถึงอาจจะทำให้งานเขียนนั้นดีเด่นลึกซึ้ง ผู้เขียนมักคาดหวังว่าผู้อ่านมีพื้นฐานความรู้ร่วมกับผู้เขียน และมีความรู้เกี่ยวกับสัญนิยมทางวรรณคดีที่ใช้กันอยู่ทั่วไป ตลอดจนมีความสามารถที่จะเข้าใจเรื่องที่นำมาอ้างถึงนั้นได้ด้วย (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๕ : ๑๓ - ๑๔)

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย ของราชบัณฑิตยสถาน อธิบายความหมายและผลของการอ้างถึง ดังนี้

> การที่ผู้แต่งกล่าวอ้างอิงไปถึงบุคคล เหตุการณ์ นิทาน วาทะสำคัญ ประวัติหรือวรรณกรรมอื่นซึ่งอยู่นอกเรื่องที่เขียน โดยการเอ่ยแต่เพียงสั้นๆ ไม่มีคำอธิบายยาวความ ผลได้ที่สำคัญของการใช้การอ้างถึงก็คือ การเพิ่มพลังให้และสร้างความเข้าใจชัดให้แก่ข้อความนั้นๆ เพราะเป็นการช่วยสร้างความเข้าใจในสิ่งใหม่ได้อย่างรวดเร็ว และซึมทราบด้วยการสัมพันธ์เข้ากับประสบการณ์เก่าที่ผู้อ่านมีอยู่แล้ว

> อีกประการหนึ่ง การอ้างถึงยังเป็นการเตือนให้ผู้อ่านระลึกได้ว่า อุบัติการณ์ต่างๆ ในโลกนี้มีหลายสิ่งที่เป็นสัจธรรมยั่งยืนอยู่ในธรรมชาติและวิถีชีวิตของมนุษย์ ไม่ว่ากาลเวลาจะล่วงไปเพียงไร ยังมีเรื่องเกิดใหม่ที่ซ้ำเหมือนเรื่องเก่าที่เคยบังเกิดมาครั้งแล้วครั้งเล่า
>
> อย่างไรก็ตาม ผลที่สำคัญที่สุดในด้านศิลปะการแต่งของการอ้างถึงก็คือ การที่บอกเล่าได้มากโดยพูดแต่น้อย (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๒ : ๘๗)

นอกจากนี้ นิตยา มาศะวิสุทธิ์ กล่าวถึงประโยชน์ของการใช้การอ้างถึงเป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ในการสร้างและเสพกวีนิพนธ์ว่า

> การใช้ allusion จะมีผลในการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก และความหมายของบทกวีนิพนธ์ได้เพียงไรนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับความสามารถของกวีแต่เพียงฝ่ายเดียว ผู้อ่านจะต้องพร้อมด้วย กล่าวคือ จะต้องมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมอันเป็นแหล่งกำเนิดของบทกวีนิพนธ์นั้นๆ พอสมควร เป็นต้นว่าควรจะมีความรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์หรือบุคคลในประวัติศาสตร์ วรรณคดี คัมภีร์ศาสนา หรือเทพปกรณัม (Mythology) ฯลฯ ของวัฒนธรรมนั้น เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นขุมทรัพย์อันล้ำค่าที่กวีจะนำมาใช้ เพื่อให้บทกวีนิพนธ์ของเขาสื่อความหมายได้ดีที่สุด (นิตยา มาศะวิสุทธิ์, ๒๕๔๐ : ๓๕)

The Oxford English Dictionary ให้คำจำกัดความของ allusion ว่าเป็นการอ้างอิงชนิดหนึ่งที่มีความพิเศษโดยไม่ได้กล่าวอย่างตรงๆ ดังนี้ “a reference, especially a covert, implied, or indirect one” (R.E. Allen, 1990 : 31)

เช่นเดียวกับ William Irwin แสดงความเห็นไว้ในบทความ “What Is an Allusion” ว่า “allusion is a type of reference, but, as we shall see, in just what way it must be covert, implied, or indirect is a matter of some dispute.” (William Irwin, 2001 : 287)

นอกจากนี้ M.H. Abrams ยังกล่าวว่า “The current term intertextuality includes literary echoes and allusion as one of the many ways in which any text is interwoven with other texts.” (M.H. Abrams, 2005 : 11) ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การอ้างถึง (allusion) เป็นวิธีการหนึ่งในหลายวิธีที่จะปฏิสัมพันธ์ตัวบทใดตัวบทหนึ่งกับตัวบทอื่นเข้าด้วยกัน สอดคล้องกับแนวคิดของสหบท (intertextuality)

ทั้งนี้ กัญญา วัฒนกุล อธิบายคำว่า สหบท (intertextuality) ไว้ว่า

> คำว่าสหบทถูกบัญญัติขึ้นเป็นครั้งแรกในทศวรรษที่ ๑๙๖๐ โดยจูเลีย คริสเตวา สหบทมีพื้นแนวคิดที่ว่า ไม่มีความเริ่มแรก (originality) อย่างแท้จริง ในตัวบทต่างๆ เนื่องจาก ตัวบทหนึ่งๆ ย่อมได้รับอิทธิพลจากงานที่ถูกสร้างขึ้นก่อนหน้า ไม่ว่าผู้เขียนจะจงใจ นำองค์ประกอบจากตัวบทอื่นมาประยุกต์ใช้หรือเพียงแต่ได้รับอิทธิพลมาอย่างไม่รู้ตัวก็ตาม เมื่อผู้อ่านลงมืออ่านงานชิ้นหนึ่ง ผู้อ่านไม่ได้เข้าไปรับรู้โลกของตัวบทเดียว ทว่าผู้อ่านจะได้พบกับโลกของตัวบทอื่นๆ ซ้อนทับกันอยู่ภายในตัวบทหลักนั้น ดังนั้นจึงเท่ากับว่าตัวบททุกชิ้นล้วนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับตัวบทอื่น และการศึกษาสายสัมพันธ์ของตัวบทหลักกับตัวบทอื่นๆ จะทำให้เข้าใจความหมายที่ตัวบทหลักสื่อออกมา เนื่องจากผู้อ่านมิได้กำลังปฏิสัมพันธ์กับงานเพียงชิ้นเดียว แต่กำลังเข้าไปสัมผัสกับเครือข่ายของตัวบท (กัญญา วัฒนกุล, ๒๕๕๐ : ๑๒ – ๑๓)

จากคำจำกัดความของนักวิชาการไทยและต่างประเทศแสดงให้เห็นว่า การอ้างถึงเป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ชนิดหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับการอ้างอิง (reference) และสหบท (intertextuality) ซึ่งมีส่วนช่วยในการสื่อสารความหมาย สร้างความเข้าใจชัดให้กับสาร อีกทั้งยังเพิ่มพลังในการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของตัวบทจากการเชื่อมสัมพันธ์กับสิ่งที่นำมาอ้าง วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงใช้คำว่า “การอ้างถึง” ในความหมายที่กว้างกว่าคือรวมความหมายของ การอ้างอิง (reference) และ แนวคิดสหบท (intertextuality) เข้าไว้ด้วย

สิ่งที่กวีนำมาใช้ในกลวิธีการอ้างถึงนั้นมีหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น วรรณคดี บุคคล เหตุการณ์ นิทาน ตำนาน วาทะสำคัญ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ตลอดจนศาสนาและเทพปกรณัม เพื่อความชัดเจนในการวิเคราะห์ ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะจำแนกลักษณะการอ้างถึงดังนี้

๑. การอ้างถึงวรรณกรรมอื่น อันหมายรวมถึงนิทาน ตำนาน เทพปกรณัม และเพลง เป็นการอ้างถึงตัวบทวรรณกรรมเรื่องอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็น ตัวละคร เหตุการณ์ ฉาก ถ้อยคำโวหาร และสาระสำคัญของเรื่องนั้นๆ

๒. การอ้างถึงบุคคล เป็นการอ้างถึงบุคคลที่ปรากฏหลักฐานว่ามีชีวิตจริงในประวัติศาสตร์

๓. การอ้างถึงเหตุการณ์ เป็นการอ้างถึงเหตุการณ์ที่ปรากฏหลักฐานในประวัติศาสตร์

นอกจากนี้ ยังอาจกล่าวได้ว่า การอ้างถึงเป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่มีส่วนสำคัญในวัฒนธรรมการสร้างเสพวรรณกรรม กวีในฐานะ “ผู้สร้าง” ใช้การอ้างถึงในการสื่อสารช่วยขยายขอบเขตของเนื้อหา เพิ่มพลังและสร้างความเข้าใจที่แจ่มชัด ตลอดจนการถ่ายทอดอารมณ์และเน้นย้ำความรู้สึกสะเทือนใจของกวีด้วยการเก็บซ่อนเรื่องราวและอารมณ์ความรู้สึกที่มากมายไว้ในการอ้างถึงด้วยถ้อยคำเพียงน้อยนิด เมื่อผู้อ่านในฐานะ “ผู้เสพ” สามารถสัมพันธ์ความรู้และประสบการณ์ของตนไปพร้อมกับกวีได้ จะทำให้เกิดความเข้าใจสารที่กวีต้องการนำเสนอและมีพลังกระทบจิตใจอันเกิดจากการแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ร่วมกัน

๒.๒. ความหมายของนิราศสมัยใหม่

นิราศสมัยใหม่ คือ กวีนิพนธ์สมัยใหม่ที่นำขนบของวรรณคดีประเภทนิราศ คือ การเดินทางหรือการเคลื่อนที่ของเวลา การถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก และการพรรณนาธรรมชาติ แสดงความคิดเห็นต่อสิ่งที่ได้พบเห็นระหว่างเดินทาง และวิพากษ์วิจารณ์ความเป็นไปของสังคมมาปรับใช้ในเนื้อหาของตน ดังที่ ณัฐกาญจน์ นาคนวล กล่าวถึงลักษณะของนิราศสมัยใหม่ว่า

> นิราศสมัยใหม่จะมีการขยายขอบเขตเนื้อหาของการคร่ำครวญ จากที่เคยคร่ำครวญถึงนางอันเป็นที่รักมาเป็นการคร่ำครวญถึงธรรมชาติและจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ ตลอดจนแสดงทัศนะในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อปลุกเร้า และชี้นำทางความคิดต่อสังคมให้เพื่อนมนุษย์เกิดความตระหนักในความสำคัญและคุณค่าของธรรมชาติ รวมถึงระบบคุณค่าทางจิตใจ (ณัฐกาญจน์ นาคนวล, ๒๕๔๗ : ๓ - ๔)

ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ กำหนดขอบเขตของการศึกษาวิจัยโดยเลือกศึกษากวีนิพนธ์สมัยใหม่ที่มีลักษณะเป็นนิราศตามความจงใจของกวีที่ระบุชัดเจนจากการตั้งชื่อว่ากวีนิพนธ์เล่มนั้นๆ ได้แก่ **ลำนำภูกระดึง** และ**นิราศนครศรีธรรมราช** (บางกอกแก้วกำสรวล) ของอังคาร กัลยาณพงศ์ **ม้าก้านกล้วย** : **ฝันแรมร้างนิราศชีวิตจริง**และ**กลอนกล่อมโลก** : **นิราศรักมือแห่งสันติภาพ** **นิราศรบตีนแห่งสงคราม** ของไพวรินทร์ ขาวงาม และ**โคลงนิราศแม่เมาะ** ของก้องภพ รื่นศิริ ส่วนนิราศสมัยใหม่อีก ๒ เรื่อง คือ **เขียนแผ่นดิน** ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และ**หมายเหตุร่วมสมัย** ของไพบูลย์ วงษ์เทศ แม้กวีจะไม่ได้ตั้งชื่อว่าเป็นนิราศ แต่เมื่อพิจารณาเนื้อหาแล้วพบว่ากวีใช้การเดินทางหรือการเคลื่อนที่ของเวลา การถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกและการพรรณนาธรรมชาติ การแสดงความคิดเห็นต่อสิ่งที่พบเห็นระหว่างเดินทาง และการวิพากษ์วิจารณ์ความเป็นไปของสังคมเช่นเดียวกันกับที่ ณัฐกาญจน์ นาคนวล ได้ศึกษาไว้

นิราศสมัยใหม่ที่เลือกศึกษานั้น มีลักษณะเนื้อหาที่หลากหลาย กล่าวคือ เนื้อหาคร่ำครวญถึงนางผู้เป็นที่รักผสานกับการแสดงออกถึงความรักและความหวงแหนมรดกทางวรรณศิลป์ของไทย ใน**โคลงนิราศแม่เมาะ** บทบันทึกการเดินทางที่รวบรวมความงดงามบนผืนแผ่นดินใต้ร่มพระบรมโพธิสมภารที่นอกจากจะแสดงความจงรักภักดีแล้ว ยังแสดงถึงความรักความหวงแหนสมบัติอันทรงคุณค่าของผืนแผ่นดินไทยใน**เขียนแผ่นดิน** บทบันทึกอารมณ์สะเทือนใจจากเหตุการณ์ทางการเมืองใน**หมายเหตุร่วมสมัย** การถ่ายทอดอารมณ์โหยหาความสุขและความงดงามของสังคมใน**ม้าก้านกล้วย** การถ่ายทอดอารมณ์กับความเป็นไปของโลก สงคราม และสันติสุขบนโลก ใน**กลอนกล่อมโลก** การถ่ายทอดอารมณ์คร่ำครวญถึงความเสื่อมโทรมของธรรมชาติและความตกต่ำทางจิตวิญญาณของมนุษย์ใน**ลำนำภูกระดึง** ตลอดจนบทบันทึกช่วงชีวิตและอารมณ์คร่ำครวญถึงความเสื่อมโทรมของสังคมเมืองใน**บางกอกแก้วกำศรวล**

นอกจากลักษณะเนื้อหาที่หลากหลายดังกล่าวแล้ว ยังปรากฏลักษณะการอ้างถึงที่น่าสนใจอันมีผลต่อการสื่อสารสำคัญและการสร้างอารมณ์สะเทือนใจเพียงพอที่จะเป็นตัวอย่างในการศึกษาวิจัย

๒.๓. สารสำคัญในนิราศสมัยใหม่

ในเบื้องต้นจะขอวิเคราะห์เนื้อหา และสารสำคัญของนิราศสมัยใหม่แต่ละเรื่องเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจจุดประสงค์หลักในการแต่ง ตลอดจนสังเขปลักษณะและความน่าสนใจของการใช้กลวิธีการอ้างถึงในการสื่อสารและการสร้างอารมณ์สะเทือนใจของกวีก่อน

๒.๓.๑. ลำนำภูกระดึง และบางกอกแก้วกำศรวล : การจรรโลงโลกกับการกอบกู้จิตวิญญาณมนุษย์

อังคาร กัลยาณพงศ์ เป็นกวีไทยร่วมสมัยยุคแรกๆ ที่สร้างสรรค์นิราศเรื่องยาวคือ **ลำนำภูกระดึง** และ**บางกอกแก้วกำศรวล หรือนิราศนครศรีธรรมราช** ได้อย่างน่าสนใจ ความแปลกใหม่ของผลงานนิราศทั้ง ๒ เรื่องคือ การขยายขอบเขตความคิดและเนื้อหานิราศไปสู่การคร่ำครวญถึงความเสื่อมโทรมของธรรมชาติและการคร่ำครวญถึงความเสื่อมทรามของมนุษย์ประกอบกับการแสดงบทบาทในการชี้นำแนวทางในการแก้ปัญหาเพื่อความอยู่รอดของมนุษยชาติ ดังที่ สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา กล่าวไว้ว่า

> นิราศทั้ง ๒ เล่มของอังคาร มีลักษณะแปลกใหม่อันน่าสนใจในฐานะที่เป็นวรรณคดีนิราศ เพราะกวีมิได้พรรณนาถึงความทุกข์อันเกิดจากการขาดไร้นางอันเป็นที่รักเท่านั้น แต่ยังชี้ให้เห็นชัดเจนว่าความทุกข์อันเกิดจากการไร้ความรักต่อธรรมชาตินั้น ก็มีผลอันเจ็บปวดต่อมนุษย์อันประมาณมิได้เช่นกัน (สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, ๒๕๔๑ : ๖๔)

ลำนำภูกระดึง เป็นนิราศเรื่องยาวเรื่องแรกของอังคาร กัลยาณพงศ์ ตีพิมพ์เป็นครั้งแรก พ.ศ.๒๕๑๒ จากนั้นกวีได้ขัดเกลางานด้วยตนเองและเพิ่มบทพรรณนาธรรมชาติเชิงนิราศอีกและตีพิมพ์ฉบับแก้ไขใหม่ใน พ.ศ.๑๕๑๖ รูปแบบการประพันธ์ประกอบด้วยโคลง กลอน และกาพย์ เนื้อหาสามารถแบ่งได้เป็น ๓ ส่วน ได้แก่ บทประณามพจน์ บทบันทึกการเดินทาง และส่วนท้ายเรื่องเมื่อเดินทางกลับ

ส่วนแรก ได้แก่ บท “นโม พุทธายะ สิทธ์” “นอบน้อมไหว้พระรัตนไตร” “โอมกราบพิฆเนศวร์” “ไหว้พระจันทร์” “ไหว้พระอาทิตย์” และ “โอมน้อมไหว้พระสรัสวดี” เป็นบทประณามพจน์ กวีแต่งบูชาพระรัตนตรัยและเทพเจ้าตามคติฮินดู เพื่อขอพรในการสร้างสรรค์กวีนิพนธ์ ขอให้ตนเองดำรงความเป็นกวีตลอดไปทั้งชาตินี้และชาติหน้า ขอให้กวีนิพนธ์สร้างความสุขสงบให้สังคมโลก และขอให้กวีนิพนธ์เรื่องนี้เป็นอมตะเหนือกาลเวลา

ส่วนที่สองเป็นบทบันทึกการเดินทาง กวีคร่ำครวญถึงความผิดหวังและตัดพ้อหญิงคนรักที่ตีจากด้วยเหตุว่ากวีไร้ทรัพย์สมบัติและเกียรติยศ และจากความเจ็บปวดนี้ทำให้กวีตระหนักถึงกิเลสของมนุษย์ที่ให้ความสำคัญแก่วัตถุมากกว่าจิตใจ กวีจึงหันมาทุ่มเทความรักให้ธรรมชาติ โดยกล่าวชมความงามของธรรมชาติบนภูกระดึงอย่างละเอียด พร้อมทั้งบริภาษมนุษย์ที่ทำลายธรรมชาติเพราะความมืดบอดมองไม่เห็นคุณค่าและความเสียสละของธรรมชาติ

นอกจากนี้ กวีได้อธิบายสัจธรรมที่ตนได้ค้นพบจากการพินิจความเป็นไปของธรรมชาติตลอดระยะเวลาที่อยู่บนภูกระดึง ด้วยความอาลัยรักในธรรมชาติและเพื่อนมนุษย์ กวีจึงเปลี่ยนจากการคร่ำครวญถึงนางมาเป็นการคร่ำครวญถึงความเสื่อมโทรมของธรรมชาติและความตกต่ำของจิตวิญญาณมนุษย์ ซึ่งรื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (๒๕๔๔ : ๑๙๑) กล่าวว่า “ความอาลัยและอารมณ์เศร้าสร้อยสะเทือนใจนี้จึงมีระดับลึกกว่านิราศทั่วไปที่แสดงความอาลัยของชายที่พลาดหวังในความรัก ลักษณะเช่นนี้แสดงนวลักษณ์ในงานของอังคาร กัลยาณพงศ์ ซึ่งต่างไปจากบทนิราศทั่วไปอย่างชัดเจน”

ในส่วนท้ายเรื่อง กวีกล่าวถึงการเดินทางกลับจากภูกระดึง กวีกล่าวอำลาธรรมชาติที่เป็นดังมิตรสนิทของตนในบท “อำลาผานกแอ่น” และ “ลาแล้วป่าแก้วภูกระดึง” พร้อมทั้งฝากให้เพื่อนมนุษย์ช่วยกันดูแลรักษาธรรมชาติ ศึกษาธรรมะจากธรรมชาติ ใช้พุทธธรรมขัดเกลากิเลสในบท “ฝึกฝนตนเอง” และท้ายที่สุดกวีก็ได้เน้นย้ำปณิธานของตนอีกครั้งว่าจะยอมเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์

บางกอกแก้วกำศรวล เป็นนิราศที่บันทึกเรื่องราวและอารมณ์ความรู้สึกในช่วงเวลาหนึ่งปีที่กวีเดินทางจากบ้านเกิดที่นครศรีธรรมราชมาศึกษาต่อที่กรุงเทพฯ และระหว่างที่กวีอยู่ในกรุงเทพฯ ก็เดินทางไปต่างจังหวัด เช่น ไปเที่ยวเขาใหญ่ หรือไปปฏิบัติธรรมที่วัดสวนแก้ว และสุดท้ายก็เดินทางกลับบ้านเกิดอีกครั้งเมื่อมารดาเสียชีวิต เนื้อหาของ**บางกอกแก้วกำศรวล** สามารถแบ่งได้ ๓ ส่วนเช่นเดียวกับ**ลำนำภูกระดึง** ดังนี้

ส่วนแรกเป็นบทประณามพจน์ กวีกล่าวขอพรเพื่อสร้างสรรค์กวีนิพนธ์ไว้เป็นสมบัติทางปัญญาแก่เพื่อนมนุษย์

ส่วนที่สอง กวีกล่าวถึงการเดินทางจากบ้านเกิดที่จังหวัดนครศรีธรรมราชมาศึกษาต่อที่กรุงเทพฯ กวีวิพากษ์วิจารณ์ความแล้งน้ำใจ และความละโมบโลภมาก เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนของมนุษย์ในเมืองหลวง วิพากษ์วิจารณ์ความเป็นวัตถุนิยมในสังคมเมือง วิพากษ์วิจารณ์ผู้นำและระบบการเมืองไทย นอกจากนี้กวีได้บันทึกเหตุการณ์สงครามโลกที่ทำให้ประชาชนเดือดร้อนเพราะเกิดภาวะข้าวยากหมากแพง กวีบันทึกชีวประวัติของตนทั้งเรื่องความลำบากยากแค้นของ เด็กต่างจังหวัดที่ต้องมาอาศัยวัดเป็นที่พัก ความเจ็บป่วยที่แทบจะเอาชีวิตไม่รอด ผู้มีพระคุณที่จุนเจือกวีในยามตกทุกข์ได้ยาก การเดินทางไปปฏิบัติธรรมที่วัดสวนแก้ว รวมถึงการเสียชีวิตของมารดาที่ทำให้กวีต้องเดินทางกลับบ้านหลังจากมาเรียนในกรุงเทพฯ ได้หนึ่งปีเต็ม

ในส่วนสุดท้ายในบท “บทส่งท้าย” กวีเน้นย้ำปณิธานที่จะใช้กวีนิพนธ์สร้างความดีงามในสังคม นำมาซึ่งความสุขสงบ ตลอดจนเป็นเครื่องชี้นำปัญญาและจิตวิญญาณแก่เพื่อนมนุษย์และแสดงความหวังให้นิราศเรื่องนี้เป็นอมตะสืบไป

จากความตั้งใจที่แน่วแน่ของกวีที่จะสร้างสรรค์กวีนิพนธ์เพื่อจรรโลงโลก ชี้นำปัญญาเพื่อนมนุษย์ให้กลับมาเป็นผู้ดูแลรักษาความงดงามและสร้างความสุขสงบให้กับสังคมโลกสืบต่อไป

สารสำคัญของนิราศทั้ง ๒ เรื่องจึงแสดงออกถึงความรักความผูกพันระหว่างกวีกับธรรมชาติที่ทำให้กวีเกิดแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์กวีนิพนธ์และค้นพบพุทธธรรมอันจะช่วยสร้างความสุขสงบที่แท้จริงให้กับสังคมมนุษย์ นอกจากนี้ กวียังชี้แนะสังคมด้วยการนำเสนอประเด็นเรื่องความตกต่ำทางปัญญาและจิตวิญญาณของมนุษย์ที่ปรากฏผ่านพฤติกรรมที่เป็นปัญหาต่อสังคม เช่น การทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อม การเกิดสังคมวัตถุนิยม การเอารัดเอาเปรียบ การทุจริตคอรัปชั่น รวมถึงการทำสงคราม เพื่อให้สังคมตระหนักในปัญหาและใส่ใจแก้ไข

จากการศึกษาการใช้กลวิธีการอ้างถึงในการสร้างสรรค์นิราศของอังคาร กัลยาณพงศ์ พบการอ้างถึง ๓ ประเภท คือ การอ้างถึงวรรณกรรมอื่น การอ้างถึงบุคคล และการอ้างถึงเหตุการณ์ โดยกวีจะใช้กลวิธีการอ้างถึงเพื่อเชื่อมโยงการวิพากษ์วิจารณ์สังคม เสียดสี ประชดประชันบุคคลจริงอย่างค่อนข้างรุนแรงที่นอกจากจะแสดงออกถึงอารมณ์ความรู้สึกที่ชิงชังหรือไม่พึงปรารถนาในพฤติกรรมนั้นๆ ยังเป็นการแสดงออกถึงความรัก ความห่วงใย และความปรารถนาดีของกวีที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยความมุ่งหวังให้ผลงานของตนมีพลังที่จะสร้างความกระทบใจให้เพื่อนมนุษย์เกิดสำนึกในการสร้างค่านิยมและพฤติกรรมที่ดีงามในอนาคต

๒.๓.๒. หมายเหตุร่วมสมัย : ความโศกเศร้าในความสูญเสีย สู่ ความหวังในความยุติธรรม

หนังสือ **หมายเหตุร่วมสมัย** ของไพบูลย์ วงษ์เทศ เป็นรวมเล่มกวีนิพนธ์เรื่องยาวที่อาจแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ที่ปรากฏชัดว่าเขียนขึ้นต่างกรรมต่างวาระกัน แม้จะมีเนื้อหาในเรื่องเดียวกัน คือ พัฒนาการทางการเมืองของสังคมไทย และเหตุการณ์ล้อมปราบนักศึกษา-ประชาชนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๑๙ ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะมุ่งพิจารณาเฉพาะส่วนแรกที่เป็นกวีนิพนธ์เรื่องยาวทั้งสิ้น ๓๕๘ บท ที่ปรากฏในหนังสือ **หมายเหตุร่วมสมัย** ฉบับพิมพ์ครั้งแรก ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๑ เนื่องจากในส่วนนี้มีลักษณะการอ้างถึงที่หลากหลายชัดเจน และจะขอเรียกส่วนดังกล่าวว่า **หมายเหตุร่วมสมัย**

เนื้อหาของ**หมายเหตุร่วมสมัย** สามารถแบ่งได้เป็น ๓ ส่วน ส่วนแรก ได้แก่ บท “บวงสรวงวีรชน” บท ”บวงสรวงครูกวี” บท “บวงสรวงเทวดา” และบท “เพลงหน้าพาทย์” ในส่วนนี้อาจจัดเป็นส่วนประณามพจน์เฉกเช่นเดียวกับขนบที่กวีมักจะแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และขอพรให้ประสบความสำเร็จในการประพันธ์ แต่ใน**หมายเหตุร่วมสมัย**นี้ แม้กวีจะตั้งชื่อบทที่สื่อความหมายตามขนบดังกล่าวก็ตาม แต่เนื้อหากลับแตกต่างออกไป กล่าวคือ กวีแสดงความ

เคารพคุณงามความดีของวีรชนที่อุทิศตนแก่แผ่นดิน การสูญเสียชีวิตในประสบการณ์การต่อสู้ทางการเมืองครั้งนั้นแม้จะนำมาซึ่งความโศกเศร้าอาดูรมากเพียงใด หากแต่ยิ่งเร้าพลังของคนรุ่นหลังให้เกิดความสำนึกในคุณค่าของความยุติธรรม เข้าใจความเลวร้าย ความโหดเหี้ยมและความตกต่ำทางจิตวิญญาณของมนุษย์ พร้อมทั้งฝากความหวังและความคับแค้นไว้กับกฎแห่งกรรมที่เชื่อว่าคนที่ทำความชั่วย่อมต้องชดใช้กรรมของตน

ในส่วนที่ ๒ เป็นส่วนของตัวเรื่อง กวีนำเสนอสารสำคัญเรื่องปัญหาความตกต่ำทางปัญญาและจิตวิญญาณของชนชั้นปกครองที่หลงอยู่ในกระแสแห่งอำนาจและอวิชชาทั้งปวง โดยอ้างถึงสารสำคัญจากวรรณคดี และเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์เพื่อประโยชน์ในการวางโครงเรื่อง กวีอ้างถึงเรื่องการใช้ความรุนแรงแก้ปัญหาที่มาจากกิเลสจนก่อให้เกิดความเสียหายที่ปรากฏในเรื่องรามเกียรติ์ และเรื่องราวความผิดพลาดของขุนนางชนชั้นปกครองที่สนใจตักตวงแต่ประโยชน์ส่วนตน ไม่ใส่ใจว่าชาติบ้านเมืองจะเป็นอย่างไร อันเป็นการทำลายบ้านเมืองด้วยน้ำมือตนเอง จนนำไปสู่การเสียกรุงศรีอยุธยา ก่อนที่จะวิพากษ์วิจารณ์ความตกต่ำของสังคมในยุคเผด็จการทหารที่นำไปสู่การต่อสู้เรียกร้องของนักศึกษาและประชาชน

การอ้างถึงดังกล่าวทำให้การสื่อสารสำคัญของกวีชัดเจนและมีพลังยิ่งขึ้นเพราะเป็นการสัมพันธ์ประสบการณ์ทั้งจากโลกวรรณคดีและโลกในความเป็นจริงในอดีตสู่ปัจจุบัน

เนื้อหาในส่วนนี้จบลงในบท “พยากรณ์” ที่กวีอ้างถึงเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาเพื่อสื่อสารเรื่องความวิปริตผิดแปลกของบ้านเมือง ตลอดจนแสดงออกอย่างชัดเจนว่าเรื่องราวความสูญเสียต่างๆ ที่กวีกล่าวมาทั้งหมดนั้นมีคนผิด คือ “คนที่มือเปื้อนเลือด” ซึ่งจะต้องได้รับการลงโทษ กวีพยากรณ์ด้วยความเชื่อมั่นและมุ่งหวังว่าคนเหล่านั้นย่อมต้องรับผลตามการกระทำ ในท้ายที่สุดคือ “แม้ที่ซุกหัวนอนก็ไม่มี”

ส่วนสุดท้าย เป็นบท “จบเสร็จ” กวีบอกเวลาสถานที่และเจตนาในการเขียน ทำให้ผู้อ่านทราบได้ชัดเจนว่าเขียนจบที่ประเทศเยอรมัน เมื่อวันอังคาร ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนมิถุนายน ปีมะเส็ง ส่วนเจตนาในการเขียนคือ “เพื่อพิทักษ์ศักดิ์ศรีเสรีชน” เพื่อ “ยืนหยัดสัจจาให้ปรากฏ ว่าเกิดการกำสรดไปทุกหน” ด้วยความ “หวังเพียงเพื่อยุติธรรมจะดำรง” “เพื่อชีวิตสิทธิ์เสรี” รวมถึงเพื่อ “ฝากกวีนี้ไว้ในวันหน้า” อีกทั้ง “อุทิศเพื่อมวลมหาประชาชี”

การอ้างถึงเป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ชนิดหนึ่งที่กวีบรรจงเลือกใช้ในนิราศเรื่องนี้ ดังที่สถาพร ศรีสัจจัง กล่าวไว้ในหนังสือ **กวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย : บทวิเคราะห์และสรรนิพนธ์** ว่า

> กลวิธีการใช้ภาษาและถ้อยคำของไพบูลย์ใน หมายเหตุร่วมสมัยนั้น ผู้เสพงานจะประจักษ์ชัดในความ “ชำนาญ” และสามารถเลือกใช้กลวิธีได้เหมือนใจตลอดทั้งเรื่อง ทั้งการอุปมา อุปลักษณ์ การอ้างโยง การใช้ความเปรียบ การสร้างบุคลาธิษฐาน และการยืมคำในวรรณคดีคลาสิคมาใช้อย่างสมเหตุสมผล (สถาพร ศรีสัจจัง, ๒๕๔๔ : ๕๑๖)

จากการศึกษาพบว่า กวีใช้การอ้างถึงวรรณกรรมอื่น การอ้างถึงบุคคล และการอ้างถึงเหตุการณ์ เพื่อเสริมความให้กับสารได้อย่างมีศิลปะและมีพลัง ผู้อ่านที่เคยมีประสบการณ์ร่วมในเหตุการณ์จะสามารถแบ่งปันประสบการณ์ร่วมกันกับกวีได้ ในขณะที่ผู้อ่านรุ่นหลังที่ไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์ก็สามารถรับรู้ความเป็นไปของสังคมในมุมมองด้านนิสิตนักศึกษาและประชาชนผู้ต่อสู้ผ่านกวีนิพนธ์เรื่องนี้

๒.๓.๓. เขียนแผ่นดิน : ความงามของแผ่นดิน แด่พระแม่มิ่งขวัญแผ่นดิน

เขียนแผ่นดิน ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ เป็นกวีนิพนธ์ที่จัดเป็นนิราศในลักษณะบันทึกการเดินทางของกวี มีเนื้อหาพรรณนาความงดงามบนผืนแผ่นดินไทย ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ สถานที่ ตลอดจนวิถีชีวิต และศิลปวัฒนธรรมที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละจังหวัดในประเทศไทยรวม ๗๓ จังหวัด[**] สื่อสารให้เห็นความงดงาม ความสุขสงบ ร่มเย็นของแผ่นดินและประชาชนทั่วประเทศ สะท้อนความสำคัญของสถาบันหลักอันทรงคุณค่า และเป็นที่เคารพศรัทธาทั้งสามสถาบัน คือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายกวีนิพนธ์ที่บันทึกความงามความสำคัญของแผ่นดินแด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถในวโรกาสมหามงคล เฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕

กวีเริ่มต้นเดินทางไปที่จังหวัดทางภาคใต้ ๖ จังหวัด โดยเริ่มที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีเป็นจังหวัดแรกใช้เวลาในช่วงนี้ ๒๐ วัน คือ วันที่ ๔ – ๒๔ มิถุนายน ๒๕๓๓ ดังในโคลงเริ่มต้นที่ว่า

[**] จังหวัดหนองบัวลำภู จังหวัดสระแก้ว และจังหวัดอำนาจเจริญ จัดตั้งขึ้นเป็นจังหวัดในปี พ.ศ. ๒๕๓๖

ไปสวนโมกข์สุราษฎร์แล้ว ไปยะลา
เขียนแผ่นดินนครา ถิ่นใต้
นราธิวาสสงขลา สตูลปัต- ตานีนอ
ยี่สิบวันว่างไร้ จากรั้วรังเรือนฯ
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, ๒๕๕๐ : ๑๕)

จากนั้นกวีก็เดินทางและบันทึกเรื่องราวในแต่ละจังหวัด โดยจัดกลุ่มจังหวัดรวมทั้งสิ้น ๑๒ กลุ่ม จนครบทั้ง ๗๓ จังหวัด กล่าวถึงกรุงเทพมหานครในบท “เจ้าพระยา” ในวันอาทิตย์ที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๓๕ รวมเวลาการเดินทางและประพันธ์ ๒ ปี ๔ เดือนโดยประมาณ

กวีกล่าวถึงการวางแผนงานไว้ใน “ดื่มดินกินดาว” ที่เป็นเสมือนคำนำในตอนต้นของหนังสือว่า

> ผมตั้งใจว่าจะเขียนแผ่นดินจริงๆ คือมุ่งไปเขียนสิ่งที่เป็นธรรมชาติล้วนๆ เช่น ทิวทัศน์อันงดงามเป็นที่ยอมรับอยู่โดยทั่วไปในแต่ละจังหวัด และเท่าที่ผมเห็นว่าสามารถถ่ายทอดจำลองรูปลักษณ์ อารมณ์ ความรู้สึกออกมาเป็นบทกวีในขณะนั้นได้ อาจเขียนสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นบ้าง แต่สิ่งนั้นต้องมีค่าและงดงามพอจะจำลองลงเป็นบทกวีได้ด้วย
>
> เหตุที่มุ่งเขียนเฉพาะธรรมชาติเป็นหลักก็ด้วยเห็นว่า สิ่งนี้เป็นต้นฉบับที่แท้จริงของแผ่นดิน กับสิ่งนี้เป็นสิ่งแวดล้อมอันทรงคุณค่าที่มนุษย์มิอาจสร้างสรรค์ได้ กลับมีแต่จะทำลายมันลงไปในนามของคำว่าพัฒนาอย่างน่าเสียดาย
>
> ใครจะไปรู้ว่า น้ำตกที่ผมเขียนวันนี้อาจไม่มีอีกแล้วในวันหน้า เพราะการตัดไม้ทำลายป่าของมือมาร
>
> จึงเป็นความรีบด่วนประการหนึ่งที่ผมต้องไปนั่งเขียนเสียแต่วันนี้ขณะที่มันยังมีให้เขียนได้อยู่ (เรื่องเดิม)

จากข้อความข้างต้นทำให้อาจกล่าวได้ว่า **เขียนแผ่นดิน**เป็นนิราศสมัยใหม่ที่ประมวลความงาม ความสำคัญของสถานที่ต่างๆ ในแผ่นดินไทยด้วยศิลปะเชิงวรรณศิลป์ให้ผู้อ่านได้ชื่นชมความงาม ความสำคัญนั้นๆ อย่างมีสุนทรียรส ก่อให้เกิดความปีติและความรักผืนแผ่นดินถิ่นไทย

อันอุดมด้วยทิวทัศน์ โบราณสถาน ปูชนียวัตถุ ศิลปหัตถกรรมที่ล้วนเป็นมรดกอันล้ำค่าของแผ่นดินไทย

ในการประมวลความงามและความสำคัญต่างๆ บนผืนแผ่นดินไทยนั้น กลวิธีทางวรรณศิลป์สำคัญอย่างหนึ่งที่กวีนำมาใช้คือ กลวิธีการอ้างถึง ไม่ว่าจะเป็นการอ้างถึงวรรณกรรมอื่น รวมถึงนิทาน ตำนาน และเพลง และการอ้างถึงบุคคลที่นอกจากจะมีส่วนเชื่อมโยงขยายความหมายของเรื่องราวและก่อให้เกิดบรรยากาศร่วมกันระหว่างกวีกับผู้อ่านแล้วกวียังใช้การอ้างถึงทำนองรูปแบบกลอนเพลงเพื่อประโยชน์ทางวรรณศิลป์อีกด้วย

๒.๓.๔. ม้าก้านกล้วย : ความล่มสลายของสังคมเกษตรกรรม กับ ความเลวร้ายของสังคมเมือง

ไพวรินทร์ ขาวงาม รวบรวมกวีนิพนธ์บทสั้นๆ ที่แต่งในหลายวาระมารวมเล่มตีพิมพ์ นิราศของเขาจึงมีลักษณะเฉพาะที่กวีมิได้จงใจแต่งเป็นนิราศเรื่องยาว แต่กวีตั้งชื่อเรื่องและกำหนดความคิดสำคัญของตัวเล่มให้มีลักษณะของนิราศ คือ **ม้าก้านกล้วย : ควบม้าชีวิตฝันแรมนิราศชีวิต**จริง และ **กลอนกล่อมโลก : นิราศรักมือแห่งสันติภาพ นิราศร้างตีนแห่งสงคราม** ซึ่งมีเนื้อหาและสารสำคัญ ดังนี้

สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา กล่าวถึงความเป็นนิราศสมัยใหม่ของ**ม้าก้านกล้วย** ว่า

> **ม้าก้านกล้วย** มีองค์ประกอบหลายประการตามแบบฉบับของนิราศแต่เดิมมา คือ การเดินทาง การพลัดพราก และความโหยหาอาลัย แต่**ม้าก้านกล้วย**ก็ได้พัฒนาลักษณะเฉพาะของความเป็นนิราศสมัยใหม่ที่แตกต่างจากนิราศเดิมหลายประการ เช่น การไม่ได้ “จงใจ” แต่งเป็น “นิราศ" เรื่องยาว ประการสำคัญคือ **ม้าก้านกล้วย** เป็นนิราศแห่งความรู้สึกเป็นนิราศทางจิตวิญญาณที่ผูกพันกับสภาพความเป็นจริงของยุคสมัย… การคร่ำครวญอาลัยแรมร้างจากฝันของกวีจึงแทนเสียงคร่ำครวญอันเงียบสงบของกลุ่มชนอีกมากมายที่ต้องยอมรับความสูญเสียสิ่งมีค่าอันเป็นที่รักยิ่งไปโดยมิสามารถปกป้องไว้ได้ (สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, ๒๕๓๘)

ม้าก้านกล้วย จึงเป็นนิราศที่บันทึกอารมณ์ความรู้สึกของกวีที่คร่ำครวญถึงความตกต่ำของเพื่อนมนุษย์ ความทุกข์ยากของเพื่อนร่วมชะตากรรม คร่ำครวญด้วยความโหยหาความสุขและความงดงามของสังคมเกษตรกรรมที่กลายเป็นอดีตไปแล้ว เนื้อหาแบ่งเป็น ๔ ภาค คือ ภาคนำ : ม้าก้านกล้วย ภาคหนึ่ง : แผ่นดินถิ่นทุ่ง ภาคสอง : แผ่นดินถิ่นเมือง และภาคสาม : แผ่นดินถิ่นใด

ในภาคนำ : ม้าก้านกล้วย เป็นการเกริ่นนำเพื่ออธิบายความหมายว่าม้าก้านกล้วยเป็นสัญลักษณ์ของคนชนบทที่มีความสมถะเรียบง่าย เป็นตัวแทนของชนบทที่อพยพเข้ามาในเมืองหลวงด้วยความหวังว่าจะมีชีวิตที่ดีขึ้น แต่สุดท้ายก็ต้องพ่ายแพ้ กลายเป็นคนแปลกแยกในสังคมเมือง

ในภาคหนึ่ง : แผ่นดินถิ่นทุ่ง กวีพรรณนาความงดงามสังคมชนบทของคนอีสานอันเป็นวิถีชีวิตที่สงบสุขและเรียบง่าย แต่ปัจจุบันกำลังถูกวิถีเมืองคุกคามจนเป็นความล่มสลายของวิถีชีวิตชนบท เมื่อคนชนบทรุ่นหนุ่มสาวต้องละทิ้งถิ่นฐานเข้ามาหางานทำในเมืองเพราะในสังคมวัตถุนิยมเงินเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับความอยู่รอด แม้ในชนบทก็จำเป็นต้องใช้เงิน หากไม่มีงานทำก็ไม่มีเงิน ฉะนั้นจึงต้องอพยพเข้ามาในเมือง เมื่อมาอยู่ในเมืองก็ถูกหล่อหลอมด้วยระบบคิดแบบวัตถุนิยม จิตวิญญาณความเป็นมนุษย์จึงตกต่ำลง

ภาคสอง : แผ่นดินถิ่นเมือง พรรณนาความเสื่อมโทรมของธรรมชาติด้วยเหตุจากการเติบโตของเมืองที่ขยายความเจริญด้วยการรุกรานธรรมชาติ และความเลวร้ายในสังคมเมืองคือ กรุงเทพฯ เมืองหลวงของประเทศไทยอันเป็นศูนย์รวมความเจริญที่สำคัญที่สุด ไม่ว่าจะทางเศรษฐกิจ การเมืองและการคมนาคมสื่อสาร ด้วยความเป็นแหล่งรวมความเจริญนี้เองที่สร้างช่องว่างความเหลี่ยมล้ำระหว่างเมืองกับชนบทนำไปสู่การอพยพมาหางานทำในกรุงเทพฯ ทำให้เกิดการกระจุกตัวของคนจำนวนมาก และใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง สร้างมลพิษให้แก่สภาพแวดล้อม และคุณภาพชีวิตของคนที่อยู่ในเมืองก็ตกต่ำลง นอกจากนั้นการให้ความสำคัญกับวัตถุเงินทองมากกว่าความสำคัญของจิตวิญญาณมนุษย์ การเอารัดเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์ที่อ่อนแอกว่า ทั้งเรื่องการใช้แรงงานเด็ก และอาชีพโสเภณี ที่ล้วนสะท้อนความตกต่ำทางจิตใจของมนุษย์ผู้ขาดไร้ความเมตตาอย่างถึงขีดสุด

ภาคที่สาม : แผ่นดินถิ่นใด ในส่วนนี้กวียอมรับสภาพความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและแสดงความหวังว่าในอนาคต สังคมจะเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น

การใช้กลวิธีการอ้างถึงในการสร้างสรรค์**ม้าก้านกล้วย**นั้น พบว่ามี ๒ ประเภท คือ การอ้างถึงวรรณกรรมอื่น หมายรวมถึงเพลง โดยกวีจะอ้างถึงเพลงลูกทุ่งเพื่อเป็นสื่อประกอบการคร่ำครวญซึ่งเพลงลูกทุ่งนั้นนอกจากจะสื่อถึงความเป็นชนบทแล้ว ถ้อยทำนองและเนื้อหาในเพลงยังเน้นย้ำความเข้มข้นของความทุกข์ได้เป็นอย่างดี ส่วนการอ้างถึงอีกประเภทหนึ่งคือการอ้างถึงเหตุการณ์ กวีจะอ้างถึงเหตุการณ์เพื่อเชื่อมโยงบริบททางสังคมกับเรื่องราวที่จะวิพากษ์วิจารณ์ ทำให้สารที่ต้องการสื่อมีพลังกระทบใจคนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

๒.๓.๕. กลอนกล่อมโลก : ภาวะพบพรากในสงครามและความเป็นไปในโลกทุนนิยม

กลอนกล่อมโลก เป็นผลงานของไพวรินทร์ ขาวงาม ที่มุ่งถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกในภาวะความเป็นไปของโลก โดยเฉพาะเหตุการณ์สงครามที่พรากความสุข สงบ และชีวิตมนุษย์ไปจากบุคคลที่ตนรัก กวีได้รับแรงบันดาลใจจากเหตุการณ์ก่อการร้ายในประเทศสหรัฐอเมริกาและการทำสงครามที่ยืดเยื้อยาวนานระหว่างประเทศสหรัฐอเมริกากับประเทศอิรัก นอกจากนั้นกวียังวิพากษ์วิจารณ์ความเป็นไปของสังคมไทยในช่วงเวลาหนึ่งที่คนไทยตื่นตัวกับเหตุการณ์ต่างๆ เช่น เหตุการณ์การใช้งบประมาณมหาศาลปรับภูมิทัศน์กรุงเทพมหานครให้สวยงามเพื่อการประชุมเอเปกที่ประเทศไทยเป็นเจ้าภาพ และเหตุการณ์ไข้หวัดนกระบาด เป็นต้น

กวีแบ่งเนื้อหาตามเวลาที่ผ่านไป ๔ ปี ได้แก่ พฤศจิกายน – ธันวาคม พุทธศักราชสองพันห้าร้อยสี่สิบสี่ มกราคม – กันยายน พุทธศักราชสองพันห้าร้อยสี่สิบห้า มกราคม – ธันวาคม พุทธศักราชสองพันห้าร้อยสี่สิบหก และมกราคม – กุมภาพันธ์ พุทธศักราชสองพันห้าร้อยสี่สิบเจ็ด

สารสำคัญที่กวีต้องการสื่อคือผลร้ายของสงครามที่สร้างความสูญเสียทั้งต่อทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์ สงครามสะท้อนความตกต่ำทางจิตวิญญาณที่ถึงขีดสุด มนุษย์ถูกครอบงำด้วยอัตตาและกิเลสจนมองข้ามความเป็นมนุษย์ของเพื่อนร่วมโลก กวีเรียกร้องสันติภาพในสังคมโลก โดยเฉพาะประเทศมหาอำนาจอย่างประเทศสหรัฐอเมริกาที่ทำสงครามเพื่อแสดงอำนาจและขยายอำนาจ นอกจากนี้กวียังวิพากษ์วิจารณ์สังคมวัตถุนิยมที่เข้ามามีบทบาทในสังคมไทยว่าทำลายคุณค่าของจิตวิญญาณมนุษย์ อีกทั้งวิพากษ์ความเป็นไปของสังคมในช่วงเวลาขณะนั้น เช่น การใช้งบประมาณมหาศาลปรับภูมิทัศน์กรุงเทพมหานครให้สวยงามเพื่อสร้างความประทับใจแก่ผู้ร่วมประชุมเอเปก การตื่นตัวกับโรคไข้หวัดนก เป็นต้น

ในส่วนท้าย กวีโหยหาความสุขสงบในวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม และพยายามชี้นำให้เพื่อนมนุษย์ใช้หลักธรรมทางศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเพื่อไม่ให้ถูกกิเลสครอบงำ และน้อมนำให้เกิดความรักความเมตตาต่อกันและกันเพื่อนำมาสู่ความสันติสุขแห่งโลก บทสุดท้ายกวีระบุอย่างชัดเจนว่าเขียนเรื่องนี้เพื่อประท้วงการทำสงคราม

จากการศึกษา พบว่า กวีใช้กลวิธีการอ้างถึงใน**กลอนกล่อมโลก** ๓ ประเภท ได้แก่ การอ้างถึงวรรณกรรมอื่น การอ้างถึงบุคคล และการอ้างถึงเหตุการณ์ โดยการอ้างถึงบุคคลและเหตุการณ์จะพบมากเพราะกวีต้องการเชื่อมโยงถึงบริบทสังคมในช่วงเวลาที่กวีจัดไว้ในเนื้อหากับสารสำคัญที่กวีต้องการสื่อกับผู้อ่าน ดังจะเห็นได้จากการที่กวีอ้างถึงบุคคลผู้เป็นไม้เบื่อไม้เมากันมาตลอดอย่าง จอร์จ บุช กับ ซัดดัม ฮุตเซน หรือการอ้างถึงเหตุการณ์การทำสงครามระหว่างประเทศสหรัฐอเมริกากับอิรัก การขยายอำนาจทางการเมืองการปกครองของประเทศสหรัฐอเมริกาไปสู่ประเทศอัฟกานิสสถาน เป็นต้น

๒.๓.๖. โคลงนิราศแม่เมาะ : อนุสรณ์แห่งรักของวิศวกรแด่นางในฝัน

โคลงนิราศแม่เมาะ เป็นผลงานของก้องภพ รื่นศิริ วิศวกรผู้มีใจรักวัฒนธรรมวรรณศิลป์ของไทย กวีเขียนเรื่องนี้ขึ้นเพื่อเป็น “อนุสรณ์แห่งรักแท้ของวิศวกร...แด่นางในฝัน” ดังปรากฏข้อความดังกล่าวชัดเจนที่หน้าปกหนังสือ ดังนั้น นิราศเรื่องนี้จึงมีเนื้อหามุ่งเน้นการพรรณนาอารมณ์ ความไม่สมหวังในความรัก เมื่อคราวที่กวีต้องเดินทางไกลจากบ้านที่กรุงเทพมหานครไปทำงานที่โรงผลิตไฟฟ้า อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่านิราศเรื่องนี้มีจุดมุ่งเน้นการพรรณนาอารมณ์ เพื่อนำเสนอสารสำคัญคือความมั่นคงในความรักของกวีที่มีต่อนาง แม้จะไม่สมหวังในความรักจากการรอคอยเป็นเวลาถึง ๑๔ ปี แต่นางนั้นยังคงอยู่ในความทรงจำ และความฝันตลอดไป กวีจึงแทรกการคร่ำครวญถึงความรักที่ไม่สมหวังไว้เป็นระยะๆ เช่น

“บางกอกน้อย” น้อยอก นึกหงอย เหงาเอย
ฤทธิ์รักสลักรอย ชอกช้ำ
รักนางหนึ่งสู้คอย สิบสี่ ปีนา
ผลลัพธ์แผลลึกล้ำ รวดร้าวระทมครัน

ขวัญเอ๋ยขอเอ่ยเอื้อน อำลา ขวัญเอย
ให้อยู่เคียงคู่วิวาห์ สุขล้น
ยศศักดิ์สิ่งปรารถนา ครันครบ นะแม่
พี่จะผินหน้าพ้น ชีพน้องนิรันดร
(ก้องภพ รื่นศิริ, ๒๕๔๙ : ๓ - ๔)

ความเด่นและความเป็นนิราศสมัยใหม่ของ**โคลงนิราศแม่เมาะ**นั้นเห็นได้จากการขยายขอบเขตของเนื้อหาโดยให้ความรู้เรื่องต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นประวัติศาสตร์ ตำนาน สถานที่ และบุคคลอย่างละเอียดพร้อมทั้งสอดแทรกการชี้แนะสั่งสอนสังคม เช่น

การกล่าวถึงตำนานเมืองลำปาง กวีให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับเมืองลำปางไว้ค่อนข้างละเอียด ตั้งแต่ชื่อเมือง ตราสัญลักษณ์เมือง เจ้าผู้ครองเมือง ตลอดจนวีรบุรุษสำคัญในตำนานเมือง กวีให้ข้อมูลเรื่องชื่อเดิมของเมืองว่าเดิมเรียก “เขลางคนคร” มีท้าวอนันตยศเป็นผู้ครองนคร ต่อมาเมื่อขยายอาณาเขตข้ามฝั่งจึงมีเมืองเพิ่มขึ้นอีกเมืองหนึ่งเรียกชื่อว่า “อาลัมภางคนคร” ภายหลังจึงเรียกรวมกันว่า “นครลำปาง” และเนื่องจากนครลำปางมีสัญลักษณ์เมืองเป็นไก่สีขาว จึงได้ชื่อว่า “กุกุตนคร” ที่แปลว่าเมืองแห่งไก่อีกชื่อหนึ่งด้วย นอกจากนี้ กวีกล่าวถึงเจ้าผู้ครองนครที่ล้วนมีคุณธรรม สร้างความเจริญรุ่งเรือง นำสุขสู่ราษฎร โดยเฉพาะ “เจ้าสุวรรณหอคำ” จากนั้นกวีกล่าวถึง “หนานทิพย์ช้าง” วีรบุรุษคนสำคัญที่กอบกู้นครลำปางจากการยึดครองของพม่า กวีกล่าวไว้อย่างละเอียดถึงจุดประสงค์ของการกล่าวถึงวีรกรรมที่น่ายกย่องของบรรพชนลำปาง ว่า เพื่อให้ “เป็นเยี่ยงอย่างของผู้รักด้าวแดนไทย” (เรื่องเดิม : ๔๔ – ๔๕)

การให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับตำนานประวัติเจ้าแม่สุชาดาที่เกี่ยวพันกับภูมินามสถานที่ โดยกวีเริ่มกล่าวถึงวัดพระแก้วดอนเต้าว่า เดิมชื่อ วัดม่อนดอนเต้า มีพระเถระผู้เคร่งครัดรูปหนึ่งจำพรรษาอยู่ นางสุชาดา อุบาสิกาผู้ศรัทธาธรรม มีสวนแตงโมอยู่ใกล้วัด จึงนำแตงโมไปถวายพระเถระอยู่บ่อยครั้ง วันหนึ่งนางพบมรกตในแตงโมจึงนำไปถวายพระเถระเพื่อแกะสลักเป็นพระแก้วดอนเต้า หรือพระแก้วมรกต เหตุการณ์น่าเศร้าเกิดขึ้นเมื่อชาวบ้านที่ริษยานางสุชาดาใส่ความหาว่านางมีความสัมพันธ์ในทางเสื่อมเสียกับพระเถระ นำความเท็จไปทูลเจ้าเมือง เจ้าเมืองหูเบาไม่ทันสอบสวนความ สั่งประหารนางสุชาดา ตำนานกล่าวไว้ว่าก่อนนางถูกประหาร นางได้อธิษฐานว่า หากนางไม่ผิดขอให้เลือดทุกหยดอย่าได้ตกลงสู่พื้น เมื่อประหารชีวิตแล้วเลือดของนางก็พุ่งสู่ท้องฟ้าทั้งหมด ครั้นเจ้าเมืองทราบข่าวก็สำลักโลหิตสิ้นชีวิตทันที

ในขณะที่กวีเล่าเรื่องตำนานดังกล่าว ก็ได้สอดแทรกที่มาของชื่อสถานที่ต่างๆ ที่เกี่ยวพันกับตำนาน กล่าวคือ วัดนางเหลียว เป็นสถานที่ที่นางสุชาดาเหลียวมองวัดม่อนดอนเต้าระหว่างเดินไปยังลานประหาร วัดนางสุชาดา คือวัดที่ชาวบ้านสร้างเพื่อเป็นเกียรติและรำลึกถึงนางตรงบริเวณไร่แตงโม และหาดทรายริมแม่น้ำวัง สถานที่ประหาร ชาวบ้านก็เรียกชื่อแห่งนั้นว่า “ท่านางลอย”

การให้รายละเอียดต่างๆ เหล่านี้เป็นการขยายเรื่องราวนิราศให้กว้างขวางขึ้น กล่าวคือผู้อ่านจะได้ความรู้เกี่ยวกับตำนาน ภูมินามสถานที่ที่กวีกล่าวถึงได้เป็นอย่างดี จากนั้นกวีจึงเชื่อมโยงอุทาหรณ์จากเรื่องราวในอดีตเพื่อเป็นประโยชน์แก่คนในปัจจุบัน เกี่ยวกับเรื่องความยุติธรรม

ในตอนท้าย เมื่อกวีคลายความโศกเศร้าจากความผิดหวังได้แล้ว ก็อวยพรให้นางที่รักมีความสุขตลอดไป ด้วยความรักและปรารถนาดีจากใจจริง ในโคลง ๒ บทสุดท้าย กวีบอกนามผู้แต่งและจุดประสงค์ในการแต่งอย่างชัดเจนว่าต้องการอนุรักษ์วรรณศิลป์ของไทย และมุ่งหมายให้เป็นอนุสรณ์แห่งความรักของตน

ความน่าสนใจของ**โคลงนิราศแม่เมาะ**อยู่ที่การใช้กลวิธีการอ้างถึงของกวี จากการศึกษาพบว่า กวีใช้การอ้างถึงหลากหลายประเภท ได้แก่ การอ้างถึงวรรณกรรมอื่น การอ้างถึงบุคคล และการอ้างถึงเหตุการณ์ ผู้วิจัยพบว่ากวีใช้การอ้างถึงวรรณกรรมอื่นมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบการอ้างถึงวรรณกรรมอื่นที่ปรากฏใน**โคลงนิราศแม่เมาะ**กับนิราศโบราณแล้ว พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน คือ ใน**โคลงนิราศแม่เมาะ**นั้นกวีไม่กล่าว อ้างถึงความทุกข์ที่เกิดจากการพลัดพรากของตัวละครเพื่อเชื่อมโยงและเน้นย้ำความทุกข์ของตนเอง

การทำเช่นนี้ กล่าวได้ว่า กวีมุ่งเน้นจุดประสงค์เพื่อขยายความและขอบเขตเนื้อหาของนิราศให้กว้างขวาง โดยการสอดแทรกความรู้ทางวรรณกรรม พร้อมทั้งหยิบยกเหตุการณ์สำคัญๆ ของเรื่องมากล่าวไว้ แสดงออกถึงความใส่ใจที่จะอนุรักษ์วรรณคดีให้คงอยู่สืบไป การอ้างถึงวรรณคดีบางเรื่องก็สามารถสอดแทรกการชี้แนะเป็นอุทาหรณ์ให้แก่สังคม เช่น โทษแห่งการประพฤติผิดในกาม และโทษแห่งความลุ่มหลงในความรักอันสามารถสร้างอารมณ์สะเทือนใจให้กับผู้อ่านได้อย่างแยบยล

จากการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาและสารสำคัญของนิราศสมัยใหม่ทั้ง ๗ เรื่อง จะพบความสัมพันธ์ของสารที่กวีต้องการสื่อ คือ เรื่องของความรักที่ขยายขอบเขตออกจากการรักเพียงนางผู้เป็นที่รักด้วยการแสดงอารมณ์คร่ำครวญเฉกเช่นเดียวกับนิราศโบราณ เป็นความรักที่กว้างขวางและหลากหลายขึ้น เช่น ความรักความหวงแหนความงดงามอันเป็นสมบัติล้ำค่าของผืนแผ่นดิน ไม่ว่าจะเป็น ธรรมชาติ สถานที่สำคัญ และศิลปวัฒนธรรม ความรักและความปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์ ทั้งเพื่อนมนุษย์ร่วมชาติและเพื่อนมนุษย์ร่วมโลก กวีจึงนำเสนอสารวิพากษ์วิจารณ์สังคม ด้วยการแสดงอารมณ์โกรธ ชิงชัง สมเพช และเสียดสีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของมนุษย์ เพื่อชี้ปัญหาให้เพื่อนมนุษย์ได้ตระหนักและหาแนวทางแก้ไข อันเป็นหนึ่งในพันธกิจสำคัญในการสร้างสรรค์และจรรโลงสังคมของกวี

ในการถ่ายทอดอารมณ์ รวมถึงการชี้ปัญหากระตุ้นเตือนให้สังคมตระหนักถึงปัญหา และเสนอแนะแนวทางแก้ไขที่จรรโลงสังคมของกวีนั้น การอ้างถึงเป็นหนึ่งในกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมสัมพันธ์ประสบการณ์ อารมณ์ ความรู้สึกต่างๆ ระหว่างกวีกับผู้อ่าน ก่อให้เกิดพลังที่จะสร้างอารมณ์สะเทือนใจได้เป็นอย่างดี จากการศึกษาพบลักษณะการอ้างถึงที่หลากหลาย สามารถจัดจำแนกได้ ๓ ประเภท คือ การอ้างถึงวรรณกรรมอื่น การอ้างถึงบุคคล และการอ้างถึงเหตุการณ์ ดังจะแสดงให้เห็นในบทต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๓
ลักษณะการอ้างถึงในนิราศสมัยใหม่

ในบทนี้จะแสดงให้เห็นว่ากลวิธีการอ้างถึงในนิราศสมัยใหม่มีลักษณะที่หลากหลาย จากการศึกษาพบว่า ในนิราศสมัยใหม่ทั้ง ๗ เรื่อง มีลักษณะการอ้างถึง ๓ ประเภท ดังนี้

๑. การอ้างถึงวรรณกรรมอื่น รวมถึงนิทาน ตำนาน และเพลง

๒. การอ้างถึงบุคคล

๓. การอ้างถึงเหตุการณ์

๓.๑. การอ้างถึงวรรณกรรมอื่น รวมถึงนิทาน ตำนาน และเพลง

การอ้างถึงวรรณกรรมอื่น รวมถึงนิทาน ตำนาน และเพลงในนิราศสมัยใหม่เป็นการอ้างถึงตัวบทที่หมายรวมถึงตัวละคร เหตุการณ์ ฉาก และสารสำคัญของเรื่องนั้นๆ จะสังเกตว่ากวีอ้างถึงวรรณกรรมที่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจและนึกถึงเรื่องราวของวรรณกรรมที่อ้างถึงได้อย่างรวดเร็ว จากการศึกษาพบว่า มีการอ้างถึงวรรณกรรม ๑๒ เรื่อง ดังนี้

๓.๑.๑. การอ้างถึงวรรณกรรมอื่น

๓.๑.๑.๑. การอ้างถึงศิลาจารึกหลักที่ ๑

บท “ใครใคร่ค้าหัวใจค้า ใครใคร่ขายวิญญาณขาย” ใน **กลอนกล่อมโลก** มีการอ้างถึงข้อความในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ที่ว่า “...เพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ใครจักใคร่ค้าช้างค้า ใครจักใคร่ค้าม้าค้า ใครจักใคร่ค้าเงือนค้าทองค้า ไพร่ฟ้าหน้าใส...” (ประมวลข้อมูลเกี่ยวกับจารึกพ่อขุนรามคำแหง, ๒๕๔๗ : ๒๖) ดังนี้

โอ้วันเวลาค้ามนุษย์
สินค้าบริสุทธิ์มิหยุดได้
ชิ้นส่วนทั้งตัวและหัวใจ
คืนกำไรธรรมชาติจักรวาล

แหล่ะโอ้มนุษย์**ค้ามนุษย์**
ค้าอาวุธเวทนา**ค้าสงสาร**
ค้าเลือดน้ำตาค้าวิญญาณ
ค้าบ้านค้าเมืองเปลืองต้นทุน
สินค้าชำรุดจะสุดค้า
มูลค่าต่ำทรุดจะสุดหมุน
ตลาดนัดเมตตาคือทารุณ
ตลาดหุ้นชีวิตคือความตาย
ใครใคร่ค้าหัวใจค้า
ใครใคร่ขายวิญญาณขาย
ไหนก็ไร้พรมแดนแสนสบาย
ชีวิตแค่ล้มละลายเท่านั้นเอง !
(ไพวรินทร์ ขาวงาม, ๒๕๔๗ : ๙๕)

การอ้างถึงข้อความในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ในคำประพันธ์ข้างต้นเป็นการนำข้อความเดิมคือ “ใครจักใคร่ค้าช้างค้า ใครจักใคร่ค้าม้าค้า ใครจักใคร่ค้าเงือนค้าทองค้า” มาปรับใช้ใหม่เป็น “ใครใคร่ค้าหัวใจค้า ใครใคร่ขายวิญญาณขาย” เพื่อประชดสังคมในยุคการค้าเสรีที่มนุษย์ค้าขายทุกอย่างโดยไม่คำนึงถึงคุณธรรม

กวีเชื่อมโยงความหมายของสิทธิเสรีทางการค้าของสมัยพ่อขุนรามคำแหงกับสมัยปัจจุบันที่เหมือนกัน คือ “ใครใคร่ค้าค้า” หากแต่รูปแบบการค้าที่เปลี่ยนแปลงไปเพราะความตกต่ำทางคุณธรรมของมนุษย์ กล่าวคือ ในสมัยพ่อขุนรามคำแหง เป็นการค้าแบบเกื้อกูลกัน และส่งเสริมมนุษยธรรม แต่ในปัจจุบันเป็นการค้าเพื่อการเอารัดเอาเปรียบ และทำลายมนุษยธรรม มนุษย์เลือกที่จะค้ามนุษย์ด้วยกันเองโดยอาศัยความเมตตาและความเวทนาของเพื่อนมนุษย์ และจะด้วยเหตุผลประการใดก็ตาม มนุษย์บางคนก็พร้อมที่จะขายร่างกายและวิญญาณของตัวเองเช่นกัน สภาพเศรษฐกิจสังคมดังกล่าวจึงชวนให้หดหู่ใจเป็นยิ่งนัก

๓.๑.๑.๒. การอ้างถึงไตรภูมิกถา

เป็นการอ้างถึงเพื่อเชื่อมโยงความหมายหรือการรับรู้เรื่องที่มาจากไตรภูมิกถา ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง นรก สวรรค์ ต้นกัลปพฤกษ์ เป็นต้น

บท “นรกของเรา” ใน **ม้าก้านกล้วย** กวีอ้างถึง “นรก” เพื่อประชดสังคม กล่าวคือ ในความเป็นจริงสังคมมีแต่ความเลวร้ายเปรียบได้กับ “นรก” แต่กวีกลับแสร้งทำใจชื่นชมว่า “นรก” แห่งนี้สุขสบายดี ดังนี้

นรกเราสบายดีนะที่รัก
ยิ่งอยู่นานยิ่งตระหนักทั้งร้อนหนาว
ดูโน่นซี ฟ้านี้ยังมีดาว
สิ่งประโลมรวดร้าวจนเรืองไร
นรกเราสงบดีนะที่รัก
ขุมพำนัก**เย็นชืดทั้งมืดไหม้**
เรายังรักที่นี่กว่าที่ใด
สุม**เพลิงกัลป์**กลางใจอยู่อาจิณ
นรกเรารุ่งดีนะที่รัก
อาณาจักรแผ่ขยายไม่สุดสิ้น
ธุรกิจการค้าทำมาหากิน
อาบเหงื่อเพื่อผดุงถิ่นนรกานต์
นรกเราอุดมดีนะที่รัก
เด็ด**ยอดงิ้ว**ก็เป็นผักอร่อยหวาน
เก็บ**หนาม**ไหน่ไพรผาผกาธาร
ต้ม**แร้งกา**เป็นอาหารอันโอชะ
นรกเรางามดีนะที่รัก
เถิดท่องเที่ยวทายทักอิสระ
เด็ดดอกไม้จาก**ปลายหอก**ทุกวาระ
แหวก**ว่ายน้ำในกระทะ**ทุกคืนวัน
เรารักกันที่นี่นะที่รัก
ขอพึ่งพักชั่วชีพอันแสนสั้น
ฝากรักในนรกานต์ธารโลกันต์
ใครพรากเราสู่สวรรค์...ฉันไม่ยอม !
(ไพวรินทร์ ขาวงาม, ๒๕๕๒ : ๑๔๘ – ๑๔๙)

วรรณกรรมที่ให้ความรู้ความคิดเกี่ยวกับนรกภูมิที่สำคัญ และเป็นที่รู้จักแพร่หลายเรื่องหนึ่งของไทย คือ ไตรภูมิกถา ของพระยาลิไท วรรณกรรมสมัยสุโขทัย พระองค์ทรงพรรณนาสภาพที่โหดร้ายน่ากลัวของนรกต่างๆ

กวีกล่าวถึงนรกที่เย็นและมืด เป็นการอ้างถึงโลกันตนรก ดังข้อความในไตรภูมิกถาว่า

> ...ใน**โลกันตนรกนั้นมืดนักหนา ฝูงสัตว์ซึ่งได้ไปเกิดในโลกันตนรกนั้นดั่งหลับตาอยู่เมื่อเดือนดับนั้นแล** เมื่อดาวเดือนแลตะวันอันเป็นไฟส่องให้คนทั้งสี่แผ่นดินนี้เห็นหนทุกแห่งดังนั้น ก็บ่มิอาจจะส่องให้เห็นในโลกันตนรกนั้นได้ เพราะว่าเดือนแลตะวันอันเป็นไฟแลส่องให้คนทั้งหลาย ๔ แผ่นดินนี้ไปส่องสว่างกลางหาวแต่เพียงปลายเขายุคันธรไส้ แลส่องไปแต่ในกำแพงจักรวาล แลโลกันตนรกนั้นอยู่นอกกำแพงจักรวาฬไส้... (กรมศิลปากร, ๒๕๓๙ : ๓๕)

ในบทที่กล่าวถึง “ยอดงิ้ว” เป็นการอ้างถึง “หนามงิ้ว” ในโลหสิมพลีนรก ดังข้อความในไตรภูมิกถาว่า

> ...โลหสิมพลีนรก ฝูงคนอันทำชู้ด้วยเมียท่านก็ดี แลผู้หญิงอันมีผัวแล้วแลทำชู้จากผัวก็ดี คนฝูงนั้นตายไปเกิดในนรกนั้น นรกนั้นมีป่างิ้วป่าหนึ่งหลายต้นนักแล ต้นงิ้วนั้นสูง ได้แลต้นแลโยชน์ แล**หนามงิ้วนั้นเทียรย่อมเหล็กแดงเป็นเปลวลุกอยู่ แลหนามงิ้วนั้นยาวได้ ๑๖ นิ้วมือ เป็นเปลวไฟลุกอยู่บ่ห่อนจะรู้ดับสักคาบ**แล... (กรมศิลปากร, ๒๕๓๙ : ๓๓)

ในบทที่กล่าวว่า “ว่ายน้ำในกระทะ”” เป็นการอ้างถึง “กระทะทองแดง” หรือ “หม้อเหล็กแดง” ในโลหกุมภีนรก ดังข้อความในไตรภูมิกถาว่า

> ...คนผู้ใดตีฝูงสัตว์ สมณพราหมณาจารย์ผู้มีศีลไส้ คนผู้นั้นตายไปเกิดในโลหกุมภีนรกนั้น **นรกนั้นมีหม้อเหล็กแดงอันใหญ่เท่าภูเขาอันใหญ่หลายนัก หม้อนั้นเต็มด้วยเหล็กแดงเชื่อมเป็นน้ำอยู่** ฝูงยมบาลจับสองตีนคนนรกชันตีนขึ้น แลหย่อนหัวลงเบื้องต่ำแล้วแลพุ่งตัวคนนั้นลงไปในหม้ออันใหญ่นั้น... (กรมศิลปากร, ๒๕๓๙ : ๓๐)

จะเห็นว่าสภาพการณ์ในนรกต่างๆ ที่กวีอ้างถึงเป็นสภาพที่โหดร้ายน่ากลัว มิได้สุขสบาย สงบ อุดมสมบูรณ์ และงดงามดังที่กวีกล่าวในบทกวี ด้วยเหตุนี้จึงทำให้การสื่อสารประชดชะตากรรมของคนในสังคมชัดเจนและสร้างอารมณ์สะเทือนใจได้ดียิ่งขึ้น

นอกจากนี้ยังมีการอ้างถึงความคิดเกี่ยวกับต้นไม้ที่บันดาลทุกอย่างได้ตามต้องการอย่างต้นกัลปพฤกษ์ ใน**ลำนำภูกระดึง** บท “เบื่อคิดแล้วเรื่องเมืองไทยแลน” ดังนี้

อโหเมืองไทยร่วมสมัยใหม่นี้ เหลือดีเพราะทำดีกันใหญ่
รอ**กัลปพฤกษ์**ทุกมุมเมืองไทย ท่านให้กอบโกยกินสิ้นเลย ฯ
(อังคาร กัลยาณพงศ์, ๒๕๑๖ : ๓๑)

คำประพันธ์ข้างต้นอ้างถึงต้นกัลปพฤกษ์ในดินแดนอุตรกุรุทวีป ดังปรากฏในไตรภูมิกถาว่า

> ...แลในแผ่นดินอุดรกุรุทวีปนั้น มีต้นกัลปพฤกษ์ต้นหนึ่ง...ผู้ใดจะปรารถนาหาทุนทรัพย์สรรพเหตุอันใดๆ ก็ดี ย่อมได้สำเรทธิในต้นไม้นั้นทุกประการแล... (กรมศิลปากร, ๒๕๓๙ : ๖๓)

การอ้างถึงข้างต้นเป็นการเชื่อมโยงความหมายของต้นกัลปพฤกษ์ ต้นไม้ที่บันดาลทุกสิ่งทุกอย่างในดินแดนอุตรกุรุทวีป เพื่อประชดเสียดสีมนุษย์ผู้ละโมบไม่สิ้นสุดด้วยการกล่าวว่า “รอ**กัลปพฤกษ์**ทุกมุมเมืองไทย ท่านให้กอบโกยกินสิ้นเลย”

คำประพันธ์อีกบทหนึ่งในบท “เบื่อคิดแล้วเรื่องเมืองไทยแลน” มีการอ้างถึงเรื่อง “ง้วนดิน” ในตอนอุบัติโลก ดังนี้

จอมรากษสมาอวตารใหม่ พลิกดินไทยกินง้วนหอมหวน
ฆ่าภูผาป่าไม้หลายขบวน ชวนกันตะกละทุกขณะนาที ฯ
(เรื่องเดิม : ๓๓)

กวีอ้างถึงเหตุการณ์การกินง้วนดินของฝูงพรหมที่จะจุติมาเกิดเป็นมนุษย์ ดังปรากฏข้อความในไตรภูมิกถาว่า

> เมื่อน้ำแห้งแลฝุ่นดีในแผ่นดินนี้มีพรรณคันธรส โอชารสอร่อยนักหนา ดั่งละอองธุลีนิรุทกปายาส เมื่อนั้นฝูงพรหมอันอยู่ในอาภัสสรพรหมสิ้นบุญจุติจากอาภัสสรลงมาเกิดเป็นมนุษย์...ต่างคนต่างชิมรสปฤพีนั้นทุกคนต่างเข้าแลน้ำทุกวัน เหตุดังนั้นดำริ ๓ อันเป็นอกุศลเกิดแก่เขาดั่งนั้น อันว่ารัศมีในตัวเขาก็หายไปสิ้น... (กรมศิลปากร, ๒๕๓๙ : ๑๗๐)

กวีจงใจใช้ตัวละครใหม่จาก “พรหม” เป็น “จอมรากษส” ด้วยต้องการจะบริภาษมนุษย์ในยุคปัจจุบันที่มีพฤติกรรมและจิตใจตกต่ำ เพราะถูกกิเลสครอบงำทุกขณะนาที

๓.๑.๑.๓. การอ้างถึงมหาชาติ

ใน**ลำนำภูกระดึง** บท “เบื่อคิดแล้วเรื่องเมืองไทยแลน” อ้างถึงตัวละคร “ชูชก” เพื่อเชื่อมโยงถึงพฤติกรรมที่น่ารังเกียจของชูชก คือ การกินไม่รู้จักพอ กับพฤติกรรมของนักการเมืองที่ฉ้อราษฎร์บังหลวง “กินเมืองไทย” อย่างไร้ศีลธรรม ดังนี้

เชื้อ**ชูชก**กลับชาติเกิดใหม่ กินเมืองไทยเสียจนบ้าคลั่ง
ร้อยล้านพันล้านหวานอร่อยจัง ทั้งโคตรขาดศีลธรรมจรรยา ฯ
(เรื่องเดิม : ๓๔ – ๓๕)

พฤติกรรมตะกละตะกลาม และกินไม่รู้จักพอของชูชก ปรากฏใน กัณฑ์มหาราช หลังจากที่พระเจ้ากรุงสญชัยทรงไถ่ตัวสองกุมารแล้วพระราชทานเลี้ยงอาหารอย่างดีแก่ชูชก ด้วยความที่ชูชกไม่เคยลิ้มรสชาติอาหารชั้นเลิศ จึงกินอาหารโดยไม่ประมาณตน ทำให้อาหารไม่ย่อยได้ ในที่สุดถึงกับท้องแตกตาย

กวีอ้างถึงพฤติกรรมของชูชกอีกครั้งในบท “สีฐาน” ดังนี้

สีฐานถวิลท่านอะไรศรี ว่าที่**ชูชก**ใหญ่เลิศล้ำ
สอนไทยให้ยัดแน่นประจำ กระทำฟุ้งซ่านทั่วบ้านเมือง ฯ
หนังสือพิมพ์ชวนชิมอะไร กินกันใหญ่เจริญพุงฟุ้งเฟื่อง
ส่วนศิลปวัฒนธรรมเคยรุ่งเรือง ไม่เคยรู้เรื่องแก่นเมืองไทย ฯ
(เรื่องเดิม : ๕๕)

กวีเชื่อมโยงพฤติกรรมการกินที่ไม่รู้จักพอของชูชกกับพฤติกรรมของคนในสังคมไทยที่สนใจแต่การเสาะแสวงหาสิ่งของอร่อยรับประทาน โดยเฉพาะ “ท่านอะไรศรี” ที่พอจะตีความได้ว่าคือหม่อมราชวงศ์ถนัดศรี สวัสดิวัฒน์ ผู้ที่ได้รับยกย่องว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญในการชิม เจ้าของรางวัล “เชลล์ชวนชิม” เพื่อวิพากษ์วิจารณ์สังคมที่ไม่สนใจเรียนรู้เรื่องศิลปวัฒนธรรมของประเทศชาติ

๓.๑.๑.๔. การอ้างถึงกำศรวลโคลงดั้น

ใน**บางกอกแก้วกำศรวล** แสดงความคิดเรื่องการฝากนางที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนี้

โฉมน้องจักฝากน้ำ ใจนาง เองฤๅ
เกรงเช่นน้ำค้างสาง เสื่อมสิ้น
กลอกกลิ้งอย่างเพชรวาง รุ้งร่วง งามแฮ
แต่ครู่เดียวแตกดิ้น เชื่อได้หมายไฉน ฯ
โอ้ศรีนวลทิพย์แก้ว กินรี พี่เอย
ฝากเทพไท้ธรณี ฟากฟ้า
สามโลกหล่มโลกีย์ ฤๅเชื่อ
โฉมแม่ฝากป่าช้า ชอบแท้อาถรรพณ์ ฯ
(อังคาร กัลยาณพงศ์, ๒๕๒๑ : ๔๒ – ๔๓)

คำประพันธ์ข้างต้นอ้างถึงบทฝากนางในกำศรวลโคลงดั้น ที่ว่า

โฉมแม่จักฝากฟ้า เกรงอินทร์ หยอกนา
อินทรท่านเทอกโฉมเอา สู่ฟ้า
โฉมแม่จะฝากดิน ดินท่าน แล้วแฮ
ดินฤาขัดเจ้าหล้า สู่สมสองสม
โฉมแม่ฝากน่านน้ำ อรรณพ
เยียวนาคเชยชมอก พี่ไหม้
โฉมแม่รำพึงจบ ไตรโลก
โฉมแม่ใครสงวนได้ เท่าเจ้าสงวนเอง
(พระยาตรัง, ๒๕๔๗ : ๓๘๗)

การอ้างถึงบทฝากนางจากกำสรวลโคลงดั้นเป็นการส่งผ่านความคิดเรื่องความรัก ความห่วงใย และความหวงแหนของกวีที่มีต่อนางผู้เป็นที่รัก กวียังคงแสดงความลังเลใจไม่อาจตัดสินใจที่จะฝากนางไว้กับสถานที่ใดหรือบุคคลใดได้เลยเพราะทุกแห่งล้วนถูกครอบงำด้วยกิเลสโลกีย์จนไม่อาจเชื่อถือได้ดังที่กวีกล่าวว่า “สามโลกหล่มโลกีย์ ฤาเชื่อ” ครั้นที่จะฝากนางไว้กับจิตใจของนางเองอันเป็นวิธีการแก้ปัญหาความลังเลใจที่กวีโบราณเคยทำ ก็เกรงจิตใจที่ไม่มั่นคงของนาง สุดท้ายจึงมีความคิดที่จะฝากนางไว้กับ “ป่าช้า” สถานที่เก็บศพ เพราะเป็นสถานที่ที่ปราศจากชีวิตและอารมณ์อันเป็นกิเลสที่จะมากระทบจิตใจที่บริสุทธิ์ของนางได้

๓.๑.๑.๕. การอ้างถึงโคลงกวีโบราณ

เป็นการอ้างถึงโคลงกวีโบราณที่พระยาตรังได้รวบรวมไว้เป็นโคลงที่เชื่อถือกันว่าเป็นผลงานของศรีปราชญ์ กวีผู้มีชื่อเสียงในสมัยกรุงศรีอยุธยา ใน**หมายเหตุร่วมสมัย** บท “บวงสรวงครูกวี” ดังนี้

นบไหว้ครูกวี**ศรีปราชญ์**
ประชาชาติผิดใดไล่ประหาร
ธรณีนี้เห็นเป็นพยาน
เชิญเถิดท่านเข่นฆ่าประชาชน
ดาบนี้หอกนี้กระสุนนี้
ผิดเราให้อัปรีย์ปี้ป่น
ผิวไม่ผิดดาบคืนที่คอคน
เอาเลือดฉลชั่วช้าทาแผ่นดิน
(ไพบูลย์ วงษ์เทศ, ๒๕๓๙ : ๓๒)

ตัวอย่างข้างต้นอ้างถึง “ศรีปราชญ์” กวีสมัยกรุงศรีอยุธยา และผลงานที่กล่าวอ้างกันว่าเขียนไว้ที่พื้นดินก่อนถูกประหารชีวิตที่ว่า

ธรณีภพนี้เพ่ง **ทิพย์ญาณ** หนึ่งรา
เราก็ศิษย์มีอาจารย์ หนึ่งบ้าง
เราผิดท่านประหาร เราชอบ
เราบ่ผิดท่านมล้าง **ดาบนี้คืนสนอง**
(พระยาตรัง, ๒๕๔๗ : ๕๙)

การอ้างถึงศรีปราชญ์เป็นการขยายความคับข้องใจเกี่ยวกับความอยุติธรรม จากปัจเจกบุคคลที่ศรีปราชญ์เขียนไว้ สู่สังคมในวงที่กว้างกว่า คือ “ประชาชาติ” ยิ่งไปกว่านั้น ยังคงแสดงนัยยะของการสาปแช่งที่ตรงกันอีกด้วย

ใน**บางกอกแก้วกำศรวล**ก็อ้างถึงโคลงของศรีปราชญ์เช่นเดียวกันเพื่อสาปแช่งผู้ที่ทำลายชาติ ทำลายอยุธยา ดังนี้

โอมธรณีโลกนี้ เป็นพยาน
ใครฆ่าอยุธยาลาญ ล่มม้วย
เกิดไหนงั่งดักดาน บัดซบ
สุขแต่เสพกามด้วย ดิ่งบ้าสามานย์ ฯ
(อังคาร กัลยาณพงศ์, ๒๕๒๑ : ๑๑๑)

นอกจากนี้ ใน**บางกอกแก้วกำศรวล**ยังมีการอ้างถึงโคลงกวีโบราณอีกบทหนึ่งเพื่อตอกย้ำและเพิ่มความเข้มข้นของอารมณ์ทุกข์ของตนเอง ดังนี้

เรียมร่ำน้ำเนตรท้น อกนิษฐ์
คิดใคร่พ้นสิบทิศ ลับน้อง
เจตภูตเที่ยวหลงผิด อิสระ ไปฤๅ
หวนสู่ร่างละเมอร้อง พร่ำพร้องสรรเสริญ ฯ
(อังคาร กัลยาณพงศ์, ๒๕๒๑ : ๔๘)

คำประพันธ์ข้างอ้างถึงโคลงที่มีชื่อเสียงของกวีโบราณ ที่ว่า

เรียมร่ำน้ำเนตรถ้วม ถึงพรหม
พาหมู่สัตว์จ่อมจม ชีพม้วย
พระสุเมรุเปื่อยเป็นตม ทบท่าว ลงนา
อักนิฐมหาพรหมฉ้วย พี่ไว้จึงคง
(พระยาตรัง, ๒๕๔๗ : ๓๔)

ตัวอย่างการอ้างถึงข้างต้นเป็นการเชื่อมโยงความหมายและความเข้มข้นของความทุกข์จากโคลงกวีโบราณกับโคลงใน**บางกอกแก้วกำศรวล** กล่าวคือกวีโบราณแสดงความทุกข์ที่มีมากด้วยการร่ำไห้จนน้ำตาท่วมโลกไปถึงชั้นพรหม แต่กวีโบราณสามารถรอดชีวิตจากการจมน้ำตาตนเองได้เพราะมีสวรรค์ชั้นอักนิษฐพรหมที่แม้น้ำและไฟประลัยกัลป์ไม่อาจทำลายถึง อังคาร กัลยาณพงศ์ เชื่อมโยงปริมาณความทุกข์ที่มีมากของกวีโบราณกับตนเอง พร้อมทั้งเพิ่มความเข้มข้นและน้ำหนักของความทุกข์อีกชั้นหนึ่งด้วยการกล่าวว่า น้ำตาของตนท่วมท้นไปถึงสวรรค์ชั้นอักนิษฐ์ แสดงให้เห็นว่าการร่ำไห้จากความทุกข์ใจในครั้งนี้ กวีไม่อาจดำรงชีวิตรอดได้เหมือนกวีโบราณ

ใน**เขียนแผ่นดิน** บท “วังนารายณ์” กวีอ้างถึง “ศรี” หรือ “ศรีปราชญ์” ผู้ที่เชื่อกันว่าเป็นกวีคนสำคัญในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ดังนี้

ศรีเอยพระเจ้าอยู่ ที่ใด
อยู่อดีตปัจจุบันใน ที่นี้
ศรีเอยพระเจ้าไป ปรโลก
ยังแต่อิฐปูนชี้ ช่องแก้วกู่สถาน
เคยขานขับกาพย์แก้ว โคลงกลอน
เบิกบทพระรามรอน ราพณ์เรื้อ
สรวลเสียงสนุกสโมสร มหรสพ
สรรพสงัดป่าชัฏเบื้อ บอดใบ้ปัจจุบัน
ขวัญเอยขวัญมิ่งแก้ว การะเกด
รักชาติรักประเทศ ยิ่งแล้ว
สู่ท้ายพระนิเวศ วังราช
ชักกฤชประกาศแกล้ว จักกู้กรุงศรี
ศรีเอยพระเจ้าอยู่ วังเย็น
ยังแต่เรื่องราวเป็น คติรู้
แผ่นดินถิ่นที่เห็น เป็นอยู่
ใครเสพสมใครสู้ สืบสร้างรักษา

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, ๒๕๕๐ : ๒๓๘)

คำประพันธ์ข้างต้น กวียังอ้างถึงโคลงโต้ตอบระหว่างพระยาแสนหลวงกับศรีปราชญ์ ที่ว่า

พระยาแสนหลวง : ศรีเอยพระเจ้าฮื่อ ปางใด
ศรีปราชญ์ : ฮื่อเมื่อพระเสด็จไป ป่าแก้ว
พระยาแสนหลวง : รังสีบ่สดใส สักหยาด
ศรีปราชญ์ : ดำแต่นอกในแผ้ว ผ่องเนื้อนพคุณ
(พระยาตรัง, ๒๕๔๗ : ๒๙๙)

กวีอ้างถึง “ศรีปราชญ์” กวีคนโปรดของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และโคลงโต้ตอบ “ศรีเอยพระเจ้าฮื่อ ปางใด” เพื่อเชื่อมโยงเรื่องราวความสัมพันธ์อันยาวนานของ “ศรีปราชญ์” กับสถานที่คือ “วังนารายณ์” ทำให้ผู้อ่านย้อนรำลึกไปถึงประวัติศาสตร์สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ในทันที

๓.๑.๑.๖. การอ้างถึงเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา

เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา เป็นบทร้อยกรองประเภทเพลงยาว มีเนื้อหาเกี่ยวกับการพยากรณ์สถานการณ์ในอนาคตว่าจะประสบวิบัติภัยนานา

ใน**หมายเหตุประเทศไทย** บท “เพลงหน้าพาทย์” ก็มีการกล่าวถึงเนื้อความ และเหตุการณ์วิบัติภัยในลักษณะที่คล้ายคลึงกับเพลงยาวพยากรณ์ ดังนี้

นรชนชอกช้ำระกำอก
จิ้งจกร้องทักจักจั่น
โหราพยากรณ์พัลวัน
จะเกิดไฟประลัยกัลป์อลวน
ว่าน้ำจะท่วมฟ้าเวหาหาว
ปลาจะบินกินดาวบนเวหน
สูรย์แสงแรงฤทธิรณดล
จะร่วงหล่นทับพื้นปัถพิน
(ไพบูลย์ วงษ์เทศ, ๒๕๓๙ : ๔๐)

นอกจากนี้ ยังพบในบท “พยากรณ์”

เมื่อสิ้นแสงสิ้นศรีสุริเยศ
ทบเทวษไพร่ฟ้าต่างหน้าเหลือง
ผีป่าต่างวิ่งเข้าสิงเมือง
ภิกขุเปลื้องเครื่องคาดรัดตะคด
ปรัชญาเมธีต่างลี้หาย
กรวดหินดินทรายโศกกำสรด
ผู้บูชายุติธรรม์ล้วนรันทด
ยังแต่ความเศร้าสลดเสียทั้งนั้น
บัณฑิตเดินไพรไต่ภูเขา
บังเงาแมกไม้ในไพรสัณฑ์
ปราชญ์เล็งดาราดูตาวัน
มองเห็นความคับขันพระนคร
ว่าจะเกิดเพลิงไหม้ในทุ่งหญ้า
เมื่อน้ำตาสูงยิ่งกว่าสิงขร
คนที่มือเปื้อนเลือดจะเดือดร้อน
แม้ที่ซุกหัวนอนก็ไม่มี
(เรื่องเดิม : ๑๓๔ – ๑๓๕)

คำประพันธ์ข้างต้นอ้างถึงข้อความใน**เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา** ดังนี้

พระคงคาจะแดงเดือดดั่งเลือดนก อกแผ่นดินเป็นบ้าฟ้าจะเหลือง
ผีป่าก็จะวิ่งเข้าสิงเมือง ผีเมืองนั้นจะออกไปอยู่ไพร
....
ผู้มีศีลจะเสียซึ่งอำนาจ นักปราชญ์จะตกต่ำต้อย
กระเบื้องจะเฟื่องฟูลอย น้ำเต้าอันลอยนั้นจะถอยจม
ผู้มีตระกูลจะสูญเผ่า เพราะจันฑาลมันเข้ามาเสพสม
ผู้มีศีลนั้นจะเสียซึ่งอารมณ์ เพราะสมัครสมาคมด้วยมารยา
(รวมเรื่องกรุงเก่าของพระยาโบราณราชธานินทร์, ๒๕๔๑ : ๖๘)

การอ้างถึงเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาในตัวอย่างข้างต้นเป็นการอ้างถึงเพื่อเชื่อมโยงเหตุการณ์วิบัติภัยและความผิดปกติของบ้านเมืองในบทกวีโบราณกับสถานการณ์บ้านเมืองที่กำลังสับสนวุ่นวายจากเหตุการณ์ทางการเมือง นอกจากนั้น กวียังเชื่อมโยงเนื้อหาในรูปแบบการพยากรณ์ของโบราณกับการพยากรณ์อนาคตของ “คนที่มือเปื้อนเลือด” ในสังคมสมัยใหม่อีกด้วย

๓.๑.๑.๗. การอ้างถึงรามเกียรติ์

ใน**โคลงนิราศแม่เมาะ** มีการอ้างถึงวรรณคดีเรื่อง**รามเกียรติ์** ดังนี้

“พรหมพิราม” ระลึกได้ เรื่อง “**ราม- เกียรติ์**” ฤา
รามลักษณ์รบราพณ์ปราม ปราบสิ้น
ทศพักตร์ลักนางงาม นำศึก สู่เนอ
เพราะปรารถนาจึงดิ้น ดับด้วยผลกรรม
(ก้องภพ รื่นศิริ, ๒๕๔๙ : ๓๐)

กวีกล่าวถึงอำเภอพรหมพิราม แล้วเชื่อมโยงถึงวรรณคดีเรื่อง**รามเกียรติ์** ด้วยการอ้างถึงสาเหตุแห่งสงครามระหว่างฝ่ายพระรามกับทศกัณฐ์ที่เกิดจากกิเลสของทศกัณฐ์ที่ลักนางสีดาไปจากพระราม ในที่สุดด้วยผลกรรม (ชั่ว) จึงถูกพระรามฆ่าตาย

การอ้างถึงวรรณคดีเรื่อง**รามเกียรติ์**เพื่อแสดงให้เห็นอุทาหรณ์ว่า เรื่องความรักความปรารถนา ระหว่างบุรุษกับสตรีนั้นนำพาไปสู่ความทุกข์ เกิดโทษ เกิดการช่วงชิง นำไปสู่ความขัดแย้ง รุนแรง ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน โดยกล่าวไว้ในโคลงบทต่อไปว่า

ธรรมดาบุรุษแม้น มากปรี- ชาแล
ซึ่งรอดเรื่องสตรี ยากไซร้
เว้นเพียงท่านผู้มี ศีลตบะ
และเหล่าคนผู้ไร้ ธาตุแท้แห่งชาย
อันตรายกามรสแท้ โทษมหันต์
จากอดีตจนปัจจุบัน รุ่มร้อน
เรื่องแค้นเรื่องฆ่าฟัน ศึกใหญ่ ยิ่งแฮ
หากสืบสาเหตุย้อน อาจด้วยชิงนาง

พลางนึกเราไม่พ้น บ่วงกรรม
บ่วงรักคล้องรัดนำ อกเศร้า
โลภหลงโกรธยังทำ ใจข่ม ยากแล
รักยิ่งยากยังเฝ้า ใฝ่ให้หม่นหมอง
(เรื่องเดิม : ๓๐ – ๓๑)

จะเห็นว่า การอ้างถึงในลักษณะข้างต้น กวีตั้งใจใช้เรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งเป็นที่รู้จักแพร่หลายมาเป็นอุทาหรณ์ที่จะกล่าวถึงสัจธรรมในเรื่อง “บ่วงกรรม” “บ่วงรัก” ที่บุรุษยากจะหลุดพ้น เว้นแต่ผู้มีศีลตบะเท่านั้น

๓.๑.๑.๘. การอ้างถึงขุนช้างขุนแผน

ใน**กลอนกล่อมโลก** บท “การเดินทางไกลของสันติภาพ” อ้างถึงฉากและเหตุการณ์ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** คือ ฉากไร่ฝ้าย ในตอนที่ขุนแผนและนางวันทองพลอดรักกัน และฉากในทุ่งประหารในตอนที่พระพันวสาตัดสินประหารชีวิตนางวันทองในคดีแย่งชิงกันระหว่างขุนแผนกับขุนช้างว่า

ไปหอมช่อดอกรักในรักสลาย
ไปเฝ้าฝันไร่ฝ้ายในทุ่งประหาร
ไปสวมสร้อยสายหยุดในอุทยาน
ไปเรียงร้อยมะลิรานในบ้านร้าง
(ไพวรินทร์ ขาวงาม, ๒๕๔๗ : ๒๕)

คำประพันธ์ข้างต้น อาจตีความได้ว่า สันติภาพนั้นไม่อาจเกิดขึ้นจริง หากมนุษย์ปราศจากความรัก สันติภาพจึงต้องใช้เวลาและระยะทางที่แสนยาวไกลกว่าจะมาถึงโลกมนุษย์ของเรา และอาจจะคิดต่อไปได้อีกว่าสันติภาพนั้นเป็นเพียงความคิดฝันที่ไม่มีทางเป็นจริงเช่นเดียวกับการคิดถึงภาพความสุข ความแช่มชื่นในอดีตที่ไร้ฝ้ายในขณะที่ความเป็นจริงที่หดหู่และโหดร้ายรอคอยอยู่ตรงหน้าที่ทุ่งประหาร

๓.๑.๑.๙. การอ้างถึงกากี

โคลงนิราศแม่เมาะอ้างถึงวรรณคดีเรื่อง**กากี**ในตอนครุฑอุ้มนางกากีไปยังวิมานฉิมพลี ดังนี้

“หัวงิ้ว” หนามงิ้วแน่น เต็มที
ต้องโทษกามวิถี ป่ายต้น
ครุฑอุ้มโอบกากี ข้ามฝั่ง น้ำเนอ
เชยชื่นฉิมพลีพ้น โทษนี้ฤาไฉน
(ก้องภพ รื่นศิริ, ๒๕๔๙ : ๒๑)

ตัวอย่างข้างต้นอ้างถึงวรรณคดีเรื่อง**กากี** เพื่อเชื่อมโยงอุทาหรณ์เรื่องการประพฤติผิดในกาม เมื่อกวีเดินทางถึงบ้านหัวงิ้ว ในตำบลเนินมะกอก อำเภอพยุหคีรี จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีต้นงิ้วมีหนามตามต้นมากมาย ทำให้กวีคิดถึงหนามงิ้วและต้นงิ้วในนรกภูมิที่มีไว้ลงโทษผู้ประพฤติผิดในกาม จากนั้นกวีจึงอ้างถึงเหตุการณ์พญาครุฑลักพานางกากีที่แม้จะพาข้ามสีทันดรไปยังวิมานต้นงิ้วหรือวิมานฉิมพลีอันไม่มีผู้ใดตามไปถึงก็ตาม แต่โทษแห่งการประพฤติผิดศีลยังคงติดตัวพญาครุฑและนางกากีไปและต้องต้องได้รับโทษปีนต้นงิ้วในนรกภูมิอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

๓.๑.๑.๑๐ การอ้างถึงพระอภัยมณี

ใน**หมายเหตุร่วมสมัย** “บทโยคี” เป็นการอ้างถึงตอนที่โยคีมาช่วยเหลือและสั่งสอนสุดสาครหลังจากที่เสียทีแก่ชีเปลือยเพื่อเชื่อมโยงถึงการปลอบประโลมและให้ข้อคิดตักเตือนนิสิตนักศึกษา

บัดเดี๋ยวดังห่างเหง่งวังเวงแว่ว
สะดุ้งแล้วเหลียวแลชะแง้หา
เห็นโยคีขี่รุ้งพุ่งออกมา
ปลอบเจ้ากุมาราประโลมใจ
สอนว่าอย่าไว้ใจในปีศาจ
เผลอพลั้งจะถึงพลาดพ่ายได้
ยามนี้หนูเจ้ายังเยาว์วัย
เขาก็แต่รุกไล่จนเจ้าล้า

เถาวัลย์พันเกี่ยวที่เลี้ยวลด
ยังไม่คดเหมือนหัวใจปีศาจกล้า
เหมือนตบหัวลูบหลังทำพรางตา
เผลอก็ฆ่าเชือดได้ไม่ปรานี
(ไพบูลย์ วงษ์เทศ, ๒๕๓๙ : ๙๓ – ๙๔)

คำประพันธ์ข้างต้นอ้างถึงวรรณคดีเรื่อง**พระอภัยมณี**ด้วยการยกข้อความในคำประพันธ์ที่ว่า

บัดเดี๋ยวดังห่างเหง่งวังเวงแว่ว สะดุ้งแล้วเหลียวแลชะแง้หา
เห็นโยคีขี่รุ้งพุ่งออกมา ประคองพาขึ้นจนบนบรรพต
แล้วสอนว่าอย่าไว้ใจมนุษย์ มันสิ้นสุดลึกล้ำเหลือกำหนด
ถึงเถาวัลย์พันเกี่ยวที่เลี้ยวลด ก็ไม่คดเหมือนหนึ่งในน้ำใจคน
(สุนทรภู่, ๒๕๑๗ : ๓๑๙)

การอ้างถึงในตัวอย่างข้างต้นเป็นการเชื่อมโยงเหตุการณ์ที่โยคีมาช่วยเหลือสุดสาครที่เสียทีแก่ซีเปลือยกับเหตุการณ์ความสูญเสียของนักศึกษาในวันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๑๙ เพื่อปลอบประโลมนักศึกษา พร้อมทั้งสัมพันธ์คำสั่งสอนของโยคีที่สอนสุดสาครเรื่องการอย่าไว้ใจคน เพื่อให้ข้อคิดตักเตือนนิสิตนักศึกษา

นอกจากนั้น กวียังบริภาษผู้ที่สร้างความสูญเสียในเหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองดังกล่าวว่าเป็น “ปีศาจ” ดังจะเห็นได้จากการปรับเปลี่ยนถ้อยคำจากในคำประพันธ์เรื่อง**พระอภัยมณี**ที่เดิมใช้คำว่า “มนุษย์” เป็น “ปีศาจ”

๓.๑.๑.๑๑. การอ้างถึงกาพย์พระไชยสุริยา

ใน**ลำนำภูกระดึง** บท “รถเร็วลิ่วปลิวลม” มีการอ้างถึง**กาพย์พระไชยสุริยา** ดังนี้

พอค่ำให้นำเสี่ยบ้านนอก เข้าออกหลังคฤหาสน์ฟูเฟื่อง
สัมปทานป่าไม้เหมืองรุ่งเรือง เรื่องทรัพย์นับล้านหวานโคตรมัน ฯ

ค่ำเช้าเข้าหอสีซอลึงค์ อบนวดซึ้งแสนห้าร้อยสวรรค์
ราตรีอึงมี่กลางแสงจันทร์ เลี้ยงรับขวัญใหม่ไชโยยาว ฯ
(อังคาร กัลยาณพงศ์, ๒๕๑๖ : ๔๑ – ๔๒)

กวีอ้างถึงพฤติกรรมของข้าราชการ เสนาอำมาตย์ จาก**กาพย์พระไชยสุริยา** ที่ว่า “ค่ำเช้าเข้าแต่หอ เฝ้าสีซอล่อกามา” (พ. ณ ประมวญมารค, ๒๕๑๙ : ๓๓) ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ทำให้เมืองสาวัตถีต้องล่มจม เกิดเหตุอาเพศ เกิดน้ำป่าไหลท่วมเมือง ผีป่าอาละวาด ทำให้ชาวเมืองล้มตายจำนวนมาก การอ้างถึงในลักษณะนี้มีส่วนทำให้เนื้อหาลึกซึ้งน่าสนใจขึ้น ด้วยการเชื่อมโยงสาระสำคัญจาก**กาพย์พระไชยสุริยา**มาสู่**ลำนำภูกระดึง** อีกทั้งยังสอดรับกับเนื้อหาใน**ลำนำภูกระดึง**ที่กวีกำลังวิพากษ์วิจารณ์สังคมที่ถูกกิเลสตัณหาครอบงำ พร้อมทั้งส่งสัญญาณเตือนว่าหากสังคมเป็นเช่นนี้บ้านเมืองก็จะล่มจมเช่นเดียวกับเมืองสาวัตถีใน**กาพย์พระไชยสุริยา**

๓.๑.๑.๑๒. การอ้างถึงบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ใน**บางกอกแก้วกำศรวล** เสียดสีพฤติกรรมของผู้หลงใหลลัทธิสังคมนิยมด้วยการอ้างถึงพระราชนิพนธ์โคลงสุภาษิตนักรบโบราณ ดังนี้

โอ้มโนมอบพระเจ้า เลนิน
แขนมอบถวายสตาลิน เลิศฟ้า
ดวงใจมอบโฮจิมินท์ เสมอพ่อ แม่แล
เกียรติศักดิ์รักของข้า มอบไว้จีนแดง ฯ
(อังคาร กัลยาณพงศ์, ๒๕๒๑ : ๑๔๔)

คำประพันธ์ข้างต้นอ้างถึง**พระราชนิพนธ์โคลงสุภาษิต โคลงภาษิตนักรบโบราณ** ที่ว่า

มะโนมอบพระผู้ เสวยสวรรค์
แขนมอบถวายทรงธรรม์ เทิดหล้า
ดวงใจมอบเมียขวัญ และแม่
เกียรติศักดิ์รักของข้า มอบไว้แก่ตัว
(พระราชนิพนธ์ร้อยกรองร้อยเรื่องในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว : ๑๕)

นอกจากนี้ยังปรากฏการอ้างถึง**โคลงพระราชนิพนธ์สยามานุสสติ** ว่า

หากฝรั่งยังอยู่ยั้ง ยืนยง
ไทยถ่อยเสมอทาสคง ชีพด้วย
หากฝรั่งไม่วินาศลง ลอกกาก เว็วรา
กินเยี่ยวขี้ฝรั่งม้วย หมดสิ้นโคตรสยาม ฯ
หากจีนแดงอยู่ยั้ง ยืนยง
ไทยถ่อยเสมอทาสคง ชีพด้วย
จีนแดงไม่วินาศลง ลอกกาก เว็วรา
กินเยี่ยวขี้เจ๊กม้วย หมดสิ้นโคตรสยาม ฯ
(อังคาร กัลยาณพงศ์, ๒๕๒๑ :๒๖๘)

คำประพันธ์ข้างต้นอ้างถึงบทพระราชนิพนธ์**สยามานุสสติ** พระราชนิพนธ์ร้อยกรองที่พระราชทานเนื่องในโอกาสที่ทรงส่งทหารอาสาไปสงครามในทวีปยุโรป ในสงครามโลกครั้งที่ ๑ เมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๑

หากสยามยังอยู่ยั้ง ยืนยง
เราก็เหมือนอยู่คง ชีพด้วย
หากสยามพินาศลง ไทยอยู่ ได้ฤา
เราก็เหมือนมอดม้วย หมดสิ้นสกุลไทย
(พระราชนิพนธ์ร้อยกรองร้อยเรื่องในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว : ๑๘)

การอ้างถึงบทพระราชนิพนธ์ในตัวอย่างทั้ง ๒ ตัวอย่างข้างต้น เป็นการอ้างถึงด้วยวิธีการนำถ้อยคำจากบทพระราชนิพนธ์มาปรับเปลี่ยนเพื่อสื่อสารเสียดสีพฤติกรรมของผู้ที่หลงใหลในลัทธิสังคมนิยมอย่างขาดสติ ทั้งนี้สัมพันธ์กับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ช่วงสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ในสมัยนั้นมีพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยหรือ พคท. ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ ได้ดำเนินการขยายมวลชนมาโดยตลอดโดยเฉพาะตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๐ เป็นต้นมา ดังที่ พรภิรมย์ (เอี่ยมธรรม) เชียงกูล ได้อธิบายว่า

> ในช่วงเวลาตั้งแต่ ๒๔๙๐ – ๒๕๐๑ นี้ พคท. ก็ได้ดำเนินงานในการขยายมวลชนมาโดยตลอด เป็นกลุ่มที่มีอุดมการณ์สังคมนิยมที่มีการจัดระเบียบโครงสร้างและระบบปฏิบัติอย่างเป็นองค์กร มีอิทธิพลของพรรคคอมมิวนิสต์จีน และแนวความคิดเหมา คือ เป็นกองหน้าที่มีการจัดตั้งของชนชั้นกรรมาชีพแห่งประเทศไทย ในทางทฤษฎีถือลัทธิมาร์กซ์ – เลนิน เป็นเข็มทิศชี้นำงานทั้งปวง ยึดมั่นโลกทัศน์ วัตถุนิยม วิภาส และวัตถุนิยม ประวัติศาสตร์ของลัทธิมาร์กซ์ – เลนิน คัดค้านโลกทัศน์ จิตนิยม และอภิปรัชญา ในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ พคท. ได้เผยแพร่อุดมการณ์สังคมนิยมในหมู่คนไทยเป็นครั้งแรก จากสภาพการณ์ที่อำนวยในขณะนั้นมีผลให้ พคท. สามารถเติบโตขึ้นมาในระดับหนึ่ง ด้วยการดึงคนไทยจำนวนหนึ่งเข้ามาร่วมทำงานด้วย... (พรภิรมย์ (เอี่ยมธรรม) เชียงกูล, ๒๕๓๕ : ๑๒๕)

ช่วงก่อนการรัฐประหาร พ.ศ. ๒๔๙๐ พคท. ได้ทำการเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างค่อนข้างเปิดเผย อย่างไรก็ดี ในสังคมไทยยังมีกลุ่มแนวความคิดสังคมนิยมที่ไม่อยู่ในสังกัดของ พคท. ได้แก่ พวกปัญญาชน นักหนังสือพิมพ์ นักเขียน นักวิชาการ นิสิต นักศึกษา และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบางคน พวกนี้ต้องการเห็นรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยภายใต้ระบบความคิดสังคมนิยมที่เน้นแนวคิดมนุษยธรรม ความเสมอภาค เสรีภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม (เรื่องเดิม, ๒๕๓๕ : ๑๒๖)

๓.๑.๒. การอ้างถึงนิทาน และตำนาน

จากการศึกษา พบว่า กวีนิยมอ้างถึงตำนานสถานที่ ตำนานเมืองและตำนานการสร้างเมือง และนิทานอธิบายเหตุเบ็ดเตล็ด ดังนี้

๓.๑.๒.๑. การอ้างถึงตำนานสถานที่

๑. ตำนานเมืองนครปฐม และพระปฐมเจดีย์

ตำนานเมืองนครปฐมและพระปฐมเจดีย์นั้นเกี่ยวข้องกับตำนานพระยากงพระยาพานที่ว่าพระยาพานผู้บุตรกระทำปิตุฆาตต่อพระยากงผู้เป็นบิดาและฆ่ายายหอมผู้มีพระคุณ จึงได้สร้างเจดีย์ขึ้นเพื่อลดทอนบาปที่ก่อไว้ให้เบาบางลง นอกจากเรื่องตามตำนานแล้ว พระบาทสมเด็จ

พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวินิจฉัยว่า พระปฐมเจดีย์เป็นเจดีย์แห่งแรกที่สร้างขึ้นในประเทศไทย สร้างขึ้นเมื่อครั้งที่พระเจ้าอโศกมหาราชพระราชทานพระบรมธาตุไปยังดินแดนที่นับถือพระพุทธศาสนา เมื่อ พ.ศ.๒๑๘ นอกจากนี้ มีเหตุการณ์ที่สนับสนุนแนวพระราชดำริของพระองค์ คือ ใน พ.ศ.๒๔๐๗ ดอกเตอร์ จอห์น สไควร์ ชาวอังกฤษได้นำใบพระศรีมหาโพธิ์และพระพิมพ์จากเมืองพุทธคยามาทูลเกล้าฯ ถวายที่ด้านหลังของพระพิมพ์มีจารึกคาถา เย ธมฺมา จารึก เย ธมฺมานี้มีความเช่นเดียวกับคาถา เย ธมฺมา ที่จารึกอยู่ที่โบราณวัตถุที่พบบริเวณเมืองนครปฐมได้แก่ จารึกที่ศาลเจ้าแผ่นอิฐ และหลังพระพิมพ์ จึงเชื่อได้ว่า จารึก เย ธมฺมา ที่พบที่จังหวัดนครปฐมเป็นจารึกที่ได้มาเมื่อคราวที่พระเจ้าอโศกมหาราชแจกพระบรมธาตุมาให้และสร้างพระเจดีย์ขนาดใหญ่ขึ้นเพื่อประดิษฐานพระบรมธาตุ (ธีระ แก้วประจันทร์, ๒๕๕๐ : ๓๐๒ – ๓๐๕)

ใน**เขียนแผ่นดิน** บท “พระปฐมเจดีย์” ก็มีการอ้างถึงตำนานเมืองนครปฐมและพระปฐมเจดีย์ที่เกี่ยวข้องกับตำนานพระยากงพระยาพานและจารึกพระคาถา เยธมฺมา ดังนี้

องค์พระปฐมตั้งแต่งสกล ตระการบันดล
ดำเนินพระธรรมจักรา
เยธัมมา เหตุปภวา ปฐมธรรมคาถา
สถาปนาพุทธศาสน์สืบศรี
สืบยุคทวารดี แผ่นไผทไพที
พิทักษ์พระธรรมธำรง
ตำนานพญาพานพญากง ก่อพระสถูปทรง
เป็นองค์พระปฐมปธานสถาน
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, ๒๕๕๐ : ๒๐๘)

การอ้างถึงในตัวอย่างข้างต้นเป็นการแสดงเชื่อมโยงประวัติตำนานอันยาวนานของพระปฐมเจดีย์ ด้วยการกล่าวถึง ตำนานพระยากงพระยาพาน และพระคาถา เยธมฺมา ผู้อ่านที่มีความรู้เรื่องพระยากงพระยาพาน และเรื่องราวของจารึกพระคาถา เยธมฺมา ดังที่ผู้วิจัยได้สังเขปไว้ตอนต้นก็จะเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างตำนานกับสถานที่แห่งนี้ได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

๒. ตำนานพระธาตุก่องข้าวน้อย นิทานก่องข้าวน้อย

พระธาตุก่องข้าวน้อย ตั้งอยู่ที่ตำบลตาดทอง อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร เป็นพระธาตุเก่าแก่ศิลปะแบบขอม สร้างในพุทธศตวรรษที่ ๒๓ – ๒๕ มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับการสร้างพระธาตุก่องข้าวน้อย ว่า ในจังหวัดยโสธร มีหนุ่มชาวนาได้ทำนาตั้งแต่เช้าจนเพล วันหนึ่งมารดาของชายหนุ่มมาส่งข้าวสายกว่าทุกวัน ด้วยความหิวจึงเกิดบันดาลโทสะว่านำข้าวมาน้อยจึงทำร้ายมารดาจนถึงแก่ความตาย ครั้นได้กินข้าวที่มารดานำมาให้จนอิ่ม แต่ยังไม่หมดกล่องและเห็นมารดาเสียชีวิต เขารู้สึกเสียใจมากที่ได้ทำผิดไปจึงได้สร้างพระธาตุก่องข้าวน้อยขึ้นเพื่ออุทิศส่วนกุศลขออโหสิกรรมและล้างบาปที่ตนได้กระทำมาตุฆาต (เก็บความจาก ธวัช ปุณโณทก, ๒๕๔๒ : ๑๑๐)

ใน**เขียนแผ่นดิน** บท “ตาดทองก่องข้าว” กวีอ้างถึงตำนานดังกล่าวด้วยการนำคำพูดของมารดาที่ตอบบุตรชายว่า แม้กระติ๊บข้าวจะเล็กแต่ก็ใส่ข้าวมาเต็มแน่น ในวรรคแรก ดังนี้

“**น้อยต้อนแต้นแน่นในดอกลูกหล่า**”
คำแม่นี้ที่ฆ่าพิฆาตแม่
ตำนานธาตุก่องข้าวคงเที่ยงแท้
หรือเพียงแค่คำเขาที่เล่าลือ
สถูปธาตุอาจองทรงสถิต
ค่อยก่ออิฐประชิดชั้นปั้นปูนถือ
จากเหลี่ยมฐานปานปทุมกระพุ่มมือ
องค์ธาตุคือข้อหัตถ์นมัสการ
จากพระธาตุตาดทองถึงก่องข้าว
เป็นศรีชาวสะเดาต้นตำบลบ้าน
ครั้งช่วยสร้างธาตุพนมบรมโบราณ
ประดิษฐานแทนใจใสศรัทธา
พระธาตุก่องข้าวน้อยจะร่อยร้าง
ทั้งองค์ปรางค์อิฐปูนอาจสูญค่า
แต่ยืนยงคงมั่นกตัญญุตา
พระคุณของมารดานิรันดร
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, ๒๕๕๐ : ๗๔)

กวีอ้างถึงเรื่องก่องข้าวน้อยฆ่าแม่เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตำนานกับสถานที่ ดังที่กวีกล่าวว่า ไม่ว่าตำนานดังกล่าวจะมีจริงหรือไม่ เช่นเดียวกับพระธาตุองค์เก่าจะคงเหลือเพียงซากปรักหักพังที่ดูเสมือนไร้คุณค่าแต่ความเป็นตัวแทนในการสร้างอุทิศเทิดพระคุณมารดานั้นยังคงมีความหมายในจิตใจผู้คนทั่วไปตราบนานเท่านาน

๓.๑.๒.๒. การอ้างถึงนิทานเบ็ดเตล็ด

๑. นิทานดาวลูกไก่

กระจุกดาวลูกไก่สามารถมองเห็นในท้องฟ้ายามค่ำคืนได้อย่างเด่นชัด จึงเป็นที่รู้จักในแทบทุกวัฒนธรรมทั่วโลกนับแต่อดีตกาล ชาวไทยเรียกดาวลูกไก่หรือดาวกฤติกา สำหรับนิทานดาวลูกไก่ในตำนานไทยเล่าว่า มีตายายคู่หนึ่งอาศัยอยู่ในป่า วันหนึ่งมีพระฤๅดงค์ผ่านมา คิดจะหาอาหารไปถวาย แต่เนื่องจากอยู่ในป่าไม่มีอาหารดีๆ จึงหารือกันจะฆ่าไก่ที่เลี้ยงไว้เพื่อไปทำอาหารถวาย แม่ไก่ได้ยินก็สั่งเสียลูกไก่ทั้งหกตัวให้รักษาตัวให้ดี ตัวเองต้องแทนคุณตายายที่เลี้ยงดูมา เมื่อถึงเวลาตายายฆ่าแม่ไก่ ลูกไก่ก็กระโดดเข้าเตาไฟตายตามแม่ไปด้วย เทพยดาเห็นแก่ความกตัญญู จึงให้แม่ไก่และลูกไก่ทั้งหมดขึ้นไปเป็นดาวอยู่บนฟ้าเพื่อเตือนใจคน (เก็บความจากประคอง นิมมานเหมินทร์, ๒๕๔๒ : ๒๑๐๖)

จากการที่นิทานเรื่องดาวลูกไก่นี้มีเนื้อเรื่องเป็นที่ประทับใจคนไทยทุกภาคมาเป็นเวลานาน ใน**กลอนกล่อมโลก** บท “สดุดีกุ๊กไก่” มีการอ้างถึงนิทานดาวลูกไก่เพื่อเสียดสีพฤติกรรมมนุษย์ในยุคบริโภคนิยม ดังนี้

“ไก่เอ๋ย...”
เจี๊ยบเจี๊ยบ...คุ้นเคยเคนตั๊กกี้
กุ๊กกุ๊ก...ซาบซึ้งเคเอฟซี
เกลื่อนชีวิตอุทิศพลีวิถีคน !
“หรือ**ยินดีตายเป็นเบือเพื่อเป็นดาว** ?!”
(ไพวรินทร์ ขาวงาม, ๒๕๔๗ : ๑๓๑)

กวีเชื่อมโยงเรื่องการตายของลูกไก่จนได้กลายเป็นกลุ่มดาวจากอานิสงส์แห่งความกตัญญูในตำนานดาวลูกไก่กับการตายของไก่จำนวนมากในปัจจุบันเพื่อประชดมนุษย์ว่าไก่จำนวนมากนั้นยินดีตายเพื่อสนองความต้องการที่ไม่สิ้นสุดของมนุษย์ในยุคบริโภคนิยมด้วยหวังไปเป็นดาวเช่นเดียวกับไก่ในตำนาน

๓.๑.๓. การอ้างถึงเพลง

๓.๑.๓.๑. การอ้างถึงเพลงร้องเล่น หรือเพลงกล่อมเด็ก

๑. เพลงวัดโบสถ์

ใน**หมายเหตุร่วมสมัย** บท “นครใบ้” อ้างถึง “เจ้าขุนทอง” วีรบุรุษในเพลง “วัดโบสถ์” เพื่อเชื่อมโยงวีรกรรมความกล้าหาญ ในการต่อสู้กับกลุ่มนิสิตนักศึกษาและประชาชนที่ร่วมกันต่อสู้ในเหตุการณ์ทางการเมือง ดังนี้

เจ้าขุนทองล่องเรือแต่เมื่อสาง
ฟ้าสว่างยอดไม้ใจหดหู่
ขุนทองเกาะกิ่งจันแล้วขันคู
ว่าดาบคู่นี้จะเข้าไปเอาชัย
เคียนผ้าขะม้าคาดอาจหาญ
เอาอังคารแม่พ่อห่อไว้
ประเจียดชาดคาดแดงต่างแรงใจ
เหล็กไหลผูกมั่นที่บั้นเอว
.....
เจ้าขุนทองร้องดังก้องกังวาน
รำดาบคู่ประจัญบานอยู่หน้าทัพ
เจ้าวิ่งเข้าเอาชัยด้วยใจกล้า
เปรี้ยงปืนหวาดผวาวิญญาณดับ
เปรี้ยงปืนรัวกราวเจ้าล้มทับ
เหยียดยาวอยู่กับประชาชน
(ไพบูลย์ วงษ์เทศ, ๒๕๓๙ : ๘๔ – ๘๕)

คำประพันธ์ข้างต้นอ้างถึงตัวละครตัวหนึ่งที่ชื่อ “เจ้าขุนทอง” ในเพลง “วัดโบสถ์” ที่เดิมเป็นตำนานที่เล่ากันในท้องถิ่นภาคกลาง เนื้อเพลงกล่าวถึงวีรกรรมของเจ้าขุนทองคือการออกไปปล้นค่ายพม่า และช่วยเชลยคนไทยหนีรอดออกมาได้ แต่ตัวเองกลับถูกพม่าฆ่าตาย ดังนี้

วัดเอยวัดโบสถ์ มีตาลโตนดอยู่เจ็ดต้น
เจ้าขุนทองไปปล้น ป่านฉะนี้ไม่เห็นมา
คดข้าวออกใส่ห่อ ถ่อเรือออกมาหา
เขาเล่าลือมา ว่าเจ้าขุนทองตายแล้ว
เหลือแต่กระดูกแก้ว เมียรักจะไปปลง
ขุนศรีจะถือฉัตร ยุกกระบัตรจะถือธง
ถือท้ายเรือหงส์ ปลงศพเจ้าพ่อนา
(ฉบับกรมศิลปากรชำระ พ.ศ.๒๔๖๓ อ้างถึงใน นิตยา มาศะวิสุทธิ์, ๒๕๔๐ : ๒๗)

คำประพันธ์ใน**หมายเหตุร่วมสมัย** ที่อ้างถึง “เจ้าขุนทอง” ดังตัวอย่างข้างต้นนั้น เป็นการเชื่อมโยงวีรกรรมของ “เจ้าขุนทอง” ในอดีตกับนิสิตนักศึกษาที่เข้าร่วมเหตุการณ์ทางการเมืองในวันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๑๙ เพื่อสื่อความหมายถึงความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว และเสียสละเพื่อส่วนรวมของวีรบุรุษจากอดีตสู่ปัจจุบัน

๒. เพลงจันทร์เจ้า

ใน**หมายเหตุร่วมสมัย** บท “ชมเมือง” อ้างถึงเพลง “จันทร์เจ้า” เพื่อใช้เป็นสื่อในการถ่ายทอดอารมณ์ ความไร้เดียงสา และความหวังของเด็ก ดังนี้

ขอข้าวขอแกง ขอแฟงฟัก
ขอเถิดจันทร์ที่รักจงให้ฉัน
พ่อเจ็บแม่จนหัวใจครัน
ดื่มแต่น้ำรองขันในคงคา
ฉันมีน้องน้อยน้อยที่คอยหิว
ไส้กิ่วเสียงน้องฉันร้องจ้า
แม่ไปเก็บข้าวกล้องในท้องนา
ยามสามยังไม่มาจนป่านนี้

หาข้าวก้นครัวเสียทั่วซอก
มีถั่วงอกเก่าคร่ำดำมิดหมี
ข้าวจะกรอกหม้อไหก็ไม่มี
สงสารฉันเถิดพี่พระจันทร
(ไพบูลย์ วงษ์เทศ, ๒๕๓๙ : ๑๑๘ – ๑๑๙)

เพลง “จันทร์เจ้า” เป็นเพลงร้องเล่นที่มีเนื้อร้องว่า “จันทร์เอ๋ยจันทร์เจ้า ขอข้าวขอแกง ขอแหวนทองแดง ผูกมือน้องข้า ขอช้างขอม้า ให้น้องข้าขี่ ขอเก้าอี้ ให้น้องข้านั่ง ขอเตียงตั้งให้น้องข้านอน ขอละคร ให้น้องข้าดู ขอยายชูเลี้ยงน้องข้าเถิด ขอยายเกิดเลี้ยงตัวข้าเอง” ซึ่งสะท้อนความไร้เดียงสาของเด็กด้วยการขอสิ่งของต่างๆ กับพระจันทร์

คำประพันธ์ใน**หมายเหตุร่วมสมัย**ข้างต้น อ้างถึงเพลง “จันทร์เจ้า” ด้วยการให้ตัวละครขอข้าวจากพระจันทร์ ว่า “ขอข้าวขอแกง ขอแฟงฟัก ขอเถิดจันทร์ที่รักจงให้ฉัน” เป็นการเชื่อมโยงความหวังและอารมณ์ของเด็กผู้ไร้เดียงสาจากเพลงร้องเล่นกับเด็กผู้ยากไร้ในสังคม

นอกจากนี้ อังคาร กัลยาณพงศ์ ยังอ้างถึงเพลงจันทร์เจ้าเพื่อเสียดสีความต้องการที่ไม่รู้จักเพียงพอของมนุษย์ ใน**ลำนำภูกระดึง** บท “รถเร็วลิ่วปลิวลม” ดังนี้

ขอแหวนทองแดงทองคำด้วย เพชรเม็ดรุ้งสวยนะจันทร์เจ้า
แถมไส้กรอกหมูแฮมทุกค่ำเช้า อิ่มอะคร้าวเชี่ยวชาญงานการกิน ฯ
ขอรับจับจองฆ่าป่าสงวน สวนยางเหมืองใหญ่งับไว้สิ้น
งกงำทำการงานใต้ดิน เพื่อเพชรนิลสินทรัพย์นานา ฯ
ขอรถเก๋งใหญ่ไหม่งามหรู พร้อมตู้เย็นทีวีแอร์ฟ้า
วิมานสีชมพูซู่ซ่ามา เจ็ดโคตรซ่ารองับรับทาน ฯ
โอ้**ขอมอร์ฟีนฝิ่นกัญชา** มาให้อเมริหงส์ห้าร้อยล้าน
เพื่อเพิ่มพลังขยันหมั่นทำการ งานคอรัปชั่นมันสุดมัน ฯ
ขออมเมืองเหมาเอากำไร ตั้งอั้งยี่ใหญ่โตโก้มหันต์
สร้างพรรคอันธพาลอเนกอนันต์ **ปฏิวัติตัวเองฉับพลันทันที** ฯ
จันทร์เจ้าว่าข้าเต็มใจล้ำ สูเร่งทำน้ำดีเร็วรี่
จงทำน้ำดี ทำดีดี เพื่อพุงล้นปรี่เจ็ดโคตรเลย ฯ
(อังคาร กัลยาณพงศ์, ๒๕๑๖ : ๔๑ – ๔๒)

จะเห็นว่า สิ่งต่างๆ ที่มนุษย์ร้องขอในคำประพันธ์ข้างต้นล้วนสะท้อนให้เห็นความลุ่มหลงในกิเลส อันแสดงความตกต่ำทางปัญญาและจิตวิญญาณรวมทั้งคุณธรรม ตรงกันข้ามกับภาพความไร้เดียงสาของเด็กที่ร้องขอสิ่งต่างๆ จากพระจันทร์ในเพลงอย่างชัดเจน การอ้างถึงเพลงร้อง “จันทร์เจ้า” จึงเป็นการเพิ่มพลังในการเสียดสีพฤติกรรมมนุษย์ให้เด่นชัดยิ่งขึ้น

๓.๑.๓.๒. การอ้างถึงเพลงพื้นบ้าน

ใน**เขียนแผ่นดิน** กวีอ้างถึงเพลงพื้นบ้านในแต่ละภูมิภาค เนื่องจากกวีเห็นว่าเพลงพื้นบ้านมีคุณค่าและแสดงอัตลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น ดังที่กวีกล่าวว่า “อาจเขียนสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นบ้าง แต่สิ่งนั้นต้องมีค่าและงดงามพอจะจำลองลงเป็นบทกวีได้” (เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, ๒๕๕๐ : ดื่มดินกินดาว) ยิ่งไปกว่านั้น กวียังกล่าวว่า “ต้องไปนั่งเขียนเสียแต่วันนี้ ขณะที่มันยังมีให้เขียนได้อยู่” (เรื่องเดิม) แสดงให้เห็นความใส่ใจ หวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นเพราะเกรงว่าจะเสื่อมสูญไปกับการเวลาและขาดผู้คนสนใจ

๑. เพลงเต้นกำรำเคียว

เพลงเต้นกำรำเคียว เป็นเพลงพื้นบ้านของจังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งผู้เล่นทั้งชายหญิงต่างก็ถือเคียวมือขวา รวงข้าวมือซ้าย ร้องเกี้ยวพาราสีกัน ชาวนานิยมเล่นกันตามท้องนาในฤดูเก็บเกี่ยวข้าว ระหว่างลงแขกเพื่อความสนุกสนาน ปลดเปลื้องความเหนื่อย (เก็บความจาก พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย, ๒๕๕๒ : ๓๓๘)

ในบท “เต้นกำรำเคียว” มีการอ้างถึงท่อนเนื้อร้องของเพลงเต้นกำรำเคียว เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าถึงบรรยากาศนั้น ดังนี้

มาเถิดหนาแม่มา
มาเต้นกำย่ำหญ้าในนานี่
ฝนกระจายปลายนาอย่าช้าที
มัวรอรีรวนเรเสียเวลา
ไปเถิดหนาพ่อไป
เดินขยิกจิกไหล่เข้าไปหา
มาเกี่ยวข้าวกันใกล้ใกล้ที่ในนา
อย่าชักช้าร่ำไรไปด้วยกัน

เกี่ยวเถิดเกี่ยวแม่เกี่ยว
ข้าวจะหวานคมเคียวแม่เกี่ยวมั่น
จะเข้าคู่ควงเคียวเกี่ยวประชัน
เดี๋ยวตะวันก็จะดับจะลับดวง
เต้นเถิดเต้นพ่อเต้น
เต้นให้เส้นฟางทองละอองร่วง
ให้เม็ดข้าวตกรายกระจายรวง
เจ้าคู่ควงเต้นกำรำเคียวเอย
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, ๒๕๕๐ : ๓๔๐)

ตัวอย่างคำประพันธ์ข้างต้น อ้างถึงเพลงเต้นกำรำเคียว ด้วยการปรับคำร้องตอนต้นของเพลงเต้นกำรำเคียว ที่ว่า “มาแล้วเอย เอ๋ยละแม่มา มาหรือมา แม่มา มาเต้นกำย่ำหญ้ากันเสียในนานี้เอย” มาใช้ในสองวรรคแรก เพื่อเชื่อมโยงบรรยากาศการเล่นเพลงเต้นกำรำเคียวมาสู่บทกวีของตน

๒. การอ้างถึงเพลงหมอลำ

คำว่า “หมอลำ” นั้นเราหมายถึง “ผู้ที่มีความสามารถในการขับลำหรือขับร้องคำกลอนลำให้เกิดทำนองและจังหวะที่ไพเราะเพราะพริ้ง” และคำว่า “หมอแคน” ก็หมายถึงผู้ที่มีความสามารถในการเป่าแคนให้ออกมาเป็นเสียงที่มีท่วงทำนองไพเราะ (ไพบูลย์ แพงเงิน, ๒๕๓๔ : ๑)

เพลงหมอลำจึงเป็นเพลงที่ขับร้องจากกลอนลำที่มีท่วงทำนอง และภาษาเฉพาะ มักขึ้นต้นด้วยท่อนร้อง “โอ้โฮะโอโฮะโอ้ละเนอ...” ในบท “มนต์หมอลำ” ที่มีการอ้างถึงท่อนเริ่มต้นดังกล่าวเพื่อจำลองบรรยากาศของเพลงหมอลำมาไว้ในบทกวี ดังนี้

โอ้โฮะโอโฮะโอ้ละเนอ ฟังเด้อีหล่า
เพลงแคนละแล่นลา จากวงหมอลำ
ไม่มานำมาหนุน เหมือนพู้นเหมือนก่อน
ขับลำคำกลอน ยังคงสำเนียง

ร่ายจำเรียง “...ตามใจ แม่น้องเถาะหล่า
ผู้เพิ่นเลี้ยงเฮามา จนว่าเติบใหญ่...”
ฟังเด้อหล่าฟังไว้ วาดลำอีสาน
คึดฮอดบุญคูนลาน บุญข้าวประดับดิน
พ่อใหญ่พ่อยิน แม่ใหญ่แม่ยล
ครั้นได้ฟ้าได้ฝน เฮ้ดไร่เฮ็ดนา
ได้ข้าวได้ปลา เฮ็ดบุญสุนทร์ทาน
เฮาคือลูกอีสาน ฮู้อึดฮู้ทน
คนลำคนฟ้อน ออนซอนเหลือหลาย
แปลงปรับกลับกลาย คือใหม่คือเก่า
น้องหล่ามาเว้า มาวาดลำลา
วาดชีวิตชีวา ในวงหมอลำ
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, ๒๕๕๐ : ๑๗๒)

ในคำประพันธ์ข้างต้น อ้างถึงเพลงหมอลำ ด้วยการอ้างถึงท่อนเริ่มต้นของเพลงหมอลำที่ว่า “โอ้โฮะโอโฮะโอ้ละเนอ...” เพื่อเชื่อมโยงบรรยากาศของเพลงหมอลำมาไว้ในบทกวี

๓.๑.๓.๓. การอ้างถึงเพลงลูกทุ่ง

เพลงลูกทุ่งเป็นเพลงที่แตกออกมาจากเพลงไทยสากลซึ่งเกิดขึ้นเพราะรับเอาโน้ตเพลงจังหวะ และเครื่องดนตรีแบบสากลเข้ามา เนื้อหาสาระของเพลงลูกทุ่งหลากหลาย ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและสภาพชีวิตในชนบท สังคมของชาวบ้านสามัญชน ตลอดจนเหตุการณ์ร่วมสมัยต่างๆ (จินตนา ดำรงเลิศ, ๒๕๓๓ : ๓๓๙)

สาระที่นำเสนอในเพลงลูกทุ่งสะท้อนให้เห็นปัญหาของสังคมไทยที่มีความเหลื่อมล้ำแตกต่างกันอย่างมากมาย ระหว่างสังคมเมืองหลวงและสังคมชนบท ระบบค่านิยมของชาวชนบทมิได้รับการพัฒนาไปในแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสม ปรากฏการณ์การหลั่งไหลเข้ามาใช้ชีวิตในเมืองกรุงด้วยความหวังในชีวิตที่ดีกว่าของคนหนุ่มสาวจากชนบทเป็นปรากฏการณ์ที่จำเป็นต้องเกิดขึ้นในเมืองหลวง เรื่องราวอันเกี่ยวกับสาวบ้านนอกที่ถูกลวงไปเป็นโสเภณี สามีติดตามหาภรรยา ภรรยาติดตามหาสามี พ่อแม่ที่ติดตามหาลูก ในเมืองกรุงอันกว้างใหญ่ (จินตนา ดำรงเลิศ, ๒๕๓๓ : ๒๖๘)

ใน**ม้าก้านกล้วย** บท “เขาร้องเพลงลูกทุ่งให้เมืองฟัง” อ้างถึงเพลง “ร้องไห้ปลายนา” ของรังษี เสรีชัย เพลง “รอทั้งปี” ของศรชัย เมฆวิเชียร และเพลง “พรุ่งนี้พี่จะร้องไห้” ของเสรี รุ่งสว่าง เพื่อสื่อถึงความเป็นชาวบ้านที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลงทั้งการดำรงชีวิต และความมั่นคงในความรัก แม้เข้ามาทำมาหากินในกรุงเทพฯ อีกทั้งเนื้อหาของเพลงทั้ง ๓ เพลงก็สอดรับกับการทวงถามสัญญารักที่มีความผูกพันมายาวนาน

...เขานั้นบอกลาไปหางานทำ ใช่คิดใจดำ หรือทำแกล้งหลบไปไหน
เมืองบางกอกคงผูกพันใจ นับแต่จากไป ไม่เห็นคืนบ้านนา
ถึงปีใหม่หมายใจจะเห็นหน้ามน ตรุษจีนผ่านพ้น ไม่เคยได้ยล
แก้วตา สงกรานต์ผ่านไปอย่างไร้วิญญาณ์ ขวัญตาเจ้าไม่รู้ไปไหน...

...เคยจับเคียวเกี่ยวคู่กัน น้องลืมวันเคยสุขสันต์เริงร่า ถึงคราวมีงานสงกรานต์บ้านเรา เคยชื่นอุรา เคยตักบาตรร่วมขันเคียงคู่กันมา
สงกรานต์เดือนห้า ขวัญตาอยู่ไหนกัน...

ขายข้าวตั้งเก้าเกวียนกว่า
สร้างหอรอท่า น้ำตาเปื้อนหมอน เรือนหอ
บ้านป่า ไม่ปรารถนาแนบนอน
เจ้าผินบินร่อนไปนอนเตียงทอง...
(ไพวรินทร์ ขาวงาม, ๒๕๕๒ : ๑๐๘ – ๑๑๐)

ใน**กลอนกล่อมโลก** บท “สดุดีกุ๊กไก่” อ้างถึงเพลง “ไก่จ๋า” ดังนี้

“**ไก่จ๋า**...
รู้ไหมว่าเสียงใคร” ร้องไห้บ้าง
ไข่กับไก่อะไรก่อนสะท้อนทาง
คนกับไก่อะไรต่างสะท้อนคุณ
“เอ้กอีเอ้ก...”
รุ่งวิเวกสนธยาก็ว้าวุ่น
ไข่ดาว ไข่เจียว เจือจุน
ไข่ต้ม ไข่ตุ๋น ตอกเติม

“กุ๊กกุ๊ก...”
ต้มสุกซดแซบด้วยซุปเสริม
ตะไคร้ใบมะขามตำรับเดิม
ทอดย่างสั่งเพิ่มด้วยซีพี
“ไก่เอ๋ย...”
เจี๊ยบเจี๊ยบ...คุ้นเคยเคนตั๊กกี้
กุ๊กกุ๊ก...ซาบซึ้งเคเอฟซี
เกลื่อนชีวิตอุทิศพลีวิถีคน !
(ไพวรินทร์ ขาวงาม, ๒๕๔๗ : ๑๓๑)

คำประพันธ์ข้างต้นอ้างถึงเพลง “ไก่จ๋า” ด้วยการยกคำร้องท่อนแรกที่เป็นที่คุ้นหูของผู้นิยมเพลงลูกทุ่งที่ว่า “ไก่จ๋า ได้ยินไหมว่าเสียงใคร” ที่นอกจากจะเป็นการเปิดเรื่องได้อย่างน่าสนใจแล้ว ยังเป็นการเชื่อมโยงถึงเนื้อเพลงต่อจากนั้นว่า “ฟังดูเหมือนคนร้องไห้” เพื่อให้สอดรับกับวรรคที่ว่า “รู้ไหมว่าเสียงใครร้องไห้บ้าง” ที่อาจจะตีความได้ว่า เป็นเสียงร้องไห้ของมนุษย์ผู้มีจิตเมตตาสงสาร และสำนึกในบุญคุณของไก่ที่มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต ทั้งการทำหน้าที่เป็นนาฬิกาปลุกในยามเช้า ออกไข่ให้เป็นอาหาร กระทั่งเนื้อไก่ก็ยังเป็นอาหารของมนุษย์ แต่ในสังคมบริโภคนิยมเฉกเช่นปัจจุบัน จะมีมนุษย์สักกี่คนที่ร้องไห้และสำนึกถึงบุญคุณของไก่จำนวนมากที่ต้องพลีชีวิตสนองความต้องการอย่างไม่สิ้นสุดของมนุษย์ จึงเป็นการประชดเสียดสีมนุษย์ที่มีพลังอย่างยิ่ง

๓.๒. การอ้างถึงบุคคล

เป็นการอ้างถึงบุคคลที่ปรากฏหลักฐานว่ามีชีวิตจริงในประวัติศาสตร์ โดยจะพบการอ้างถึงชื่อและพฤติกรรมของบุคคลต่างๆ เพื่อเชื่อมโยงถึงสารที่กวีต้องการสื่อ

๓.๒.๑. การอ้างถึงบุคคลต่างชาติในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์

ใน**หมายเหตุร่วมสมัย** บท “ชมตลาด” อ้างถึงบุคคลต่างชาติทั้งในสมัยกรุงศรีอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ที่เข้ามากอบโกยประโยชน์จากสยามประเทศบนความนิ่งดูดายและสนใจเพียงความสุข ยศศักดิ์ส่วนตนของประชาชนชาวสยาม

ตึกแถวตามทางสว่างไสว
โคมไฟเพริศแพร้วแนวถนน
เจ๊กค้า**จีน**ขายตามใจตน
สับสนภาษาแมนดาริน
โปตุเกส ฮอลันดาก็พร่าผลาญ
สั่งซื้อข้าวสารไปทั้งสิ้น
ข้างนั้น **วันวลิต** นั่งดีดพิณ
ข้างนี้ถิ่น**ออกญาวิชาเยนทร์**
เสลี่ยงนี้**ออกญาเสนาภิมุข**
สั่งดีบุกงาช้างไม้กางเขน
เดอโชมองต์ เกล้าก้มประนมเกณฑ์
สินแร่แปรเปนก็เอาไป
ทางนี้ที่นอน**ยอห์น เบาริ่ง**
ชักธงช่วงชิงไปจนได้
ขิงกระเทียมข้าวกล้าข่าตะไคร้
ประทุกเรือลำใหญ่ที่ลอยน้ำ
เอาจังกอบมอบให้ผู้ใหญ่ท่าน
สำเร็จการกิจค้าอย่างน่าขำ
คนเข็ญก็ไม่กล้าจะเอ่ยคำ
ทนแต่กล้ำกลืนไหลน้ำลายลง
ตลาดนี้ที่เข้าเป็นเจ้าของ
ยึดครองชื่นชมสมประสงค์
เราไทยก็แต่นั่งระวังตรง
หวังว่าคงไม่สิ้นแผ่นดินไทย
สินแร่แปรธาตุมาดาษดูด
เครื่องเทศเชิญมาขูดเอาไปใหม่
เชิญเถิดฮอลันดามาเอาไป
แผ่นดินนี้ของใครก็ไม่รู้
(ไพบูลย์ วงษ์เทศ, ๒๕๓๙ : ๑๒๗ – ๑๑๙)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในบทประพันธ์ข้างต้นอ้างถึงบุคคลต่างชาติในสมัยกรุงศรีอยุธยา ๓ คน คือ “วันวลิต” หรือ ฟานฟลิต ออกญาวิชาเยนทร์ คือ เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ “ออกญาเสนาภิมุข” คือ ยามาดะ นางามาซะ ทหารอาสาประจำพระองค์ของพระเจ้าทรงธรรม “เดอโชมองต์” คือราชทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ นอกจากนั้นยังอ้างถึง “ยอห์น เบาริ่ง” ผู้เป็นราชทูตจากประเทศอังกฤษผู้เข้ามาทำสนธิสัญญาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อเชื่อมโยงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่ไทยต้องเสียเปรียบจากการกดดันและคุกคามจากต่างชาติ และปรากฏซ้ำแล้วซ้ำอีกเนื่องจากการใส่ใจแต่ประโยชน์ส่วนตนของคนไทยและการฉ้อราษฎร์บังหลวงของข้าราชการ

เพื่อความเข้าใจประวัติศาสตร์ของบุคคลต่างๆ ที่กวีอ้างถึง ผู้วิจัยขอสังเขปเรื่องราวบุคคลแต่ละคนไว้ดังนี้

การติดต่อสัมพันธ์กับต่างชาติในอาณาจักรอยุธยาในช่วงต้นนั้น นอกจากอาณาจักรใกล้เคียง เช่น อาณาจักรมอญที่หงสาวดี อาณาจักรไทยใหญ่ในรัฐฉานแล้ว ยังมีการติดต่อสัมพันธ์กับประเทศจีนทางสำเภาในลักษณะการส่งบรรณาการ ต่อมายังมีการค้าขายกับประเทศญี่ปุ่นกระทั่งสมัยพระรามาธิบดีที่ ๒ จึงเริ่มมีการติดต่อการค้ากับประเทศตะวันตก เช่น อังกฤษ ฮอลันดา โปรตุเกส และเริ่มเฟื่องฟูขึ้นเรื่อยๆ จากการที่ชาวต่างชาติเข้ามาเป็น “ทหารอาสา” หรือ “ทหารรักษาพระองค์” ทั้งยังได้รับพระราชทานที่ดินตั้งชุมชนและศาสนสถานของตน เช่น ชาวญี่ปุ่นชื่อยามาดะ นางามาซะ (Yamada Nagamasa) ที่เดินทางเข้ามาในอยุธยาต้นรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรมมาเป็นทหารอาสา ก้าวขึ้นมาเป็นหัวหน้าชาวญี่ปุ่นและได้รับตำแหน่งสูงเป็น “ออกญาเสนาภิมุข” บทบาทของยามาดะ นางามาซะ ในทัศนะของคนไทยมีอยู่ ๒ ประการ บทบาทหนึ่งคือพ่อค้าคนกลางชาวญี่ปุ่นในอยุธยาที่ส่งสินค้าจากอยุธยาไปขายยังต่างประเทศ อีกบทบาทหนึ่งคือเป็นหัวหน้า “ทหารอาชีพ” ที่บังคับบัญชาทหารรับจ้างกองหนึ่งที่เรียกว่า “กรมอาสาญี่ปุ่น” ในขณะที่รับราชการได้ช่วยปราบกบฏหลายครั้ง ทำให้ถูกกำจัดด้วยการส่งไปเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชและถูกลอบวางยาพิษตายเมื่อ พ.ศ. ๒๑๗๓ (เก็บความจาก อิชิอิ โยเนะโอะ และ โยชิกาวะ โทชิฮารุ (เขียน). ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และสายชล วรรณรัตน์ (บรรณาธิการแปล), ๒๕๔๒ : ๕๐ -๕๒)

บทบาทของชาวต่างชาติที่เข้ามาติดต่อสัมพันธ์กับอาณาจักรอยุธยาจึงนอกจะเป็นการค้าขายและใช้สยามเป็นเมืองท่ากลางในการติดต่อค้าขายขยายตลาดของตน บางครั้งยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเมืองภายในราชสำนักของอยุธยาอีกด้วย

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (๒๕๔๔) กล่าวในหนังสือ**อยุธยา : ประวัติศาสตร์และการเมือง** ว่า

> รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นอีกรัชสมัยหนึ่งที่ประสบปัญหายุ่งยากทางการเมืองภายในอย่างสูง และเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองระหว่างประเทศในลักษณะที่ล่อแหลมจนเกือบทำให้สยามตกอยู่ใต้อิทธิพลของฝรั่งเศส อย่างไรก็ตาม สมัยของพระองค์ถือเป็นสมัยที่มีข้อมูลทางประวัติศาสตร์มากที่สุดของอยุธยา เพราะได้หลักฐานจากชาวตะวันตกที่เข้ามาในราชสำนัก เช่น ฟาน ฟลีท หรือ วันวลิต ฟอลคอน หรือ ออกญาวิชาเยนทร์ เดอ โชมองต์ และ ลา ลูแบร์ ที่เป็นทูตคนสำคัญจากพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ๒๕๔๔ : ๕๕)

ส่วนประวัติของออกญาวิชาเยนทร์ หรือเจ้าพระยาวิชาเยนทร์นั้น ผู้วิจัยสรุปความจากหนังสือ**อยุธยา : ประวัติศาสตร์และการเมือง** ดังนี้

เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ หรือคอนสแตนติน ฟอลคอน นักผจญภัยชาวกรีก เดินทางมายังสยามในฐานะพ่อค้ากับเรือสินค้าของอังกฤษ เข้ารับราชการกับกรมพระคลังในราชสำนักสมเด็จพระนารายณ์มหาราชและมีส่วนในเรื่องการส่งทูตไทยไปในเปอร์เซียเพราะความสามารถทางการค้าและภาษา ทำให้ได้รับการโปรดปรานจนเลื่อนเป็นเจ้าพระยาวิชาเยนทร์และในที่สุดก็ควบคุมกรมมหาดไทยกลายเป็นเสนาบดีชั้นผู้ใหญ่ในเวลาอันรวดเร็ว

ฟอลคอนมีความสนใจระบบการค้าในเอเชียและต้องการที่จะหาผลประโยชน์ให้กับตนพร้อมๆกับทำงานให้ราชสำนักไทย ผลประโยชน์ของเขาขัดกับอังกฤษและฮอลันดาในขณะเดียวกันก็ขัดกับบรรดาชาวมุสลิมที่มีอิทธิพลทางการค้าอยู่ ดังนั้นฟอลคอนจึงหันไปร่วมมือกับบรรดาบาทหลวงชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนาอยู่ในอยุธยา

ในปี พ.ศ. ๒๒๒๘ – ๒๒๒๙ ฝรั่งเศสได้ส่งทูตชุดใหญ่และสำคัญอันนำโดย เชอวาลิเอ เดอ โชมองต์ เข้ามาในอยุธยาด้วยจุดประสงค์ที่จะทำให้สมเด็จพระนารายณ์เปลี่ยนศาสนา ให้ฝรั่งเศสมีสิทธิพิเศษในการสอนศาสนา ให้มีสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ให้ผูกขาดการค้าดีบุกที่ภูเก็ต ให้ได้รับประโยชน์ทางการค้าเท่าเทียมกับฮอลันดา และให้ตั้งทหารของตนได้ที่เมืองสงขลา แต่สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงส่งคณะทูตนำโดยโกษาปาน เดินทางไปพร้อมกับคณะของเดอ โชมองต์ เพื่อเจรจาสัญญาต่างๆ ในรายละเอียดอีกครั้ง ในขณะเดียวกันเกิดขบถมักกะสัน

ซึ่งเป็นพ่อค้ามุสลิมจากเกาะซูลาเวสี (อินโดนีเซีย) ที่ทรงอิทธิพลและมีผลประโยชน์ขัดกับฮอลันดา พวกมักกะสันนี้ต้องการสนับสนุนให้พระอนุชาของสมเด็จพระนารายณ์ขึ้นเป็นกษัตริย์แทน และต้องการให้เปลี่ยนเป็นนับถือศาสนาอิสลามอีกด้วย แต่ก็ถูกฟอลคอนปราบปรามอย่างราบคาบ

ในขณะเดียวกัน ก็เกิดวิกฤตการณ์ขึ้นในเมืองมะริด ซึ่งเป็นเมืองท่าด้านตะวันตกของอยุธยา มีการสังหารชาวอังกฤษ ๖๐ คนที่ขัดขวางผลประโยชน์ทางการค้าของสมเด็จพระนารายณ์ และฟอลคอนเป็นเหตุให้อยุธยาอยู่ในสภาพสงครามกับบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ เรืออังกฤษปิดล้อมมะริดและเรียกร้องค่าเสียหายเป็นเงินจำนวนมากจากไทย เป็นผลให้เกิดความยุ่งยากในราชสำนักและเป็นผลให้พระนารายณ์คิดยกเมืองมะริดให้ฝรั่งเศสในที่สุด

ในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๒๓๐ ฝรั่งเศสได้ส่งทูตชุดสำคัญอีกชุดหนึ่งมาซึ่งนำโดย โคลด เซเบเรต์ และชิมอง เดอ ลา ลูแบร์ พร้อมด้วยเรือรบ ๖ ลำ ทหาร ๕๐๐ คน และบาทหลวงเยซูอิต จุดประสงค์คือเรื่องการเปลี่ยนศาสนาของพระนารายณ์ และการเจรจาเอาเมืองบางกอก (แทนเมืองสงขลา) นอกเหนือจากเมืองมะริด อันจะทำให้ฝรั่งเศสยึดเมืองที่คุมอาณาจักรอยุธยาได้ทั้งหมด มีการลงนามในสนธิสัญญาใหม่นี้เมื่อ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๒๓๐ มีผลให้ฝรั่งเศสได้เมืองบางกอกไปแต่ไม่ได้การเปลี่ยนศาสนาของสมเด็จพระนารายณ์

ผลของการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่ล่อแหลมของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนี้ทำให้เกิดความรู้สึกต่อต้านชาติฝรั่งขึ้นในบรรดาขุนนางไทยและพระสงฆ์ ขุนนางไทยไม่พอใจที่ฟอลคอนมีอิทธิพลมากมายในราชสำนัก และมีอิทธิพลต่อองค์สมเด็จพระนารายณ์เอง ทั้งยังได้รับผลประโยชน์จากการค้าอีกด้วย ในขณะเดียวกัน ชาวต่างชาติอื่นๆ ก็ไม่พอใจต่อสิทธิพิเศษของฝรั่งเศส และฟอลคอน ในด้านพระสงฆ์ เกิดการหวั่นวิตกว่า สมเด็จพระนารายณ์จะทรงหันไปนับถือคริสต์ศาสนา ดังนั้น เมื่อสมเด็จพระนารายณ์ทรงประชวรในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๒๓๑ พระเพทราชา เจ้ากรมช้าง ก็กลายเป็นศูนย์กลางความรู้สึก “ชาตินิยม” พระเพทราชายึดอำนาจจับกุมฟอลคอน และผู้ติดตามรวมถึงพระราชนิกูลองค์ต่างๆ และนำไปประหารในวันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๒๓๑ เมื่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราชสวรรคตในวันที่ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๒๓๑ พระเพทราชาก็ขึ้นครองราชย์สมบัติ และเจรจาให้กองทหารฝรั่งเศสถอยออกไปจากเมืองบางกอกเมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๒๓๑ เป็นอันสิ้นสุดการติดต่อสัมพันธ์ทางต่างประเทศของอยุธยาในลักษณะล่อแหลม (เก็บความจาก ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ๒๕๔๔ : ๖๗ – ๗๒)

สำหรับชาวต่างชาติอีกคนหนึ่งที่คำประพันธ์ข้างต้นอ้างถึงคือ เซอร์ จอห์น บาวริ่ง (Sir John Bowring) ราชทูตผู้ได้รับการแต่งตั้งโดยตรงจากสมเด็จพระนางเจ้าวิคเตอเรียแห่งประเทศอังกฤษ เพื่อเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีและขอทำสนธิสัญญาครั้งใหม่กับไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔

ปิยนาถ บุนนาค (๒๕๕๐) กล่าวถึงประวัติศาสตร์ไทยในช่วงการทำสนธิสัญญาบาวริ่งไว้ในหนังสือ**ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ (ตั้งแต่การทำสนธิสัญญาบาวริง ถึง "เหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม" พ.ศ. ๒๕๑๖)** สรุปได้ว่า

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักถึงอันตรายอันจะเกิดจากความบีบคั้นของชาวตะวันตกและทรงคาดการณ์ไว้ล่วงหน้าแล้วว่าอังกฤษจะต้องส่งราชทูตมาอีกครั้ง หลังจากเซอร์ เจมส์ บรุ๊ค ในช่วงผลัดเปลี่ยนแผ่นดิน พระองค์จึงได้ทรงเตรียมการที่จะดำเนินนโยบายสร้างความสัมพันธ์กับประเทศตะวันตกอย่างกว้างขวาง อันนำไปสู่การปรับปรุงบ้านเมืองบางประการทั้งด้านขนบธรรมเนียมประเพณี และด้านเศรษฐกิจการเมือง (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมในปิยนาถ บุนนาค, ๒๕๓๖ : ๕๘ – ๖๐)

ในการทำสนธิสัญญากันครั้งนั้น ฝ่ายไทยดำเนินตามพระบรมราโชบายในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวคือ ความข้อใดซึ่งไทยเห็นว่าอังกฤษคงจะเอาให้จงได้ ไทยก็ยอมให้โดยดีเพื่อแลกเอาข้อที่ไทยต้องการให้อังกฤษลดหย่อนผ่อนผันให้ ทั้งนี้เพื่อให้การทำสนธิสัญญาเป็นไปโดยราบรื่น จะไม่เป็นการเปิดโอกาสให้ "ฝรั่ง" เอากำลังบังคับเช่นที่ได้กระทำกับจีนและพม่า

ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินการตามพระบรมราโชบายนั้นคือ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ส่วนสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงศ์ (ดิศ บุนนาค) และสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ (ทัต บุนนาค) นั้น ยังคงยึดถือในธรรมเนียมเก่า สำหรับกรมหลวงวงศาธิราชสนิท และเจ้าพระยาผู้ช่วยราชการกรมท่า (ขำ บุนนาค) ก็คงจะร่วมมือกับเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ในที่สุดการเจรจาได้ยุติลง มีการลงนามในสนธิสัญญาฉบับใหม่ระหว่างไทยกับอังกฤษมีใจความรวมทั้งสิ้น ๒๑ ข้อ แยกออกเป็นสนธิสัญญาทางการเมือง ๑๒ ข้อ สนธิสัญญาว่าด้วยกฎหมาย ๖ ข้อ และพิกัดสินค้าอีก ๓ ข้อ (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, ๒๕๐๗ : ๖๖ – ๖๗)

แม้ว่าไทยจะเป็นฝ่ายเสียเปรียบในด้านอำนาจอธิปไตยทางการศาลและทางการค้าให้แก่อังกฤษ แต่ก็ต้องยอมลงนามในสนธิสัญญานี้ เพราะมิฉะนั้นไทยอาจถูกอังกฤษใช้กำลังที่เหนือกว่าบีบบังคับซึ่งไทยอาจต้องสูญเสียเอกราชให้แก่อังกฤษดังหลายประเทศประสบมาแล้ว (เก็บความจาก ปิยนาถ บุนนาค,๒๕๕๐ : ๓๘ – ๔๗)

อาจกล่าวได้ว่า การเข้ามาของ เซอร์ จอห์น บาวริง ในฐานะราชทูตของประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นประเทศมหาอำนาจมีทีท่ากดดันและคุกคาม ดังที่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงแสดงความเห็นไว้ว่า

> การปรึกษาสนธิสัญญาคราวนี้ เมื่อพิจารณาดูเรื่องราวที่ปรากฏในจดหมายเหตุเป็นการลำบากมิใช่น้อย ด้วยอังกฤษได้วางแบบหนังสือสนธิสัญญาไว้เมื่อทำกับประเทศจีน เพื่อจะทำกับประเทศอื่นในทวีปเอเชียให้เป็นทำนองเดียวกัน ไม่ใช่มาปรึกษาหาความตกลงตามแต่จะสะดวกด้วยกันทั้งสองฝ่าย (สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, มปป. ๒๐ – ๒๑. อ้างถึงใน ปิยนาถ บุนนาค, ๒๕๕๐ : ๔๓)

ในเนื้อความจดหมายถวายสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อชี้แจงว่าตนได้รับแต่งตั้งจากสมเด็จพระนางเจ้าแห่งอังกฤษให้เป็นราชทูตของ เซอร์ จอห์น บาวริง ก็มีเนื้อความที่มีท่าทีคุกคามให้ไทยหวาดเกรงทางอ้อม เช่น

> เดี๋ยวนี้ที่ทะเลเมืองจีนมีเรือรบอยู่ในบังคับอังกฤษมาก เซอร์ จอห์น บาวริง จะเข้ามาเยี่ยมเยียน มิใช่จะมาให้บ้านเมืองตื่นตกใจ เซอร์ จอห์น บาวริง จะเข้ามาเรือน้อยลำ ท่านเสนาบดีอย่าเข้าใจผิดไปแล้วก็อย่าให้เป็นเหตุขัดขวางทางสนธิสัญญาไมตรีค้าขายเพราะมาน้อยลำ ถ้ารับรองโดยรักใคร่กันใจของเซอร์ จอห์น บาวริง คิดสมควรกับบ้านเมืองใหญ่ แล้วในใจเซอร์ จอห์น บาวริง ไม่อยากจะเอากำลังใหญ่ใช้เลย... (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, ๒๕๐๗ : ๑๑๔)

ยิ่งไปกว่านั้น เซอร์ จอห์น บาวริง ยังคอยจับตาดูท่าทีของฝ่ายไทยในการต้อนรับคณะทูต แม้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้จัดการต้อนรับอย่างสมเกียรติตามโบราณ

ราชประเพณีอย่างครั้งสมเด็จพระนารายณ์มหาราชรับราชทูตฝรั่งเศสก็ตาม ดังปรากฏความในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๙ อธิบายเรื่องราชทูตไทยไปยุโรปว่า

> เซอร์ จอห์น บาวริง ที่เข้ามานั้นก็ปรากฏจะให้ไทยรับรองให้เกียรติสูงกว่าเมื่อ ยอน ครอเฟิด และ เฮนรี่ เบอร์นี เป็นทูตของผู้สำเร็จราชการหัวเมืองอินเดียของอังกฤษเข้ามาแต่ก่อน เตรียมหาจดหมายเหตุครั้งสมเด็จพระนารายณ์รับราชทูตฝรั่งเศสเข้ามาไว้สอบทานการที่ไทยรับรอง เมื่อเห็นว่าการรับรองเป็นทำนองเดียวกันก็พอใจ (เรื่องเดิม : ๒๕)

การที่กวีอ้างถึงบุคคลต่างชาติเหล่านี้เพื่อเชื่อมโยงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่ไทยต้องเสียเปรียบจากการกดดันและคุกคามจากต่างชาติที่มีความต่อเนื่องยาวนาน และปรากฏซ้ำแล้วซ้ำอีก

๓.๒.๒. การอ้างถึงชาวบ้านบางระจัน

ค่ายบางระจันหรือบ้านระจัน เป็นขุมกำลังของคนไทยกลุ่มหนึ่งจากเมืองวิเศษชัยชาญ เมืองสิงห์บุรี เมืองสวรรค์บุรี และเมืองสุพรรณบุรี ซึ่งอพยพไปรวมตัวกันอยู่ที่บ้านระจัน ท้องที่เมืองสิงห์บุรี เพื่อต่อสู้กับกองทัพพม่าในระหว่างที่กองทัพพม่าล้อมกรุงศรีอยุธยาไว้อย่างหนาแน่น เมื่อ พ.ศ. ๒๓๐๙ คนไทยที่ค่ายบางระจันได้ประกอบวีรกรรมอย่างห้าวหาญจนสามารถเอาชนะกองทัพพม่าที่กำลังเหนือกว่าได้หลายครั้ง

จากวีรกรรมของชาวบ้านบางระจันดังกล่าว รัฐบาลได้มีมติเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙ ให้สร้างอนุสาวรีย์วีรชนค่ายบางระจันไว้เพื่อเป็นเกียรติประวัติแก่ชาวบ้านบางระจันที่บริเวณค่ายบางระจัน อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี (เก็บความจาก ณรงค์ พ่วงพิศ, ๒๕๔๕ : ๑๒๒ – ๑๒๔)

ใน**หมายเหตุร่วมสมัย** บท “ชมเมือง” กวีเชื่อมโยงการขันอาสาปกป้องบ้านเมืองในยามวิกฤติกับเหตุการณ์การออกมาเรียกร้องต่อสู้ของนิสิตนักศึกษาและประชาชน พร้อมทั้งใช้ฉากสถานที่ในปัจจุบันโยงเหตุการณ์ในอดีตกลับไปกลับมา ดังนี้

ลูกบ้านบางระจันขันอาสา
ไล่ฟันเข่นฆ่าพม่าหมอง
นายจันหนวดเขี้ยวคว้ากระบอง
นายแท่นคว้าพลองแล้วตีพลาง
นายทองเหม็นเดือดดาลเอาขวานหวด
ตีป่ายพม่าปวดจนถอยห่าง
ศึกพม่ามาเถิดเสียทุกทาง
จะไล่ตีต้ำผางให้แตกแตน
ศึกไทยด้วยด้วยกันที่มันฆ่า
ยิ่งกว่าศึกพม่าอีกหลายแสน
ศึกสำราญบานใจในเมืองแมน
ศึกแร้นแค้นมวลมหาประชาชน
ศึกใดไม่ท้อเท่าทรยศ
คนคดนั่งวอแล้วฉ้อฉล
เบียดเบียนบีฑาประชาชน
น่ากลัวกว่าไพร่พลพม่ามอญ
(ไพบูลย์ วงษ์เทศ, ๒๕๓๙ :๑๑๕ – ๑๑๖)

คำประพันธ์ข้างต้น เป็นการอ้างถึงชาวบ้านบางระจัน เชื่อมโยงวีรกรรมความกล้าหาญและความเสียสละชีวิตตนเองเพื่อชาติบ้านเมืองของชาวบางระจันในอดีตกับนิสิตนักศึกษาผู้ต่อสู้เรียกร้องประชาธิปไตยให้แก่บ้านเมืองในเหตุการณ์วันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๑๖ เพื่อสื่อความว่านิสิตนักศึกษาเหล่านั้นมีวีรกรรมที่น่ายกย่องเช่นเดียวกับชาวบางระจันในอดีต

๓.๒.๓. การอ้างถึงพันท้ายนรสิงห์

พันท้ายนรสิงห์เป็นนายท้ายเรือพระที่นั่งเอกชัยในรัชสมัยสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ หรือพระเจ้าเสือ (พ.ศ. ๒๒๔๖ - ๒๒๕๑) ได้รับยกย่องว่าเป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต จงรักภักดี และรักษาระเบียบวินัยยิ่งชีวิต สมควรเป็นแบบอย่างแก่อนุชนรุ่นหลัง

เรื่องราวของพันท้ายนรสิงห์มีปรากฏอยู่ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับต่างๆ เนื้อความเป็นไปในลักษณะเดียวกันสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงพระนิพนธ์ไว้ในชุมนุมพระนิพนธ์ ว่า

> เมื่อ พ.ศ. ๒๒๔๗ พระเจ้าเสือเสด็จทางคลองสนามชัยนี้ ถึงตำบลโคกขาม พันท้ายคัดท้ายไม่ดี เรือพระที่นั่งเกยตลิ่งจนหัวเรือหัก (เรือก็เห็นจะจวนล่ม) ตามกฎหมายในสมัยนั้น พันท้ายต้องระวางโทษถึงสิ้นชีวิต แต่พระเจ้าเสือทรงปรานี ดำรัสว่าเหคุเกิดด้วยคลองคดนักจะไม่ลงพระราชอาญาแก่พันท้าย พันท้ายคนนั้นเป็นชาวบ้านนรสิงห์ แขวงจังหวัดอ่างทอง เรียกกันว่าพันท้ายนรสิงห์ทูลขอให้ประหารชีวิตตน รักษาพระราชกฤษฎีกาไว้อย่าให้เสื่อมเสีย จึงได้โปรดให้ประหารชีวิต ยังมีศาลเทพารักษ์ที่ตำบลโคกขามว่าสร้างตรงที่ประหารชีวิตพันท้ายนรสิงห์ปรากฏอยู่จนบัดนี้ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ๒๔๙๔)

ใน**เขียนแผ่นดิน** บท “มหาชัย” มีการอ้างถึง พันท้ายนรสิงห์ ที่นอกจากจะเชื่อมโยงถึงประวัติสถานที่แล้ว ยังเป็นการสร้างสำนึกที่ดีแก่อนุชนรุ่นหลังอีกด้วย

> คลองโคกขาม**ตำนานพ่อพันท้าย**
> **นรสิงห์**สืบสายความสัตย์ซื่อ
> ใจจงรักภักดีที่ร่ำลือ
> รำลึกชื่อบูชามหาชัย
> (เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, ๒๕๕๐ : ๔๕๔)

คำประพันธ์ข้างต้นอ้างถึงพันท้ายนรสิงห์เพื่อเชื่อมโยงประวัติสถานที่คือคลองโคกขาม สถานที่ที่ประหารชีวิตพันท้ายนรสิงห์ ผู้อ่านที่มีความรู้เรื่องพันท้ายนรสิงห์ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นก็จะเข้าใจว่าเหตุใดกวีจึงกล่าวว่าพันท้ายนรสิงห์มีความสัตย์ซื่อและจงรักภักดี

๓.๒.๔. การอ้างถึงอดอล์ฟ ฮิตเลอร์

อดอล์ฟ ฮิตเลอร์ เป็นนักการเมืองสัญชาติออสเตรียโดยกำเนิด เป็นหัวหน้าพรรคชาตินิยมสังคมนิยมเยอรมัน และดำรงตำแหน่งผู้นำเผด็จการของนาซีเยอรมนี ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๓๓ – ๑๙๔๕ และดำรงตำแหน่งมุขมนตรีเยอรมนี ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๓๔ – ๑๙๔๕ (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน บุญทรง สราวุธ, ๒๕๓๐ : ๒๒๖ – ๒๔๕)

ในหนังสือ **การต่อสู้ของข้าพเจ้า** (Mein Kampf) ของ อดอล์ฟ ฮิตเลอร์ กล่าวถึงวัยเด็กตนเองว่า ฮิตเลอร์ไม่สนิทกับบิดานัก เนื่องจากบิดาเข้มงวดในระเบียบ และลงโทษรุนแรง และคาดหวังให้เขารับราชการตามรอยบิดา แต่ฮิตเลอร์เองอยากจะเป็นจิตรกรมากกว่าข้าราชการ (อดอล์ฟ ฮิตเลอร์, แปลโดย ศ.ป., ๒๕๔๘ : ๒๙)

ผู้วิจัยขอสังเขปประวัติชีวิตทางการเมืองของฮิตเลอร์จากหนังสือเรื่อง**เบื้องหลังชีวิตและการต่อสู้ของฮิตเลอร์ จอมเผด็จการ** ของ ม.ร.ว.ชนม์สวัสดิ์ ชมพูนุท ดังนี้

ม.ร.ว.ชนม์สวัสดิ์ ชมพูนุท กล่าวว่า ตลอดระยะเวลาสงครามโลกครั้งที่ ๑ ฮิตเลอร์ เข้าเป็นแนวหน้าของทัพบกเยอรมัน ในตำแหน่งพลทหารสื่อสารอยู่ในกองร้อยทหารราบ และได้รับเหรียญกล้าหาญ “กางเขนเหล็ก” ชั้น ๑ และชั้น ๒ รวมสองเหรียญเป็นบำเหน็จรางวัลในการปฏิบัติงาน

ในปี ค.ศ. ๑๙๑๖ เศรษฐกิจเยอรมันตกต่ำจากภาวะสงคราม บ้านเมืองจลาจลวุ่นวาย ข้าวยากหมากแพง ซึ่งทำให้ความกดดันนั้น ทำให้ฮิตเลอร์เกิดอุดมการณ์รักชาติขึ้นมา และเริ่มปลุกระดมชาวบ้านให้สู้ และอุดมการณ์อันแรงกล้าของฮิตเลอร์ ทำให้เขาเริ่มเป็นที่รู้จักมากขึ้น และนับเป็นจุดเริ่มต้นชีวิตการเมืองของเขา

ในปี ค.ศ. ๑๙๑๙ ฮิตเลอร์เข้าร่วมกับพรรคนาซี ขณะเดียวกันนั้น เยอรมันได้ทำสนธิสัญญาแวร์ซายส์ ซึ่งเยอรมันเสียเปรียบอย่างชัดเจน ทำให้อุดมการณ์ของฮิตเลอร์โดดเด่นขึ้นมา ฮิตเลอร์จึงเริ่มเป็นที่รู้จักในวงกว้างยิ่งขึ้น และพรรคนาซี ก็เริ่มมีคนเยอรมันสมัครเข้ามาร่วมเป็นจำนวนมาก

ในปี ค.ศ. ๑๙๒๑ ฮิตเลอร์ได้เป็นหัวหน้าพรรคนาซี โดยพรรคนาซีในยุคฮิตเลอร์มีนโยบายต่อต้านชาวยิว และลัทธิสังคมนิยม กระทั่งปี ค.ศ. ๑๙๒๓ ฮิตเลอร์พยายามก่อการปฏิวัติ แต่ไม่สำเร็จ จึงถูกตัดสินจำคุก ในระหว่างจำคุกนี้ เขาได้เขียนหนังสือที่มีชื่อว่า**การต่อสู้ของข้าพเจ้า** (Mein Kampf) หลังจากถูกปล่อยตัว ฮิตเลอร์ยังคงดำเนินกิจกรรมการเมืองเรื่อยมา จนกระทั่งปี ค.ศ. ๑๙๓๔ ฮิตเลอร์ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งสูงสุดในการปกครองประเทศแต่ผู้เดียว ทั้งตำแหน่งประธานาธิบดี นายกรัฐมนตรี ประมุขของรัฐ และผู้บัญชาการทหารสูงสุด หรือที่เรียกกันว่า “ผู้นำ” หรือ “ฟือเรอร์” (Fuhrer) (เก็บความจาก ม.ร.ว.ชนม์สวัสดิ์ ชมพูนุท, มปป : ๓๐ - ๕๑)

ม.ร.ว.ชนม์สวัสดิ์ ชมพูนุท กล่าวถึงพฤติกรรมของฮิตเลอร์หลังได้รับตำแหน่ง “ผู้นำ” ว่า

> คำสั่งแรกของฮิตเลอร์ที่มีไปถึงทหารทุกเหล่าทัพเมื่อเขาได้ครองอำนาจสูงสุดทางทหารก็คือ ให้ทหารทุกคนกระทำสัตย์ปฏิญาณว่าจะจงรักภักดี และเชื่อฟังคำสั่งของเขาแต่เพียงผู้เดียวและโดยเด็ดขาด มิใช่ให้กระทำสัตย์ปฏิญาณว่าจะจงรักภักดีและปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญหรือประเทศชาติ (เรื่องเดิม : ๕๑)

นอกจากนั้น ฮิตเลอร์ยังมีวิธีการปราบปรามผู้ที่มีความคิดขัดแย้งกับตนด้วยการมอบหมายให้อธิบดีกรมตำรวจปราบปรามปฏิปักษ์ฝ่ายพลเรือน และให้รัฐมนตรีว่าการทบวงการสงครามและผู้บัญชาการทัพทั่วไปปราบปรามปฏิปักษ์ฝ่ายทหาร ดังที่ ม.ร.ว.ชนม์สวัสดิ์ ชมพูนุท กล่าวไว้ว่า

> ฮิตเลอร์รู้ดีว่าการที่เขาได้รวบอำนาจทั้งในทางการเมืองและการทหารเข้ามาไว้ในกำมือของเขาแต่ผู้เดียวนั้น ได้ก่อให้เกิดความเคียดแค้นขึ้นในกลุ่มนายทหารและนักการเมืองบางกลุ่ม ฮิตเลอร์สังเกตเห็นท่าทีของประชาชนที่มีแนวโน้มในทางที่จะขัดแย้งกับการปฏิบัติงานของเขา ซึ่งได้แสดงออกเมื่อมีการชุมนุมกันที่โบสถ์ จึงได้มอบหมายให้ฮิมเลอร์ อธิบดีกรมตำรวจแห่งไรช์เยอรมัน เป็นผู้กำราบปราบปรามทางด้านพลเรือน ส่วนทางด้านทหารนั้นเขาเพ่งเล็งไปที่นายพลเวอร์เนอร์ ฟอนบล็อมเบิร์ก รัฐมนตรีว่าการทบวงการสงครามและผู้บัญชาการกองทัพบก และนายพลเอกเวอร์เนอร์ ฟอน ฟริทส์ ผู้บัญชาการทัพทั่วไป ซึ่งคนทั้งสองนี้เป็นกุญแจที่จะเปิดทางให้ฮิตเลอร์ก้าวสู่ความมีอำนาจวาสนาสูงสุดของเยอรมนี (เรื่องเดิม : ๑๐๕ - ๑๐๖)

ในปี ค.ศ. ๑๙๓๙ เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ภายใต้การนำของฮิตเลอร์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง กองทัพเยอรมันและฝ่ายอักษะ (ญี่ปุ่นและอิตาลี) ได้ยึดครองยุโรปได้เกือบทั้งทวีป ฮิตเลอร์ได้ใช้นโยบายด้านเชื้อชาติ ทำให้เกิดการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ ซึ่งทำให้ผู้บริสุทธิ์ตายไปอย่างน้อย ๑๑ ล้านคน โดยเป็นชาวยิวถึง ๖ ล้านคน ฮิตเลอร์เปลี่ยนแปลงเยอรมนีจากประเทศผู้แพ้สงครามโลกครั้งที่หนึ่งมาเป็นมหาอำนาจของโลก แต่ฝ่ายพันธมิตร นำโดยประเทศแกนนำได้แก่ สหรัฐอเมริกา สหภาพโซเวียต (รัสเซียในปัจจุบัน) สหราชอาณาจักร ที่สามารถเอาชนะเยอรมนีลงได้ใน พ.ศ. ๒๔๘๘ (ค.ศ. ๑๙๔๕) ในวันที่ ๓๐ เมษายน ค.ศ. ๑๙๔๕ ฮิตเลอร์จบชีวิตโดยการยิงตัวตายพร้อมภรรยาชื่อ อีวา บราวน์ ซึ่งกินยาพิษเป็นการฆ่าตัวตาย ในหลุมหลบภัยเบอร์ลินเพื่อหนีการถูกจับเป็นเชลย อย่างไรก็ดี ไม่มีใครพบศพของฮิตเลอร์เลย จึงเชื่อว่า หน่วยซุทต์สตัฟเฟิล

(เอสเอส) เผาศพของเขาเพื่อไม่ให้โซเวียตเอาไปแห่ประจานเฉกเช่นเบนิโต มุสโสลินี (เก็บความจากเรื่องเดิม : ๒๕๖)

อังคาร กัลยาณพงศ์ เป็นกวีผู้หนึ่งที่เห็นว่าการกระทำของคณะราษฎรเป็นการกระทำเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวจึงวิพากษ์วิจารณ์ตลอดจนบริภาษอย่างรุนแรง ใน**ลำนำภูกระดึง** บท “ปางกกข่า” กวีอ้างถึง “ฮิตเลอร์” เพื่อเชื่อมโยงถึงพฤติกรรมการแสวงหาอำนาจ การขึ้นสู่อำนาจ และการใช้อำนาจของฮิตเลอร์กับคณะราษฎรและจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่มีความคล้ายคลึงกัน

หวานคอแร้งเอ๋ยคอรัปชั่น ทวีปฉันกินกันอยู่ฟูเฟื่อง
คณะราษฎร์งับชาติจนรุ่งเรือง ล้วนเรื่องเห็นแก่ตัวโคตรตน ฯ
คางคกขึ้นวอชูคอสง่า บ้าเหรียญตราเป็นจอมคนต้น
ลอกกากฮิตเล่อร์เซ่อเหลือล้น **ผลิตผลคือจบเสร็จเผด็จการ ฯ**
ใครขโมยโกยทรัพย์อดีตกษัตริย์ แหวนเพชรรัตน์สร้อยสังวาลหวาน
รักชาติบังหน้าซ่าอันธพาล สามานย์หน้าด้านทำผู้ดี ฯ
(อังคาร กัลยาณพงศ์, ๒๕๑๖ : ๕๙ – ๖๐)

นอกจากนี้ ใน**บางกอกแก้วกำศรวล** มีการอ้างถึงฮิตเลอร์ เพื่อวิพากษ์เสียดสี จอมพล ป. พิบูลสงคราม และ พล.ต.อ.อดุล อดุลเดชจรัส มิตรรักของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตั้งแต่เข้าศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบกและเป็นเพื่อนตายคนแรกที่เข้าร่วมในการเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันศุกร์ที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ (วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร, ๒๕๔๙ : ๗๒)

จอมพลเพชฌฆาตล้ำ อำนาจ
อดุลย์ฯ คู่บุญพิฆาตราษฎร์ หม่นไหม้
อดุลย์ฯ มิติใหม่เฉลียวฉลาด เหนือโลก
ป.เปรื่องปราชญ์วิเศษไซร้ พึ่งร้ายดำอดุลย์ ฯ
จอมพลป.เก่งล้น กะลาสยาม
ฮิตเล่อร์เสมอพยายาม ใหญ่โก้
ฤๅโปนปาตสั่งตาม มาเกิด
ปฏิวัติไทยกะโล้โท้ เถื่อนให้ศิวิไลซ์ ฯ
(อังคาร กัลยาณพงศ์, ๒๕๒๑ : ๑๔๙)

การอ้างถึงในตัวอย่างคำประพันธ์ข้างต้นนอกจากจะเชื่อมโยงวิธีการขึ้นสู่ตำแหน่ง “ผู้นำ” และพฤติกรรมการหลงอำนาจของฮิตเลอร์กับจอมพล ป. พิบูลสงครามแล้ว ยังเชื่อมโยงวิธีการปราบปรามผู้ที่มีความคิดขัดแย้งทางการเมืองของบุคคลทั้งสองที่มีความคล้ายคลึงกันอีกด้วย

๓.๒.๕. การอ้างถึงคณะราษฎร

คณะราษฎร คือ กลุ่มบุคคลประกอบด้วย ทหารและพลเมืองร่วมกันเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

คณะราษฎร เริ่มจากกลุ่มบุคคลเพียง ๗ คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักเรียนและนักเรียนทหารที่ศึกษาและทำงานอยู่ในทวีปยุโรป ประชุมกันครั้งแรกเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๙ ที่หอพักแห่งหนึ่ง ณ ถนนชองเมอราด์ (Rue du summerard) ในกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส และได้ตกลงที่จะทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่กษัตริย์อยู่เหนือกฎหมายมาเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่มีกษัตริย์อยู่ใต้กฎหมาย โดยตกลงที่ใช้วิธีการ “ยึดอำนาจโดยฉับพลัน” หรือการรัฐประหาร (Coup d’etat) และดำเนินการเพื่อให้บรรลุหลัก ๖ ประการ ดังนี้

๑. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในบ้านเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจของประเทศไว้ให้มั่นคง

๒. จะรักษาความปลอดภัยในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก

๓. จะต้องบำรุงความสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจไทย รัฐบาลใหม่ จะพยายามหางานให้ราษฎรทำโดยเต็มความสามารถ จะร่างโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก

๔. จะต้องให้ราษฎรได้มีสิทธิเสมอภาคกัน

๕. จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพที่ไม่ขัดต่อหลัก ๔ ประการ ดังกล่าวแล้ว

๖. จะต้องให้มีการศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร

หลังจากการประชุมนั้น เมื่อคณะผู้ก่อการได้กลับมาประเทศสยาม ก็ได้พยายามหาสมาชิกเพื่อเข้าร่วมการก่อการปฏิวัติ โดยได้ติดต่อประชาชนทุกอาชีพ ทั้งพ่อค้า ข้าราชการพลเรือน และทหาร จนได้สมาชิกทั้งสิ้น ๑๐๒ คน แบ่งเป็นสาย คือ สายพลเรือน นำโดย หลวงประดิษฐ์มนูธรรม

(ปรีดี พนมยงค์) สายทหารเรือ นำโดย น.ต. หลวงสินธุสงครามชัย สายทหารบกชั้นยศน้อย นำโดย พ.ต. หลวงพิบูลสงคราม และสายนายทหารชั้นยศสูง นำโดย พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา

การปฏิวัติยึดอำนาจได้กระทำเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นวันที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและแม่ทัพชั้นผู้ใหญ่ออกจากพระนครไปพำนักอยู่ ณ พระราชวังไกลกังวล หัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยในตอนเช้าตรู่ของวันดังกล่าว คณะราษฎรได้ติดตั้งกำลังอาวุธปืนกลและรถหุ้มเกราะล้อมรอบพระที่นั่งอนันตสมาคมพร้อมกำลังทหารบกทหารเรือ และมีนักเรียนนายร้อยทหารบกเข้าร่วมประมาณ ๒,๐๐๐ นาย ซึ่งส่วนใหญ่เข้าใจว่าเป็นการซ้อมรบ กำลังอีกส่วนหนึ่งได้ยึดกรมไปรษณีย์ เพื่อตัดการติดต่อสื่อสารและอีกส่วนหนึ่งทำการจับกุมเจ้านายและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เป็นตัวประกัน

พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา ได้อ่านประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ ๑ ที่ลานหน้าพระที่นั่งอนันตสมาคม ถึงราษฎรทั้งหลาย โดยมีสาระสำคัญคือการโจมตีพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ไม่ทรงสามารถแก้ไขปัญหาของประเทศได้ ความไม่เหมาะสมของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ความจำเป็นที่จะต้องมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีรัฐธรรมนูญเป็นหลักในการปกครองและมีอุดมการณ์ที่สำคัญคือหลัก ๖ ประการ

ในตอนท้ายของคำประกาศได้มีการเรียกร้องให้ราษฎรสนับสนุนคณะราษฎรทำการรัฐประหารให้สำเร็จหรือไม่ขัดขวางการรัฐประหาร ถ้าการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นผลสำเร็จสิ่งที่ราษฎรปรารถนาคือ “ความสุขความเจริญอย่างประเสริฐ ซึ่งเรียกกันเป็นศัพท์ว่า “ศรีอาริย์” นั้น ก็พึงบังเกิดขึ้นแก่ราษฎรถ้วนหน้า (เก็บความจาก วุฒิชัย มูลศิลป์, ๒๕๔๕ : ๗๖ – ๘๑)

ในบท “มนุษยธรรม” เป็นอีกบทหนึ่งที่กวีอ้างถึงคณะราษฎรและเหตุการณ์วันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ เพื่อเชื่อมโยงการวิพากษ์วิจารณ์ถึงคณะราษฎร ดังนี้

ยี่สิบสี่มิถุนา ฯ ฟ้าผ่าชาติ **คณะราษฎร์**บ้าอำนาจฤๅสวย
ทำเพื่อโคตรตนเองร่ำรวย ชาติไทยจะม้วยด้วยเผด็จการ ฯ
หลงแต่กินกากขี้คาวคิดฝรั่ง ให้ไทยคิดมั่งเถอะดิรัจฉาน
งกโลภแต่ปริญญาน่ารำคาญ แท้สามานย์กากขี้ยุโรปา ฯ
ปลุกประชาธิปไตยจอมปลอม อ้อมค้อมเพื่อตัวเองเบ่งกล้า
คณะราษฎร์ทำอะไรบ้างนา ที่ฟ้าไทยดีขึ้นไม่เคยมี

มีแต่ขุนลูกสมุนร้ายไว้ฆ่า ราษฎรทั่วหน้าดุจซากผี
ยโสโอหังฆ่าตาชาติตาปี ทั้งนี้เพราะหัวหน้าสามานย์ระยำ ฯ
....
นี่หรือระบอบประชาธิปไตย ไฉนสยดสยองพองขนสะท้าน
เหตุเพราะโรค**คณะราษฎร์**เริงสราญ ล้างผลาญบ้านเมืองเลื่องลือไกล ฯ
(อังคาร กัลยาณพงศ์, ๒๕๑๖ : ๖๐ – ๖๑)

๓.๒.๖. การอ้างถึงจอมพล ป.พิบูลสงคราม

ใน**ลำนำภูกระดึง** กวีอ้างถึงจอมพล ป.พิบูลสงคราม เพื่อวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมและนโยบายสร้างชาติ ดังตัวอย่างในบท “เดินเดินเพลินไม่ตามผู้นำ”

ดัดจริตมารยาว่าเปรื่องปราชญ์ อวดฉลาดสู่รู้เรื่องหนังสือ
เปลี่ยนภาษาให้เฟื่องเลื่องลือ **ร่านซื่อพญารามคำแหงใจ** ฯ

งมงายได้กากเดนฝรั่งเศส มอมประเทศสยามระยำใหญ่
เลิกของดีปู่ญ่าท่วยไทย ขี้ฝรั่งใหม่หอมหมาซ่าไทยแลน ฯ
ไทยเก่าเขาทับศัพท์แลนระยำ ว่าเหี้ยต่ำช้าสามานย์แสน
บ้างเรียกตะกวดดูถูกดแคลน แลนแปลว่าเหี้ยน่าเสียใจ ฯ
ยุคนั้นนักปราชญ์ฉลาดแหลมมาก อยากเลียฝ่าตีนผู้ยิ่งใหญ่
ข่มขืนฉุดคร่าภาษาไทยไป **ขุนไก่นาบ้ากินเพชรพลอย** ฯ
ไก่ไฉนสู่รู้ศิลปะศาสตร์ ชาติงูงูปลาปลาต่ำต้อย
นึกถึงไทยสมัยนั้นกระจ้อย เศร้าสร้อยถูกปล่อยตามยถากรรม ฯ
ปาก**พูดมากไปสองไพเบี้ย** **นิ่งเสียตำลึงทองค**ำล้ำ
โง่มากปากบอนสอนฤๅจำ ไม่ค้าคำบุราณหวานกำไร
เชิญโลกชี้หลังว่าจั่งบ้า หาละอายขายหน้าสักนิดไม่
ใครเฉลียวฉลาดเร่งปราดเปรื่องไป ข้าน้อยไซร้บัดซบสยบนา ฯ
(อังคาร กัลยาณพงศ์, ๒๕๑๖ : ๕๘ – ๕๙)

รัฐบาลภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ประกาศนโยบายสร้างชาติเป็นเป้าหมายหลักในการบริหารประเทศเพื่อที่จะนำประเทศไทยสู่ความเป็นอารยประเทศ รัฐบาลจึงได้กำหนด

มาตรการไว้หลายประการคือ การปลุกเร้าสำนึกของประชาชนด้วยลัทธิผู้นำนิยม ลัทธิชาตินิยม หรือลัทธิรัฐชาติ และการปฏิวัติวัฒนธรรม ซึ่งสิริรัตน์ เรืองวงษ์วาร อธิบายความหมายไว้ดังนี้

> ลัทธิผู้นำนิยม หมายถึง การยึดถือตัวนายกรัฐมนตรีเป็นหลัก ด้วยการฟังเชื่อ และปฏิบัติตามนโยบายของ “ท่านผู้นำ” อย่างเคร่งครัด โดยที่ท่านผู้นำ “เป็นจุดศูนย์รวมนำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจของประชาชนเพื่อชาติ”
>
> ลัทธิชาตินิยม หมายถึง การปลุกเร้าสำนึกของประชาชนให้เกิดความรู้สึกรักชาติ ทั้งความรู้สึกชาตินิยมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม โดยมีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเพื่อสร้างชาติให้มีความยิ่งใหญ่ก้าวหน้า
>
> การปฏิวัติวัฒนธรรม หมายถึง การปรับปรุงวัฒนธรรมไทยให้เจริญเหมือนอารยประเทศ ขณะเดียวกับที่ยังคงเน้นเอกลักษณ์แห่งความเป็นไทยไว้ด้วย และจะเป็นการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชาติอย่างมีขั้นตอนตามแนวทางที่รัฐบาลกำหนด (สิริรัตน์ เรืองวงษ์วาร, ๒๕๓๖ : ๑๕๒)

ในการดำเนินนโยบายสร้างชาตินั้น รัฐบาลกำหนดให้เริ่มด้วยการสร้างตนเอง สร้างครอบครัวและร่วมใจกันสร้างชาติ ทั้งนี้ เป็นไปเพื่อการรวมชาติ การสร้างเอกลักษณ์ของชาติ ความมั่นคงของชาติ และความสนใจต่อผลประโยชน์ส่วนรวม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวรัฐบาลต้องปลูกฝังแนวความคิด ลัทธิผู้นำนิยมและลัทธิชาตินิยมในหมู่ประชาชน ด้วยการบังคับให้ประชาชนปฏิบัติตนตามแนวทางและวิธีการที่รัฐบาลกำหนดอย่างเข้มงวด รัฐบาลจะใช้เวลาในการดำเนินนโยบายสร้างชาติระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๒ – พ.ศ. ๒๔๘๖ โดยแบ่งเป็น ๒ ระยะ ระยะแรกเป็นการกระตุ้นและเชิญชวนประชาชนให้ร่วมมือกับรัฐบาลในการสร้างชาติ ระยะที่สอง เป็นการดำเนินนโยบายด้วยความเข้มงวดกวดขันโดยนำลัทธิเผด็จการชาตินิยมแบบทหารซึ่งกำลังเป็นที่แพร่หลายในเยอรมนีและอิตาลีเข้ามา

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ได้มีการประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วประเทศ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นอกจากจะเป็นนายกรัฐมนตรีแล้ว ยังดำรงตำแหน่งอื่นๆ ที่สำคัญควบคู่กันไปอีกด้วย เช่น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด ตำแหน่งเหล่านี้ล้วนมีความสำคัญต่อการดำเนินนโยบายในการปกครองประเทศในขณะนั้น โดยเฉพาะตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดนั้นเป็นตำแหน่งที่ช่วยให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม สามารถใช้อำนาจเด็ดขาดในการปกครองประเทศ

ได้อย่างเต็มที่ ซึ่งทำให้ดูเหมือนว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีที่รวบอำนาจการปกครองไว้แต่เพียงผู้เดียว และเพื่อให้การใช้อำนาจเป็นไปอย่างถูกต้องตามกฎหมายและครอบคลุมกิจการต่างๆ มากยิ่งขึ้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้เสนอให้ออกพระราชบัญญัติสภาการสงคราม พ.ศ. ๒๔๘๖ ขึ้น ซึ่งตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ในมาตราที่ ๕ ระบุว่า

> ให้สภาการสงครามมีหน้าที่พิจารนาเรื่องที่เกี่ยวกับการสงครามทั่วไปทั้งไนการทหาน ทางเสถกิจ ทางการเมืองไนประเทสและระหว่างประเทส ตลอดจนสวัสดิภาพของประชาชนทุกเรื่อง และไห้มีอำนาจจัดปติบัติกิจการงานอันที่จะเปนประโยชน์แก่การดำเนินการสงครามไห้ประสานและดำเนินไปด้วยดี

และในมาตรา ๖ ระบุว่า

> สภาการสงครามมีอำนาจเรียกบุคคลหรือคณะกรรมการเพื่อกระทำกิจการหรือพิจารณาสอบสวนข้อความใดๆ หรืออยู่ไนอำนาจหน้าที่ของสภาการสงครามแล้วรายงานต่อสภา (แผนกเก็บ สลร. ปีที่ ๑๙๐ แฟ้มที่ ๕๕ – ๑๙๐ เรื่องจัดตั้งสภาการสงคราม, อ้างถึงใน เทียมจันทร์ อ่ำแหวว, ๒๕๒๑ : ๓๓)

ลักษณะการใช้อำนาจดังกล่าวของจอมพล ป. พิบูลสงครามนี้เป็นไปด้วยความเชื่อมั่นว่าจะสามารถช่วยให้ประเทศไทยรอดพ้นจากภัยสงครามได้ ซึ่งเป็นที่ทราบกันว่าวิธีการดังกล่าวนี้เป็นวิธีการของลัทธินาซีและฟาสซิสม์ที่ฮิตเลอร์และมุสโสลินีใช้อยู่ ในการใช้นโยบายการปกครองดังกล่าวนี้ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้รับการสนับสนุนจากผู้ใกล้ชิด อาทิ หลวงวิจิตรวาทการ ดังที่ พล.ต.อ. หลวงอดุลเดชจรัส ได้เคยให้การไว้ว่า

> ข้าฯ ทราบว่าหลวงวิจิตรวาทการได้เคยทำบันทึกเรื่องลัทธินาซีและฟาสซิสม์ว่าดีอย่างไร และพิมพ์เป็นโรเนียวให้จอมพล ป. อ่าน ที่ทราบนี้เพราะได้เห็นจากขุนอุดมสรยุทธ ผู้รักษาเอกสารของจอมพล ป. ในตอนต้นๆ สังเกตว่าจอมพล ป. ยังไม่กระตือรือร้นที่จะดำเนินการตามลัทธิทั้งสองดังกล่าวแล้ว แต่ภายหลังที่ได้รับยศเป็นจอมพลแล้วสังเกตว่าจอมพล ป. ขะมักเขม้นที่จะดำเนินการเผด็จการตามลัทธิทั้งสองนั้น (คำให้การเป็นพยาน

ต่อศาลอาชญากรสงคราม ของนายปรีดี พนมยงค์ ต่อกรณีย์พระสารสาสน์พลขันธ์ตกเป็นจำเลยในคดีอาชญากรสงครามและคำให้การต่อคณะกรรมการอาชญากรสงครามของ พล.ต.อ.อดุล อดุลเดชจรัส, จัดพิมพ์โดย โครงการหนังสือประวัติศาสตร์การเมือง สำนักพิมพ์ "จิรวรรณนุสรณ์" (กรุงเทพฯ : อนงค์ศิลป์การพิมพ์, มปป.) หน้า ๕๕, อ้างถึงใน ยุพร แสงทักษิณ, ๒๕๓๘ : ๕๙)

นายปรีดี พนมยงค์ ได้เล่าเกี่ยวกับจอมพล ป. พิบูลสงครามไว้ว่า

ครั้นอยู่มาไม่นานก็มีบุคคลที่มีทรรศนะสืบเนื่องมาจากระบบทาสสนับสนุนให้หลวงพิบูลฯ ปกครองประเทศตามระบอบเผด็จการนาซีและฟาสซิสต์ ซึ่งเป็นการปกครองราษฎรอย่างทาส คนในสมัยนั้นได้กล่าวขวัญถึงว่า มีบางคนได้เข้าไปกราบไหว้ว่าได้แลเห็นแสงรัศมีอันเป็นอภินิหารออกจากกายของหลวงพิบูลฯ คำเล่าลือนั้นอาจขยายมากเกินไปความจริงมีเพียงว่าในค่ำวันหนึ่งมีการแสดงละครที่วังสวนกุหลาบในโอกาสวันเกิดของหลวงพิบูลฯ ข้าพเจ้ากับเพื่อนก่อการหลายคนได้รับเชิญไปในงานนั้นด้วย ซึ่งผู้มีชีวิตอยู่ในขณะนี้ยังคงจำกันได้ว่า หลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้นำละครมาแสดงและในบางฉากท่านผู้นี้ก็แสดงเองด้วย มีฉากหนึ่งแสดงถึงระบำฝูงไก่ (หลวงพิบูลฯ เกิดปีระกา) ระบำฝูงนั้นแสดงว่าคนมีบุญได้จุติมาเกิดในปีระกาซึ่งเป็นมิ่งขวัญของชาติไทย อีกฉากหนึ่งหลวงวิจิตรวาทการแสดงเป็นชายชราง่อยเปลี้ย เมื่อได้ออกมาเห็นหลวงพิบูลฯ ผู้มีบุญแล้วได้กราบอภิวาทวันทาความง่อยเปลี้ยของชายชรานั้นก็หมดสิ้นไป หลวงพิบูลฯ ได้หันหน้ามาทางข้าพเจ้าแสดงอาการขวยเขิน แล้วหันไปรับไหว้หลวงวิจิตรวาทการ ข้าพเจ้าเห็นว่าขณะนั้นหลวงพิบูลฯ ก็ยังไม่คิดที่จะเป็นผู้เผด็จการ แต่ต่อมาเมื่อซากทรรศนะเก่าของบุคคลอีกหลายคนได้สนับสนุนบ่อยครั้งเข้า รวมทั้งมีพวกที่ได้ฉายาว่าจตุสดมภ์ที่คอยยกยอปอปั้น ก็ทำให้หลวงพิบูลฯ ซึ่งเดิมเป็นนักประชาธิปไตยได้เคลิบเคลิ้มเปลี่ยนจากแนวทางเดิมไป (สุพจน์ ด่านตระกูล (ผู้เรียบเรียง), ข้อเท็จจริงบางประการเกี่ยวกับรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ อันเนื่องมาจากบทวิจารณ์ของนายประเสริฐ ทรัพย์สุนทร (กรุงเทพฯ :

สำนักพิมพ์สันติธรรม, ๒๕๒๖) หน้า ๑๘ – ๑๙, อ้างถึงในยุพร แสงทักษิณ, ๒๕๓๘ : ๕๙ – ๖๐)

ในระหว่างสงคราม ประเทศไทยจึงตกอยู่ในยุคเชื่อผู้นำและยุคชาตินิยมอย่างรุนแรงตามนโยบายของผู้ปกครองประเทศในขณะนั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามพยายามเน้นความสำคัญของผู้นำว่าเป็นสัญลักษณ์ของชาติ โดยชี้ให้เห็นว่าผู้นำเท่านั้นที่จะพาชาติให้รอดปลอดภัยได้ ดังได้กล่าวว่า

> ญี่ปุ่นมีเครื่องยึดมั่นอยู่คือพระเจ้าแผ่นดินของเขา ของเราไม่มีอะไรยึดแน่นอน ที่มีอยู่คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และรัฐธรรมนูญ ชาติก็ยังไม่มีตัวตน ศาสนาก็ไม่ทำให้คนเลื่อมใสยึดมั่น พระมหากษัตริย์ก็ยังเป็นเด็กเห็นแต่รูป รัฐธรรมนูญก็เป็นสมุดหนังสือ เวลาบ้านเมืองคับขันจะเอาอะไรเป็นเครื่องยึดไม่ได้ ผมจึงให้ตามนายกรัฐมนตรี (แผนกเก็บ สลร. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งที่ ๒๐/๒๔๘๕ (๒๕ เมษายน ๒๔๘๕), อ้างถึงในประชัน รักพงษ์, ๒๕๒๐ : ๑๒๖)

ด้วยเหตุนี้จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงอยู่ในฐานะดุจดังประมุขของประเทศ ดังจะเห็นได้จากหลักฐานที่เด่นชัด เช่น

๑. ทางการกำหนดให้วันที่ ๑๔ กรกฎาคม ซึ่งเป็นวันเกิดของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี เป็นวันหยุดของทางราชการเพื่อให้ข้าราชการและประชาชนร่วมกันทำสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ มีการชักชวนให้ชักธงชาติ
๒. ในวันครบรอบวันมงคลสมรสของจอมพล ป. พิบูลสงครามกับท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ในวันที่ ๑๔ มกราคม ก็ได้มีการสดุดีอวยพรบุคคลทั้งสองอย่างแพร่หลายเสมือนเป็นประมุขของประเทศ
๓. การติดรูปภาพจอมพล ป. พิบูลสงครามตามสถานที่ราชการ กระทรวง ทบวง กรม โรงเรียน วัด ฯลฯ โดยมีจุดประสงค์ให้ประชาชนเห็นรูปแล้วระลึกถึงบุญคุณของจอมพล ป. พิบูลสงคราม
๔. การฉายภาพของจอมพล ป. พิบูลสงครามในโรงมหรสพ บรรดาโรงมหรสพจะบรรเลงเพลงมหาฤกษ์มหาชัยให้ประชาชนยืนตรงเพื่อทำความเคารพต่อรูปของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

๕. การสร้างสัญลักษณ์ประจำตัว เนื่องจากจอมพล ป. พิบูลสงครามเกิดปีระกา วันพุธ ดังนั้นจึงถือเอาไก่และสีเขียวเป็นสัญลักษณ์ประจำตัวของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในทำเนียบสามัคคีชัยก็ได้มีรูปไก่กางปีกติดไว้ตามสถานที่ต่างๆ เช่น ประตู หน้าต่าง และเก้าอี้ เป็นต้น (เทียมจันทร์ อ่ำแหวว, ๒๕๒๑ : ๓๔๔ – ๓๔๗)

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ได้ตรัสเล่าว่า

> ข้าพเจ้ารู้สึกว่าจอมพล ป.ฯ นั้นกระทำการเพื่อจะเป็นพระเจ้าแผ่นดินเสียเอง แล้วภรรยาจอมพล ป. ก็มีความมักใหญ่ใฝ่สูงทำนองเดียวกัน เช่น เอารูปไปฉายในโรงหนังให้คนทำความเคารพโดยมีการบังคับ ในการทำบุญวันเกิดก็ทำเทียบวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระเจ้าแผ่นดิน เช่น มีตราไก่กางปีกประดับธงทิว ทำนองเดียวกับตราครุฑ หรือตราพระบรมนามาภิธัยย่อ และได้สร้างเก้าอี้โทรนขึ้นทำนองเดียวกับเก้าอี้โทรนของพระเจ้าแผ่นดิน เว้นแต่ใช้ตราไก่กางปีกแทนครุฑเท่านั้น นอกจากนี้ยังได้นำเครื่องพระสำอางของพระเจ้าแผ่นดินและของสมเด็จพระราชินีไปใช้โดยไม่ได้รับอนุมัติจากข้าพเจ้า ซึ่งข้าพเจ้ายืนยันว่าขุนนิรันดรชัยนำเอาไปให้ใช้ (คำให้การต่อศาลอาชญากรสงครามของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา (ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์) และนายทวี บุณยเกตุ (อดีตนายกรัฐมนตรี), จัดพิมพ์โดยโครงการหนังสือประวัติศาสตร์การเมือง สำนักพิมพ์ “จิรวรรณนุสรณ์” (กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์อนงค์ศิลป์การพิมพ์, ๒๕๐๖) หน้า ๑๑๐, อ้างถึงในยุพร แสงทักษิณ, ๒๕๓๘ : ๖๒)

เพื่อให้การเผยแพร่ลัทธิเชื่อผู้นำดำเนินไปโดยปราศจากอุปสรรค จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงควบคุมการแสดงความคิดเห็นของบุคคลกลุ่มต่างๆ ในขณะนั้นอย่างเคร่งครัด โดยถือว่าการพูด การเขียน หรือความประพฤติใดๆ ที่ขัดต่อคำสั่งของผู้บัญชาการทหารสูงสุดถือว่าเป็นภัยต่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง แม้จะยังไม่ได้ทำผิดอย่างชัดเจน เพียงแต่สงสัยว่าจะเช่นดังกล่าวก็ให้ผู้บัญชาการตำรวจสนามจัดการนำตัวมาควบคุมอบรมให้เป็นคนดี (เทียมจันทร์ อ่ำแหวว, ๒๕๒๑ : ๓๕๐)

หนังสือพิมพ์ในสมัยสงครามจึงเป็นเพียงกระบอกเสียงให้แก่รัฐบาลในยุคเชื่อผู้นำ ร่วมมือเสนอข่าวที่เป็นประโยชน์แก่รัฐบาล หนังสือพิมพ์ทุกฉบับต้องพิมพ์คำขวัญในหน้าแรก ชักชวนให้ประชาชนมอบความไว้วางใจแก่ผู้นำ เช่น

ประมวญวัน	เชื่อผู้นำทำให้ไทยพ้นภัย
ศรีกรุง	เชื่อพิบูลสงคราม ชาติไม่แตกสลาย
สุภาพบุรุษ-ประชามิตร	เชื่อมั่นในท่านผู้นำ ชาติจะปลอดภัย เป็นต้น

นอกจากนี้ หนังสือพิมพ์ยังต้องช่วยรัฐบาลในการปลูกฝังวัฒนธรรมแบบใหม่ตามนโยบายสร้างชาติของรัฐบาลอย่างแข็งขัน บางฉบับถึงกับพิมพ์พาดหัวข่าวเป็นคำขวัญเกี่ยวกับวัฒนธรรม เช่น “แม้เกิดสงครามเราไทยก็ต้องสวมหมวก” บางฉบับก็ใช้ตีกรอบคำเตือนให้ประชาชนปฏิบัติตนให้ถูกวัฒนธรรม บางครั้งก็มีรูปภาพประกอบให้ประชาชนเห็นเป็นตัวอย่างด้วย

ยิ่งไปกว่านั้นในระหว่างสงคราม รัฐบาลอนุญาตให้อธิบดีตำรวจมีอำนาจสั่งห้ามการใช้ และยึดหรือเอาไปซึ่งเครื่องวิทยุเอกชนตลอดเวลาที่ใช้กฎอัยการศึก และอธิบดีตำรวจได้มีคำสั่งให้บรรดาผู้มีเครื่องรับวิทยุปฏิบัติดังนี้

๑. มิให้ผู้มีเครื่องรับฟังข่าววิทยุต่างประเทศให้มีเสียงดังออกมาภายนอกขอบเขตบ้านเรือนของตน

๒. เมื่อได้รับฟังข่าวดังกล่าวในหมายเลข ๑. แล้วห้ามนำออกโฆษณาต่อไป ไม่ว่าด้วยวิธีใดๆ ข่าววิทยุต่างประเทศที่จะนำออกโฆษณาได้นั้น เฉพาะข่าวที่กรมโฆษณาการได้พิมพ์แจกหรือแจ้งให้ทราบและอนุญาตเท่านั้น (พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม , ๒๕๒๐ : ๖๗)

นโยบายสร้างชาตินี้ส่วนใหญ่รัฐบาลดำเนินการโดยผ่านการประกาศใช้รัฐนิยมจำนวน ๑๒ ฉบับ ระหว่างเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๒ ถึงเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ โดยชี้แจงว่ารัฐนิยมมีลักษณะเช่นเดียวกับ “พระราชนิยม” ในสมัยก่อน พระราชนิยมเป็นพระบรมราโชบายของพระมหากษัตริย์ ส่วนรัฐนิยมเป็นนโยบายของรัฐบาลอันเปรียบเสมือน “ประเพณีนิยมประจำชาติ” (ปิยนาถ บุนนาค, ๒๕๕๐ : ๑๗๕) โดยในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๒ ซึ่งรัฐบาลกำหนดให้เป็นวันชาติครั้งแรกเป็นวันที่รัฐบาลประกาศใช้รัฐนิยมฉบับที่ ๑ ซึ่งในเวลาต่อมาก็ได้ทยอยประกาศใช้รัฐนิยมฉบับอื่นๆ อีกตามความเหมาะสมจนครบทั้ง ๑๒ ฉบับ แต่ละฉบับมีสาระสำคัญคือ

ฉบับที่ ๑ ลงวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๒ เรื่องเปลี่ยนชื่อสยามเป็นประเทศไทย ในภาษาอังกฤษให้เปลี่ยน Siam เป็น Thailand ส่วนประชาชนและสัญชาติให้ใช้ว่า ไทย (Thai) แทน สยาม (Siamese)

ฉบับที่ ๒ ลงวันที่ ๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๒ เรื่องการป้องกันภัยที่จะบังเกิดแก่ชาติ คือไม่ปฏิบัติตนใดๆ โดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์และความปลอดภัยของชาติ

ฉบับที่ ๓ ลงวันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๒ เรื่องการเรียกชื่อภาษาไทย ให้เลิกการเรียกชาวไทยโดยใช้ชื่อที่ไม่ต้องตามเชื้อชาติและความนิยมของผู้ถูกเรียก ให้ใช้คำว่า “ไทย” แก่ชาวไทยทั้งมวลโดยไม่แบ่งแยก ทั้งนี้เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ฉบับที่ ๔ ลงวันที่ ๘ กันยายน พ.ศ.๒๔๘๒ เรื่องการเคารพธงชาติและเพลงสรรเสริญพระบารมี

ฉบับที่ ๕ ลงวันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๒ เรื่อง ให้ชาวไทยพยายามใช้เครื่องอุปโภคที่มีกำเนิดหรือทำขึ้นในประเทศไทย และกระตุ้นให้ชาวไทยประกอบอาชีพการเกษตร การพาณิชย์ปละการอุตสาหกรรม

ฉบับที่ ๖ ลงวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๒ เรื่อง ทำนองและเนื้อเพลงชาติ

ฉบับที่ ๗ ลงวันที่ ๒๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ เรื่อง ชักชวนให้ขาวไทยร่วมกันสร้างชาติ โดยมีอาชีพสุจริต ให้มีรายได้ทะนุบำรุงครอบครัวให้เจริญรุ่งเรือง

ฉบับที่ ๘ ลงวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๓ เรื่องเพลงสรรเสริญพระบารมี คือ แก้ไขบทเพลงให้ใช้คำไทยแทนคำสยาม และตัดทอนแก้ไขข้อความและทำนองกะทัดรัดเหมาะสมยิ่งขึ้น

ฉบับที่ ๙ ลงวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๓ เรื่อง ภาษาและหนังสือกับหน้าที่พลเมืองดี คือ ส่งเสริมให้ใช้ภาษาไทยให้แพร่หลายเพื่อความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของชาติ นอกจากนั้นคนไทยต้องรู้หน้าที่ในการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีแห่งชาติ

ฉบับที่ ๑๐ ลงวันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๔ เรื่องเครื่องแต่งกายของประชาชนชาวไทย คือ ให้แต่งกายให้สุภาพเรียบร้อย สวมหมวก สวมรองเท้า นุ่งผ้าถุง สวมเสื้อนอก นุ่งกางเกงสากล ฯลฯ ทั้งนี้ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย

ฉบับที่ ๑๑ ลงวันที่ ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๔ เรื่องกำหนดภารกิจของชาวไทยในแต่ละวันว่าควรทำอะไรบ้าง เช่น ด้านการบริโภคอาหาร การออกกำลังกาย การทำสวนครัว การฟังเทศน์ ฯลฯ

ฉบับที่ ๑๒ ลงวันที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ เรื่อง การช่วยเหลือคุ้มครองเด็ก คนชรา หรือคนทุพพลภาพ (เก็บความจาก รอง ศยามานนท์, ๒๕๒๐ : ๑๑๐ – ๑๑๙)

ในการนี้รัฐบาลได้จัดตั้งคณะกรรมการรัฐนิยมขึ้นโดยมีหลวงวิจิตรวาทการเป็นประธานคณะกรรมการทำหน้าที่เพื่อให้รัฐนิยมทั้ง ๑๒ ฉบับมีผลในทางปฏิบัติมากที่สุด นอกจากนี้ รัฐบาล

ยังใช้สื่อต่างๆ เพื่อช่วยให้สามารถเข้าถึงประชาชนในวงกว้าง เช่น วิทยุกระจายเสียง หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ บทละคร และบทเพลงปลุกใจ ตัวอย่างหนึ่งของบทละครที่แสดงให้ประชาชนดูเพื่อสั่งสอนควบคู่ไปกับแนวทางต่างๆ ที่จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องการ โดยเฉพาะความพยายามที่จะให้ประชาชนคิดว่าตนเป็นพ่อขุนรามคำแหง ในบทละครที่มีชื่อว่า อานุภาพพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้ประพันธ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๗ (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, ๒๕๔๘ : ๑๑๗ – ๑๑๘)

นอกจากนี้ ในปี พ.ศ. ๒๔๘๕ รัฐบาลได้ประกาศพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๕ จัดตั้งสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ให้เป็นหน่วยงานปฏิบัติหน้าที่ตามนโยบายสร้างชาติด้านวัฒนธรรม คือการสั่งสอนอบรมและปลูกฝังความรักชาติ รวมทั้งกล่อมเกลาด้านวัฒนธรรมแก่ประชาชนด้วย โดยได้ดำเนินการสร้างชาติทางวัฒนธรรมหลายประการ (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ปิยนาถ บุนนาค, ๒๕๕๐ : ๑๗๕ – ๑๗๗) เช่น

การเสริมสร้างเอกลักษณ์แห่งความเป็นไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อสืบทอดมรดกวัฒนธรรมไทย เช่น การสนับสนุนดนตรีไทย การแต่งเพลงไทย การรำวง การปรับปรุงการละเล่นพื้นบ้าน ตลอดจนการอนุรักษ์โบราณวัตถุและโบราณสถาน

การเปลี่ยนแปลงและการยกเลิกประเพณีปฏิบัติบางประการ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้สังคมไทยมีความทันสมัยตามแบบสากล ที่สำคัญคือการเปลี่ยนแปลงวันขึ้นปีใหม่จากวันที่ ๑ เมษายน เป็นวันที่ ๑ มกราคม ตามสากลนิยมโดยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๔ การยกเลิกบรรดาศักดิ์ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนเพื่อความเสมอภาคในสังคม ดังนั้น พันเอกหลวงพิบูลสงคราม จึงใช้ชื่อว่า แปลก พิบูลสงคราม คนทั่วไปมักเรียกว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม และหลวงประดิษฐ์มนูธรรมก็ใช้ชื่อตัวว่า ปรีดี พนมยงค์ เป็นต้น นอกจากนี้มีการกำหนดระเบียบการบริโภคอาหารทั่วไปให้บริโภคตรงตามเวลา วันหนึ่งไม่เกิน ๔ มื้อ นิยมใช้ช้อน ส้อม โต๊ะ เก้าอี้ในเวลาบริโภค (ประมวลวัน, ๒๐ พฤษภาคม ๒๔๘๖, หน้า ๑๒ อ้างถึงในยุพร แสงทักษิณ, ๒๕๓๘ : ๗๘) ส่วนเรื่องการกินหมากนั้น ก่อนสงครามรัฐบาลแนะนำให้เลิก แต่ยังมีคนไม่ปฏิบัติตาม รัฐบาลจึงได้วางมาตรการให้เลิกกินหมากโดยเด็ดขาด เช่น ห้ามคนกินหมากเข้าไปติดต่อในสถานที่ราชการทั่วไป ห้ามทำสวนพลูหรือปลุกต้นพลูด้วย โดยรัฐบาลได้ชี้แจงโทษของการกินหมากโดยละเอียดว่าเป็นผลเสียแก่สุขภาพและทำให้บ้านเมืองสกปรก

การปรับปรุงตัวอักษรไทย และระเบียบการใช้คำต่างๆ ใน พ.ศ. ๒๔๘๕ รัฐบาลเห็นควรปรับปรุงตัวอักษรไทยให้กะทัดรัด โดยได้ตั้งคณะกรรมการส่งเสริมวัฒนธรรมภาษาไทยขึ้นชุดหนึ่ง

ในการดำเนิน โดยยึดหลักว่า เพื่อความสะดวก เขียนง่าย จำง่าย ตัดภาระและเวลาในการเล่าเรียน คณะกรรมการฯ ได้ตัดพยัญชนะและสระที่มีเสียงซ้ำกันออกไป

พยัญชนะที่ตัดออกมี ๑๓ ตัว ได้แก่ ฃ ฅ ฆ ฌ ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ ศ ษ ฬ ส่วน ญ นั้นให้ตัดเชิงออก ให้เขียน

สระที่ตัดออกมี ๕ ตัว ได้แก่ ใ ฤ ฤๅ ฦ ฦๅ

นอกจากนี้คณะกรรมการฯ ยังได้วางหลักการเขียนหนังสือไทยแบบใหม่ไว้ด้วย เช่น คำที่เคยใช้ สระ ไ (ไม้ม้วน) ให้ใช้ ไ (ไม้มลาย) แทน คำที่เคยใช้ ฤ ฤๅ ให้ใช้ ร แทน เป็นต้น ส่วนคำที่มิได้มาจากบาลี-สันสกฤตให้เขียนตามระเบียบคำไทย เช่น บรร ให้เขียน บัน กระทรวง ให้เขียน กระซวง ฯลฯ

ส่วนทางด้านการใช้ภาษานั้น คณะกรรมการฯ ได้กำหนดการใช้คำสรรพนาม และคำขานรับปฏิเสธ ไว้คือ

คำสรรพนามบุรุษที่ ๑ ให้ใช้ ฉัน เรา

คำสรรพนามบุรุษที่ ๒ ให้ใช้ ท่าน ท่านทั้งหลาย

คำสรรพนามบุรุษที่ ๓ ให้ใช้ เขา เขาทั้งหลาย มัน พวกมัน

ส่วนคำรับให้ใช้ “จ๊ะ” คำปฏิเสธให้ใช้ “ไม่” ภายหลังได้เปลี่ยนคำรับและปฏิเสธเสียใหม่ในวันที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ เป็น “ครับ” “ค่ะ” และ “เปล่า” อักษรไทยที่ได้รับการปรับปรุงใหม่ซึ่งบางคนเรียกว่า “หนังสือจอมพล” นี้ใช้มาถึง พ.ศ. ๒๔๘๗ จึงถูกยกเลิกเมื่อรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ลาออก แล้วกลับไปใช้การเขียนภาษาไทยก่อนการปรับปรุง ซึ่งภาษาไทยรูปแบบนี้ได้ใช้มาจนถึงปัจจุบัน

การกำหนดนิสัยประจำชาติของไทย รัฐบาลกำหนดบทบัญญัติ ๑๔ ข้อ ซึ่งแสดงนิสัยหรือคุณสมบัติประจำชาติของชาวไทยโดยเรียกว่า “วีรธรรม ๑๔ ข้อของชาติไทย” คือ

๑. ไทยรักชาติยิ่งกว่าชีวิต
๒. ไทยเป็นนักรบชั้นเยี่ยม
๓. ไทยเป็นชาติขยันในการกสิกัม อุสาหะกัม และพานิช
๔. ไทยเป็นชาติชอบหยู่ดีกินดี
๕. ไทยเป็นชาติชอบแต่งตัวดี
๖. ไทยเป็นชาติปากกับใจตรงกัน
๗. ไทยเป็นชาติรักความสงบ

๘. ไทยเปนชาติบูชาพุทสาสนายิ่งชีวิต

๙. ไทยเปนชาติยกย่องเด็ก หยิง และผู้ชะรา

๑๐.ไทยเปนชาติว่าตามกันและตามผู้นำ

๑๑.ไทยเปนชาติเพาะปลูกอาการไว้กินเอง

๑๒. ไทยเปนชาติดีต่อมิตรที่ดี

๑๓. ไทยเปนชาติซื่อสัจและกตัู

๑๔. ไทยเปนชาติสะสมมรดกไว้ให้แก่ลูกหลาน (สะกดตาม “หนังสือจอมพล”)

อย่างไรก็ดีก่อนที่สงครามโลกครั้งที่ ๒ จะยุตินั้น รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามต้องลาออกจากการเป็นรัฐบาลในวันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน อดุลย์ กลวัฒนา, ๒๕๑๘) โดยที่ในขณะนั้นนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งมีเสียงสนับสนุนมากในสภาเป็นผู้สำเร็จราชการแต่เพียงผู้เดียว ได้ให้การสนับสนุนนายควง อภัยวงศ์ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี

ปิยนาถ บุนนาค กล่าวถึงผลกระทบของการดำเนินนโยบายสร้างชาติต่อสังคมไทยไว้ว่าส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากต่อสังคมไทย แม้ว่าการดำเนินนโยบายสร้างชาติจะแสดงเจตนาดีของรัฐบาลที่จะทำให้ประเทศชาติมีเอกภาพ มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมนานาอารยประเทศ แต่การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมของไทยให้ทันสมัย และแสดงความเป็นไทยพร้อมๆ กันนั้น บางอย่างไม่ค่อยได้ผลนัก เพราะเป็นการฝืนความรู้สึกของคนไทยส่วนใหญ่ เช่น การสวมหมวก การยกเลิกการกินหมาก การใช้ “หนังสือจอมพล” โดยเฉพาะนโยบายที่ส่งเสริมพุทธศาสนาจนถึงกับสนับสนุนข้าราชการที่นับถือพุทธศาสนาเป็นพิเศษนั้น น่าจะนำไปสู่ความแตกแยกของคนในชาติซึ่งมีความแตกต่างด้านศาสนาและวัฒนธรรมมากกว่าจะเป็นการสร้างความเป็นเอกภาพในชาติดังเจตจำนงของรัฐบาล ส่วนทางด้านเศรษฐกิจ แม้รัฐบาลมีความปรารถนาดีที่จะยกระดับความเป็นอยู่ของราษฎรโดยเฉพาะชาวไทยให้ดีขึ้น รวมทั้งส่งเสริมการผลิตและการใช้สินค้าไทย แต่นโยบายบางอย่างมิได้มีการวางแผนล่วงหน้ามาก่อน จึงเกิดปัญหาในทางปฏิบัติ เช่น การสงวนอาชีพไว้สำหรับคนไทย และส่งเสริมให้คนไทยหันมาทำการค้าขาย ก็ไม่ได้ผลดังที่ต้องการ เพราะคนไทยส่วนใหญ่ยังไม่พร้อมจะรับนโยบายดังกล่าว แม้แต่การที่รัฐเข้าไปดำเนินธุรกิจหลักเองโดยเฉพาะในรูปของรัฐวิสาหกิจก็ก่อให้เกิดปัญหาตามมาในประเด็นของการบริหารผลประโยชน์ ซึ่งยังคงใช้ความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ของผู้นำในคณะรัฐบาลอยู่ (ปิยนาถ บุนนาค, ๒๕๕๐ : ๑๙๓)

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๑ จอมพล ป. พิบูลสงครามก็ได้หวนกลับมาคืนสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งจากการทำรัฐประหารของกลุ่มนายทหารที่นับถือท่านอยู่ ซึ่งคราวนี้ดำรงตำแหน่งยาวนานถึง ๙ ปี ผ่านวิกฤตและเหตุการณ์กบฏจนเกือบจะเอาชีวิตไม่รอดหลายครั้ง เช่น กบฏวังหลวง ในวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๒ , กบฏแมนฮัตตัน เมื่อวันที่ ๒๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๔ รวมทั้งยังเคยยึดอำนาจตัวเอง ในวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๔ โดยอ้างเหตุผลว่า สถานการณ์ของโลกอยู่ในภาวะคับขัน ภัยแห่งคอมมิวนิสต์เข้าแทรกซึมทั้งในคณะรัฐมนตรีและรัฐสภา รวมทั้งปัญหาการทุจริตซึ่งไม่สามารถปราบปรามลงได้ตามที่มุ่งหมาย ดังนั้น ผู้ก่อการฯ จึงต้องนำเอารัฐธรรมนูญฉบับพุทธศักราช ๒๔๗๕ กลับมาใช้เพื่อให้ “เป็นความรุ่งเรืองสถาพรแห่งประเทศชาติสืบไป” พร้อมกันนั้นมีการประกาศยุบเลิกพรรคการเมืองและการชุมนุมทางการเมือง

การนำเอารัฐธรรมนูญฉบับพุทธศักราช ๒๔๗๕ มาใช้อีกเช่นนี้ ทำให้รัฐบาลมีอำนาจและอิทธิพลในสภาสมดังที่ต้องการ เพราะรัฐธรรมนูญกำหนดให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ ๒ มาจากการแต่งตั้งของรัฐบาล และไม่ได้กีดกันข้าราชการพลเรือนและนายทหารประจำการที่จะเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง คณะรัฐประหารได้ส่งคนของตนไปสมัครและได้รับเลือกตั้งจำนวนมาก เมื่อรวมกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ ๒ ที่รัฐบาลแต่งตั้งขึ้นแล้ว จึงทำให้เสียงสนับสนุนรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในสภามีความหนักแน่นมั่นคงมาก อันสะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของคะรัฐประหารในการสร้างอำนาจและอิทธิพลทางการเมืองในสภาอย่างแท้จริง นอกเหนือจากความสำเร็จในการขจัดอำนาจของกลุ่มพลเรือนเสรีไทยและกลุ่มทหารเรือที่สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ และกลุ่มของพรรคประชาธิปัตย์แล้ว ดังนั้นภายหลังรัฐประหารเงียบ พ.ศ. ๒๔๙๔ คณะรัฐประหารจะสามารถเข้าควบคุมอำนาจทางการเมืองได้อย่างเต็มที่ (ปิยนาถ บุนนาค, ๒๕๕๐ : ๒๓๗ – ๒๓๘)

นอกจากนี้ ใน**ลำนำภูกระดึง** บท “เฮ้ยมึงว่าเจ้านายกูทำไม” มีการอ้างถึงพฤติกรรมของทหารและตำรวจในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพื่อวิพากษ์วิจารณ์เรื่องการใช้ความรุนแรงในการปราบปรามผู้ที่มีความคิดขัดแย้งทางการเมือง ดังนี้

เฮ้ยมึงว่าเจ้านายกูทำไม นักการเมืองเลวร้ายอะไรหรือ
จอมพลพ้นอัจฉริยะเลื่องลือ ท่านคือเทพเจ้าอวตารมา ฯ
เลือดสัตว์ต่ำมิรู้จักเสือ หน้าเนื้อเบื้อเบ่งเก่งกล้า
ระวังลูกระเบิดกูจะปา ฆ่าโคตรพ่อแม่มึงทั้งเมือง ฯ

ชาติกวีหน้าลาโง่บ้า ฝากไว้วันหน้าจะเอาเรื่อง
มันทำให้ผู้ใหญ่ขุ่นเคือง เปลืองส้นตีนจะกระทืบมัน ฯ
มิรู้จัก**ตำรวจทหาร**หรือ กูคือพระเจ้าอิทธิฤทธิ์มหันต์
วิเศษประเสริฐเลิศล้ำบัน- ลือโลกมาแล้วไม่จดจำ ฯ
เช่นนโปเลียนมหาบุรุษกล้า เก่งเลิศหล้ามนุษย์ยิ่งใหญ่ล้ำ
ประชาราษฎร์ฉลาดแตระยำ ทำอวดฉลาดวินาศนะมึง ฯ
ทุดมึงไอ้กวีผีบัดซบ น่าตบหน้าให้หน้าบูดบึ้ง
ฟังแล้วโกรธขึ้งถมึงทึง พึงตัดหัวเสียบเสียให้ระบือ
....
กูอยากเป็นนายกรัฐมนตรี ชี้นิ้วบงการให้ลือเลื่อง
พระศรีอารย์ทอรุ้งรุ่งเรือง ฟุ้งเฟื่องคือกูรู้เสียที ฯ

(อังคาร กัลยาณพงศ์, ๒๕๑๖ : ๓๕ - ๓๗)

คำประพันธ์ข้างต้นเสียดสีพฤติกรรมของทหารและตำรวจในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่มักใช้กำลังและความรุนแรงขจัดศัตรูส่วนตัวและศัตรูทางการเมือง ดังที่ทักษ์ เฉลิมเตียรณ กล่าวว่า

> พวก “อัศวิน” คือนายตำรวจที่ พล.ต.อ.เผ่า เลือกมาทำงานให้ตน “อัศวิน” เหล่านี้เป็นที่รู้จักได้จากแหวนทองหรือแหวนเพชรที่ พล.ต.อ.เผ่า มอบให้ และยังให้บริวารเป็นพิเศษอีกด้วย บุคคลเหล่านี้ทำงานที่ไม่บริสุทธิ์ยุติธรรม และช่วยก่อตั้งสิ่งที่นักเขียนไทยอ้างว่าเป็น “รัฐตำรวจ” อีกหลายปีต่อมา พล.ต.อ.เผ่า ได้พยายามเบนคำตำหนิติเตียนในเรื่องนี้ไปให้จอมพล ป. แต่ปรากฏชัดว่าความโหดร้ายทารุณตำรวจเกิดจากคำบงการของ พล.ต.อ.เผ่า ตอนที่มีอำนาจมากที่สุดนั้นกรมตำรวจมีอัตรากำลังจำนวนเกือบถึง ๔๓,๐๐๐ คน ...
>
> ระเบียบวิธีต่างๆ ที่ผิดธรรมเนียมของ พล.ต.อ.เผ่า เกี่ยวกับการพยายามปราบอาชญากรรม บอกให้ทราบถึงวิธีที่ พล.อ.เผ่า จงใจจะใช้ต่อต้านศัตรูของรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม ภายหลังการรัฐประหารทางวิทยุกระจายเสียงไม่นาน หนังสือพิมพ์ในกรุงเทพฯ ได้เสนอข่าวที่กล่าวว่า พวกโจรเจ็ดคนถูกสังหารขณะวางแผนปล้น พวกโจรเหล่านี้มิได้ถูกจับกุมแต่ถูก

ตำรวจยิง รัฐสภาซึ่งแม้จะประกอบด้วยวุฒิสมาชิกที่ได้รับแต่งตั้งเท่านั้นยังตกตะลึงกับวิธีการเช่นนี้ และพล.ต.อ.เผ่า ก็ถูกสอบสวนเกี่ยวกับระเบียบวิธีใหม่ของตำรวจในเรื่องการฆ่าผู้ต้องสงสัยก่อนกระทำพิจารณาคดีอาชญากรรมใดๆ

การกำจัดศัตรูของ พล.ต.อ.เผ่า ก็ได้ใช้วิธีการทำนองเดียวกันนี้ มักมีการใช้กำลังและความรุนแรงเพื่อขจัดศัตรูส่วนตัวและการเมือง "อัศวิน" ของ พล.ต.อ.เผ่า มักทำงานสกปรกเพื่อเป็นการเอาใจเจ้านาย และได้รับการตอบแทนในรูปของเงินตราและยศตำแหน่ง ขณะที่วิธีการอันรุนแรงของตำรวจเป็นที่ทราบกันดีและกล่าวขวัญถึงแต่เรื่องเหล่านี้ก็เป็นแต่เพียงเรื่องซุบซิบกันเท่านั้น การสืบสวนเป็นไปไม่ได้เพราะคดีต่างๆ ตำรวจเองเป็นฝ่ายกระทำการพิจารณาคดีมาถึงศาลทันทีหลังรัฐประหาร พ.ศ. ๒๕๐๐ (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, ๒๕๔๘ : ๑๐๗ - ๑๐๙)

จากคำกล่าวของ ทักษ์ เฉลิมเตียรณ ข้างต้นแสดงให้เห็นว่าในสมัยที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีนั้น ทหารและตำรวจมีอำนาจและอิทธิพลเป็นอย่างมาก ทหารและตำรวจจำนวนหนึ่งทำงานอย่างไม่บริสุทธิ์ยุติธรรม กวีจึงวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมนั้นด้วยคำบริภาษที่รุนแรง และประชดเสียดสี

๓.๒.๗. การอ้างถึงจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ อดีตนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ผู้บัญชาการทหารบกและอธิบดีกรมตำรวจ เป็นผู้ริเริ่มจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และเป็นผู้ก่อตั้งสำนักงบประมาณ เป็นเจ้าของคำพูดว่า "พบกันใหม่เมื่อชาติต้องการ" และ "ข้าพเจ้าขอรับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว"

ในด้านชีวิตส่วนตัว จอมพลสฤษดิ์ เกิดเมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๑ ที่บ้านท่าโรงยา ตลาดพาหุรัด กรุงเทพมหานคร เป็นบุตรของพันตรีหลวงเรืองเดชอนันต์ (ทองดี ธนะรัชต์) กับนางจันทิพย์ ธนะรัชต์ ด้านชีวิตสมรส จอมพลสฤษดิ์ มีอนุภรรยาจำนวนมาก และมีบุตรหลายคน สมรสครั้งสุดท้ายกับ นางสาววิจิตรา ชลทรัพย์ ปัจจุบันคือ ท่านผู้หญิงวิจิตรา ธนะรัชต์

ใน**บางกอกแก้วกำศรวล** อ้างถึงจอมพลสฤษดิ์ในพฤติกรรมการมีอนุภรรยาจำนวนมาก ดังนี้

โฉมสาวจักซ่อนไว้ วัง**สฤษดิ์** ดีฤๅ
เกรงปันเปื้อนกามฤทธิ์ มั่วร้าย
สอพลอหมู่อสรพิษ จ่าเอก มหึมา
ซ่าข่มขืนโฉมไหม้ เน่าม้วยชะเลกาม ฯ
(อังคาร กัลยาณพงศ์, ๒๕๒๑ : ๔๒)

กวีแสดงความลังเลใจว่า “วังสฤษดิ์” ก็มิใช่สถานที่ที่กวีจะตัดสินใจฝากนางไว้ได้ด้วยเกรงความลุ่มหลงในกามคุณจากบุคคลในสถานที่นั้นจะทำให้นางต้องพลอยมัวหมองไปด้วย โดยอ้างถึงจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่เป็นผู้ที่มีภรรยามาก

๓.๓. การอ้างถึงเหตุการณ์

๓.๓.๑. การอ้างถึงเหตุการณ์ไฟไหม้โรงงานตุ๊กตา

ใน**ม้าก้านกล้วย** บท “ตุ๊กตากำสรวล” (แด่ผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ไฟไหม้โรงงานตุ๊กตา) อ้างถึงเหตุการณ์ไฟไหม้โรงงานตุ๊กตา ดังนี้

ตุ๊กตาซบหน้านิ่ง
ไม่ไหวติงแต่ร่ำไห้
หวีดร้องในกองไฟ
ที่โหมไหม้ทั้งโรงงาน
โรงงาน เหมือนโรงงก
เหมือนนรก เหมือนสุสาน
กลบฝังร่างคนงาน
ให้ร้าวรานทุกวิญญาณ์
.....
พายุแห่งความโศก
กระหน่ำโลกให้โศกหนัก
เด็กเด็กจะเศร้านัก
เพราะเขารักตุ๊กตา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตุ๊กตาหน้านวลนิ่ม
เจ้าเคยยิ้มหัวเราะร่า
วันนี้แหล่ะน้ำตา
จะนองหน้าเจ้าอีกนาน !
(ไพวรินทร์ ขาวงาม, ๒๕๕๒ : ๑๐๐ – ๑๐๑)

คำประพันธ์ข้างต้น กวีอ้างถึงเหตุการณ์ไฟไหม้โรงงานตุ๊กตาที่พบว่ามีการใช้แรงงานเด็ก เพื่อเชื่อมโยงถึงความเอารัดเอาเปรียบของนายทุน สะท้อนให้เห็นถึงความตกต่ำของจิตใจมนุษย์

๓.๓.๒. การอ้างถึงเหตุการณ์วินาศกรรม ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๔ และสงครามต่อต้านการก่อการร้าย

วินาศกรรม ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๔ เป็นวินาศกรรมครั้งยิ่งใหญ่ ก่อให้เกิดความตื่นตะลึงและเศร้าสลดแก่ชาวโลก ดังที่ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง**บาดแผลอเมริกา : สงครามกับเสรีภาพในประวัติศาสตร์สหรัฐอเมริกา** ว่า

> วันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๔ ประวัติศาสตร์หน้าใหม่ของสหรัฐเปิดขึ้นอย่างไม่มีใครคาดฝันและเชื่อว่าจะปรากฏเป็นจริงได้ นั่นคือเหตุการณ์ก่อการร้ายที่อาจหาญเข้าโจมตีทำลายสหรัฐอเมริกาด้วยการขับเครื่องบินโดยสารภายในประเทศสหรัฐเอง พุ่งเข้าชนตึกระฟ้าเวิลด์เทรดเซ็นเตอร์และตึกเพนตากอนในมหานครนิวยอร์กและวอชิงตัน ดี.ซี. (ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, ๒๕๔๗ : ๓)

หลังจากเหตุการณ์วินาศกรรม ๑๑ กันยายน ประธานาธิบดีจอร์จ ดับเบิ้ลยู บุช แถลงการณ์ต่อประชาชนชาวอเมริกันและชาวโลกเรื่องกลุ่มผู้ก่อการร้าย และการต่อสู้กับกลุ่มผู้ก่อการร้ายว่า

> ...หลักฐานทั้งหมดเท่าที่เรารวบรวมมาได้ล้วนแต่ชี้ไปถึงองค์กรก่อการร้ายที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มภายใต้ชื่อว่าอัลเคดา...คนกลุ่มนี้และผู้นำของกลุ่มที่ชื่อว่าโอซามา บินลาเดน มีความสัมพันธ์กับองค์กรอีกมากมายในประเทศต่างๆ รวมทั้งกลุ่มอิสลามจีฮัดในอียิปต์ และขบวนการอิสลามในอุซเบกิสสถาน...

> ศัตรูของอเมริกามิใช่เพื่อนพ้องชาวมุสลิมของเรา มิใช่มิตรสหายชาวอาหรับของเรา ศัตรูของเราคือเครือข่ายผู้ก่อการร้ายหัวรุนแรง และรัฐบาลที่ให้การสนับสนุนคนเหล่านี้
>
> สงครามของเราต่อการก่อการร้ายเริ่มต้นที่กลุ่มอัลเคดาแต่มันจะไม่ยุติลงที่นั่น มันจะไม่ยุติจนกว่าขบวนการก่อการร้ายระดับโลกทุกกลุ่มจะถูกค้นพบ หยุดยั้ง และประสบกับความพ่ายแพ้... (สุนทรพจน์แรกของประธานาธิบดีจอร์จ บุช หลังการโจมตีตึกเวิร์ดเทรดเซ็นเตอร์ ใน ภาคผนวก ๔ เรื่องเดิม : ๒๑๕ – ๒๑๘)

สหรัฐอเมริกากำหนดเป้าหมายของการทำสงคราม คือ เพื่อปกป้องพลเมืองชาวอเมริกันและผลประโยชน์ทางธุรกิจในสหรัฐอเมริกาและต่างประเทศ การแบ่งแยกกลุ่มก่อการร้ายในสหรัฐอเมริกาและขัดขวางการดำเนินการขององค์การก่อการร้ายข้ามชาติ ซึ่งอยู่ภายใต้เงาของกลุ่มอัลกออิดะห์ พร้อมได้เริ่มรณรงค์แผนการตอบโต้เร่งด่วนต่ออิรัก โดยระบุว่าประธานาธิบดีซัดดัม ฮุสเซนของอิรัก ได้กลับมาใช้อาวุธที่มีอานุภาพทำลายล้างสูงอีกครั้ง ดังที่ปรากฏในสุนทรพจน์ของประธานาธิบดีจอร์จ ดับเบิ้ลยู บุช ว่าด้วยสถานะของประเทศ เมื่อวันที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ.๒๕๔๖ มีข้อความตอนหนึ่งว่า

> ...เพื่อการป้องกันประเทศ เราจัดองค์กรรัฐบาลเราใหม่ และก่อตั้งกระทรวงความมั่นคงภายใน ซึ่งปลุกระดมต่อต้านภัยทั้งหลายของยุคนี้ เพื่อฟื้นเศรษฐกิจจากภาวะถดถอย...
>
> ...คุณภาพของความกล้าหาญและความเมตตา ซึ่งเราสร้างในสหรัฐอเมริกามีส่วนในการชี้นำการปฏิบัติงานภายนอกประเทศของเราด้วย ธงชาติอเมริกันที่ยืนตระหง่านอยู่นั้นมีความหมายมากกว่าอำนาจและผลประโยชน์ของเรา บิดาผู้ก่อตั้งประเทศของเราอุทิศประเทศนี้เพื่อเกียรติภูมิของมนุษย์ เพื่อสิทธิของคนทุกคน และเพื่อให้ทุกชีวิตมีความเป็นไปได้ ความเชื่อมั่นในสิ่งเหล่านี้นำให้เราเข้าสู่โลกเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ถูกทำร้ายและเดือดร้อน และป้องกันสันติภาพ และทำลายความมุ่งร้ายของคนชั่ว...
>
> ...พวกเราได้เรียกร้องต่อสหประชาชาติเพื่อทำให้กฎบัตรสมบูรณ์และไม่ถอยจากข้อเรียกร้องของสหประชาชาติที่จะให้อิรักปลดอาวุธ...

> ...ก่อนวันที่ ๑๑ กันยายน คนจำนวนมากในโลกเชื่อว่า ซัดดัม ฮุสเซน สามารถถูกควบคุมได้ แต่บรรดาตัวนำของสารเคมี เชื้อไวรัสร้ายแรงและเครือข่ายผู้ก่อการร้ายที่เป็นเหมือนเงานั้น จะไม่ถูกควบคุมได้อย่างง่ายๆ ลองนึกถึงคนจี้เครื่องบิน ๑๙ คนนั้นกับอาวุธและแผนการอื่นๆ ซึ่งเวลานี้ถูกติดอาวุธโดยซัดดัม ฮุสเซน มันอาจจะอยู่ในขวดเล็กๆ ในกระป๋อง หรือลังส่งมายังประเทศนี้เพื่อมอบวันที่เลวร้าย เหมือนอย่างที่เราไม่เคยได้รู้มาก่อนเลย เราจะทำทุกอย่างในอำนาจของเราที่จะไม่ให้วันนั้นเกิดขึ้นได้เลย... (สุนทรพจน์ว่าด้วยสถานะของประเทศ เมื่อวันที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ.๒๕๔๖ ใน ภาคผนวก ๕ เรื่องเดิม : ๒๒๘ – ๒๔๒)

ใน **กลอนกล่อมโลก** บท “อยู่นี่! อยู่ไหน?” อ้างถึงเหตุการณ์ก่อการร้ายที่สร้างความสูญเสียและความโศกสลดแก่ประเทศและประชาชนชาวสหรัฐอเมริกา สันติภาพ เสรีภาพ และสุนทรียภาพจึงแปรเปลี่ยนไปเป็นหายนภาพ ดังนี้

อยู่ไหน? อยู่นี่! สันติภาพ
ฟ้าแลบแปลบปลาบสาปสยอง
อยู่ไหน? อยู่นี่! ฟ้าสีทอง
ควันคลุ้งฟุ้งฟ่องคะนองเพลิง
อยู่ไหน? อยู่นี่! เสรีภาพ
นักบุญคนบาปทาบเถลิง
อยู่ไหน? อยู่นี่! วิถีระเริง
เส้นรุ้งยุ่งเหยิงกระเจิงภพ
อยู่ไหน? อยู่นี่! สุนทรียภาพ
เสพสุขทุกขลาภหยาบสยบ
อยู่ไหน? อยู่นี่! วิถีรบ
ทางรักถักศพทบทยอย
อยู่นี่! อยู่ไหน? หายนภาพ
ซัดซ้ำคำสาปกำสรวลสร้อย
อยู่ไหน? อยู่นี่! ชีวิตน้อย
ร้อยคอ รอคอ สร้อย**เทพี**!
(ไพวรินทร์ ขาวงาม, ๒๕๔๗ : ๒๗)

กวีกล่าวถึง “เทพี” เพื่ออ้างถึง “เทพีเสรีภาพ” สัญลักษณ์ของสหรัฐเอมริกา เพื่อต้องการเสียดสีถึงประเทศที่แม้จะเป็นประเทศแห่งสิทธิเสรีภาพที่มีความเจริญทางวัตถุมากมาย แต่เมื่อเกิด “หายนภาพ” จากเหตุการณ์ก่อการร้ายในวันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๔ “สันติภาพ” ที่เคยเป็นที่กล่าวอ้างของอเมริกันชนก็เปลี่ยนแปลงไปเป็นการประกาศสงคราม จากเหตุการณ์ต่างๆ ก่อให้เกิดความสูญเสียชีวิตมากมาย

นอกจากนี้ กวียังอ้างถึงนโยบายเกี่ยวกับการต่อต้านการก่อการร้ายของสหรัฐอเมริกา ด้วยการประกาศสงครามกับผู้ก่อการร้าย เพื่อเสียดสีพฤติกรรมความเป็นมหาอำนาจ และผู้อนุรักษ์นิยม เมตตาปรานี ใฝ่เสรีภาพ ที่แสดงออกเพียงแค่นโยบาย เช่น บท “ชาติหน้าค่อยค้นหาชีวิต” ดังนี้

เมืองแมนแม้นมหาคีรีเมฆ
นรกสรรสวรรค์เสกยังป่นสิ้น
ธุลีดาวยังซบธุลีดิน
เรือบุกเรือบินยังจะมา
ภูเมืองร่ำไห้ถึงภูหิน
เปลวไฟแลบลิ้นถึงเวหา
สลักภาพชีวิตด้วยชีวา
โอละเห่ **อเมริกา** มหากาฬ
เสียไปหรือได้มามหาอำนาจ
เสียไทได้ทาสฉกาจกร้าน
ชิงโลกเสียโลกวิโยควิญญาณ
กอดกมลสันดานร่านทุรน
ระบาดโลกติดต่อก่อการร้าย
ระเบิดห่าฉิบหายกระจายหน
ก่อการดีลาก่อนความเป็นคน
ชาติหน้าค่อยค้นหาชีวิต !
(ไพวรินทร์ ขาวงาม, ๒๕๔๗ : ๖๘)

กวีอ้างถึงเหตุการณ์ที่ชาติมหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกาประกาศสงครามต่อต้านการก่อการร้ายอันเป็นการใช้ความรุนแรงเพื่อยุติการรุนแรง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กวีแสดงทัศนะว่า “การก่อการดี” หรือการทำสงครามที่แม้จะอ้างประโยชน์ว่าจะต่อต้านผู้ก่อการร้าย แท้ที่จริงเป็นวิธีการที่ไร้มนุษยธรรมไม่ต่างกับการก่อการร้าย หากสังคมโลกและเพื่อนมนุษย์เห็นด้วยกับสงครามและความรุนแรง ก็เปล่าประโยชน์อันใดที่จะค้นหาคุณค่าอันประเสริฐของมนุษย์ในชาตินี้

ในบท “เกมเก็บกด” กวีแสดงให้เห็นถึงการจองเวรจองกรรมที่ไม่มีวันสิ้นสุด ซึ่งผลสุดท้ายก็คือการไร้ซึ่งสันติภาพที่จะบังเกิดขึ้นในโลก

เกมเล่น กดเล่น เป็นเกมโลก
ยิ่งโยก ยุยั่ว ยิ่งหัวหมุน
เกมใคร เกมมัน ชุลมุน
เกมบาป เกมบุญ ชุลเก
เกมโลก กดเล่น เป็นเกมเลือด
มุทะลุ ดุเดือด เป็นเกมเล่ห์
ลาเดน VS **ยูเอสเอ**
ยูเอสเอ VS **ซัดดัม**
อิรัก VS **บุช**
มวลมนุษย์ VS สัตว์ต่ำ
กระทำ VS ถูกกระทำ
จองกรรม VS จองเวร
เกมลึก เกมตื้น ก็ต่างไล่
เกมเล็ก เกมใหญ่ ก็ต่างเล่น
ยิ่งเกม เก็บกด กำหนดเกณฑ์
สันติภาพ ก็ยิ่งเซ่น เกมสงคราม !
(ไพวรินทร์ ขาวงาม, ๒๕๔๗ :๘๒)

คำประพันธ์ข้างต้น กวีอ้างถึงเหตุการณ์สงครามและความขัดแย้งระหว่างขบวนการก่อการร้ายกับประเทศสหรัฐอเมริกา และความขัดแย้งระหว่างประเทศสหรัฐอเมริกากับประเทศอิรัก โดยยกตัวอย่างคู่ขัดแย้งที่สำคัญ ได้แก่ บิน ลาเดนกับประเทศสหรัฐอเมริกา, ประเทศสหรัฐอเมริกากับซัดดัม ฮุสเซน และประเทศอิรักกับจอร์จ ดับเบิลยู บุช จากนั้นจึงขยายความคิดสู่คู่ขัดแย้งที่เป็นสากลคือ มวลมนุษย์กับสรรพสัตว์

กวีชี้ให้เห็นสาเหตุของวัฏจักรที่วุ่นวายเป็นดัง “เกม” ที่มวลมนุษย์จะต้องเผชิญหน้าอยู่นี้ล้วนมาจากการจองกรรมกับการจองเวรซึ่งกันและกันอย่างไม่สิ้นสุดนั่นเอง ยิ่งมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายผู้กระทำหรือผู้ถูกกระทำเก็บกดความเคียดแค้น จองเวรจองกรรมกันเท่าใด ความสุขสงบ และสันติภาพย่อมไม่สามารถเกิดขึ้นบนโลกได้อย่างแน่นอน

๓.๓.๓. การอ้างถึงเหตุการณ์การประชุมเอเปค ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ (APEC ๒๐๐๓)

ประเทศไทยได้มีโอกาสเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมผู้นำเศรษฐกิจเอเปค ครั้งที่ ๑๑ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ระหว่างวันที่ ๒๐ - ๒๑ ตุลาคม ๒๕๔๖ ณ กรุงเทพมหานคร ซึ่งกระทรวงต่างประเทศให้ข้อมูลเกี่ยวกับการประชุมเอเปค ครั้งที่ ๑๑ สรุปได้ดังนี้

> การประชุมประกอบด้วยกิจกรรมและการประชุมในระดับต่างๆ ตั้งแต่การประชุมผู้นำ การประชุมระดับรัฐมนตรี การประชุมระดับเจ้าหน้าที่อาวุโส และการประชุมระหว่างตัวแทนภาคธุรกิจ รวมทั้งสิ้น ๒๓ การประชุม โดยการประชุมที่มีระดับสูงสุดได้แก่การประชุมผู้นำเศรษฐกิจเอเปค มีแนวคิดหลักคือ “A World of Differences: Partnership for the Future” ซึ่งเน้นการใช้ความแตกต่างทางศักยภาพของสมาชิกเอเปคให้เป็นประโยชน์ในการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อนำไปสู่ความแข็งแกร่งทางเศรษฐกิจและสังคมในภูมิภาค
>
> ในการนี้หน่วยงานทุกภาคส่วนของประเทศไทยในฐานะเจ้าภาพเร่งสร้างภาพลักษณ์และเตรียมการต้อนรับผู้เข้าประชุมอย่างเต็มที่ ตั้งแต่สถานที่การจัดประชุม โดยพระที่นั่งอนันตสมาคม เป็นสถานที่หนึ่งของการประชุมซึ่งประชุมกันแบบไม่เป็นทางการ ทั้งนี้ทางรัฐบาลไทยเห็นว่าพระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นสถานที่ที่จะแสดงให้เห็นถึงสัมพันธภาพ ระหว่างไทยและนานาประเทศ ด้วยว่า พระที่นั่งอนันตสมาคม มีสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และจิตรกรรมฝาผนังหลากหลายรูปแบบ ที่สำคัญยังแสดงให้เห็นถึงพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
>
> ในส่วนของงานกาล่าดินเนอร์สำหรับผู้นำเอเปคจาก ๒๑ เขตเศรษฐกิจและคู่สมรส จัดขึ้น ณ อาคาร ราชนาวิกสภาหลังใหม่ ซึ่งในโอกาสดังกล่าว ได้มีการแสดงกระบวนพยุหยาตราชลมารคจำลองที่ยิ่งใหญ่ครั้งหนึ่งของประวัติศาสตร์

ชาติไทย นับเป็นครั้งแรกที่มีการจัดกระบวนในตอนค่ำ พร้อมการแสดงแสง สี เสียง และสื่อผสม เส้นทางกระบวนเรือเริ่มจากท่าวาสุกรี ผ่านสะพานพระราม ๘ สะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้า ราชนาวิกสภา หอประชุมกองทัพเรือ ซึ่งเป็นจุด แสดงสำหรับผู้เข้าร่วมประชุมเอเปค จนถึงกองบัญชากองทัพเรือ และสิ้นสุดที่บริเวณวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร

สำหรับเครื่องแต่งกายที่ระลึกสำหรับผู้นำเอเปคนั้นถือเป็นธรรมเนียมของการประชุมผู้นำเอเปค ที่สมาชิกผู้เป็นเจ้าภาพจะตัดชุดประจำชาติเพื่อให้ผู้นำฯ สำหรับใส่ถ่ายรูปร่วมกันและนำกลับไปเป็นที่ระลึก ซึ่งห้างหุ้นส่วนจำกัด ยูไลยเทเลอร์ ร้านตัดเสื้อผ้าสูท ชุดซาฟารี ย่านศาลาแดง ที่คงการตัดเย็บเสื้อผ้าที่มีคุณภาพมานาน และได้รับการยอมรับจากพระบรมวงศานุวงศ์ บุคคลชั้นนำของประเทศ ทูตานุทูต ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และนักการเมือง ได้รับความไว้วางใจให้ตัดเย็บเสื้อของผู้นำฯ โดยเป็นเสื้อทรงพระราชทานที่ทอจากผ้าไหมยกทองจากจังหวัดสุรินทร์ ลายสัตว์ หิมพานต์ โดยใช้เวลา ๓ - ๔ วันในการตัดเสื้อ ๑ ตัว งานนี้ต้องใช้ร้านและช่างที่มีความชำนาญมาไม่น้อยกว่า ๕๐ ปี เพราะต้องเน้นรายละเอียดการตัดเย็บทุกขั้นตอน กระบวนการผลิตผ้าไหมในครั้งนี้จะใช้ ช่างฝีมือในหมู่บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ จำนวน ๑๕๐ คน กี่ทอผ้า ๒๔ ตัว ผ้า ๑ ผืนกว้าง ๑๐๐ เซนติเมตร ยาว ๓ เมตร ใช้ช่างฝีมือร่วมกันทอ ๕ คน ทอเป็นผ้าตัดเสื้อ ๒๑ ชิ้น ผ้าคลุมไหล่ ๑๓ ชิ้น ซึ่งใช้เวลาผลิตประมาณ ๒ เดือน

นอกเหนือจากเสื้อทรงพระราชทานแล้วยังมีของที่ระลึกสำหรับผู้นำฯ และคู่สมรสประกอบด้วยเข็มกลัดรูปเรือสุพรรณหงส์ ทองคำ ๑๘ เค ฝังทับทิม ล้อมเพชร ผ้าคลุมไหล่ทอจากผ้าไหมยกทอง สำหรับคู่สมรส และเครื่องเบญจรงค์ ชุดใหญ่ ลวดลายเจ้าพระยาวิชเยนทร์ (ลายหลุยส์) ประกอบอักษรชื่อย่อ พร้อมสีดอกไม้กลางจาน ตามสีวันเกิดของผู้นำแต่ละประเทศ เหตุผลที่เลือกใช้ลวดลายเจ้าพระยาวิชเยนทร์ เพราะเป็นสัญลักษณ์แทนความสัมพันธ์อันดีระหว่างไทย กับชาติตะวันตก ผลิตจากโรงงานปิ่นสุวรรณเบญจรงค์ของ วิรัตน์ ปิ่นสุวรรณ ศิลปินดีเด่นด้านวัฒนธรรม ชาวบางช้าง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม (กระทรวงการต่างประเทศ, มปป. : ออนไลน์)

ยิ่งไปกว่านั้นการจัดบ้านเมืองให้สวยงามถือเป็นเรื่องสำคัญที่จะสร้างประทับใจบรรดาผู้นำและผู้ติดตาม เพราะเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศไทย มีผู้วิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการกระทำแบบ “ผักชีโรยหน้า” ดังในบทความเรื่อง “แต้มสีรับเอเปค ผักชีเต็มเมือง” ดังนี้

> กรุงเทพมหานคร เป็นแม่งานใหญ่ในการทำความสะอาดและจัดตกแต่งความสวยงามให้กับมหานคร เป็นส่วนหนึ่งในการเตรียมความพร้อมของการประชุม โดยเฉพาะการจัดการกับสิ่งรกหูรกตาบริเวณที่บรรดาผู้นำเดินทางผ่าน โดยกรุงเทพฯ ได้ ดำเนินการหลายโครงการ เริ่มตั้งแต่ การกำจัดสุนัขจรจัดที่พลุกพล่านอยู่ในบริเวณเขตพระนคร และเขตใกล้เคียง ถึงกับมีการตั้งค่าหัวให้กับเจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่จับสุนัขหัวละ ๓๐ บาท จนกลายเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวางว่า เป็นปฏิบัติการรังแกสัตว์หรือไม่
>
> นอกจากปฏิบัติการกำจัดสุนัขจรจัด กรุงเทพมหานคร ก็ออกปฏิบัติการกำจัดคนเร่ร่อน บริเวณท้องสนามหลวง ออกตรวจจับโสเภณีสนามหลวง ที่เรียกกันว่า ผีขนุน จนมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์หนาหูอีกครั้ง พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ต้องออกมาชี้แจงว่า การแก้ปัญหาคนเร่ร่อนจะมีการส่งเข้าโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองของกองทัพ เพื่อฝึกอาชีพเพื่อให้ออกมาประกอบอาชีพได้ โดยเบื้องต้นมีการจัดบ้านน็อกดาวน์ไว้รองรับ
>
> เด็กขายพวงมาลัย คนขายหนังสือพิมพ์ คนขายถั่วต้มหรือคนขายผลไม้ตามริมถนน รวมถึงขอทาน เป็นอีกเป้าหมายหนึ่งในการจัดระเบียบ โดยเฉพาะขอทานที่เป็นชาวต่างชาติชาวเขมร ถึงกับมีการจัดส่งกลับประเทศโดยเครื่องบินซี ๑๓๐ ของ กองทัพอากาศ
>
> การตกแต่งกรุงเทพฯ ให้เป็นเมืองสวยงามนั้น ได้มีการทาสีตึกบริเวณที่ถนนที่ผู้นำเดินทางผ่าน รวมถึงสถานที่ราชการสำคัญๆ ประกอบด้วย ทำเนียบรัฐบาล บ้านพิษณุโลก พระราชวังสวนจิตรลดา พระที่นั่งอนันตสมาคม พระบรมมหาราชวัง เป็นต้น พร้อมทั้งมีการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณสำคัญเพื่อสร้างความสวยงามให้กับถนน มีการปลูกต้นไม้เพิ่ม และตัดแต่งต้นไม้เป็นรูปต่างๆ ตลอดจนมีการตกแต่งสถานที่ประชุมด้วยไม้ดอกไม้ประดับตกแต่งสวนในฝั่งพระนคร ๔ แห่งฝั่งธนบุรี เป็นต้น

กรุงเทพฯ ยังได้ติดตั้งประติมากรรมที่ เอกลักษณ์ไทย บนถนน ๓ สาย คือ “ถนนนราธิวาสราชนครินทร์” แต่งด้วยชุดการละเล่นเด็กไทยและวิถีชีวิตไทย “ถนนสาทร” แต่งเป็น รูปมวยไทย “ถนนสีลม” แต่งเป็นรูปช้าง รูปพ่อ-แม่-ลูก และมีการติดตั้งน้ำพุหลากลีลาบริเวณถนนราชดำเนิน หน้าทำเนียบรัฐบาล คลองคูเมือง และบริเวณทางแยกอีกราว ๒๐ จุด

นอกจากนี้ มีการจัดซื้อรถล้างถนนฉีด น้ำล้างความดันสูง เพื่อล้างผิวการจราจร และซื้อรถอำนวยการปฏิบัติการและป้องกันอุบัติภัย ๒๗ คัน ในส่วนของการกำจัดน้ำเสียตามคูคลองต่างๆ กรุงเทพฯ ร่วมมือกับเด็กอาชีวะที่โดนคุมประพฤติมาช่วยงานลอกคูคลองและกำจัดน้ำเสีย

ยิ่งไปกว่านั้นยังมีการทำร่มกันแดดและร่มสนาม แจกผู้ค้าหาบเร่ตามถนน ๓๙ สาย ที่มีรถผู้นำวิ่งผ่าน มีการอบรมผู้ประกอบการร้านอาหาร ๑,๐๐๐ ราย และจัดซื้อรถเข็นให้ผู้ค้าริมบาทวิถี ยืมเพื่อจำหน่ายอาหาร เพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่เป็นระเบียบงดงาม

นอกจากนี้ มีการฝึกภาษาอังกฤษให้กับ รถรับจ้าง และรถแทกซี่โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย เพื่อให้ผู้ขับรถแทกซี่ และรถรับจ้างสามารถตอบโต้กับชาวต่างชาติที่ใช้บริการ (Business Thai, 2546 : online)

จะเห็นว่ารัฐบาลไทยใช้งบประมาณอย่างมากในการเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมเอเปคในครั้งนี้ ทั้งในส่วนของการต้อนรับผู้นำต่างๆ และส่วนการปรับภาพลักษณ์กรุงเทพมหานคร

ใน**กลอนกล่อมโลก** กวีเสียดสีการใช้งบประมาณมหาศาลในการสร้างภาพลักษณ์ให้สวยงาม สร้างความชุลมุนวุ่นวายในเมืองหลวง แต่สิ่งที่น่าขบขันคือประชาชนไม่รู้จักและไม่เข้าใจว่าการประชุมนั้นเกี่ยวข้องอย่างไรกับเขาบ้าง ดังตัวอย่าง บท “ประชุมอีปริก”

พริกจากสวนอีปริกพริกเขียวสด
ตากให้แห้งแดงให้หมดทั้งกระด้ง
แดงให้เหมือนหนึ่งแดงแห่งไตรรงค์
เลือดอีปริกยังคงรักชาติไทย

เพียงอีปริกไม่รู้จัก**เอเปก**
แต่ละเป๊กมันเล็กหรือมันใหญ่
ก็**โอเปกเอเปก**โป๊กเป๊กไป
ตำน้ำพริกครกใหม่ใหญ่กว่าเดิม
หุ้นส่วนเพื่ออนาคตกำหนดหุ้น
แปรน้ำพริกเป็นทุนกำไรเสริม
โลกแห่งความแตกต่างยิ่งแตกเติม
แรงรู้สึกฮึกเหิมยิ่งแตกตอน
พริกจากสวนอีปริกพริกแดงแห้ง
จะใช้ชิมใช้แช่งชื่อกระฉ่อน
ชิมก็เผ็ดเด็ดดวงราษฎร
แช่งก็ร้อนปานไฟแหละนายเอ๊ย !
(ไพวรินทร์ ขาวงาม, ๒๕๔๗ :๑๑๕)

และบท “เร่ร่อนจรจัดเอย” ที่กวีกล่าวถึงสภาพชีวิตที่ต้องโยกย้าย เปลี่ยนแปลงของ “คนจร” หรือคนเร่รอน สุนัขจรจัด และนกพิราบที่อาศัยสนามหลวงเป็นที่พักอาศัยและทำมาหากิน เพื่อภาพลักษณ์ที่งดงามในสายตาของผู้ที่จะมาเข้าร่วมประชุม

คนจร...หมาจริง...
ฝันไหมในสิ่งยิ่งกว่าฝัน
นกสีเหลือง นกแสงตะวัน
นกพิราบ นกจันทร์ นกใจ
.....
เร่ร่อนจรจัดเอย...
จะเร่เลยไปไหนเสียไกลถิ่น
ขณะแนบแทบอกของแผ่นดิน
ฝันใดผกผินสุดขอบฟ้า
ชีพก็แกว่ง...ฝันก็ไกว...
โลกเก่า โลกใหม่ คนกับหมา
เปลฝัน เห่เอย เห่ช้า
เขาจะมาเอเปกโยกเยกนัก !
(ไพวรินทร์ ขาวงาม, ๒๕๔๗ : ๑๑๒)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๓.๓.๔. การอ้างถึงเหตุการณ์โรคไข้หวัดนกระบาด

หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ ฉบับวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๔๗ พาดหัวข่าวว่า “มหกรรมไก่” ใหญ่จริงๆ เตรียมทำไข่พะโล้หม้อใหญ่ลงกินเนสบุกส์ มีเนื้อหาดังนี้

นางสุดารัตน์ เกยุราพันธ์ รมว.สาธารณสุข แถลงถึงการจัดงานมหกรรมกินไก่ไทยปลอดภัย ๑๐๐% ว่า รัฐบาลร่วมกับ กทม.จัดงานดังกล่าวขึ้นที่ท้องสนามหลวงในวันเสาร์ที่ ๗ ก.พ.นี้ ตั้งแต่ ๑๖.๐๐ น. เป็นต้นไป ส่วน พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี จะเดินทางมาถึงที่งานในเวลา ๑๖.๓๐น. เพื่อเยี่ยมชมนิทรรศการ และประกอบอาหารเมนูกระเพราไก่ไข่ดาวสุก ไก่ทอด ด้วยตัวเองและแจกจ่ายให้กับประชาชน โดยจะมีนายสมัคร สุนทรเวช ผู้ว่าฯ กทม. และ ม.ล.ศิริเฉลิม สวัสดิวัฒน์ หรือหมึกแดง ร่วมปรุงอาหารด้วย

นางสุดารัตน์ กล่าวต่อว่า วัตถุประสงค์ของงานเพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความเข้าใจให้กับประชาชนว่าไก่และไข่สุกสามารถรับประทานได้ โดยกรมอนามัยและสมาคมไข่ไก่จะทำไข่พะโล้หม้อใหญ่ที่สุดในโลกมีไข่ ๑ หมื่นฟอง แจกจ่ายให้กับประชาชน และจะมีการเชิญกินเนสบุ๊กมาบันทึกสถิติที่สุดในโลกด้วย

นอกจากนั้นจะมีการประกวดการกินไข่ไก่ เป็ด ห่าน ผู้ชนะจะได้รางวัลเงินสด ๕,๐๐๐ บาท รางวัลที่ ๒ มูลค่า ๓,๐๐๐ บาท และรางวัลที่ ๓ มูลค่า ๒,๐๐๐ บาท และรางวัลชมเชยอีกสองรางวัล รางวัลละ ๑,๐๐๐ บาท ส่วนผู้ที่ไม่ชนะเลยก็จะได้ของรางวัลอื่นติดไม้ติดมือกลับไปด้วย

นายจักรภพ เพ็ญแข โฆษกประจำสำนักนายกรัฐมนตรี กล่าวว่า งานดังกล่าวจะมีการถ่ายทอดสดทางสถานีโทรทัศน์กรมประชาสัมพันธ์ ช่อง ๑๑ ตั้งแต่เวลา ๑๕.๐๐ - ๑๘.๐๐น. ในงานนี้ผู้ประกอบการต่างๆ จะเตรียมไก่ไว้จำนวน ๑๐ ตัน แต่หากไม่พอก็จะมีการเพิ่มเติมได้ไม่อั้น

ทั้งนี้นายกรัฐมนตรีได้แต่งคำขวัญสำหรับใช้ในงานนี้ว่า “กินไก่ไทย ปลอดภัย ๑๐๐%” ส่วนคำขวัญของผู้ว่า กทม. คือ “พวกไทยไม่กินไก่ไทย แล้วจะให้ชาติไหนกินไก่เรา” (ผู้จัดการ, ๒๕๔๗ : ๑๖)

ใน**กลอนกล่อมโลก** ของไพวรินทร์ ขาวงาม บท “ปีคน” ที่อ้างถึงเหตุการณ์ไข้หวัดนกระบาด ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๗ – ๒๕๔๘ ตรงกับปีวอก – ปีระกา เหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ไม่กล้าบริโภคไก่ หรือสัตว์ปีกต่างๆ จนรัฐบาลและผู้เกี่ยวข้องต้องรณรงค์ด้วยการบริโภคไก่ให้ดูว่าหากผ่านขั้นตอนการปรุงให้สุกแล้วก็ไม่เป็นอันตราย กวีอ้างถึงเหตุการณ์ที่รัฐบาลจัดงานบริโภคไก่ให้คนในสังคมดูเพื่อแสดงความสมเพชในพฤติกรรมของมนุษย์

กินไก่ให้คนดูก็ดูได้
เชือดไก่ให้ลิงดูก็ดูสม
หลอกคนให้สังคังก็สังคม
ลิงอย่างอัญขยม...สวัสดี !
(ไพวรินทร์ ขาวงาม, ๒๕๔๗ : ๑๓๒)

จากข้อความข่าวข้างต้นแสดงให้เห็นความชุลมุนในการรณรงค์สร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภคครั้งยิ่งใหญ่ จึงไม่น่าแปลกใจที่กวีกล่าวว่า “หลอกคนให้สังคังก็สังคม”

จากที่กล่าวมาทั้งหมดแสดงให้เห็นว่า กลวิธีการอ้างถึงเป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ชนิดหนึ่งที่มีลักษณะอย่างหลากหลายในนิราศสมัยใหม่ สามารถจัดจำแนกเป็น ๓ ประเภท คือ การอ้างถึงวรรณกรรมอื่น การอ้างถึงบุคคล และการอ้างถึงเหตุการณ์ ในคำประพันธ์แต่ละบทนั้นกวีสามารถใช้การอ้างถึงหลายประเภทผสมกันเพื่อที่จะเชื่อมสัมพันธ์เรื่องราว บุคคล ที่มีส่วนเสริมสร้างความชัดเจนของสารและสร้างพลังให้เกิดความสะเทือนอารมณ์ได้อย่างไม่มีข้อจำกัด ผู้อ่านจึงจำเป็นที่จะต้องมีความรู้และความเข้าใจถึงสิ่งที่กวีกล่าวอ้างถึงเพื่อความเข้าใจสารสำคัญและการสร้างอารมณ์สะเทือนใจของกวีได้อย่างลึกซึ้งชัดเจน

การอ้างถึงวรรณกรรมอื่น รวมถึง นิทาน ตำนาน และเพลง เป็นการอ้างถึงที่พบมากที่สุด กวีจะอ้างถึงตัวบทวรรณกรรม กล่าวคือ กวีอ้างถึง ตัวละคร เหตุการณ์ ฉากและสาระสำคัญตลอดจนสำนวนโวหาร และความเปรียบของเรื่องนั้น ส่วนใหญ่กวีจะอ้างถึงวรรณกรรมโบราณที่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย ทำให้ผู้อ่านเข้าใจและสัมพันธ์เรื่องราวของวรรณกรรมที่อ้างถึงได้อย่าง

รวดเร็ว ในการอ้างถึงนิทาน ตำนาน จะพบการอ้างถึงตำนานสถานที่ ตำนานเมือง และตำนานการสร้างเมืองที่สัมพันธ์กับสารและอารมณ์ที่กวีต้องการสื่อ เพื่อขยายขอบเขตเนื้อหาและเชื่อมโยงความสำคัญและความผูกพันกับประวัติของสถานที่ที่สืบเนื่องยาวนาน สำหรับการอ้างถึงเพลงปรากฏการอ้างถึงเพลงร้องเล่น เพลงพื้นบ้าน และเพลงลูกทุ่ง เป็นการอ้างถึงเพลงในฐานะสื่อถ่ายทอดอารมณ์และสะท้อนถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของเพลงนั้นๆ เพื่อผู้อ่านจะสามารถสัมพันธ์อารมณ์เพลงต่างๆ กับสารที่กวีต้องการสื่อได้อย่างชัดเจน

การอ้างถึงบุคคล เป็นการอ้างถึงบุคคลที่ปรากฏหลักฐานว่ามีชีวิตจริงในประวัติศาสตร์ โดยจะพบการอ้างถึงชื่อและพฤติกรรมของบุคคลต่างๆ เพื่อเชื่อมโยงการวิพากษ์วิจารณ์ในกรณีที่มีพฤติกรรมและค่านิยมที่ไม่พึงปรารถนา หรือสรรเสริญยกย่องในกรณีที่เป็นบุคคลที่มีพฤติกรรมดีงาม สมควรเป็นแบบอย่างแก่อนุชนรุ่นหลัง

การอ้างถึงเหตุการณ์ ปรากฏการอ้างถึงเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่น่าภาคภูมิใจเพื่อเชื่อมโยงความรู้และขยายขอบเขตเนื้อหาของนิราศ อีกทั้งเป็นการปลุกเร้าสำนึกที่ดีงาม ความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ที่ยาวนานของชาติให้แก่สังคม นอกจากนี้ กวียังอ้างถึงเหตุการณ์ที่กวีเห็นว่าเป็นเหตุการณ์ที่แสดงความตกต่ำของสังคม ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์สงครามและการก่อการร้าย หรือเหตุการณ์ที่ตื่นตัวกับกระแสสังคมอย่างขาดสติ เพื่อเชื่อมโยงการวิพากษ์วิจารณ์สังคมที่มีส่วนทำให้สารชัดเจนและมีพลังกระทบใจผู้อ่านให้ตระหนักถึงปัญหาต่างๆ ของสังคมและใส่ใจปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในที่สุด

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๔
กลวิธีการอ้างถึงกับการสื่อสารและการสร้างอารมณ์สะเทือนใจ

ในบทที่ ๓ ได้แสดงให้เห็นลักษณะหลากหลายของการใช้กลวิธีการอ้างถึงในนิราศสมัยใหม่แล้ว บทนี้จะเป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของกลวิธีการอ้างถึงที่มีบทบาทสำคัญในการสื่อสารสำคัญและการสร้างอารมณ์สะเทือนใจ เพื่อความเข้าใจความสำคัญของกลวิธีทางวรรณศิลป์ชนิดนี้ในกระบวนการสร้างสรรค์นิราศสมัยใหม่ต่อไป

ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ อธิบายคำว่า เนื้อหา สาร และกลวิธี ไว้ในวิเคราะห์รสวรรณคดีไทย ว่า

> เนื้อหาเทียบกับภาษาอังกฤษก็เห็นจะได้แก่ content คำนี้หมายถึงสิ่งที่อยู่ในงานเขียนหรืองานประพันธ์เรื่องหนึ่งหรือชิ้นหนึ่ง เนื้อหาของงานประพันธ์ที่สำคัญที่สุดคือ สาร ที่ผู้แต่งเจตนาส่งให้ผู้อ่าน การที่จะส่งสารนั้น ผู้แต่งจะทำอย่างไร หรือใช้กลวิธีอย่างไรบ้าง ข้อแรกผู้แต่งจะต้องเลือกรูปแบบวรรณกรรมสำหรับสื่อสาร เช่น สุนทรภู่เลือกเอานิราศเป็นรูปแบบสำหรับสื่อสาร เนื้อหาของนิราศเมืองแกลง ก็คือเรื่องที่สุนทรภู่เล่าทั้งหมด และสารของสุนทรภู่ที่สำคัญที่สุดก็คือ ความลำบากในการเดินทาง อาจเทียบกับภาษาอังกฤษอีกด้วยว่า message หรือ thought หรือ idea
>
> กลวิธีคือสิ่งที่กวีใช้เพื่อให้ผู้อ่านรับสารคือเกิดความรู้สึกสะท้อนใจไปด้วยกันกับกวี เช่น สุนทรภู่ใช้ลักษณะกลอนที่เป็นเฉพาะของสุนทรภู่ และยังใช้กลวิธีย่อยๆ อีกหลายอย่าง เป็นต้นว่า วาดภาพพจน์ เมื่อเห็นภาพธรรมชาติที่น่าชมและเกิดอารมณ์จากภาพนั้น (บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ๒๕๔๓ : ๒๘๒ – ๒๘๕)

คำอธิบายข้างต้นนอกจากจะทำให้เข้าใจความหมายของคำว่าเนื้อหา สาร และกลวิธีแล้ว ยังเข้าใจได้อีกว่า กลวิธีมีบทบาทสำคัญในการสื่อสารเพื่อให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจสารและทำให้เกิดความรู้สึกสะเทือนใจไปด้วยกันกับกวี

สำหรับคำว่า “อารมณ์สะเทือนใจ” นั้น เสฐียรโกเศศ อธิบายไว้ในหนังสือ **การศึกษาวรรณคดีในแง่วรรณศิลป์** ว่า

> คนเราเมื่อมีอะไรมากระทบใจ ก็ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ สิ่งที่มากระทบใจคือ รูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส ซึ่งในพุทธศาสนาเรียกว่า อารมณ์ แปลว่าเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ส่วนความรู้สึกซึ่งทำให้เกิดเป็นอารมณ์สุขหรือทุกข์ ภาษาอังกฤษเรียกว่า emotion แปลว่าอารมณ์สะเทือนใจ หรือความสะเทือนใจ อันเกิดมีขึ้นจากมีสิ่งใดมากระทบใจ กระทำให้อารมณ์ดีหรืออารมณ์เสียไปชั่วขณะหนึ่ง อารมณ์สะเทือนใจนี้แหล่ะ ที่เป็นตัวการให้เกิดศิลปะซึ่งมีทั้งที่ดีและไม่ดี และที่เป็นกลางๆ ไม่ดีไม่ชั่ว
>
> คนเราเมื่อเกิดอารมณ์สะเทือนใจขึ้นแล้ว ตามปรกติก็ทนนิ่งต่อไปไม่ไหว ต้องแสดงความรู้สึกนี้ออกในภาษาอังกฤษเรียกว่า Expression แปลว่า การแสดงออก ซึ่งตามธรรมดาก็แสดงออกให้ปรากฏเห็นเป็นกิริยาอาการต่างๆ สุดแต่อารมณ์จะนำไป ถ้าเป็นผู้มีความรู้และฝีมือ ก็จะใช้ความรู้และฝีมือนี้ ซึ่งเรียกว่าเทคนิค (technique) ให้เกิดเป็นรูป เสียง สี และตัวหนังสือปรากฏขึ้นเป็นรูปธรรม (เสฐียรโกเศศ, ๒๕๐๗ : ๓๑)

จากคำอธิบายข้างต้น ทำให้เข้าใจได้ว่า การสร้างสรรค์งานกวีนิพนธ์ เริ่มต้นจากการที่กวีได้มีเรื่องกระทบใจ เกิดเป็นอารมณ์สะเทือนใจ และแสดงออกโดยใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ หรือเทคนิคเฉพาะตัว ถ่ายทอดในรูปแบบกวีนิพนธ์

นิราศสมัยใหม่ จัดเป็นงานสร้างสรรค์ที่กวีใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์หลากหลายในการสื่ออารมณ์สะเทือนใจของตน กลวิธีการอ้างถึง เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ชนิดหนึ่งที่มีบทบาทในการถ่ายทอดอารมณ์ของกวีให้ชัดเจนมีพลังที่จะกระทบใจผู้อ่านให้เกิดความรู้สึกสะเทือนใจไปด้วยกันกับกวีได้

ดังที่ได้กล่าวแล้วในบทที่ ๒ ว่า สารสำคัญของนิราศสมัยใหม่ คือ การขยายขอบเขตของความรักที่ครอบคลุมกว้างขวางและหลากหลายกว่าความรักต่อนางผู้เป็นที่รักดังเช่นนิราศโบราณ กวีแสดงออกถึงความรักและความหวงแหนในมรดกของแผ่นดิน ตลอดจนแสดงความห่วงใยและปรารถนาดีต่อสังคมโลก ชี้ปัญหาสังคมและระบบคุณธรรมของเพื่อนมนุษย์ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการตระหนักและใส่ใจแก้ปัญหาต่อไป

จากการศึกษานิราศสมัยใหม่ทั้ง ๗ เรื่อง พอจะจำแนกสารสำคัญที่กวีใช้กลวิธีการอ้างถึงสื่อสารได้ ๓ ประเด็น ดังนี้

๑. การคร่ำครวญถึงนาง

๒. การแสดงความรักและความหวงแหนมรดกของแผ่นดิน

๓. การวิพากษ์วิจารณ์สังคม

ในการสื่อสารทั้ง ๓ ประเด็นดังกล่าวของนิราศสมัยใหม่นั้น กลวิธีการอ้างถึงเป็นหนึ่งในกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงประสบการณ์ร่วมกันระหว่างกวีกับผู้อ่าน เพื่อนำไปสู่ทัศนะที่กวีต้องการนำเสนอ ตลอดจนมีส่วนช่วยเน้นย้ำอารมณ์ความรู้สึกของกวีที่มีต่อเรื่องราวนั้นๆ ให้มีพลังได้อย่างชัดเจน

๔.๑. การคร่ำครวญถึงนาง

นิราศสมัยใหม่แม้จะมีการขยายขอบเขตเนื้อหาที่กว้างขวางหลากหลายกว่านิราศโบราณ แต่การคร่ำครวญถึงนางยังคงเป็นสารสำคัญประการหนึ่งที่กวีนำเสนอ กวีนำกลวิธีการอ้างถึงมาใช้ในการสื่อสารดังกล่าวแตกต่างจากนิราศโบราณ กล่าวคือ นิราศโบราณมักจะอ้างถึงการพลัดพรากของตัวละครจากวรรณคดีอื่น เช่น เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ (๒๕๑๓ : ๑๐๐ - ๑๐๑) อ้างถึงการพลักพรากของพระรามกับนางสีดา และการพลักพรากของพระอนิรุทธ์กับนางอุษา ใน**กาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก** คู่ตัวละครต่างๆ เหล่านี้ แม้จะพลัดพรากกัน แต่สุดท้ายก็ได้พบกัน ครองรักกัน แตกต่างจากกวีที่ไม่อาจพบนางได้ แต่ในนิราศสมัยใหม่ไม่ปรากฏการอ้างถึงในลักษณะดังกล่าวเลย

โคลงนิราศแม่เมาะ ของก้องภพ รื่นศิริ อ้างถึงสำนวน “กระต่ายหมายจันทร์” เชื่อมโยงถึงโคลงกวีโบราณเพื่อสื่อความหมายถึงความไม่คู่ควรกันของชายกับหญิงโดยมีนัยยะว่าฝ่ายชายต่ำต้อยกว่าฝ่ายหญิง ดังนี้

มินาน “คลองปลากด” กลุ้ม กลางฤทัย
กดกักรักเร้นใน อกเศร้า
จุเจียนระเบิดใจ สิอด- สูเอย
ตัวเช่นกระต่ายเฝ้า **ใฝ่ชะเง้อหลงแข**
(ก้องภพ รื่นศิริ, ๒๕๔๙ : ๒๓)

จาก “ตัวเช่นกระต่ายเฝ้า ใฝ่ชะเง้อหลงแข” ที่ถูก “สาวเหยียดหยามสำแดง” นั้น ชวนให้ผู้อ่านนึกเชื่อมโยงถึงโคลงกวีโบราณที่กล่าวอ้างกันว่าเป็นบทสนทนาโต้ตอบกันระหว่างนางสนมกับศรีปราชญ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ที่ว่า

หะหายกระต่ายเต้น ชมจันทร์
มันบ่เจียมตัวมัน ต่ำต้อย
นกยูงหากกระสัน ถึงเมฆ
มันบ่เจียมตัวน้อย ต่ำเตี้ยเดียรฉาน
(พระยาตรัง, ๒๕๔๗ : ๓๑๕)

ศรีปราชญ์จึงตอบโต้ว่า

หะหายกระต่ายเต้น ชมแข
สูงส่งสุดตาแล สู้ฟ้า
ฤดูฤดีแด สัตว์สู้ กันนา
อย่าว่าเราเจ้าข้า อยู่พื้นดินเดียว
(เรื่องเดิม, ๒๕๔๗ : ๓๔)

การอ้างถึงข้างต้นเป็นการตอกย้ำถึงความต่ำต้อยของกวี อันเป็นสาเหตุแห่งความไม่สมหวังในความรัก ทำให้การคร่ำครวญเข้มข้นขึ้น ยิ่งไปกว่านั้นยังเป็นการสร้างอารมณ์สะเทือนใจอีกด้วย

ความสะเทือนอารมณ์ของกวี ไม่เพียงจะเกิดจากความทุกข์ใจจากความไม่สมหวังในความรักเท่านั้น หากแต่ยังเกิดความน้อยเนื้อต่ำใจที่ไม่อาจลิขิตชะตาชีวิตได้เอง ในขณะเดียวกัน ผู้อ่านก็จะเกิดความสะเทือนอารมณ์ในลักษณะเห็นอกเห็นใจและสงสารกวีที่ไม่สมหวังกับความรักด้วย

ใน**บางกอกแก้วกำศรวล** แสดงการคร่ำครวญถึงความทุกข์อย่างเข้มข้น จากความไม่สมหวังในความรัก ว่า

เรียมร่ำน้ำเนตรท้น อกนิษฐ์
คิดใคร่พ้นสิบทิศ ลับน้อง
เจตภูตเที่ยวหลงผิด อิสระ ไปฤๅ
หวนสู่ร่างละเมอร้อง พร่ำพร้องสรรเสริญ ฯ
(อังคาร กัลยาณพงศ์, ๒๕๒๑ : ๔๘)

คำประพันธ์ข้างต้นอ้างถึงโคลงกวีโบราณ ที่ว่า

เรียมร่ำน้ำเนตรถ้วม ถึงพรหม
พาหมู่สัตว์จ่อมจม ชีพม้วย
พระสุเมรุเปื่อยเป็นตม ทบท่าว ลงนา
อักนิฐมหาพรหมฉ้วย พี่ไว้จึงคง
(พระยาตรัง, ๒๕๔๗ : ๓๔)

การอ้างถึงในลักษณะข้างต้นใช้กลวิธีการอ้างถึงผสานกับโวหารอติพจน์ เพื่อเพิ่มพลังความเข้มข้นของอารมณ์ และสร้างอารมณ์สะเทือนใจยิ่งขึ้น จะเห็นได้จากการที่กวีโบราณแสดงความทุกข์ที่มีมากด้วยการร่ำไห้จนน้ำตาท่วมโลกไปถึงชั้นพรหม แต่กวีโบราณสามารถรอดชีวิตจากการจมน้ำตาตนเองได้เพราะมีสวรรค์ชั้นอักนิษฐพรหมที่น้ำและไฟประลัยกัลป์ไม่อาจทำลายล้างถึง อังคารอ้างถึงความทุกข์ของกวีโบราณดังกล่าวแล้วนำมาผสานกับโวหารกล่าวเกินจริงอีกชั้นหนึ่งด้วยการกล่าวว่าน้ำตาของตนท่วมท้นไปถึงสวรรค์ชั้นอักนิษฐ์ อันเป็นการแสดงว่าการร่ำไห้จากความทุกข์ใจครั้งนี้ กวีไม่อาจดำรงชีวิตอยู่ได้เหมือนกวีโบราณ

จะเห็นว่า การอ้างถึงเพื่อคร่ำครวญถึงนางในนิราศสมัยใหม่ กวีจะอ้างถึงวรรณกรรมและสำนวนในลักษณะที่แตกต่างไปจากนิราศโบราณ โดยกวีจะไม่อ้างถึงการพลัดพรากของตัวละครเอกจากวรรณกรรมอื่น หากแต่จะนำเนื้อหาและความเปรียบในวรรณกรรมอื่นมาอ้างถึงเพื่อเน้นย้ำและเพิ่มปริมาณอารมณ์สะเทือนใจของตน

๔.๒. การแสดงความรักและความหวงแหนมรดกของแผ่นดิน

มรดกของแผ่นดินในที่นี้ หมายถึง ธรรมชาติ สถานที่สำคัญ ศิลปวัฒนธรรม ที่กวีตระหนักถึงความงดงามล้ำค่าควรแก่การธำรงรักษาให้สืบไป

๔.๒.๑. ความรักและความหวงแหนในธรรมชาติและสถานที่สำคัญ

อังคาร กัลยาณพงศ์ เป็นกวีผู้หนึ่งที่แสดงออกถึงความรักและความหวงแหนในธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง ด้วยการนำเสนอภาพความงดงามและคุณค่าของธรรมชาติ พร้อมทั้งบริภาษมนุษย์ผู้ทำลายธรรมชาติเพื่อตอบสนองกิเลสอันไม่สิ้นสุดของตนเอง เช่น ใน**ลำนำภูกระดึง** บท “เบื่อคิดแล้วเรื่องเมืองไทย” ดังนี้

จอมรากษสมาอวตารใหม่ พลิกดินไทยกินง้วนหอมหวน
ฆ่าภูผาป่าไม้หลายขบวน ชวนกันตะกละทุกขณะนาที ฯ
(เรื่องเดิม : ๓๓)

กวีอ้างถึงการ “กินง้วน” ที่หากผู้อ่านมีความรู้เรื่อง “ง้วนดิน” จาก**ไตรภูมิกถา** ในตอนอุบัติโลก ที่ว่า

> เมื่อน้ำแห้งแลฝุ่นดีในแผ่นดินนี้มีพรรณคันธรส โอชารสอร่อยนักหนา ดั่งละอองธุลีนิรุทกปายาส เมื่อนั้นฝูงพรหมอันอยู่ในอาภัสสรพรหมสิ้นบุญจุติจากอาภัสสรลงมาเกิดเป็นมนุษย์...ต่างคนต่างชิมรสปฤพีนั้นทุกคนต่างเข้าแลน้ำทุกวัน เหตุดังนั้นดำริ ๓ อันเป็นอกุศลเกิดแก่เขาดั่งนั้น อันว่ารัศมีในตัวเขาก็หายไปสิ้น... (กรมศิลปากร, ๒๕๓๙ : ๑๗๐)

การอ้างถึงข้างต้นเป็นการเชื่อมโยงเหตุการณ์ที่ฝูงพรหมสิ้นบุญจุติมาเกิดเป็นมนุษย์และหลงใหลกับรสง้วนดินอันเป็นต้นเหตุให้เกิดอกุศลและกิเลสแก่มนุษย์ตั้งแต่ครั้งอุบัติโลกสัมพันธ์กับมนุษย์ในสังคมปัจจุบันที่มีพฤติกรรมทำลายธรรมชาติและจิตใจตกต่ำเพราะถูกกิเลสครอบงำทุกขณะนาที กวีจงใจใช้ตัวละครที่เดิมเป็น “พรหม” ให้เป็น “จอมรากษส” เพื่อต้องการบริภาษมนุษย์ที่มีจิตใจตกต่ำจึงเป็นจอมรากษสอวตาร

นอกจากกวีจะกล่าวถึงเรื่องมนุษย์ถูกครอบงำด้วยกิเลสนำไปสู่การทำลายธรรมชาติแล้ว กวียังกล่าวถึง การหลงกับกระแสสังคมในสมัยที่ โผน กิ่งเพชร ได้เป็นแชมป์มวยโลกชาวไทยคนแรกในประวัติศาสตร์ จนนำมาตั้งชื่อสถานที่ที่เคยเป็นที่ฟิตซ้อมบนภูกระดึงว่า “โผนพบ” โดยกวีวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นความวิปริต และการตกต่ำทางปัญญาของมนุษย์ ในบท “น้ำตกเสือพบน้ำตกช้างสารพบ” ว่า

สมัยหนึ่งซึ่ง**คลั่งบ้านักมวย** น้ำตกห้วยสวยสุดแสนหวาน
ชื่อ**โผนพบ**วิปริตตลอดกาล แท้ช้างสารเสือพบก่อนใคร ฯ
นางเพ็ญเหม็นคาวปลาร้าร้าย ควรใช้ชื่อเรียกน้ำตกไฉน
ยากจะหาขมองของไทยแลนใด ไม่คลั่งกีฬาบ้าเหรียญทอง ฯ
ไม่อยากพรรณนาป่าตรงนี้ เพราะมีชื่อให้ใจขุ่นหมอง
อย่าเรียกตามปากตลาดคะนอง ต้องเรียกเสือพบจบเป็นจริง ฯ

(อังคาร กัลยาณพงศ์, ๒๕๑๖ : ๑๑๖)

ใน**เขียนแผ่นดิน** ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่สื่อสารถึงความรักและความหวงแหนในความงดงามของธรรมชาติ กวีใช้การอ้างถึงเพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่า ธรรมชาติและสถานที่ต่างๆ บนผืนแผ่นดินมีเรื่องราวในตำนานและประวัติศาสตร์เกี่ยวโยงสัมพันธ์กันอย่างยาวนาน เช่น บท “วังนารายณ์” ที่กวีอ้างถึง “ศรี” หรือ “ศรีปราชญ์” ผู้ที่เชื่อกันว่าเป็นกวีคนสำคัญในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และอ้างถึงโคลงโต้ตอบระหว่างพระยาแสนหลวงกับศรีปราชญ์ ตลอดจนเหตุการณ์ความวุ่นวายในยุคสมัย

ศรีเอยพระเจ้าอยู่ ที่ใด
อยู่อดีตปัจจุบันใน ที่นี้
ศรีเอยพระเจ้าไป ปรโลก
ยังแต่อิฐปูนชี้ ช่องแก้วกู่สถาน
เคยขานขับกาพย์แก้ว โคลงกลอน
เบิกบทพระรามรอน ราพณ์เรื้อ
สรวลเสียงสนุกสโมสร มหรสพ
สรรพสงัดป่าชัฏเบื้อ บอดใบ้ปัจจุบัน
ขวัญเอยขวัญมิ่งแก้ว การะเกด
รักชาติรักประเทศ ยิ่งแล้ว
สู่ท้ายพระนิเวศ วังราช
ชักกฤชประกาศแกล้ว จักกู้กรุงศรี
ศรีเอยพระเจ้าอยู่ วังเย็น
ยังแต่เรื่องราวเป็น คติรู้
แผ่นดินถิ่นที่เห็น เป็นอยู่
ใครเสพสมใครสู้ สืบสร้างรักษา

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, ๒๕๕๐ : ๒๓๘)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วังนารายณ์ หรือนารายณ์ราชนิเวศน์ ตั้งอยู่ที่จังหวัดลพบุรี เป็นพระราชวังแห่งที่ ๒ รองจากกรุงศรีอยุธยาที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราช โปรดฯ ให้สร้างไว้เป็นที่ประทับ ในโคลงบทแรก กวีใช้การโต้ตอบโคลงอันเป็นที่นิยมในยุคสมัย กล่าวถาม “ศรี” กวีคนโปรด ถึง “พระเจ้า” ซึ่งก็คือ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ที่ทรงมีความผูกพันกับกับพระราชวังแห่งนี้เป็นอย่างมาก กล่าวกันว่าในช่วงหนึ่งปีทรงเสด็จฯ ประทับนานกว่า ๖ เดือน แม้นในปัจจุบันพระองค์จะเสด็จสวรรคตไปแล้ว ผู้ที่มาชื่นชมศิลปกรรมที่เหลืออยู่ยังคงรำลึกถึงพระองค์และยังคงโหยหาถึงความสนุกสโมสรกับมหรสพทางวัฒนธรรมที่ปัจจุบันมีผู้สนใจลดลงไป

การอ้างถึง “ศรีปราชญ์” และโคลงโต้ตอบ “ศรีเอยพระเจ้าฮื่อ ปางใด” เป็นการเชื่อมสัมพันธ์ให้ผู้อ่านย้อนรำลึกไปถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ในทันที และหากผู้อ่านมีความรู้ทางประวัติศาสตร์ในตอนที่พระเพทราชายึดอำนาจสมเด็จพระนารายณ์ในขณะที่ทรงประชวรและเปลี่ยนแปลงการบริหารราชการแผ่นดินด้วยความหวาดเกรงว่าประเทศชาติจะตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสก็จะยิ่งเข้าใจเนื้อหาในโคลงบทที่ ๓ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ในโคลงบทสุดท้าย กวีกล่าวถึง ช่วงสุดท้ายของพระชนม์ชีพของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่ประทับอยู่ที่พระที่นั่งเย็นที่ยังคงปรากฏร่องรอยของสถานที่ในปัจจุบัน ดังนั้นผืนแผ่นดิน “วังนารายณ์” ที่มีความผูกพันกับประวัติศาสตร์อันยาวนานแห่งนี้จึงสมควรที่จะธำรงรักษาไว้ตราบนานเท่านาน

๔.๒.๒. ความรักความหวงแหนในศิลปวัฒนธรรมไทย

ศิลปวัฒนธรรมของไทย ไม่ว่าจะเป็น การกิน การอยู่ การแต่งกาย ภาษา ดนตรี ตลอดจนวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ที่ปรากฏในรูปแบบของวรรณคดีไทยมากมาย ล้วนเป็นสมบัติล้ำค่าของแผ่นดินที่กวีไทยใส่ใจและแสดงความรักความหวงแหน

อังคาร กัลยาณพงศ์ วิพากษ์วิจารณ์สังคมที่หลงใหลใส่ใจกับการรับประทาน เสาะแสวงหาแต่สิ่งของอร่อยโดยไม่เคยสนใจรับรู้เรื่องศิลปวัฒนธรรมของประเทศชาติเลย ใน**ลำนำภูกระดึง** บท “สีฐาน” ว่า

สีฐานถวิลท่านอะไรศรี ว่าที่**ชูชก**ใหญ่เลิศล้ำ
สอนไทยให้ยัดแน่นประจำ กระทำฟุ้งซ่านทั่วบ้านเมือง ฯ
หนังสือพิมพ์ชวนชิมอะไร กินกันใหญ่เจริญพุงฟุ้งเฟื่อง
ส่วนศิลปวัฒนธรรมเคยรุ่งเรือง ไม่เคยรู้เรื่องแก่นเมืองไทย ฯ
(เรื่องเดิม : ๕๕)

คำประพันธ์ข้างต้น อ้างถึง “ชูชก” ตัวละครในมหาชาติ หรือ มหาเวสสันดรชาดก ที่มีรูปลักษณ์ และพฤติกรรมที่น่ารังเกียจ พฤติกรรมการกินไม่รู้จักพอ ปรากฏในกัณฑ์มหาราช เมื่อพระเจ้ากรุงสญชัยทรงไถ่ตัวสองกุมารแล้ว พระราชทานปราสาทและจัดเลี้ยงอาหารอย่างดีแก่ชูชก ด้วยความที่ชูชกไม่เคยลิ้มรสชาติอาหารชั้นเลิศ จึงกินมากจนอาหารไม่ย่อย เป็นเหตุให้ถึงแก่ความตาย

กวีเชื่อมโยงพฤติกรรมตะกละตะกลาม การกินไม่รู้จักพอ จนในที่สุดท้องแตกตายของชูชก เพื่อประชดเสียดสีพฤติกรรมของคนในสังคมไทยที่ชอบกินมาก โดยเฉพาะ “ท่านอะไรศรี” ที่สร้างค่านิยมในการ “ชวนชิม” ซึ่งอาจจะตีความได้ว่าคือ หม่อมราชวงศ์ถนัดศรี สวัสดิวัฒน์ ผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านอาหาร เจ้าของรางวัล “เชลล์ชวนชิม”

การอ้างถึง “ชูชก” นอกจากจะให้ภาพพฤติกรรมในทางลบแล้ว ยังเป็นการกระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดความยั้งคิดว่าควรหรือที่จะหลงใหลใส่ใจกับการเสาะแสวงหาเพื่อรับประทานของอร่อยโดยไม่ใส่ใจเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมที่ล้ำค่าและเคยรุ่งเรืองของเมืองไทย

เพลงพื้นบ้านในแต่ละภูมิภาค เป็นศิลปวัฒนธรรมแขนงหนึ่งที่ธำรงเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ อ้างถึงเพลงพื้นบ้านเพื่อเชื่อมสัมพันธ์ถึงเอกลักษณ์และอารมณ์ความรู้สึกในแต่ละท้องถิ่นได้อย่างลงตัว เช่น ในบท “เต้นกำรำเคียว”

มาเถิดหนาแม่มา
มาเต้นกำย่ำหญ้าในนานี่
ฝนกระจายปลายนาอย่าช้าที
มัวรอรีรวนเรเสียเวลา
ไปเถิดหนาพ่อไป
เดินขยิกจิกไหล่เข้าไปหา
มาเกี่ยวข้าวกันใกล้ใกล้ที่ในนา
อย่าชักช้าร่ำไรไปด้วยกัน

เกี่ยวเถิดเกี่ยวแม่เกี่ยว
ข้าวจะหวานคมเคียวแม่เกี่ยวมั่น
จะเข้าคู่ควงเคียวเกี่ยวประชัน
เดี๋ยวตะวันก็จะดับจะลับดวง
เต้นเถิดเต้นพ่อเต้น
เต้นให้เส้นฟางทองละอองร่วง
ให้เม็ดข้าวตกรายกระจายรวง
เจ้าคู่ควงเต้นกำรำเคียวเอย
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, ๒๕๕๐ : ๓๔๐)

สารของคำประพันธ์บทนี้สื่อวัฒนธรรมการเล่นเพลงเต้นกำรำเคียว ในช่วงการลงแขกเกี่ยวข้าวของชาวนา ซึ่งเพลงเต้นกำรำเคียวนี้เป็นอีกหนึ่งความงดงามบนผืนแผ่นดินที่กวีตั้งใจที่จะบันทึกไว้ ผู้อ่านที่เคยมีประสบการณ์ฟังเพลงเต้นกำรำเคียว อาจนึกถึงคำร้องตอนต้นทีว่า “มาแล้วเอย เอ๋ยละแม่มา มาหรือมา แม่มา มาเต้นกำย่ำหญ้ากันเสียในนานี้เอย” ก็จะเข้าใจถึงความตั้งใจที่กวีปรับคำมาใช้ในสองวรรคแรกได้ในทันที เพราะเป็นการอ้างถึงที่เชื่อมโยงถึงการเล่นเพลงเต้นกำรำเคียวอย่างตรงไปตรงมา

การอ้างถึงเพลงพื้นบ้านในตัวอย่างข้างต้น นอกจากจะทำให้การสื่อสารถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นชัดเจนขึ้นแล้ว ยังมีส่วนในการสื่ออารมณ์ความรู้สึกของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นแขนงนี้ได้เป็นอย่างดี

สำหรับการสื่อสารเรื่องความรักความหวงแหนในภาษาและวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์นั้นเห็นได้ชัดเจนใน **ลำนำภูกระดึง** ของอังคาร กัลยาณพงศ์ บท “เดินเดินเพลินไม่ตามผู้นำ” กวีอ้างถึงบุคคลคือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม และพญาราม เพื่อประชดและวิพากษ์วิจารณ์จอมพล ป. พิบูลสงคราม และนโยบายสร้างชาติ ที่มีการปรับเปลี่ยนภาษาไทยและชื่อเรียกประเทศไทย ดังนี้

ดัดจริตมารยาว่าเปรื่องปราชญ์ อวดฉลาดสู่รู้เรื่องหนังสือ
เปลี่ยนภาษาให้เฟื่องเลื่องลือ **ร่านชื่อพญารามคำแหงใจ** ฯ
งมงายได้กากเดนฝรั่งเศส มอมประเทศสยามระยำใหญ่
เลิกของดีปู่ญ่าท่วยไทย ขี้ฝรั่งใหม่หอมหมาซ่าไทยแลน ฯ
ไทยเก่าเขาทับศัพท์แลนระยำ ว่าเหี้ยต่ำช้าสามานย์แสน
บ้างเรียกตะกวดดูถูกดแคลน แลนแปลว่าเหี้ยน่าเสียใจ ฯ

ยุคนั้นนักปราชญ์ฉลาดแหลมมาก อยากเลียฝ่าตีนผู้ยิ่งใหญ่
ข่มขืนฉุดคร่าภาษาไทยไป **ขุนไก่นาบ้ากินเพชรพลอย** ฯ
ไก่ไฉนสู่รู้ศิลปะศาสตร์ ชาติงูงูปลาปลาต่ำต้อย
นึกถึงไทยสมัยนั้นกระจ้อย เศร้าสร้อยถูกปล่อยตามยถากรรม ฯ
ปาก**พูดมากไปสองไพเบี้ย** **นิ่งเสียตำลึงทองค่า**ล้ำ
โง่มากปากบอนสอนฤๅจำ ไม่ค้าคำบุราณหวานกำไร
เชิญโลกชี้หลังว่างั่งบ้า หาละอายขายหน้าสักนิดไม่
ใครเฉลียวฉลาดเร่งปราดเปรื่องไป ข้าน้อยไซร้บัดซบสยบนา ฯ
(อังคาร กัลยาณพงศ์, ๒๕๑๖ : ๕๘ – ๕๙)

กวีวิพากษ์วิจารณ์ จอมพล ป. พิบูลสงคราม “ผู้นำ” ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ผู้ที่สร้าง “ไก่” อันเป็นปีนักษัตรเป็นสัญลักษณ์ประจำตัว ในคำประพันธ์ข้างต้น กวีจึงกล่าวถึง “ไก่” พร้อมคำบริภาษเพื่อแสดงออกถึงความไม่พอใจ เป็นต้นว่า “ขุนไก่นาบ้ากินเพชรพลอย” หรือ “ไก่ไฉนสู่รู้ศิลปะศาสตร์” โดยเฉพาะวรรคที่ว่า “ขุนไก่นาบ้ากินเพชรพลอย” ที่นอกจากจะบริภาษ “ขุนไก่” ว่าละโมบถึงขั้น “บ้า” ในเพชรพลอย หรือวัตถุล้ำค่าแล้ว กวียังเชื่อมโยงกับสำนวน “ไก่ได้พลอย” อันสื่อความหมายถึง ผู้ที่ไม่รู้จักคุณค่าขอองสิ่งล้ำค่า แม้นได้ครอบครองก็หาประโยชน์มิได้ สอดรับกับทัศนะที่กวีต้องการสื่อถึงการวิพากษ์วิจารณ์จอมพล ป. พิบูลสงคราม ว่าไม่รู้จักคุณค่าของภาษาไทยที่ดำรงเอกลักษณ์ความเป็นไทยมาช้านาน ด้วยการ “อวดฉลาดสู่รู้เรื่องหนังสือเปลี่ยนภาษาให้เฟื่องเลื่องลือ” เพียงเพราะความต้องการจะได้ชื่อว่าเป็นผู้ประดิษฐ์อักษรไทยอย่าง “พญาราม” หรือ พ่อขุนรามคำแหง ซึ่งความคิดดังกล่าวปรากฏชัดเจนในบทละครเรื่องอานุภาพพ่อขุนรามคำแหง[***]

ยิ่งไปกว่านั้น กวียังแสดงความไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนชื่อเรียกประเทศจากสยาม (Siam) เป็น ไทยแลนด์ (Thailand) เนื่องจากเป็นคำพ้องเสียงระหว่าง “แลนด์” (Land) ในภาษาอังกฤษที่แปลว่าแผ่นดิน หรือดินแดน กับ “แลน” ที่แปลว่าตะกวด (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖ : ๑๐๒๔) กวีจึงกล่าวว่า “แลนแปลว่าเหี้ยน่าเสียใจ”

[***] ทักษ์ เฉลิมเตียรณ กล่าวว่า ตัวอย่างหนึ่งของบทละครที่แสดงให้ประชาชนดูเพื่อสั่งสอนควบคู่ไปกับแนวทางต่างๆ ที่จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องการโดยเฉพาะความพยายามที่จะให้ประชาชนคิดว่าตนเป็นพ่อขุนรามคำแหง ในบทละครที่มีชื่อว่า อานุภาพพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้ประพันธ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๗ (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, ๒๕๔๘ : ๑๑๗ – ๑๑๘)

นอกจากบริภาษ “ท่านผู้นำ” แล้ว กวียังวิพากษ์วิจารณ์นักปราชญ์ที่ “อยากเลียฝ่าตีนผู้ยิ่งใหญ่” เห็นด้วยกับนโยบาย “ข่มขืนฉุดคร่าภาษาไทย” ด้วยการปรับเปลี่ยนวิธีการเขียน วิธีการสะกดคำ ตัดตัวอักษร (โปรดดูรายละเอียดในบทที่ ๓ หน้า ๘๖ - ๘๘)

ในตอนท้ายกวีจึงกล่าวประชดประชันโดยการอ้างถึงสำนวนพูดไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียตำลึงทอง อันสื่อความหมายถึงความเปล่าประโยชน์ที่จะพูดอะไรมาก เมื่อไม่มีใครรับฟังความคิดเห็น และกล่าวว่า ตนเองโง่บัดซบ ยอมให้ “โลกชี้หลังว่างั่งบ้า” ยอมเป็นผู้ล้าหลัง ไม่ขอทำตาม “ผู้นำ” อย่างนักปราชญ์ผู้ฉลาดหลักแหลมอื่นๆ เพราะด้วยกำลังเพียงน้อยนิดที่ไม่อาจปรับเปลี่ยนสิ่งใดๆ ในสมัยนั้นได้ จำต้องปล่อยให้ประเทศชาติเป็นไปตามยถากรรม

จะเห็นว่า ผู้อ่านที่เข้าใจสำนวน เรื่องราวของบุคคล และเหตุการณ์ที่กวีอ้างถึง จะเข้าใจความสัมพันธ์ของการสื่อสารถึงความรักความหวงแหนในภาษาและวัฒนธรรมไทยของกวีที่มีพลังกระทบใจมากยิ่งขึ้น

จากการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่า ในการสื่อสารถึงความรักความหวงแหนในศิลปวัฒนธรรมไทย กวีใช้กลวิธีการอ้างถึงที่หลากหลาย คือ การอ้างถึงวรรณกรรมอื่น การอ้างถึงเพลงพื้นบ้าน การอ้างถึงบุคคล และการอ้างถึงเหตุการณ์ ที่ล้วนมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงเรื่องราวที่สัมพันธ์กับทัศนะและสารที่กวีต้องการสื่อ ตลอดจนถ่ายทอดอารมณ์ของกวีที่แสดงออกถึงความรักความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ อันเป็นการแบ่งปันอารมณ์ความภาคภูมิใจระหว่างกวีกับผู้อ่าน นอกจากนั้น ยังแสดงออกถึงความไม่พึงพอใจด้วยการเสียดสี วิพากษ์วิจารณ์สังคมที่ไม่ใส่ใจเรียนรู้และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันจะส่งผลถึงการสร้างพลังกระทบใจให้ผู้อ่านเกิดความตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว

๔.๓. การวิพากษ์วิจารณ์สังคม

สารสำคัญประการหนึ่งของนิราศสมัยใหม่คือการเสนอแนะปัญหาของเพื่อนมนุษย์ด้วยพันธกิจที่มุ่งหวังจะจรรโลงจิตใจและปัญญา พัฒนาระบบคุณธรรมและจิตวิญญาณการเพื่อดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ด้วยผัสสะที่ละเอียดอ่อนของกวีเมื่อเห็นปัญหาจะทำให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจและกลั่นกรองออกมาเป็นถ้อยคำ ปลุกเร้าให้เพื่อนมนุษย์ร่วมสังคมตระหนักถึงปัญหาและใส่ใจแก้ปัญหาอย่างจริงจัง

จากการศึกษานิราศสมัยใหม่ทั้ง ๗ เรื่อง พบว่า แม้ช่วงเวลาในการแต่งและตีพิมพ์เผยแพร่ระหว่างเรื่องที่เก่าที่สุดคือ **ลำนำภูกระดึง** ที่ตีพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกในปี พ.ศ.๒๕๑๒ กับเรื่องที่ใหม่ที่สุด คือ **โคลงนิราศแม่เมาะ** ที่ตีพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ จะมีระยะเวลาห่างกันกว่า ๓ ทศวรรษ แต่กวียังคงชี้ให้เห็นถึงวัฏจักรแห่งปัญหาที่ยังคงวนเวียนไปมาอย่างไม่สิ้นสุด ทั้งนี้เพราะมีที่มาจากความตกต่ำทางจิตวิญญาณคุณธรรม และความตกต่ำทางปัญญา วัฏจักรแห่งปัญหาต่างๆ นั้น พอจะประมวลได้ดังนี้

๔.๓.๑. ปัญหาการหลงอยู่ในอวิชชา

การหลงอยู่ในอวิชชาคือการไม่สามารถแยกแยะดีชั่วของมนุษย์ เป็นความตกต่ำทางสติปัญญาที่ชวนให้สะเทือนใจเป็นอย่างยิ่ง ใน**ม้าก้านกล้วย** บท “นรกของเรา” เป็นการเสียดสีมนุษย์ผู้ถูกอวิชชาครอบงำเห็นผิดเป็นชอบได้อย่างชัดเจน ดังนี้

นรกเราสบายดีนะที่รัก
ยิ่งอยู่นานยิ่งตระหนักทั้งร้อนหนาว
ดูโน่นซี ฟ้านี้ยังมีดาว
สิ่งประโลมรวดร้าวจนเรืองไร
นรกเราสงบดีนะที่รัก
ขุมพำนัก**เย็นชืดทั้งมืดไหม้**
เรายังรักที่นี่กว่าที่ใด
สุม**เพลิงกัลป์**กลางใจอยู่อาจิณ
นรกเรารุ่งดีนะที่รัก
อาณาจักรแผ่ขยายไม่สุดสิ้น
ธุรกิจการค้าทำมาหากิน
อาบเหงื่อเพื่อผดุงถิ่นนรกานต์
นรกเราอุดมดีนะที่รัก
เด็ด**ยอดงิ้ว**ก็เป็นผักอร่อยหวาน
เก็บ**หนาม**ไหน่ไพรผาผกาธาร
ต้ม**แร้งกา**เป็นอาหารอันโอชะ

นรกเรางามดีนะที่รัก
เถิดท่องเที่ยวทายทักอิสระ
เด็ดดอกไม้จาก**ปลายหอก**ทุกวาระ
แหวก**ว่ายน้ำในกระทะ**ทุกคืนวัน
เรารักกันที่นี่นะที่รัก
ขอพึ่งพักชั่วชีพอันแสนสั้น
ฝากรักในนรกานต์ธารโลกันต์
ใครพรากเราสู่สวรรค์...ฉันไม่ยอม !
(ไพวรินทร์ ขาวงาม, ๒๕๕๒ : ๑๔๘ – ๑๔๙)

กวีอ้างถึง “นรก” เพื่อประชดสังคม กล่าวคือ ในความเป็นจริงสังคมมีแต่ความเลวร้ายเปรียบได้กับ “นรก” แต่กวีกลับแสร้งทำใจชื่นชมว่า “นรก” แห่งนี้สุขสบายดี ผู้อ่านที่มีความรู้เกี่ยวกับนรกภูมิจากไตรภูมิกถาย่อมจะเกิดความสะเทือนใจในสารที่กวีต้องการสื่อเป็นอย่างยิ่ง

นอกจากนี้ กวียังสะท้อนทัศนะที่ชัดเจนว่า อวิชชาของมนุษย์ในยุคสมัยแห่งวัตถุนิยมนั้นทำให้มนุษย์เกิดความรู้สึกว่านรกของเรามีความสบาย สงบ รุ่งเรือง อุดมสมบูรณ์ และงดงาม และมนุษย์ยังรักนรกยิ่งกว่าที่ใด และยอมทนทุกข์ลำบากเพื่อรักษานรกนี้ไว้ จนท้ายที่สุดมนุษย์ถึงกับเลือกที่จะอยู่ใน “นรก” มากกว่า “สวรรค์”

กวีอ้างถึง “โลกันต์” หรือ โลกันตนรกที่มีแต่ความมืดมิด เพราะนรกขุมนี้อยู่นอกกำแพงจักรวาลซึ่งแสงสว่างจากพระอาทิตย์และพระจันทร์ไปไม่ถึง (กรมศิลปากร, ๒๕๓๙ : ๓๕) เพื่อสื่อว่ามนุษย์ในยุควัตถุนิยมนี้เป็นผู้มืดบอดและมัวเมากับกิเลส ปราศจากดวงตาเห็นธรรม เพราะมนุษย์รักและเลือกที่จะอยู่ในนรก ดังในคำประพันธ์ที่ว่า “ยังรักที่นี่กว่าที่ใด สุมเพลิงกัลป์กลางใจอยู่อาจิณ” และ “ใครพรากเราสู่สวรรค์...ฉันไม่ยอม”

ความสะเทือนใจของบทกวีบทนี้ นอกจากจะสะท้อนความสิ้นหวังในคุณธรรมความดีงามทั้งปวงในโลกปัจจุบันด้วยการประชดชะตาชีวิตตนเองว่ามีความสุขสบายในสังคมที่เลวร้ายเปรียบดังกับ “นรก” แล้ว ยังเป็นการสะท้อนความตกต่ำทางจิตวิญญาณและปัญญาของมนุษย์ในยุคสมัยแห่งวัตถุนิยมที่ปราศจากดวงตาเห็นธรรมไม่อาจกล้าหาญที่จะทวนกระแสกิเลสและอวิชชาไปได้

๔.๓.๒. ปัญหาการลุ่มหลงในกิเลส

การลุ่มหลงในกิเลสของมนุษย์ ทั้ง โลภะ โทสะ โมหะ คือกิเลสที่ทำให้จิตใจเศร้าหมอง เกิดจากความหลงผิดด้วยคิดว่าเป็นความสุขในชีวิต แท้ที่จริงเป็นความสุขอันจอมปลอม ใน**ลำนำภูกระดึง** บท “รถเร็วลิ่วปลิวลม” กวีแสดงทัศนะวิพากษ์วิจารณ์ถึงความตกต่ำทางปัญญาและจิตวิญญาณของมนุษย์ที่หลงอยู่กับความสุขอันจอมปลอมทั้ง โภคทรัพย์ อำนาจ วาสนา และกามราคะ อย่างไม่รู้จักพอ และที่สำคัญคือที่มาซึ่งความสุขดังกล่าวล้วนมาจากการประพฤติมิชอบทั้งการทำลายธรรมชาติ การทุจริตคอรัปชั่น การเกี่ยวข้องกับยาเสพติด และอำนาจอิทธิพลมืด ยิ่งไปกว่านั้น กวียังแฝงการวิพากษ์วิจารณ์ถึงการเลียนแบบค่านิยมตะวันตกโดยเฉพาะอเมริกา แม้แต่เรื่องอาหารการกิน ดังนี้

พอค่ำให้นำเสี่ยบ้านนอก
สัมปทานป่าไม้เหมืองรุ่งเรือง
ค่ำเช้าเข้าหอสีซอลึงค์
ราตรีอึงมี่กลางแสงจันทร์
ขอแหวนทองแดงทองคำด้วย
แถมไส้กรอกหมูแฮมทุกค่ำเช้า
ขอรับจับจองฆ่าป่าสงวน
งกงำทำการงานใต้ดิน
ขอรถเก๋งใหญ่ใหม่งามหรู
วิมานสีชมพูซู่ซ่ามา
โอ้**ขอมอร์ฟีนฝิ่นกัญชา**
เพื่อเพิ่มพลังขยันหมั่นทำการ
ขออมเมืองเหมาเอากำไร
สร้างพรรคอันธพาลอเนกอนันต์
จันทร์เจ้าว่าข้าเต็มใจล้ำ
จงทำน้ำดี ทำดีดี
เข้าออกหลังคฤหาสน์ฟูเฟื่อง
เรื่องทรัพย์นับล้านหวานโคตรมัน ฯ
อบนวดซึ้งแสนห้าร้อยสวรรค์
เลี้ยงรับขวัญใหม่ไชโยยาว ฯ
เพชรเม็ดรุ้งสวยนะจันทร์เจ้า
อิ่มอะคร้าวเชี่ยวชาญงานการกิน ฯ
สวนยางเหมืองใหญ่งับไว้สิ้น
เพื่อเพชรนิลสินทรัพย์นานา ฯ
พร้อมตู้เย็นทีวีแอร์ฟ้า
เจ็ดโคตรซ่ารองบับทาน ฯ
มาให้อเมริหงส์ห้าร้อยล้าน
งานคอรัปชั่นมันสุดมัน ฯ
ตั้งอั้งยี่ใหญ่โตโก้มหันต์
ปฏิวัติตัวเองฉับพลันทันที ฯ
สูเร่งทำน้ำดีเร็วรี่
เพื่อพุงล้นปรี่เจ็ดโคตรเลย ฯ
(อังคาร กัลยาณพงศ์, ๒๕๑๖ : ๔๑ - ๔๒)

กวีอ้างถึงพฤติกรรมของข้าราชการ เสนาอำมาตย์ จาก**กาพย์พระไชยสุริยา**ที่ว่า “ค่ำเช้าเข้าแต่หอ เฝ้าสีซอล่อกามา” (พ.ณ. ประมวญมารค, ๒๕๑๙ : ๓๓) ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ทำให้เมืองสาวัตถีต้องล่มจม เกิดอาเพศ เกิดน้ำป่าไหลท่วมเมือง ผีป่าอาละวาด ทำให้ชาวเมืองล้มตายเป็น

จำนวนมาก การอ้างถึงในลักษณะนี้มีส่วนทำให้การสื่อสารมีพลังยิ่งขึ้น ด้วยการเชื่อมโยงสารสำคัญจาก**กาพย์พระไชยสุริยา**มาสู่บทกวีของตน ซึ่งสอดรับกับเนื้อหาที่กำลังวิพากษ์วิจารณ์สังคมที่ถูกกิเลสตัณหาครอบงำ พร้อมทั้งส่งสัญญาณเตือนว่า หากสังคมยังคงเป็นเช่นนี้ต่อไปอนาคตก็อาจมีจุดจบเช่นเดียวกับเมืองสาวัตถีเช่นกัน

นอกจากนี้ กวียังอ้างถึงเพลงร้องเล่น คือ เพลงจันทร์เจ้า เพื่อเสียดสีความต้องการที่ไม่สิ้นสุดของมนุษย์โดยเนื้อหาในบทเพลงร้องจันทร์เอ๋ยจันทร์เจ้านั้น แสดงออกถึงความไร้เดียงสาของเด็กที่ร้องขอสิ่งของต่างๆ จากพระจันทร์ ไม่ว่าจะเป็น ข้าวแกง แหวนทองแดง ช้างม้า หรือแม้แต่ยายชูยายเกิด ผู้ที่จะมาเลี้ยงดู โดยในคำประพันธ์ข้างต้นมีการขยายความต้องการออกไปมากมาย เป็นต้นว่า “ขอแหวนทองแดงทองคำด้วย เพชรเม็ดรุ้งสวย” “แถมไส้กรอกหมูแฮม” “ขอรับจับจองฆ่าป่าสงวน” “ขอรถเก๋งใหม่งามหรู พร้อมตู้เย็นทีวีแอร์” “ขอมอร์ฟีนฝิ่นกัญชา” ตลอดจน “ขออมเมือง” ซึ่งล้วนแสดงถึงความโลภที่ไม่สิ้นสุด กวีจงใจให้พระจันทร์เต็มใจตอบรับคำขอต่างๆ เพราะพระจันทร์ในฐานะผู้เสกสรรสิ่งต่างๆ ที่ขอในเรื่อง คือ ข้าราชการผู้มีอำนาจในการให้ “สัมปทาน” ต่างๆ ซึ่งล้วนได้รับผลประโยชน์ตอบแทนในการให้นั้นๆ ด้วย

ใน**บางกอกแก้วกำศรวล** บทที่ ๖๖ – ๗๑ มีการอ้างถึงบทฝากนางจาก**กำสรวลโคลงดั้น** ที่นอกจากจะเชื่อมโยงความคิด ความหวงแหนนางจนไม่อาจไว้วางใจที่จะฝากนางไว้ที่ใดแล้ว กวียังแสดงทัศนะวิพากษ์วิจารณ์ความลุ่มหลงในกิเลสต่างๆ ของมนุษย์ ดังนี้

โฉมเจ้าจักฝากไว้ **พิบูลพิบัติ** บาปแฮ
ท่านยุ่งงานจักรพรรดิ์ เก่งกล้า
อยากผ่านพิภพสยามรัฐ ยิ่งใหญ่ ฮะฮา
ลอกกากนโปเลียนบ้า ชั่วช้าฝรั่งสฤล ฯ
โฉมสาวจักซ่อนไว้ **วังสฤษดิ์** ดีฤๅ
เกรงปันเปื้อนกามฤทธิ์ มั่วร้าย
สอพลอหมู่อสรพิษ จ่าเอก มหึมา
ซ่าข่มขืนโฉมไหม้ เน่าม้วยชะเลกาม ฯ
โฉมแม่จักฝากไว้ **อยุธยา** ดีฤา
เกรงสัตว์ป่าพม่าหมา หมู่ร้าย
ฉุดคร่าข่มขืนสา-รพัดถ่อย ทำแล
สาปแช่งชาติพม่าให้ หม่นไหม้ฉิบหาย ฯ

โฉมน้องจักฝากน้ำ	**ใจนาง** เองฤๅ
เกรงเช่นน้ำค้างสาง	เสื่อมสิ้น
กลอกกลิ้งอย่างเพชรวาง	รุ้งร่วง งามแฮ
แต่ครู่เดียวแตกดิ้น	เชื่อได้หมายไฉน ฯ
โอ้ศรีนวลทิพย์แก้ว	กินรี พี่เอย
ฝากเทพไท้ธรณี	ฟากฟ้า
สามโลกหล่มโลกีย์	ฤๅเชื่อ
โฉมแม่ฝากป่าช้า	ชอบแท้อาถรรพณ์ ฯ
นับวันจักจากเจ้า	ลิบลับ
ไปชั่วเดือนดาวดับ	หมดฟ้า
เข็ดหลาบไม่รักกับ	อสรพิษ
ชื่อว่านางในหล้า	แม่นแล้วนรกานต์ ฯ
	(อังคาร กัลยาณพงศ์, ๒๕๒๑ : ๔๑ – ๔๓)

การอ้างถึงบทฝากนางจากกำสรวลโคลงดั้นเป็นการส่งผ่านความคิดเรื่องความรัก ความห่วงใย และความหวงแหนของกวีที่มีต่อนางผู้เป็นที่รัก ในคำประพันธ์ข้างต้น กวีแสดงความรักต่อนางด้วยคำเรียกนางว่า “ศรีนวลทิพย์แก้วกินรี” และกวียังคงแสดงความลังเลใจไม่อาจตัดสินใจที่จะฝากนางไว้กับที่ใดหรือบุคคลใดได้เลยเพราะทุกแห่งล้วนถูกครอบงำด้วยกิเลสโลกีย์จนไม่อาจเชื่อถือบุคคลใดได้ดังที่กวีกล่าวว่า “สามโลกหล่มโลกีย์ ฤาเชื่อ” ครั้นที่จะฝากนางไว้กับจิตใจของนางเองอันเป็นทางแก้ปัญหาความลังเลใจที่กวีโบราณเคยทำนั้น ก็มิอาจทำได้ เพราะเกรงความหวั่นไหวในจิตใจของนางยามถูกกิเลสรอบข้างกระทบ สุดท้ายจึงมีความคิดที่จะฝากนางไว้กับ “ป่าช้า” คือสถานที่เก็บศพ ปราศจากชีวิต และอารมณ์อันเป็นกิเลสที่จะมากระทบจิตใจที่บริสุทธิ์ของนางได้

นอกจากการอ้างถึงบทฝากนางจาก**กำสรวลโคลงดั้น**แล้ว กวียังอ้างถึงบุคคล ไม่ว่าจะเป็นจอมพล ป. พิบูลสงคราม และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เพื่อเชื่อมโยงพฤติกรรมของบุคคลเหล่านั้นกับเนื้อหา กวีกล่าวถึงความคิดที่จะฝากนางไว้กับ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ด้วยการอ้างถึงคำว่า “พิบูล” แต่กวีก็คิดว่าท่านคงจะยุ่งกับงานการปรกครอง การใฝ่หาและหลงใหลในอำนาจจนมิอาจดูแลนางได้ ครั้นจะฝากนางไว้ที่ “วังสฤษดิ์” โดยอ้างถึงจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็ไม่อาจวางใจได้ เนื่องจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นผู้ที่มีภรรยามาก ดังที่ ทักษ์ เฉลิมเตียรณ กล่าวถึงบ้านพักและบรรดาสตรีในชีวิตของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ไว้ว่า

> จอมพลสฤษดิ์อยู่ที่บ้านซึ่งเป็นฮาเร็ม ซึ่งท่านผู้หญิงวิจิตราไม่สามารถเข้าไปได้ จอมพลสฤษดิ์มักใช้เวลาอยู่กับบรรดานางบำเรอ จอมพลสฤษดิ์ ยังมีภรรยาน้อยอื่นๆ ซึ่งมีบ้านอยู่ในกรุงเทพฯ หลายแห่งที่จอมพลสฤษดิ์สั่งให้สร้างให้โดยทั่วๆ ไปแล้ว จอมพลสฤษดิ์จะยังไม่ให้กรรมสิทธิ์ที่ดินเหล่านั้นแก่บรรดาภรรยาน้อยจนกว่าจะพิสูจน์ให้เห็นว่าเป็นผู้ที่ซื่อสัตย์ ส่วนมากจอมพลสฤษดิ์จะใส่ชื่อนายทหารคนสนิทคนหนึ่งให้ถือกรรมสิทธิ์ (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, ๒๕๔๘ : ๔๐๔)

จะเห็นว่า “วังสฤษดิ์” ก็มิใช่สถานที่ที่กวีจะตัดสินใจฝากนางไว้ได้ด้วยเกรงความลุ่มหลงในกามคุณจากบุคคลในสถานที่นั้นจะทำให้นางต้องพลอยมัวหมองไปด้วย ครั้นกวีจะฝากนางไว้กับ “อยุธยา” ก็เกรงจะถูกคุกคามทำร้ายจากข้าศึกศัตรูคือ “พม่า” ดังปรากฏมาแล้วในประวัติศาสตร์เมื่อคราวเสียกรุงศรีอยุธยา

การที่กวีแสดงความลังเลใจ ไม่อาจตัดสินใจและไม่อาจเชื่อใจว่าจะฝากนางไว้ที่ใดแม้กระทั่งจิตใจของนางเองนั้น มิได้หมายความว่ากวีไม่ให้เกียรตินาง ผิดแปลกจากกวีโบราณที่สุดท้ายจะฝากนางไว้กับตัวนางเอง ทั้งนี้เพราะ กวีเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ว่า มนุษย์ย่อมถูกอิทธิพลจากสังคมรอบข้างกำหนดชีวิต มากบ้าง น้อยบ้าง แตกต่างกัน กระทั่งจิตใจที่อ่อนไหว อ่อนโยนของนางก็เช่นกัน เมื่อมีสิ่งเร้าจากภายนอกมากระทบย่อมหวั่นไหวไปได้

ในท้ายที่สุด กวีได้เล็งเห็นสัจธรรมว่า ผู้ที่ลุ่มหลงอยู่กับกิเลสต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นความหลงใหลในอำนาจและกามคุณทั้งปวงทำให้เกิดความทุกข์ เป็นสิ่งที่ไม่ควรเข้าไปเกี่ยวข้องหรือทุ่มเทมอบความรักด้วย จะเห็นว่ากวีกล่าวถึงนางในอารมณ์ที่เปลี่ยนไป กวีถึงกับ “เข็ดหลาบ” กับความรักที่ทุ่มเทให้กับนางผู้หลงใหลในวัตถุนิยมที่กวีเปรียบเป็น “อสรพิษ” และทำให้กวีค้นพบว่า ความรัก โลภ โกรธ หลง ทำให้เกิดความทุกข์ร้อนในจิตใจเช่นเดียวกับการอยู่ในขุมนรก

การลุ่มหลงในอำนาจและการใฝ่หาอำนาจ เป็นกิเลสอีกประการหนึ่งที่มนุษย์ลุ่มหลงเป็นอย่างมาก อังคาร กัลยาณพงศ์ เป็นกวีผู้หนึ่งที่เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎร เป็นการกระทำเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว จึงวิพากษ์วิจารณ์ และบริภาษอย่างรุนแรงใน **ลำนำภูกระดึง** บท “ปางกกข่า” และบท “มนุษยธรรม” ว่า

หวานคอแร้งเอ๋ยคอรัปชั่น ทวีปฉันกินกันอยู่ฟูเฟื่อง
คณะราษฎร์งับชาติจนรุ่งเรือง ล้วนเรื่องเห็นแก่ตัวโคตรตน ฯ
คางคกขึ้นวอชูคอสง่า บ้าเหรียญตราเป็นจอมคนต้น
ลอกกากฮิตเล่อร์เซ่อเหลือล้น ผลิตผลคือจบเสร็จเผด็จการ ฯ
ใครขโมยโกยทรัพย์อดีตกษัตริย์ แหวนเพชรรัตน์สร้อยสังวาลหวาน
รักชาติบังหน้าซ่าอันธพาล สามานย์หน้าด้านทำผู้ดี ฯ
(อังคาร กัลยาณพงศ์, ๒๕๑๖ : ๕๙ – ๖๐)

ยี่สิบสี่มิถุนา ฯ ฟ้าผ่าชาติ **คณะราษฎร์**บ้าอำนาจฤาสวย
ทำเพื่อโคตรตนเองร่ำรวย ชาติไทยจะม้วยด้วยเผด็จการ ฯ
หลงแต่กินกากขี้คาวคิดฝรั่ง ให้ไทยคิดมั่งเถอะดิรัจฉาน
งกโลภแต่ปริญญาน่ารำคาญ แท้สามานย์กากขี้ยุโรปา ฯ
ปลุกประชาธิปไตยจอมปลอม อ้อมค้อมเพื่อตัวเองเบ่งกล้า
คณะราษฎร์ทำอะไรบ้างนา ที่ฟ้าไทยดีขึ้นไม่เคยมี
มีแต่ขุนลูกสมุนร้ายไว้ฆ่า ราษฎรทั่วหน้าดุจซากผี
ยโสโอหังฆ่าตาชาติตาปี ทั้งนี้เพราะหัวหน้าสามานย์ระยำ ฯ
....
นี่หรือระบอบประชาธิปไตย ไฉนสยดสยองพองขนสะท้าน
เหตุเพราะโรคคณะราษฎร์เริงสราญ ล้างผลาญบ้านเมืองเลื่องลือไกล ฯ
(อังคาร กัลยาณพงศ์, ๒๕๑๖ : ๖๐ – ๖๑)

กวีกล่าวถึงสำนวน “คางคกขึ้นวอ” ซึ่งความหมายว่า คนที่มีฐานะต่ำต้อยเมื่อเกิดมีฐานะสูงขึ้นก็แสดงกิริยาอวดดี ลืมตัว เชื่อมโยงถึงบุคคลคือ คณะราษฎร และเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ เพื่อวิพากษ์วิจารณ์และบริภาษการกระทำของคณะราษฎร ที่กวีเห็นว่าเป็นการกระทำที่ “บ้าอำนาจ” “รักชาติบังหน้า” “ปลุกประชาธิปไตยจอมปลอม” “ขโมยทรัพย์อดีตกษัตริย์” “ล้างผลาญบ้านเมือง” นอกจากนี้ กวียังอ้างถึง “ฮิตเลอร์” ผู้นำเผด็จการนาซี เพื่อเชื่อมโยงประวัติชีวิตและการขึ้นสู่อำนาจที่คล้ายกันกับคณะราษฎร ผู้อ่านที่มีภูมิรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์การก่อการของคณะราษฎรก็จะเข้าใจสาเหตุของการแสดงอารมณ์ความรู้สึกที่เกรี้ยวกราดของกวีได้อย่างลึกซึ้ง

การที่กวีกล่าวว่า “ลอกกากฮิตเล่อร์” หรือ “กินกากขี้คาวคิดฝรั่ง” เพราะกลุ่มบุคคลที่เรียกว่าคณะราษฎรนั้นเกิดจากการรวมกลุ่มกันของนักเรียนทหารที่ไปศึกษาในทวีปยุโรป และเล็งเห็นว่าประเทศไทยควรเปลี่ยนแปลงการปกครอง และเมื่อพิจารณาวิธีการขึ้นสู่อำนาจของฮิตเล่อร์และการขึ้นสู่อำนาจของคณะราษฎรก็เป็นวิธีการปฏิวัติยึดอำนาจเช่นกัน ยิ่งไปกว่านั้น การปกครองด้วยอำนาจทหารในทุกด้านคล้ายกับการเป็นเผด็จการทางทหารเช่นเดียวกับฮิตเล่อร์ ผู้นำนาซีอีกด้วย การอ้างถึงฮิตเล่อร์จึงเป็นการถ่ายโยงประสบการณ์จากเรื่องหนึ่งสู่อีกเรื่องหนึ่งอย่างมีนัยยะแยบคาย

เหตุการณ์การยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎรเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ ๒๔๗๕ แม้จะไม่มีการสูญเสียเลือดเนื้อ เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยอมสละราชสมบัติ แต่การอ่านประกาศของคณะราษฎรฉบับที่ ๑ ที่มีถึงราษฎรทั้งหลายของพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา หัวหน้าคณะราษฎร มีสาระสำคัญโจมตีพระมหากษัตริย์และเจ้านายในราชวงศ์จักรีอย่างก้าวร้าวรุนแรงอย่างที่มิเคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ไทย ยังความรันทดและโทมนัสพระราชหฤทัยและพระทัยแก่พระมหากษัตริย์และเจ้านายในราชวงศ์อย่างที่สุด

ข้อความตอนหนึ่งในประกาศโจมตีพระมหากษัตริย์และเจ้านายในราชวงศ์จักรีอย่างก้าวร้าวรุนแรง มีดังนี้

> เมื่อกษัตริย์องค์นี้ได้ครองราชย์สมบัติสืบต่อพระเชษฐานั้นในขั้นต้นราษฎรได้หวังกันว่ากษัตริย์องค์ใหม่นี้คงจะปกครองราษฎรให้ร่มเย็น แต่การณ์หาเป็นไปตามความหวังที่คิดไม่ กษัตริย์คงทรงอำนาจอยู่เหนือกฎหมายตามเดิม ทรงแต่งตั้งญาติวงศ์และคนสอพลอไร้คุณงามความรู้ให้ดำรงตำแหน่งที่สำคัญๆ ไม่ทรงฟังเสียงราษฎร ปล่อยให้ข้าราชการใช้อำนาจในทางทุจริต มีการรับสินบนในการก่อสร้างซื้อของใช้ในราชการ หากำไรในการเปลี่ยนราคาเงิน ผลาญเงินทองของประเทศ ยกพวกเจ้าขึ้นให้สิทธิพิเศษมากกว่าราษฎร ปกครองโดยขาดหลักวิชา...
>
> รัฐบาลของกษัตริย์ได้ปกครองอย่างหลอกลวง ไม่ซื่อตรงต่อราษฎร มีเป็นต้นว่าจะบำรุงการทำมาหากินอย่างโน้นอย่างนี้ แต่ครั้นคอยๆ ก็เหลวไปหาได้ทำจริงจังไม่ มิหนำซ้ำกล่าวหมิ่นประมาทราษฎรผู้มีบุญคุณเสียภาษีอากรให้พวกเจ้าได้กิน ว่าราษฎรโง่เจ้าก็โง่เพราะเป็นคนชาติเดียวกัน ที่ราษฎร

> รู้เท่าไม่ถึงเจ้านั้นไม่ใช่เพราะโง่ เป็นเพราะขาดการศึกษาที่พวกเจ้าปกปิดไว้ไม่ให้เรียนเต็มที่ เพราะเกรงว่าราษฎรได้มีการศึกษาก็จะรู้ความชั่วร้ายที่ทำไว้และคงจะไม่ยอมให้ทำนาบนหลังคน
>
> ราษฎรทั้งหลาย จงพร้อมใจกันช่วยคณะราษฎรให้ทำกิจอันคงจะอยู่ชั่วดินฟ้านี้ให้สำเร็จ คณะราษฎรขอให้ทุกคนที่มิได้ร่วมมือเข้ายึดอำนาจจากรัฐบาลกษัตริย์เหนือกฎหมายพึงตั้งอยู่ในความสงบและตั้งหน้าหากิน อย่าทำการใดๆ อันเป็นการขัดขวางต่อคณะราษฎรนี้ เท่ากับราษฎรช่วยประเทศและช่วยตัวราษฎร บุตร หลาน เหลนของตนเอง ประเทศมีความเป็นเอกราชอย่างพร้อมบูรณ์ ราษฎรจะได้รับความปลอดภัย ทุกคนจะต้องมีงานทำไม่ต้องอดตาย ทุกคนจะมีสิทธิเสมอกัน และมีเสรีภาพพ้นจากการเป็นไพร่ เป็นข้า เป็นทาสพวกเจ้า หมดสมัยที่เจ้าจะทำนาบนหลังราษฎร สิ่งที่ทุกคนพึงปรารถนาคือความสุขความเจริญอย่างประเสริฐซึ่งเรียกเป็นศัพท์ว่า “ศรีอาริย์” นั้น ก็จะบังเกิดขึ้นแก่ราษฎรถ้วนหน้า (ชัยอนันต์ สมุทวณิช และขัตติยา กรรณสูต (ผู้รวบรวม), ๒๕๑๘ : ๒๐๙ – ๒๑๑)

แน่นอนว่าราษฎรผู้จงรักภักดีและเคารพเทิดทูนในสถาบันพระมหากษัตริย์ย่อมเกิดความสะเทือนใจไม่อาจยอมรับการกระทำของคณะราษฎรเช่นเดียวกับที่กวีแสดงออก

๔.๓.๓. ปัญหาการใช้ความรุนแรง

ในการขึ้นสู่อำนาจและการครอบครองอำนาจ ย่อมไม่อาจหลีกเลี่ยงการใช้ความรุนแรงเพื่อขจัดผู้ต่อต้าน ในบท “เฮ้ยมึงว่าเจ้านายกูทำไม” ที่กวีอ้างถึงนโปเลียนเพื่อเชื่อมโยงการวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมของทหารตำรวจคู่ใจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่ว่าจะเป็นพลเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายทหารรุ่นน้องที่เป็นที่ไว้วางใจ พลตำรวจเอกอดุล อดุลเดชจำรัส มิตรรักผู้เป็นเพื่อนตายในคราวก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ อธิบดีกรมตำรวจคู่บารมี ผู้สถาปนา “รัฐตำรวจ” อันทรงอำนาจ และบรรดา “อัศวิน” ทั้งหลายที่มักทำงานสกปรก ใช้กำลังและความรุนแรงเพื่อขจัดศัตรูส่วนตัวและศัตรูทางการเมือง เพื่อเป็นการเอาใจเจ้านายและได้รับการตอบแทนในรูปของเงินตราและยศตำแหน่ง (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, ๒๕๔๘ : ๑๐๙)

เฮ้ยมึงว่าเจ้านายกูทำไม นักการเมืองเลวร้ายอะไรหือ
จอมพลพ้นอัจฉริยะเลื่องลือ ท่านคือเทพเจ้าอวตารมา ฯ
เลือดสัตว์ต่ำมิรู้จักเสือ หน้าเนื้อเบื้อเบ่งเก่งกล้า
ระวังลูกระเบิดกูจะปา ฆ่าโคตรพ่อแม่มึงทั้งเมือง ฯ
ชาติกวีหน้าลาโง่บ้า ฝากไว้วันหน้าจะเอาเรื่อง
มันทำให้ผู้ใหญ่ขุ่นเคือง เปลืองส้นตีนจะกระทืบมัน ฯ
มิรู้จัก**ตำรวจทหาร**หรือ กูคือพระเจ้าอิทธิฤทธิ์มหันต์
วิเศษประเสริฐเลิศล้ำบัน- ลือโลกมาแล้วไม่จดจำ ฯ
เช่นนโปเลียนมหาบุรุษกล้า เก่งเลิศหล้ามนุษย์ยิ่งใหญ่ล้ำ
ประชาราษฎร์ฉลาดแต่ระยำ ทำอวดฉลาดวินาศนะมึง ฯ
ทุดมึงไอ้กวีผีบัดซบ น่าตบหน้าให้หน้าบูดบึ้ง
ฟังแล้วโกรธขึ้งถมึงทึง พึงตัดหัวเสียบเสียให้ระบือ
....
กูอยากเป็นนายกรัฐมนตรี ชี้นิ้วบงการให้ลือเลื่อง
พระศรีอารย์ทอรุ้งรุ่งเรือง ฟุ้งเฟื่องคือกูรู้เสียที ฯ
(อังคาร กัลยาณพงศ์, ๒๕๑๖ : ๓๕ - ๓๗)

คำประพันธ์ข้างต้น จะเห็นว่า กวีกล่าวถึงวิธีการรุนแรงต่างๆ ที่ใช้ขจัดผู้ต่อต้านในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม หนึ่งในผู้นำของคณะราษฎร ซึ่งทักษ์ เฉลิมเตียรณ (๒๕๔๘ ๑๐๙) กล่าวว่า “วิธีการอันรุนแรงของตำรวจเป็นที่ทราบกันดีและกล่าวขวัญถึงแต่เรื่องเหล่านี้ก็เป็นแต่เพียงเรื่องซุบซิบกันเท่านั้น การสืบสวนเป็นไปไม่ได้เพราะคดีต่างๆ ตำรวจเองเป็นฝ่ายกระทำ”

ในบทสุดท้ายมีการอ้างถึง “พระศรีอารย์” นอกจากจะเป็นการอ้างถึงยุคสมัยในอุดมคติของชาวพุทธที่เชื่อกันว่าเป็นยุคแห่งความสุขความเจริญที่สุดแล้ว ยังเป็นการอ้างไปถึงข้อความในประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ ๑ ที่ความในตอนท้ายได้เรียกร้องให้ราษฎรสนับสนุนคณะราษฎรทำการรัฐประหารให้สำเร็จหรือไม่ขัดขวางการรัฐประหาร ถ้าการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นผลสำเร็จ สิ่งที่ราษฎรปรารถนาคือ “ความสุข ความเจริญอย่างประเสริฐ ซึ่งเรียกกันเป็นศัพท์ว่า “ศรีอาริย์” นั้น ก็จะพึงบังเกิดแก่ราษฎรทั่วหน้า” (โปรดดูรายละเอียดหน้า ๑๔๗) การอ้างถึงนี้เป็นการเสียดสีพฤติกรรมที่กวีเห็นว่าเหล่าผู้นำและผลิตผลของคณะราษฎรแสดงออกในทางตรงกันข้ามกับคำประกาศข้างต้นอย่างสิ้นเชิง

ในประวัติศาสตร์การเมืองของไทยมีเหตุการณ์ต่อสู้และใช้ความรุนแรงต่อกันมากมาย เหตุการณ์วันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ เป็นอีกเหตุการณ์หนึ่งที่มีการใช้ความรุนแรง มีผู้เสียชีวิตและสูญหายจำนวนมาก ใน**หมายเหตุร่วมสมัย** บท “บวงสรวงครูกวี” มีการอ้างถึงโคลงกวีโบราณ เพื่อร้องทุกข์และเชื่อมโยงเหตุการณ์ในครั้งนั้น ดังนี้

นบไหว้ครูกวี**ศรีปราชญ์** ประชาชาติผิดใดไล่ประหาร
ธรณีนี้เห็นเป็นพยาน เชิญเถิดท่านเข่นฆ่าประชาชน

ดาบนี้หอกนี้กระสุนนี้ ผิดเราให้อัปรีย์ปี้ป่น
ผิว์ไม่ผิดดาบคืนที่คอคน เอาเลือดฉลชั่วช้าทาแผ่นดิน
(ไพบูลย์ วงษ์เทศ, ๒๕๓๙ : ๓๒)

กวีอ้างถึง “ศรีปราชญ์” และโคลงกวีโบราณที่เชื่อกันว่า “ศรีปราชญ์” เขียนไว้ที่พื้นดินก่อนถูกประหารชีวิต ที่ว่า

ธรณีภพนี้เพ่ง ทิพย์ญาณ หนึ่งรา
เราก็ศิษย์มีอาจารย์ หนึ่งบ้าง
เราผิดท่านประหาร เราชอบ
เราบ่ผิดท่านมล้าง ดาบนี้คืนสนอง
(พระยาตรัง, ๒๕๔๗ : ๕๙)

ตามตำนานกล่าวว่า “ศรีปราชญ์” เขียนโคลงข้างต้นเพื่อร้องทุกข์ถึงความอยุติธรรมที่ตนได้รับ พร้อมสาปแช่งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชสั่งประหารในครั้งนี้

การอ้างถึง “ศรีปราชญ์” และโคลงกวีโบราณ ใน**หมายเหตุร่วมสมัย** เป็นการเชื่อมสัมพันธ์ถึงความคับข้องใจในความอยุติธรรมในการใช้ความรุนแรงด้วยการขยายจากปัจเจกบุคคลคือศรีปราชญ์ สู่สังคมที่กว้างกว่า คือ “ประชาชาติ” นอกจากนั้นยังแสดงนัยยะของการสาปแช่งให้กรรมคืนสนองเช่นเดียวกันด้วย ทำให้การสื่อสารและถ่ายทอดอารมณ์ความไม่พอใจชัดเจนและมีพลังยิ่งขึ้น

ไพวรินทร์ ขาวงาม เป็นกวีผู้หนึ่งที่นำเสนอปัญหาการใช้ความรุนแรง โดยเฉพาะในเหตุการณ์ก่อการร้าย และสงครามต่างๆ นอกจากนั้นยังเสนอทางออกของปัญหาการใช้ความรุนแรง คือ การน้อมนำหลักศาสนามาปฏิบัติ ดังตัวอย่างใน**กลอนกล่อมโลก** บท “เกมเก็บกด”

เกมเล่น กดเล่น เป็นเกมโลก
ยิ่งโยก ยุยั่ว ยิ่งหัวหมุน
เกมใคร เกมมัน ชุลมุน
เกมบาป เกมบุญ ชุลเก
เกมโลก กดเล่น เป็นเกมเลือด
มุทะลุ ดุเดือด เป็นเกมเล่ห์
ลาเดน VS **ยูเอสเอ**
ยูเอสเอ VS **ซัดดัม**
อิรัก VS **บุช**
มวลมนุษย์ VS สัตว์ต่ำ
กระทำ VS ถูกกระทำ
จองกรรม VS จองเวร
เกมลึก เกมตื้น ก็ต่างไล่
เกมเล็ก เกมใหญ่ ก็ต่างเล่น
ยิ่งเกม เก็บกด กำหนดเกณฑ์
สันติภาพ ก็ยิ่งเซ่น เกมสงคราม !
(ไพวรินทร์ ขาวงาม, ๒๕๔๗ :๘๒)

คำประพันธ์ข้างต้น กวีอ้างถึงเหตุการณ์สงครามและความขัดแย้งระหว่างขบวนการก่อการร้ายกับประเทศสหรัฐอเมริกา และความขัดแย้งระหว่างประเทศสหรัฐอเมริกากับประเทศอิรัก โดยยกตัวอย่างคู่ขัดแย้งที่สำคัญ ได้แก่ บิน ลาเดนกับประเทศสหรัฐอเมริกา, ประเทศสหรัฐอเมริกากับซัดดัม ฮุสเซน และประเทศอิรักกับจอร์จ ดับเบิลยู บุช จากนั้นจึงขยายความคิดสู่คู่ขัดแย้งที่เป็นสากลคือ มวลมนุษย์กับสรรพสัตว์

จะสังเกตว่า ในการวางลำดับคู่ขัดแย้งดังกล่าว กวีจัดระเบียบความคิดในรูปแบบผู้กระทำกับผู้ถูกกระทำ และลำดับเหตุการณ์ไว้อย่างเป็นลำดับ กล่าวคือ เริ่มต้นที่เหตุการณ์วันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๔๔ ที่ขบวนการก่อการร้ายนำโดย นายอุซะมะห์ บิน ลาเดน ก่อเหตุวินาศกรรมใน

ประเทศสหรัฐอเมริกา จากนั้นประเทศสหรัฐอเมริกาจึงประกาศสงครามกับผู้ก่อการร้ายทั้งหมด และพุ่งเป้าหมายไปที่ประเทศที่เป็นไม้เบื่อไม้เมาอย่างประเทศอิรัก โดยเฉพาะนายซัดดัม ฮุสเซน ผู้นำประเทศ แน่นอนที่สงครามนำมาซึ่งความสูญเสียของทุกฝ่าย เมื่อประเทศอิรักเป็นฝ่ายแพ้สงคราม ผู้นำถูกจับกุมตัว ในฐานะผู้แพ้สงครามย่อมเป็นผู้สูญเสียมากที่สุด ชาวอิรักย่อมโกรธแค้นประเทศสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะนายจอร์จ ดับเบิลยู บุช ประธานาธิบดีในขณะนั้น

นอกจากการจัดระเบียบความคิดผู้กระทำกับผู้ถูกกระทำดังกล่าวแล้ว กวียังชี้ให้เห็นสาเหตุของวัฏจักรที่วุ่นวายเป็นดัง “เกม” ที่มวลมนุษย์จะต้องเผชิญหน้าอยู่นี้ล้วนมาจากการจองกรรมกับการจองเวรซึ่งกันและกันอย่างไม่สิ้นสุดนั่นเอง ยิ่งมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายผู้กระทำหรือผู้ถูกกระทำเก็บกดความเคียดแค้น จองเวรจองกรรมกันเท่าใด ความสุขสงบ และสันติภาพย่อมไม่สามารถเกิดขึ้นบนโลกได้อย่างแน่นอน

๔.๓.๔. ปัญหาเรื่องค่านิยมและกระแสสังคม

ใน**บางกอกแก้วกำศรวล** มีการอ้างถึงโคลงพระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อวิพากษ์วิจารณ์ ค่านิยมและพฤติกรรมของผู้ที่หลงใหลในกระแสวัฒนธรรมต่างชาติ โดยเฉพาะลัทธิสังคมนิยม จากสหภาพโซเวียต ประเทศเวียดนาม และประเทศจีน

โอ้มโนมอบพระเจ้า เลนิน
แขนมอบถวายสตาลิน เลิศฟ้า
ดวงใจมอบโฮจิมินท์ เสมอพ่อ แม่แล
เกียรติศักดิ์รักของข้า **มอบไว้**จีนแดง ฯ
(อังคาร กัลยาณพงศ์, ๒๕๒๑ : ๑๔๔)

คำประพันธ์ข้างต้นอ้างถึงพระราชนิพนธ์โคลงภาษิตนักรบโบราณ บทที่ว่า

มะโนมอบพระผู้ เสวยสวรรค์
แขนมอบถวายทรงธรรม์ เทอดหล้า
ดวงใจมอบเมียขวัญ และแม่
เกียรติศักดิ์รักของข้า **มอบไว้**แก่ตัว
(พระราชนิพนธ์ร้อยกรองร้อยเรื่องในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว : ๑๕)

การอ้างถึงข้างต้น เป็นการแสดงความผิดแผกของค่านิยมเพื่อเสียดสีพฤติกรรมของคนในสังคม ดังนี้

ความเปรียบ	ค่านิยมในอุดมคติที่ดีงามจากโคลงสุภาษิตโบราณ	ค่านิยมในกระแสลัทธิสังคมนิยม
มโน คือ ความศรัทธา	มอบแด่พระเจ้า	มอบแด่เลนิน
แขน คือ พละกำลังและความจงรักภักดี	มอบแด่พระเจ้าแผ่นดิน	มอบแด่สตาลิน
ดวงใจ คือ ความรักและความซื่อสัตย์	มอบแด่มารดาและภรรยา	มอบแด่โฮจิมินท์
เกียรติศักดิ์ คือ เกียรติและศักดิ์ศรี	เก็บรักษาไว้แด่ตนเอง	มอบแด่จีนแดง

จะเห็นว่ากวีเชื่อมโยงความเปรียบกับพฤติกรรมของผู้ที่หลงใหลในลัทธิสังคมนิยมอย่างขาดสติทำให้ค่านิยมในการดำเนินชีวิตจากที่เคยดีงามก็แปรเปลี่ยนไป ถือเป็นการเสียดสีที่รุนแรงมาก เพราะแม้แต่เกียรติศักดิ์ศรีอันพึงเป็นสิ่งที่แต่ละคนต้องรักและหวงแหนเพื่อตนเองก็ไม่สามารถรักษาไว้ให้กับตนเองได้

นอกจากนั้น กวียังบริภาษสังคมที่เลียนแบบค่านิยม หลงใหล วัฒนธรรมต่างชาติอย่างขาดสติ ดังนี้

หากฝรั่งยังอยู่ยั้ง **ยืนยง**
ไทยถ่อยเสมอทาสคง ชีพด้วย
หากฝรั่งไม่วินาศลง ลอกกาก เร็วรา
กินเยี่ยวขี้ฝรั่งม้วย หมดสิ้นโคตรสยาม ฯ
หากจีนแดงอยู่ยั้ง **ยืนยง**
ไทยถ่อยเสมอทาสคง ชีพด้วย
จีนแดงไม่วินาศลง ลอกกาก เร็วรา
กินเยี่ยวขี้เจ๊กม้วย หมดสิ้นโคตรสยาม ฯ
(อังคาร กัลยาณพงศ์, ๒๕๒๑ :๒๖๘)

คำประพันธ์ข้างต้น อ้างถึงโคลงพระราชนิพนธ์ **สยามมานุสสติ** ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ที่พระราชทานในโอกาสที่ทรงส่งทหารอาสาไปสงครามในทวีปยุโรป บทที่ว่า

หากสยามยังอยู่ยั้ง ยืนยง
เราก็เหมือนอยู่คง ชีพด้วย
หากสยามพินาศลง ไทยอยู่ ได้ฤา
เราก็เหมือนมอดม้วย หมดสิ้นสกุลไทย

(พระราชนิพนธ์ร้อยกรองร้อยเรื่องในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว : ๑๘)

การอ้างถึงโคลงพระราชนิพนธ์สยามมานุสติ เป็นการอ้างถึงที่มีพลังในการเสียดสีและวิพากษ์วิจารณ์สังคมได้เป็นอย่างยิ่ง เพราะโคลงพระราชนิพนธ์สยามมานุสติ เป็นบทพระราชนิพนธ์ปลุกใจให้รักชาติด้วยความเปรียบว่า หากประเทศชาติไม่ว่าจะเป็นเอกราชอธิปไตยและเอกลักษณ์วัฒนธรรมตลอดจนค่านิยมที่ดีงามยังคงอยู่ ประชาชนชาวไทยก็จะสามารถมีชีวิตอยู่ได้ต่อไป แต่ในบางกอกแก้วกำศรวล กวีบริภาษผู้ที่หลงใหลกระแสต่างชาติว่า “ไทยถ่อยเสมอทาส” จะดำรงชีวิตอยู่ได้ตราบเท่าที่ต่างชาตินั้นเจริญรุ่งเรืองและตราบเท่าที่ยังคงลอกเลียนวัฒนธรรมอย่างขาดสติ

กระแสสังคมในยุคบริโภคนิยมเป็นปัญหาที่สัมพันธ์กับค่านิยมทางสังคมที่สำคัญปัญหาหนึ่ง เพราะบริโภคนิยมเป็นที่มาของการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย เพื่อสนองความต้องการที่ไม่รู้จักเพียงพอของมนุษย์

ใน**กลอนกล่อมโลก** บท “สดุดีกุ๊กไก่” อ้างถึงเพลงไก่จ๋า และนิทานดาวลูกไก่ เพื่อเสียดสีสังคมในยุคบริโภคนิยม ว่า

“ไก่จ๋า...
รู้ไหมว่าเสียงใคร” ร้องไห้บ้าง
ไข่กับไก่อะไรก่อนสะท้อนทาง
คนกับไก่อะไรต่างสะท้อนคุณ
“เอ้กอีเอ้ก...”
รุ่งวิเวกสนธยาก็ว้าวุ่น
ไข่ดาว ไข่เจียว เจือจุน
ไข่ต้ม ไข่ตุ๋น ตอกเติม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

“กุ๊กกุ๊ก...”
ต้มสุกซดแซบด้วยซุปเสริม
ตะไคร้ใบมะขามตำรับเดิม
ทอดย่างสั่งเพิ่มด้วยซีพี
“ไก่เอ๋ย...”
เจี๊ยบเจี๊ยบ...คุ้นเคยเคนตั๊กกี้
กุ๊กกุ๊ก...ซาบซึ้งเคเอฟซี
เกลื่อนชีวิตอุทิศพลีวิถีคน !
“**หรือยินดีตายเป็นเบือเพื่อเป็นดาว** ?!”
(ไพวรินทร์ ขาวงาม, ๒๕๔๗ : ๑๓๑)

บทกวีข้างต้นอ้างถึงเพลงไก่จ๋า ด้วยท่อนแรกที่เป็นที่คุ้นหูของผู้นิยมเพลงลูกทุ่งที่ว่า “ไก่จ๋าได้ยินไหมว่าเสียงใคร” ที่นอกจากจะเป็นการเปิดเรื่องได้อย่างน่าสนใจแล้ว ยังเป็นการเชื่อมโยงถึงเนื้อเพลงต่อจากนั้นว่า “ฟังดูเหมือนคนร้องไห้” เพื่อให้สอดรับกับวรรค “รู้ไหมว่าเสียงใครร้องไห้บ้าง” ที่อาจจะตีความได้ว่า เป็นเสียงร้องไห้ของมนุษย์ผู้มีจิตเมตตา สงสาร และสำนึกในบุญคุณของไก่ที่มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต ทั้งการทำหน้าที่เป็นนาฬิกาปลุกในยามเช้า ออกไข่ให้เป็นอาหาร กระทั่งเนื้อไก่ก็ยังเป็นอาหารของมนุษย์ แต่ในสังคมบริโภคนิยมเฉกเช่นปัจจุบัน จะมีมนุษย์สักกี่คนที่ร้องไห้และสำนึกถึงบุญคุณของไก่จำนวนมากที่ต้องพลีชีวิตสนองความต้องการอย่างไม่สิ้นสุดของมนุษย์ เมื่อเป็นเช่นนี้ “คน” กับ “ไก่” ก็ไม่ได้แตกต่างกันในเรื่องของคุณธรรมในจิตใจที่แบ่งแยกระหว่างสัตว์ประเสริฐกับสัตว์เดรัจฉาน

ในวรรคสุดท้ายที่ว่า “หรือยินดีตายเป็นเบือเพื่อเป็นดาว ?!” กวีอ้างถึงนิทานเรื่องดาวลูกไก่ที่มีเนื้อหาว่าบรรดาลูกไก่พร้อมใจสละชีวิตพร้อมแม่ไก่แล้วได้รับอานิสงส์ไปเกิดเป็นดาว เชื่อมโยงกับการสูญเสียชีวิตของไก่เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์เพื่อประชดชะตาของบรรดาไก่ผู้น่าสงสาร

เหตุการณ์ที่ไก่ต้องสูญเสียชีวิตมากที่สุด เป็นเหตุการณ์การระบาดของไข้หวัดนก ไก่ต้องถูกกำจัดในฐานะ “พาหะ” ในจำนวนนั้นมีไก่ที่เป็นเพียง “ผู้ต้องสงสัย” จำนวนมากที่ต้องถูกกำจัดไปด้วย ยิ่งไปกว่านั้น “มหกรรมการกินไก่ระดับชาติ” ก็พรากชีวิตไก่ไปอย่างมหาศาล กวีวิพากษ์วิจารณ์สังคมช่วงนั้นไว้ในบท “ปีคน”

บางตอน, ละครลิงก็วิ่งไล่
บางตอน, ละครไก่ก็ไม่ขัน
บางตอน, ละครคนก็แสบคัน
บางตอน, ละครฝันก็ซวยจริง
แพะจึงหลบหน้าไปไม่รับบาป
เมื่อผีใดไม่ทราบมาสู่สิง
เชือดนก เชือดไก่ ไม่เชือดลิง
คนก็วุ่น ไก่ก็วิ่ง ลิงก็ดู
เหวย...วัฏเวราพยากรณ์
ตายก่อนโชคดีเสียเถิดสู
อหิวาตกโรคโศลกรู้
พิษร้ายดั่งงูจู่ด้วยลม
กินไก่ให้คนดูก็ดูได้
เชือดไก่ให้ลิงดูก็ดูสม
หลอกคนให้สังคังก็สังคม
ลิงอย่างอัญขยม...สวัสดี !
(ไพวรินทร์ ขาวงาม, ๒๕๔๗ : ๑๓๒)

คำประพันธ์ข้างต้นอ้างถึงเหตุการณ์ไข้หวัดนกระบาด ช่วงปี พ.ศ.๒๕๔๗ – ๒๕๔๘ ตรงกับปีวอก – ปีระกา เหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ไม่กล้าบริโภคไก่ หรือสัตว์ปีกต่างๆ จนรัฐบาลและผู้เกี่ยวข้องต้องรณรงค์ด้วยการบริโภคไก่ให้ดูว่าหากผ่านขั้นตอนการปรุงให้สุกแล้วก็ไม่เป็นอันตราย

กวีอ้างถึงสำนวน “แพะรับบาป” เพื่อเสียดสีสังคมในช่วงเวลาดังกล่าว เมื่อคนส่วนใหญ่ไม่กล้าบริโภคไก่ การส่งออกไก่ไทยก็หยุดชะงัก จึงต้องสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้บริโภคทั้งไทยและต่างประเทศด้วยการจัดมหกรรมกินไก่ขึ้น ไก่จำนวนมหาศาลจึงต้องมา “รับบาป” จากความผิดที่ตนเองไม่ได้ก่อ เพราะนอกจากไก่จะต้องตายจากโรคระบาด ตายจากเป็นผู้ต้องสงสัยว่าติดเชื้อ และยังจะต้องตายเพื่อการรณรงค์สร้างความมั่นใจให้กับคนเพื่อที่จะฆ่าและบริโภคชีวิตมันอีกในอนาคต

กวีจงใจใช้ลิงและไก่มาสื่อสาร ซึ่งนอกจากจะสอดรับกับปีนักษัตรที่เกิดเหตุการณ์แล้ว กวียังต้องการสื่อสารถึงความสมเพชในพฤติกรรมของมนุษย์ด้วยการกล่าวถึงสำนวน “เชือดไก่ให้ลิงดู” เชื่อมโยงสัมพันธ์กับ “กินไก่ให้คนดู” ก็อาจจะตีความได้ว่ากวีเล็งเห็นถึงระดับสติปัญญาที่ไม่ได้แตกต่างกันระหว่าง “ลิง” กับ “คน” นั่นเอง

การตื่นตัวเป็นเจ้าภาพการจัดประชุมผู้นำเศรษฐกิจเอเปค ครั้งที่ ๑๑ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ระหว่างวันที่ ๒๐ - ๒๑ ตุลาคม ๒๕๔๖ ณ กรุงเทพมหานคร เป็นอีกกระแสสังคมหนึ่งที่สร้างความตื่นตัวในเรื่องของภาพลักษณ์และการบ้านเมืองให้สวยงามเพื่อต้อนรับ “แขกบ้านแขกเมือง” ในครั้งนี้

ใน**กลอนกล่อมโลก** กวีอ้างถึงเหตุการณ์การประชุมเอเปก และกล่าวถึงสำนวน “ตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ” เพื่อเสียดสีถึงการใช้งบประมาณมหาศาลในการสร้างภาพลักษณ์ สร้างความชุลมุนวุ่นวายในเมืองหลวง แต่สิ่งที่น่าขบขันคือประชาชนไม่รู้จักและไม่เข้าใจว่าการประชุมนั้นเกี่ยวข้องอย่างไรกับเขาบ้าง ดังตัวอย่าง บท “ประชุมอีปริก”

พริกจากสวนอีปริกพริกเขียวสด
ตากให้แห้งแดงให้หมดทั้งกระด้ง
แดงให้เหมือนหนึ่งแดงแห่งไตรรงค์
เลือดอีปริกยังคงรักชาติไทย
เพียงอีปริกไม่รู้จัก**เอเปก**
แต่ละเป๊กมันเล็กหรือมันใหญ่
ก็**โอเปกเอเปก**โป๊กเป๊กไป
ตำน้ำพริกครกใหม่ใหญ่กว่าเดิม
หุ้นส่วนเพื่ออนาคตกำหนดหุ้น
แปรน้ำพริกเป็นทุนกำไรเสริม
โลกแห่งความแตกต่างยิ่งแตกเติม
แรงรู้สึกฮึกเหิมยิ่งแตกตอน
พริกจากสวนอีปริกพริกแดงแห้ง
จะใช้ชิมใช้แช่งชื่อกระฉ่อน
ชิมก็เผ็ดเด็ดดวงราษฎร
แช่งก็ร้อนปานไฟแหละนายเอ๋ย !
(ไพวรินทร์ ขาวงาม, ๒๕๔๗ :๑๑๕)

การอ้างถึง “เอเปก” ในบทกวีข้างต้นด้วยการสัมพันธ์กับคำที่มีเสียงใกล้เคียงกันคือคำว่า “อีปริก” ที่สื่อถึงชาวบ้านธรรมดาๆ ในบทกวี “อีปริก” มีสวนพริกและมีความรักชาติ อยากเห็นชาติเจริญรุ่งเรืองเฉกเช่นทุกคน แต่ “อีกปริก” ไม่รู้จัก “เอเปก” ว่าคืออะไร และมีความสำคัญกับวิถีชาวบ้านของตนอย่างไร

เรื่องราวของ “อีปริก” เป็นการสะท้อนถึงปัญหาที่น่าขบคิดเกี่ยวกับช่องว่างทางสังคมในปัจจุบันที่แตกต่างเหลื่อมล้ำทางโอกาสและการศึกษา ที่แม้เศรษฐกิจในอนาคตจะเติบโตด้วยการมีผู้นำทางธุรกิจจากประเทศต่างๆ เข้ามาลงทุน อันเป็นเป้าหมายของการประชุมดังกล่าวก็ตาม จะสามารถกล่าวได้ว่านี่คือประโยชน์ที่คุ้มค่ากับการ “ตำน้ำพริก” ครั้งยิ่งใหญ่ในครั้งนี้ ในขณะที่ความเป็นจริงมีประโยชน์เทียบกับพริกจากสวน “อีปริก” ที่ใช้ชิมก็เผ็ดถึงใจ ใช้แช่งก็ร้อนปานไฟไม่ได้

๔.๓.๕. ปัญหาการขาดไร้คุณธรรม

สิ่งที่ทำให้มนุษย์ประเสริฐกว่าสัตว์ทั้งปวง คือ คุณธรรม ปัญหาการขาดไร้คุณธรรมจึงเป็นปัญหาที่กวีชี้ให้เพื่อนมนุษย์ตระหนักอยู่เสมอมา เนื่องจากมีมนุษย์จำนวนมากขาดไร้ความเมตตาและเอารัดเอาเปรียบผู้ที่ด้อยกว่า ดังใน**ม้าก้านกล้วย** บท “ตุ๊กตากำสรวล” ที่กวีกล่าวถึงการใช้แรงงานเด็กในโรงงานตุ๊กตา

ตุ๊กตาซบหน้านิ่ง
ไม่ไหวติงแต่ร่ำไห้
หวีดร้องในกองไฟ
ที่โหมไหม้ทั้งโรงงาน
โรงงาน เหมือนโรงงก
เหมือนนรก เหมือนสุสาน
กลบฝังร่างคนงาน
ให้ร้าวรานทุกวิญญาณ์
.....
พายุแห่งความโศก
กระหน่ำโลกให้โศกหนัก
เด็กเด็กจะเศร้านัก
เพราะเขารักตุ๊กตา

ตุ๊กตาหน้านวลนิ่ม
เจ้าเคยยิ้มหัวเราะร่า
วันนี้แหล่ะน้ำตา
จะนองหน้าเจ้าอีกนาน !
(ไพวรินทร์ ขาวงาม, ๒๕๕๒ : ๑๐๐ – ๑๐๑)

กวีอ้างถึงเหตุการณ์ไฟไหม้โรงงานตุ๊กตาที่น่าสลดใจ ความสะเทือนใจไม่ได้เกิดจากความสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินมหาศาลจากเหตุเพลิงไม้ในครั้งนี้เท่านั้น หากแต่ทวีความเข้มข้นยิ่งขึ้นเมื่อพบว่าแรงงานที่เสียชีวิตในกองเพลิงนั้นมีแรงงานที่เป็นเด็กด้วย ดังที่กวีกล่าวถึง “ตุ๊กตา” ในบทแรกที่สื่อความหมายถึงแรงงานเด็กที่ต้องสังเวยชีวิตในกองเพลิงที่โหมไหม้ทั้งโรงงาน

จากความโศกสลดในเหตุการณ์นี้เองนำไปสู่ความห่วงใยในอนาคตของ “เด็ก” ผู้อ่อนเดียงสา และเป็นเหยื่อแห่งการเอารัดเอาเปรียบอยู่เสมอ การที่กวีกล่าวว่า “เด็กเด็กจะเศร้านัก เพราะเขารักตุ๊กตา” คงจะมิได้ต้องการสื่อความว่าเด็กๆ จะโศกเศร้าเพราะต้องสูญเสียตุ๊กตาในฐานะของเล่นเพียงเท่านั้น แต่อาจจะตีความได้ว่ากวีกำลังแสดงออกถึงความห่วงใยในอนาคตของเด็กที่จะต้องถูกเอารัดเอาเปรียบอยู่ตลอดเวลาตราบเท่าที่สังคมยังขาดความใส่ใจกับคุณธรรม เมตตาธรรม ดังในสองวรรคสุดท้ายที่กล่าวว่า “วันนี้แหล่ะน้ำตา จะนองหน้าเจ้าอีกนาน”

จะเห็นว่า การอ้างถึงเหตุการณ์ไฟไหม้โรงงานตุ๊กตานี้มีส่วนสำคัญในการสื่อสารและสร้างอารมณ์สะเทือนใจเป็นอย่างมาก เพราะเป็นการเชื่อมโยงความสูญเสียในเหตุการณ์ครั้งนั้นกับการเรียกร้องให้เพื่อนมนุษย์เกิดความตระหนักในคุณธรรม เมตตาธรรม อันจะเป็นสิ่งที่จรรโลงให้สังคมมีความสุข

ทุนนิยม เป็นระบบเศรษฐกิจส่วนบุคคล การตัดสินใจทางเศรษฐกิจเป็นกิจกรรมส่วนบุคคล ไม่ใช่การควบคุมบริหารโดยรัฐ และตลาดเสรีหรือเกือบเสรีจะเป็นตัวกำหนดราคา ควบคุมและระบุทิศทางการผลิตเพื่อสร้างผลกำไรสูงสุดให้กับหน่วยงาน ระบบเศรษฐกิจนี้แม้จะทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจและสังคม แต่ทว่าต้องเจริญควบคู่ไปกับคุณธรรมด้วย สังคมจึงจะดีงาม

ใน**กลอนกล่อมโลก** “บทใครใคร่ค้าหัวใจค้า ใครใคร่ขายวิญญาณขาย” ที่นำเสนอสภาพสังคม เศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปจากขาดไร้คุณธรรม ดังนี้

โอ้วันเวลาค้ามนุษย์
สินค้าบริสุทธิ์มิหยุดได้
ชิ้นส่วนทั้งตัวและหัวใจ
คืนกำไรธรรมชาติจักรวาล
แหล่ะโอ้มนุษย์ค้ามนุษย์
ค้าอาวุธเวทนาค้าสงสาร
ค้าเลือดน้ำตาค้าวิญญาณ
ค้าบ้านค้าเมืองเปลืองต้นทุน
สินค้าชำรุดจะสุดค้า
มูลค่าต่ำทรุดจะสุดหมุน
ตลาดนัดเมตตาคือทารุณ
ตลาดหุ้นชีวิตคือความตาย
ใครใคร่ค้าหัวใจค้า
ใครใคร่ขายวิญญาณขาย
ไหนก็ไร้พรมแดนแสนสบาย
ชีวิตแค่ล้มละลายเท่านั้นเอง !
(ไพวรินทร์ ขาวงาม, ๒๕๔๗ : ๙๕)

คำประพันธ์ข้างต้นมีการอ้างถึงข้อความในจารึกพ่อขุนรามคำแหง ที่ว่า “...ในไพร่ลู่ทางเพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ใครจักใคร่ค้าช้างค้า ใครจักใคร่ค้าม้าค้า ใครจักใคร่ค้าเงือนค้าทองค้า ไพร่ฟ้าหน้าใส...” เพื่อเชื่อมโยงความหมายของเสรีภาพทางการค้าในสมัยพ่อขุนรามคำแหงกับปัจจุบันที่มีความหมายเหมือนกันคือ “ใครใคร่ค้าค้า” แต่แตกต่างกันที่รูปแบบของการค้าและความต้องการของมนุษย์ที่แปรเปลี่ยนไปด้วยอำนาจแห่งกิเลส เพราะการค้าในสมัยพ่อขุนรามคำแหงเป็นการค้าที่เกื้อกูลกัน เป็นการค้าที่ส่งเสริมมนุษยธรรม แต่ในปัจจุบันที่มีสิทธิเสรีภาพทางการค้าและการบริโภคเสรีจนกล่าวได้ว่า “ไร้พรมแดน” กลับกลายเป็นการส่งเสริมการค้าขายที่เอารัดเอาเปรียบ และทำลายมนุษยธรรม เห็นได้จากสินค้าที่มนุษย์นำมาค้าขายที่ล้วนสะท้อนถึงความตกต่ำทางจิตใจ ไม่ว่าจะเป็น การค้ามนุษย์ ค้าอาวุธ ค้าเลือด ค้าน้ำตา ค้าวิญญาณ ตลอดจนค้าบ้านค้าเมือง

เมื่อมนุษย์เลือกที่จะค้ามนุษย์ด้วยกันเองโดยอาศัยความเมตตาและความเวทนาของเพื่อนมนุษย์ และจะด้วยเหตุผลประการใดก็ตาม มนุษย์บางคนก็พร้อมที่จะขายร่างกายและวิญญาณของตัวเองเช่นกัน สภาพเศรษฐกิจสังคมดังกล่าวจึงชวนให้หดหู่ใจเป็นยิ่งนัก

การที่กวีกล่าวในวรรคสุดท้ายว่า “ชีวิตแค่ล้มละลายเท่านั้นเอง” เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าในเมื่อมนุษย์ไม่สนใจอะไรในชีวิตตนเองแล้ว ยอมลงทุนทุกอย่างเพื่อธุรกิจ เศรษฐกิจ โดยไม่ใส่ใจกับระบบคุณธรรมและมนุษยธรรมใดๆ ชีวิตก็ไม่เหลือคุณค่าใดๆ อีกต่อไป

๔.๓.๖. ปัญหาความยากจน

ปัญหาความยากจน หรือความเหลื่อมล้ำทางฐานะ เป็นปัญหาสำคัญปัญหาหนึ่งในสังคมที่ยากที่จะหาทางแก้ไข ใน**หมายเหตุร่วมสมัย** บท “ชมเมือง” อ้างถึงเพลงจันทร์เจ้า เพื่อใช้เป็นสื่อในการถ่ายทอดอารมณ์ ความไร้เดียงสา และความหวังของเด็กจะยิ่งเร้าให้ผู้อ่านเกิดความสงสารในความด้อยโอกาสทางฐานะที่ไม่อาจเลือกหรือกำหนดเองได้

ขอข้าวขอแกง ขอแฟงฟัก
ขอเถิดจันทร์ที่รักจงให้ฉัน
พ่อเจ็บแม่จนหัวใจครัน
ดื่มแต่น้ำรองขันในคงคา
ฉันมีน้องน้อยน้อยที่คอยหิว
ไส้กิ่วเสียงน้องฉันร้องจ้า
แม่ไปเก็บข้าวกล้องในท้องนา
ยามสามยังไม่มาจนป่านนี้
หาข้าวก้นครัวเสียทั่วซอก
มีถั่วงอกเก่าคร่ำดำมิดหมี
ข้าวจะกรอกหม้อไหก็ไม่มี
สงสารฉันเถิดพี่พระจันทร
(ไพบูลย์ วงษ์เทศ, ๒๕๓๙ : ๑๑๘ – ๑๑๙)

กวีตั้งชื่อบทว่า “ชมเมือง” เป็นการสร้างอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้อ่านยิ่งขึ้น เพราะในการรับรู้ของผู้อ่าน บทชมเมืองเป็นบทที่กล่าวถึงความเจริญรุ่งเรืองของเมืองที่รื่นรมย์ แต่เนื้อหาของบทกวีข้างต้นสะท้อนสภาพชีวิตที่ลำบากยากจนของครอบครัวผู้ด้อยโอกาสในสังคม เป็นภาพชีวิตที่ชวนให้หดหู่ใจหาได้น่ารื่นรมย์แต่อย่างใด

ปัญหาความยากจน เป็นที่มาของการละทิ้งสังคมเกษตรกรรมในชนบทเข้าสู่เมืองหลวงอย่างกรุงเทพมหานคร นอกจากจะทำให้สังคมเกษตรกรรมล่มสลายแล้ว ยังทำให้เกิดปัญหาการพลัดพรากของคนรัก ลูกต้องพลัดพรากพ่อแม่ สามีต้องพลัดพรากจากภรรยา

ใน**ม้าก้านกล้วย** บท “เขาร้องเพลงลูกทุ่งให้เมืองฟัง” อ้างถึง “เพลงร้องไห้ปลายนา” ของรังษี เสรีชัย “เพลงรอทั้งปี” ของศรชัย เมฆวิเชียร และ “เพลงพรุ่งนี้พี่จะร้องไห้” ของเสรี รุ่งสว่าง โดยกวีตัดเนื้อบางส่วนมาไว้ในบทกวีของตน ตามลำดับ ดังนี้

> ...เขานั้นบอกลาไปหางานทำ ใช่คิดใจดำ หรือทำแกล้งหลบไปไหน
> เมืองบางกอกคงผูกพันใจ นับแต่จากไป ไม่เห็นคืนบ้านนา
> ถึงปีใหม่หมายใจจะเห็นหน้ามน ตรุษจีนผ่านพ้น ไม่เคยได้ยล
> แก้วตา สงกรานต์ผ่านไปอย่างไร้วิญญาณ์ ขวัญตาเจ้าไม่รู้ไปไหน...
> (เพลงร้องไห้ปลายนา)
>
> ...เคยจับเคียวเกี่ยวคู่กัน น้องลืมวันเคยสุขสันต์เริงร่า ถึงคราวมีงานสงกรานต์บ้านเรา เคยชื่นอุรา เคยตักบาตรร่วมขันเคียงคู่กันมา
> สงกรานต์เดือนห้า ขวัญตาอยู่ไหนกัน... (เพลงรอทั้งปี)
>
> ขายข้าวตั้งเก้าเกวียนกว่า
> สร้างหอรอท่า น้ำตาเปื้อนหมอน เรือนหอ
> บ้านป่า ไม่ปรารถนาแนบนอน
> เจ้าผินบินร่อนไปนอนเตียงทอง... (เพลงพรุ่งนี้พี่จะร้องไห้)
> (ไพวรินทร์ ขาวงาม, ๒๕๕๒ : ๑๐๘ – ๑๑๐)

การอ้างถึงเพลงลูกทุ่งนี้เพื่อสื่อถึงความเป็นชาวบ้านที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลงทั้งการดำรงชีวิตและความมั่นคงในความรักที่มีต่อนางผู้จากบ้านมาเพื่อหางานทำในเมืองกรุง แต่ไม่ได้รับข่าวคราว

ของนางเลย ยิ่งไปกว่านั้นเนื้อหาของเพลงทั้ง ๓ เพลงก็สอดรับกับการทวงถามสัญญารักที่มีความผูกพันมายาวนานด้วย

๔.๓.๗. การแสดงแบบอย่างที่ดีงาม

ในการวิพากษ์วิจารณ์สังคม นอกจากกวีจะเสนอปัญหาต่างๆ ให้เพื่อนมนุษย์ตระหนักรับรู้แล้วกวียังแสดงแบบอย่างที่ดีไว้ด้วย เช่น ใน**เขียนแผ่นดิน** บท “บางระจัน” ที่กวีเชื่อมโยงวีรกรรมชาวบ้านบางระจันในประวัติศาสตร์

ดาบคร่ำกร่ำศึกกู้ กรุงศรี
สละเลือดสละชีพพลี สละพร้อม
ท่งท่าป่าดงดี เดียวแผ่น ดินพ่อ
เสาหลักปักรั้วป้อม ค่ายป้องปัจจา
มีพร้าเหวี่ยงพร้าหวด หัวหาย
มีกรวดคั่วกรวดทราย สาดสู้
มีควายเร่งขี่ควาย เข้าขวิด
มีจิตร่วมจิตรู้ รักด้าวดินตน
คือคนผู้อยู่สร้าง ยุคสมัย
ผู้อยู่สู้ชูชัย สืบเชื้อ
เพื่อไทยจักเป็นไท ทูนเทิด
เกิดจากดินก่อเกื้อ ก่อแก้วกลางดิน
ถิ่นทุ่งถิ่นท่านี้ ทระนง
ใจแผ่นดินยรรยง หยัดท้า
ใครเล่าปกปักธง ปักประเทศ
ใครเล่าปลูกปักกล้า ประกาศบ้านบางระจัน
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, ๒๕๕๐ : ๓๒๓)

การอ้างถึงวีรกรรมของชาวบ้านบางระจัน เป็นการเชื่อมโยงบรรยากาศเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์การต่อสู้ปกบ้านป้องเมืองจากข้าศึกศัตรูด้วยจิตใจที่ห้าวหาญจนสามารถเอาชนะกองทัพพม่าได้หลายครั้งแม้จะมีกำลังพลและอาวุธที่ด้อยกว่า เพื่อประกาศเกียรติคุณและเทิดทูนวีรกรรมของบรรพชนผู้เสียสละ ทำให้ผู้อ่านสัมพันธ์เรื่องราวในอดีต เกิดความสำนึกและความ

ภาคภูมิใจในความกล้าหาญ ความสมัครสมานสามัคคี ความเสียสละพร้อมพลีชีพเพื่อประเทศชาติ เพื่อผืนแผ่นดินที่รัก อันเป็นแบบอย่างที่ดีงามแก่อนุชนรุ่นหลัง

เช่นเดียวกับ บท “มหาชัย” ที่อ้างถึงตำนานพันท้ายนรสิงห์ ดังนี้

คลองโคกขาม**ตำนานพ่อพันท้าย**
นรสิงห์สืบสายความสัตย์ซื่อ
ใจจงรักภักดีที่ร่ำลือ
รำลึกชื่อบูชามหาชัย
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, ๒๕๕๐ : ๔๕๔)

กวีเชื่อมโยงประวัติสถานที่ด้วยการอ้างถึงพันท้ายนรสิงห์ นายท้ายเรือพระที่นั่งเอกชัยในรัชสมัยสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ หรือ พระเจ้าเสือ พันท้ายนรสิงห์ได้รับยกย่องว่าเป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต จงรักภักดี และรักษาระเบียบวินัยยิ่งชีวิต จากเหตุการณ์คราวเสด็จคลองสนามชัย ซึ่งเป็นคลองที่คดเคี้ยวมาก พันท้ายนรสิงห์คัดท้ายเรือไม่ดีทำให้หัวเรือหัก ตามอาญาต้องโทษประหารชีวิต แต่พระเจ้าเสือทรงปรานีจะไม่ลงพระราชอาญา เนื่องจากทรงเห็นว่าเป็นเหตุสุดวิสัย แต่พันท้ายนรสิงห์ทูลขอให้ประหารชีวิตตน เพื่อรักษาพระราชกฤษฎีกา และพระเกียรติยศพระเจ้าเสือจึงได้โปรดให้ประหารและสร้างศาลเพียงตาไว้เป็นที่เคารพ ณ ที่นั้น ซึ่งเรื่องราวตำนานดังกล่าวเป็นที่ยกย่องเชิดชูของผู้คนมายาวนาน

การอ้างถึงตำนานที่สัมพันธ์กับสถานที่ดังตัวอย่างข้างต้นเช่นนี้ ผู้อ่านจะสามารถแบ่งปันความรู้สึกร่วม ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ที่ยาวนานของชาติไทย การอ้างถึงวีรกรรมของวีรบุรุษต่างๆ ที่นอกจากจะเป็นการแสดงความคารวะชื่นชม ในความเสียสละ ความซื่อสัตย์ ความรักชาติ รักษากฎระเบียบ เป็นเยี่ยงอย่างที่ดีให้แก่อนุชนรุ่นหลังแล้ว ยังเป็นการปลุกเร้าสำนึก ที่ดีให้เกิดขึ้นในสังคมอีกด้วย

ใน**โคลงนิราศแม่เมาะ** มีการอ้างถึงวรรณคดีเรื่อง**กากี** เพื่อเชื่อมโยงอุทาหรณ์เรื่องการประพฤติผิดในกาม ดังนี้

“หัวงิ้ว” หนามงิ้วแน่น เต็มที
ต้องโทษกามวิถี ป่ายต้น
ครุฑอุ้มโอบกากี ข้ามฝั่ง น้ำเนอ
เชยชื่นฉิมพลีพ้น โทษนี้ฤาไฉน
(ก้องภพ รื่นศิริ, ๒๕๔๙ : ๒๑)

กวีเดินทางถึงบ้านหัวงิ้ว ในตำบลเนินมะกอก อำเภอพยุหคีรี จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีต้นงิ้วมีหนามตามต้นมากมาย ทำให้กวีคิดถึงหนามงิ้วและต้นงิ้วในนรกภูมิที่มีไว้ลงโทษผู้ประพฤติผิดในกาม จากนั้นกวีจึงอ้างถึงเหตุการณ์พญาครุฑลักพานางกากีที่แม้ตะพาข้ามสีทันดรไปยังวิมานต้นงิ้วหรือวิมานฉิมพลีอันไม่มีผู้ใดตามไปถึงก็ตาม แต่โทษแห่งการประพฤติผิดศีลยังคงติดตัวพญาครุฑและนางกากีไปและต้องต้องได้รับโทษปีนต้นงิ้วในนรกภูมิอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

การอ้างถึงในลักษณะดังกล่าว นอกจากจะแสดงภูมิความรู้ของกวีในการสัมพันธ์เรื่องราวในวรรณคดีแล้วยังเป็นการชี้แนะสังคมโดยการให้อุทาหรณ์ที่ชัดเจน

จากการวิเคราะห์มาทั้งหมด จะเห็นความสัมพันธ์ของกลวิธีการอ้างถึงที่มีบทบาทสำคัญในการสื่อสารสำคัญและการสร้างอารมณ์สะเทือนใจ จากการจำแนกสารสำคัญที่กวีใช้กลวิธีการอ้างถึงได้ ๓ ประเด็น คือ การคร่ำครวญถึงนาง การแสดงความรักความหวงแหนมรดกของแผ่นดิน และการวิพากษ์วิจารณ์สังคม ซึ่งกวีถ่ายทอดอารมณ์สะเทือนใจที่หลากหลาย ได้แก่ อารมณ์โศกเศร้า อารมณ์รัก อารมณ์ภาคภูมิใจ และอารมณ์โกรธชิงชัง

การคร่ำครวญถึงนางในนิราศสมัยใหม่ กวีนำกลวิธีการอ้างถึงมาใช้ในการสื่อสารแตกต่างจากนิราศโบราณ โดยกวีจะไม่อ้างถึงการพลัดพรากของตัวละครจากวรรณคดีอื่นเลย หากแต่จะอ้างถึงสำนวนความเปรียบเกี่ยวกับความทุกข์ในวรรณกรรมอื่น เพื่อเน้นย้ำอารมณ์โศกเศร้าของตน

ในการสื่อสารเรื่องความรักความหวงแหนในมรดกของแผ่นดิน กวีใช้กลวิธีการอ้างถึงที่หลากหลาย คือ การอ้างถึงข้อความ สำนวนโวหาร ตัวละคร และสาระสำคัญจากวรรณกรรมโบราณ การอ้างถึงเพลงพื้นบ้าน การอ้างถึงบุคคล และการอ้างถึงเหตุการณ์ เพื่อเชื่อมโยงเรื่องราวที่สัมพันธ์กับทัศนะและสารที่กวีต้องการสื่อ ตลอดจนถ่ายทอดอารมณ์ของกวีที่แสดงออกถึง

ความรัก ความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ อันเป็นการแบ่งปันอารมณ์ความภาคภูมิใจระหว่างกวีกับผู้อ่าน นอกจากนั้น ยังแสดงความไม่พึงพอใจด้วยการเสียดสีวิพากษ์วิจารณ์สังคมที่ไม่ใส่ใจเรียนรู้และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันจะส่งผลถึงการสร้างพลังกระทบใจให้ผู้อ่านเกิดความตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว

ในการวิพากษ์วิจารณ์สังคม กวีสื่อสารหรือแสดงทัศนะที่กวีต้องการนำเสนอผ่านการเชื่อมโยงเรื่องราวหรือสิ่งที่กวีอ้างถึง ได้แก่ วรรณกรรม เหตุการณ์และบุคคล ผู้อ่านจะต้องมีความรู้ในสิ่งที่กวีอ้างถึงจึงจะสามารถเข้าใจสารและเกิดอารมณ์สะเทือนใจร่วมกันกับกวีได้

การอ้างถึงเหตุการณ์และบุคคลในประวัติศาสตร์ เพื่อวิพากษ์วิจารณ์สังคมนั้น แสดงให้เห็นถึงวัฏจักรแห่งปัญหาสังคมที่ยังคงวนเวียนไปมาอย่างไม่สิ้นสุด เพราะมีที่มาจากความตกต่ำทางปัญญาและจิตวิญาณคุณธรรมของมนุษย์ เช่น เหตุการณ์สงครามและการก่อการร้าย หรือเหตุการณ์ที่ตื่นตัวกับกระแสสังคมอย่างขาดสติ ในการอ้างถึงเหตุการณ์ที่สร้างความโศกสลดที่สะท้อนปัญหาการเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกันในสังคม และปัญหาความยากจน เป็นการปลุกเร้าให้สังคมเกิดความใส่ใจและเห็นอกเห็นใจ ทำให้เกิดการตระหนักในปัญหานั้นๆ

สำหรับการอ้างถึงเหตุการณ์และบุคคลในประวัติศาสตร์ผู้เป็นแบบอย่างที่ดีงาม นอกจากจะแสดงความเคารพและชื่นชมแล้ว ยังเป็นการปลุกเร้าให้ผู้อ่านเกิดความภาคภูมิใจและสำนึกที่ดีงามให้แก่สังคมและอนุชนรุ่นหลัง ในขณะเดียวกัน การอ้างถึงเรื่องราวเพื่อเสียดสี และบริภาษบุคคลอย่างรุนแรงนั้น นอกจากจะแสดงอารมณ์ความรู้สึกที่ชิงชังหรือไม่พึงปรารถนาในพฤติกรรมนั้นๆ แล้ว ยังเป็นการแสดงออกถึงความรัก ความห่วงใยและความปรารถนาดีของกวีที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ ด้วยความมุ่งหวังให้ผลงานของตนมีพลังที่จะสร้างความสะเทือนใจให้เพื่อนมนุษย์เกิดสำนึกในการสร้างค่านิยมและพฤติกรรมที่ดีงามต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๕
บทสรุป และข้อเสนอแนะ

๕.๑. บทสรุป

จากการศึกษาการอ้างถึงในนิราศสมัยใหม่จำนวน ๗ เรื่อง คือ **ลำนำภูกระดึง**และ **บางกอกแก้วกำศรวล** ของอังคาร กัลยาณพงศ์ **หมายเหตุร่วมสมัย** ของไพบูลย์ วงษ์เทศ **เขียนแผ่นดิน** ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ **ม้าก้านกล้วย**และ**กลอนกล่อมโลก** ของไพวรินทร์ ขาวงาม และ**โคลงนิราศแม่เมาะ** ของก้องภพ รื่นศิริ ผู้วิจัยพบว่า การอ้างถึง (allusion) เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์อย่างหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการสื่อสารและสร้างอารมณ์สะเทือนใจในวรรณคดีประเภทนิราศมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ยิ่งนิราศมีพัฒนาการด้านเนื้อหาและอารมณ์ที่หลากหลายมากขึ้นเท่าใด กลวิธีการอ้างถึงก็จะยิ่งดำรงบทบาทสำคัญในกระบวนการสร้างสรรค์นิราศยิ่งขึ้นเท่านั้น จุดประสงค์สำคัญของกวีที่ใช้กลวิธีการอ้างถึงก็เพื่อเชื่อมโยงหรือถ่ายโยงความหมาย ขยายขอบเขตข้อมูล ตลอดจนแบ่งปันประสบการณ์และอารมณ์ความรู้สึกจากเรื่องหนึ่งสู่อีกเรื่องหนึ่ง

วรรณคดีนิราศในสมัยโบราณส่วนมากจะมุ่งเน้นการพรรณนาอารมณ์คร่ำครวญความทุกข์อันเกิดจากการขาดไร้นางผู้เป็นที่รัก กวีจึงใช้การอ้างถึงเพื่อเชื่อมโยงและเน้นย้ำความทุกข์โศกที่เกิดจากการพลัดพรากของตัวละครในวรรณคดีเรื่องอื่นกับความทุกข์โศกของตนเอง ในนิราศสมัยใหม่นั้นจะมีการขยายขอบเขตเนื้อหาของการคร่ำครวญจากการพรรณนาอารมณ์ในเรื่องเฉพาะตนเป็นพรรณนาอารมณ์ในเรื่องส่วนรวมมากขึ้น การคร่ำครวญถึงนางผู้เป็นที่รักยังคงปรากฏอยู่ไม่มากนัก กวีจะขยายขอบเขตเนื้อหาเป็นการแสดงทัศนะและอารมณ์สะเทือนใจรวมทั้งวิพากษ์วิจารณ์ความเป็นไปของสังคม ธรรมชาติ และจิตวิญญาณมนุษย์ การอ้างถึงที่ปรากฏในนิราศสมัยใหม่จึงหลากหลายและมีบทบาทสำคัญในการสื่อสารสำคัญและถ่ายทอดอารมณ์สะเทือนใจอย่างมีประสิทธิภาพ

ลักษณะการอ้างถึงในนิราศสมัยใหม่ สามารถจัดจำแนกได้ ๓ ประเภท ได้แก่ การอ้างถึงวรรณกรรมอื่น รวมถึงนิทาน ตำนาน และเพลง การอ้างถึงบุคคล และการอ้างถึงเหตุการณ์ แสดงให้เห็นถึงความนิยมที่แพร่หลายของกลวิธีทางวรรณศิลป์ชนิดนี้ ในคำประพันธ์แต่ละบทนั้นกวีสามารถใช้การอ้างถึงหลายประเภทผสมผสานกัน เพื่อที่จะเชื่อมสัมพันธ์เรื่องราว บุคคลที่มีส่วนเสริมสร้างความชัดเจนของสารและสร้างพลังให้เกิดความสะเทือนอารมณ์ได้อย่างไม่มี

ข้อจำกัด ผู้อ่านจึงจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจถึงสิ่งที่กวีอ้างถึง เพื่อความเข้าใจสารสำคัญและการสร้างอารมณ์สะเทือนใจของกวีได้อย่างลึกซึ้งชัดเจน

การอ้างถึงวรรณกรรมอื่น รวมถึง นิทาน ตำนาน และเพลง เป็นการอ้างถึงที่พบมากที่สุด กวีจะอ้างถึงตัวบทวรรณกรรม กล่าวคือ กวีอ้างถึง ตัวละคร เหตุการณ์ ฉากและสาระสำคัญตลอดจนสำนวนโวหาร และความเปรียบของเรื่องนั้น ส่วนใหญ่กวีจะอ้างถึงวรรณกรรมโบราณที่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย ทำให้ผู้อ่านเข้าใจและสัมพันธ์เรื่องราวของวรรณกรรมที่อ้างถึงได้อย่างรวดเร็ว ในการอ้างถึงนิทาน ตำนาน จะพบการอ้างถึงตำนานสถานที่ ตำนานเมือง และตำนานการสร้างเมืองที่สัมพันธ์กับสารและอารมณ์ที่กวีต้องการสื่อ เพื่อขยายขอบเขตเนื้อหาและเชื่อมโยงความสำคัญและความผูกพันกับประวัติของสถานที่ที่สืบเนื่องยาวนาน สำหรับการอ้างถึงเพลง ปรากฏการอ้างถึงเพลงร้องเล่น เพลงพื้นบ้าน และเพลงลูกทุ่ง เป็นการอ้างถึงเพลงในฐานะสื่อถ่ายทอดอารมณ์และสะท้อนถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของเพลงนั้นๆ เพื่อผู้อ่านจะสามารถสัมพันธ์อารมณ์เพลงต่างๆ กับสารที่กวีต้องการสื่อได้อย่างชัดเจน

การอ้างถึงบุคคล เป็นการอ้างถึงบุคคลที่ปรากฏหลักฐานว่ามีชีวิตจริงในประวัติศาสตร์ โดยจะพบการอ้างถึงชื่อและพฤติกรรมของบุคคลต่างๆ เพื่อเชื่อมโยงการวิพากษ์วิจารณ์ในกรณีที่มีพฤติกรรมและค่านิยมที่ไม่พึงปรารถนา หรือสรรเสริญยกย่องในกรณีที่เป็นบุคคลที่มีพฤติกรรมดีงาม สมควรเป็นแบบอย่างแก่อนุชนรุ่นหลัง

การอ้างถึงเหตุการณ์ ปรากฏการอ้างถึงเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่น่าภาคภูมิใจเพื่อเชื่อมโยงความรู้และขยายขอบเขตเนื้อหาของนิราศ อีกทั้งเป็นการปลุกเร้าสำนึกที่ดีงาม ความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ที่ยาวนานของชาติ นอกจากนี้ กวียังอ้างถึงเหตุการณ์ที่กวีเห็นว่าเป็นเหตุการณ์ที่แสดงความตกต่ำของสังคม ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์สงครามและการก่อการร้าย หรือเหตุการณ์ที่ตื่นตัวกับกระแสสังคมอย่างขาดสติ เพื่อเชื่อมโยงการวิพากษ์วิจารณ์สังคม ทำให้สารชัดเจนและมีพลังกระทบใจผู้อ่านให้ตระหนักถึงปัญหาต่างๆ ของสังคมและใส่ใจปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในที่สุด

จากผลการศึกษาพบว่า กวีใช้การอ้างถึง ๒ วิธี คือ กวีใช้การอ้างถึงในความหมายเดิมเพื่อสื่อความหมายและเน้นย้ำอารมณ์ในผลงานสมัยใหม่ของตน เช่น การอ้างถึงสำนวนความเปรียบเกี่ยวกับความทุกข์ในวรรณกรรมอื่นเพื่อเน้นย้ำความทุกข์ที่เข้มข้น อีกวิธีหนึ่งคือการที่นำเรื่องที่อ้างถึงมาใช้ในความหมายใหม่เพื่อวิพากษ์วิจารณ์สังคม เชิงประชดเสียดสี เช่น การอ้างถึงเหตุการณ์ “กินไก่ให้คนดู” เป็นต้น

สำหรับความสัมพันธ์ของกลวิธีการอ้างถึงที่มีบทบาทสำคัญในการสื่อสารสำคัญและการสร้างอารมณ์สะเทือนใจนั้น สามารถจำแนกสารสำคัญที่กวีใช้กลวิธีการอ้างถึงได้ ๓ ประเด็น คือ การคร่ำครวญถึงนาง การแสดงความรักความหวงแหนมรดกของแผ่นดิน และการวิพากษ์วิจารณ์สังคม

การคร่ำครวญถึงนางยังคงเป็นสารสำคัญประการหนึ่งที่กวีนำเสนอในนิราศสมัยใหม่ กวีนำกลวิธีการอ้างถึงมาใช้ในการสื่อสารดังกล่าวแตกต่างจากนิราศโบราณ โดยกวีจะไม่อ้างถึงการพลัดพรากของตัวละครจากวรรณคดีอื่นเลย หากแต่จะอ้างถึงสำนวนความเปรียบเกี่ยวกับความทุกข์ในวรรณกรรมอื่น เพื่อเน้นย้ำและเพิ่มปริมาณอารมณ์สะเทือนใจของตน

ในการสื่อสารเรื่องความรักความหวงแหนในศิลปวัฒนธรรมไทย กวีใช้กลวิธีการอ้างถึงที่หลากหลาย คือ การอ้างถึงข้อความ สำนวนโวหาร ตัวละคร และสาระสำคัญจากวรรณกรรมโบราณ การอ้างถึงเพลงพื้นบ้าน การอ้างถึงบุคคล และการอ้างถึงเหตุการณ์ที่ล้วนมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงเรื่องราวที่สัมพันธ์กับทัศนะและสารที่กวีต้องการสื่อ ตลอดจนถ่ายทอดอารมณ์ของกวีที่แสดงออกถึงความรัก ความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ อันเป็นการแบ่งปันอารมณ์ความภาคภูมิใจระหว่างกวีกับผู้อ่าน นอกจากนั้น ยังแสดงความไม่พึงพอใจด้วยการเสียดสี วิพากษ์วิจารณ์สังคมที่ไม่ใส่ใจเรียนรู้และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม

ในการวิพากษ์วิจารณ์สังคม กวีใช้กลวิธีการอ้างถึงที่หลากหลาย ได้แก่ การอ้างถึงวรรณกรรม การอ้างถึงเหตุการณ์ และการอ้างถึงบุคคล ซึ่งล้วนมีบทบาทสำคัญในการสื่อสารถึงปัญหาสังคมต่างๆ คือ ปัญหาการหลงอยู่ในอวิชชา ปัญหาการลุ่มหลงในกิเลส ปัญหาการใช้ความรุนแรง ปัญหาเรื่องค่านิยมและกระแสสังคม ปัญหาการขาดไร้คุณธรรม และปัญหาความยากจน โดยกวีจะเชื่อมโยงเรื่องราวหรือสิ่งที่กวีอ้างถึงกับสารหรือทัศนะเชิงเสียดสี วิพากษ์วิจารณ์ที่กวีต้องการนำเสนอ เมื่อผู้อ่านมีความรู้ในสิ่งที่กวีอ้างถึงจะสามารถเชื่อมโยงความหมาย และสัมพันธ์เรื่องราวจากสิ่งที่กวีอ้างถึงมาสู่สารในนิราศสมัยใหม่ ถือเป็นการแบ่งปันประสบการณ์ร่วมกันกับกวี

การอ้างถึงเหตุการณ์และบุคคลในประวัติศาสตร์ แสดงให้เห็นถึงวัฏจักรแห่งปัญหาสังคมที่วนเวียนไปมาไม่สิ้นสุด เพราะมีที่มาจากความตกต่ำทางปัญญาและจิตวิญาณคุณธรรมของมนุษย์ ในการอ้างถึงเหตุการณ์ที่สร้างความโศกสลดที่สะท้อนปัญหาการเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกันใน

สังคม และปัญหาความยากจน เป็นการปลุกเร้าให้สังคมเกิดความใส่ใจและเห็นอกเห็นใจ เกิดการตระหนักรับรู้ปัญหานั้นๆ

สำหรับการอ้างถึงเหตุการณ์และบุคคลในประวัติศาสตร์ผู้เป็นแบบอย่างที่ดีงาม เช่น พันท้ายนรสิงห์ ชาวบ้านบางระจัน วีรบุรุษต่างๆ ของชาติ นอกจากจะความเคารพชื่นชมแล้ว ยังเป็นการปลุกเร้าให้ผู้อ่านเกิดความภาคภูมิใจและสำนึกที่ดี การอ้างถึงเหตุการณ์และบุคคลเพื่อเชื่อมโยงเรื่องราวเพื่อเสียดสี และบริภาษบุคคลอย่างรุนแรงนั้น นอกจากจะแสดงอารมณ์ความรู้สึกที่ชิงชังหรือรังเกียจพฤติกรรมนั้นๆ แล้ว ยังเป็นการแสดงความรัก ความห่วงใยและความปรารถนาดีของกวีที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ ด้วยความมุ่งหวังให้ผลงานของตนมีพลังที่จะสร้างความสะเทือนใจให้เพื่อนมนุษย์เกิดสำนึกในการสร้างค่านิยมและพฤติกรรมที่ดีงามต่อไปในอนาคต

กล่าวได้ว่า การอ้างถึงในนิราศสมัยใหม่ แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาและความรอบรู้ของกวีที่สามารถนำเรื่องราวภายนอก ไม่ว่าจะเป็น วรรณกรรม นิทาน ตำนาน เพลง สำนวนสุภาษิต เหตุการณ์และบุคคลในประวัติศาสตร์ มาสัมพันธ์กับสารด้วยการถ่ายโยงความหมายจากเรื่องที่อ้างสู่สารที่กวีต้องการสื่อ แสดงให้เห็นความเหมือนและความผิดแผกในกรณีที่เสียดสีและประชดประชัน ผู้อ่านจะเกิดความเข้าใจสารอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกันก็สามารถแบ่งปันอารมณ์ความรู้สึกที่มาพร้อมกันกับสิ่งที่กวีอ้างถึง ก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจร่วมกันกับกวีได้

๕.๒. ข้อเสนอแนะ

๑. การอ้างถึง เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่กวีใช้อย่างแพร่หลายสืบเนื่องมาจากอดีตจนปัจจุบัน จึงน่าที่จะศึกษากลวิธีทางวรรณศิลป์ชนิดนี้ว่ามีความสัมพันธ์ในกระบวนการสร้างเสพวรรณคดีประเภทอื่นๆ อย่างไรบ้าง

๒. วรรณคดีประเภทนิราศ มีลักษณะเฉพาะด้านเนื้อหา เน้นการพรรณนาอารมณ์เป็นสำคัญ กวีจึงใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ที่หลากหลายในการสื่อสารและถ่ายทอดอารมณ์ ผู้วิจัยเห็นว่า ยังมีกลวิธีทางวรรณศิลป์ชนิดอื่นๆ ที่น่าสนใจศึกษาวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์กับการสื่อสารและสร้างอารมณ์สะเทือนใจในวรรณคดีประเภทนี้

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กระทรวงการต่างประเทศ. **การประชุมเอเปค ปี 2546**. [online]. 2010. Available from : http://www.mfa.go.th/web/2425.php [2010,May 9]

กวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย : บทวิเคราะห์และสรรนิพนธ์. กรุงเทพฯ : ศยาม, ๒๕๔๔.

กัญญา วัฒนกุล. **สัจนิยมมหัศจรรย์และสหบทในนวนิยายเรื่อง คาฟกา ออน เดอะ ซอร์ ของ ฮารูกิ มูราคามิ**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ก้องภพ รื่นศิริ. **โคลงนิราศแม่เมาะ**. กรุงเทพฯ : ธนาเพรส, ๒๕๔๙.

ชนม์สวัสดิ์ ชมพูนุท, ม.ร.ว. **เบื้องหลังชีวิตและการต่อสู้ของฮิตเลอร์ จอมเผด็จการ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พิทยาคาร, มปป.

ชัยอนันต์ สมุทรวณิช และขัตติยา กรรณสูตร ผู้รวบรวม. **เอกสารการเมืองการปกครองไทย พ.ศ. ๒๔๑๗ – ๒๔๗๗**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๑๘.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. **อยุธยา : ประวัติศาสตร์และการเมือง**. ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. บรรณาธิการ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๔.

จิรวัฒน์ รจนาวรรณ. **๒๓ สุดยอดผู้นำรัฐบาล อดีต – ปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พึ่งตน, ๒๕๔๕.

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ พระประวัติและพระนิพนธ์ร้อยกรอง. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๑๓.

ณรงค์ พ่วงพิศ. ค่ายบางระจัน. ใน **สารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย เล่ม ๒ อักษร ข – จ**. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๕.

ณรงค์ชัย ปิฎกรัชต์. บุหลันลอยเลื่อน : เพลง. ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม ๘**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรม ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒.

ณัฐกาญจน์ นาคนวล. **นิราศสมัยใหม่ในกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์และไพวรินทร์ ขาวงาม**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชาภาษาไทย. คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

ตรัง, เจ้าพระยา. **วรรณกรรมพระยาตรัง**. กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๔๗.

แต้มสีรับเอเปค ผักชีเต็มเมือง. [online]. 2546. Available from : http://wgs1.arip.co.th/businessnews.php?id=406160 [2010,May 9]

ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. **การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒ (ปรับปรุงเพิ่มเติม). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔**. พระนคร : คุรุสภา, ๒๕๐๗.

เทียมจันทร์ อ่ำแหวว. **บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. ๒๔๗๕ – พ.ศ. ๒๔๘๗)**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑.

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ.**บาดแผลอเมริกา : สงครามกับเสรีภาพในประวัติศาสตร์สหรัฐอเมริกา**. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๗.

ธวัช ปุณโณทก. ก่องข้าวน้อย : นิทาน และ ก่องข้าวน้อย : พระธาตุ. ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม ๑**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรม ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒.

ธีระ แก้วประจันทร์. พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับองค์พระปฐมเจดีย์. ใน **ปกิณกคดีประวัติศาสตร์ไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๕๐.

นฤมล อินทรลักษณ์. **วัจนลีลาการเสนอภาพลักษณ์สังคมเมืองในกวีนิพนธ์ของไพวรินทร์ ขาวงาม**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

นิตยา มาศะวิสุทธิ์. **นิตยานิพนธ์**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิหม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ๒๕๔๐.

น้อมนิจ วงศ์สุทธิธรรม. **วรรณกรรมนิราศ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔.

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์. **เขียนแผ่นดิน**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ : คิว พริ้นท์ แมเนจเม้นท์, ๒๕๕๐.

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ. **วิเคราะห์รสวรรณคดีไทย**. กรุงเทพฯ : ศยาม, ๒๕๔๓.

เบญจพร เนียรนาทสกุล. **จินตภาพเกี่ยวกับธรรมชาติในกวีนิพนธ์ของอุชเชนี, เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และไพวรินทร์ ขาวงาม**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

ปรมาภรณ์ ลิมป์เลิศเสถียร. **ร้อยกรองของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ : วัจนลีลากับความคิดของกวี**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ประคอง นิมมานเหมินท์. ดาวลูกไก่ : นิทาน. ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม ๕**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรม ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒.

ประชัน รักพงษ์. **การศึกษาบทบาททางการเมืองในระบบรัฐสภาของรัฐบาลทหารและรัฐบาลพลเรือนในประเทศไทย (พ.ศ. ๒๔๘๑ – ๒๕๐๐)**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐.

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๙ อธิบายเรื่องราชทูตไทยไปยุโรป. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระมหิทธานุกร (ส่วน นวราช) ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส ๒๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๗.

ประมวลข้อมูลเกี่ยวกับจารึกพ่อขุนรามคำแหง. กรุงเทพฯ : สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๗.

ประเสริฐ ณ นคร. **โคลงนิราศหริภุญชัย ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร สอบกับต้นฉบับเชียงใหม่**. กรุงเทพฯ : พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๖.

ปรีชา พิณทอง. ตาแฮก (ผีนา), ไหว้ : พิธีกรรม. ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม ๔**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรม ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒.

ปิยนาถ บุนนาค. การทำนุบำรุงและปฏิรูปประเทศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕. **อารยธรรมไทย**. กรุงเทพฯ : โครงการตำรา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

ปิยนาถ บุนนาค. **ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ (ตั้งแต่การทำสนธิสัญญาบาวริง ถึง "เหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม" พ.ศ. ๒๕๑๖)**. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พ. ณ ประมวลมารค. **ประวัติคำกลอนสุนทรภู่ เล่ม ๒**. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, ๒๕๑๙.

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๒.

พจนีย์ เห็นพิทักษ์. **การวิเคราะห์วรรณกรรมนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๑๕.

พรภิรมย์ (เอี่ยมธรรม) เชียงกูล. **ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ เล่ม ๑**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕.

พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม. **บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย (พ.ศ. ๒๔๗๕ – ๒๔๘๘)**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐.

พลับพลึง มูลศิลป์. **ความสัมพันธ์ไทย – ฝรั่งเศส สมัยอยุธยา**. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, ๒๕๒๓.

พิทยา เหรียญสุวรรณ. **ศิลปะการใช้ภาษาในกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์**. ปริญญานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๒๐.

พิทยาลงกรณ, กรมหมื่น. **นิราศนรินทร์คำโคลงและนิราศปลีกย่อย**. ตรวจสอบและชำระใหม่โดย พ.ณ. ประมวลมารค. พระนคร แพร่พิทยา, ๒๕๑๓.

ไพบูลย์ แพงเงิน. **กลอนลำ ภูมิปัญญาของอีสาน**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔.

ไพบูลย์ วงษ์เทศ. **หมายเหตุร่วมสมัย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : ต้นอ้อ แกรมมี่, ๒๕๓๙.

ไพวรินทร์ ขาวงาม. **กลอนกล่อมโลก**. กรุงเทพฯ : แพรวสำนักพิมพ์, ๒๕๔๗.

ไพวรินทร์ ขาวงาม. **ม้าก้านกล้วย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๖. กรุงเทพฯ : แพรวสำนักพิมพ์, ๒๕๕๒.

ยุพร แสงทักษิณ. **วรรณคดีการเมืองเรื่องสามกรุง**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๓๘.

รงษ์ วงษ์สวรรค์. **นินทานายกรัฐมนตรี**. กรุงเทพฯ : แพรวสำนักพิมพ์, ๒๕๔๒รอง ศยามานนท์. **ประวัติศาสตร์ไทยในระบบรัฐธรรมนูญ**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐.

รวมเรื่องกรุงเก่า ของพระยาโบราณราชธานินทร์. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนางสาวเพ็ญ เตชะคุปต์ เป็นกรณีพิเศษ ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร วันที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๔๑, มปพ.

รัตนา โอษฐ์ยิ้มพราย. **นิราศคำกลอนสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลปัจจุบัน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชาภาษาไทย. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ - ไทย**. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. **ความรู้ทั่วไปทางภาษาไทย (ภาควรรณคดีไทย)**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : หจก. อรุณการพิมพ์, ๒๕๒๖.

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. **ศาสตร์และศิลป์แห่งวรรณคดี**. กรุงเทพฯ : ประพันธ์สาส์น, ๒๕๑๖.

วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์. พันท้ายนรสิงห์. ใน ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม ๙**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรม ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒.

วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร. **บุคคลในตำนานสังคมไทย**. กรุงเทพฯ : แสงดาว, ๒๕๔๙.

วีรชาติ ชุ่มสนิท. **๒๔ นายกรัฐมนตรีไทย**. กรุงเทพฯ : บริษัท ออลบุ๊คส์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๙.

วุฒิชัย มูลศิลป์. คณะราษฎร. ใน **สารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย เล่ม ๒ อักษร ข – จ**. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๕.

สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. **หวังสร้างศิลป์นฤมิต เพริศแพร้ว : การสืบทอดขนบและการสร้างสรรค์วรรณศิลป์ในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

เสถียรโกเศศ. **การศึกษาวรรณคดีในแง่วรรณศิลป์**. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๐๗.

อดุลย์ กลวัฒนา. **การลาออกของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อ ๒๔ กรกฎาคม ๒๔๘๗**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘.

อังคาร กัลยาณพงศ์. **บางกอกแก้วกำศรวลหรือนิราศนครศรีธรรมราช**. พระนคร : ศึกษิตสยาม, ๒๕๒๑.

อังคาร กัลยาณพงศ์. **ลำนำภูกระดึง**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. พระนคร : ศึกษิตสยาม, ๒๕๑๖.

อิชิอิ โยเยะโอะ และ โยชิกาวะ โทชิฮารุ. **ความสัมพันธ์ไทย – ญี่ปุ่น ๖๐๐ ปี**. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ สายชล วรรณรัตน์. บรรณาธิการแปล. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๒.

เอกนรี พรปรีดา. บรรณาธิการเรียบเรียง. **๑๐๐ คนดัง ผู้มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกยุคใหม่ เล่ม ๒**. กรุงเทพฯ : มายิก สำนักพิมพ์, ๒๕๕๑.

เอนก นาวิกมูล. การแพร่กระจายของเพลงพื้นบ้านภาคกลาง. ใน **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : ศิลปกรรม**. เพ็ญศรี ดุ๊ก และคณะ. บรรณาธิการ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

ภาษาอังกฤษ

M.H. Abrams. **A Glossary of Literary Terms**. 8 th ed. Boston : Heinle & Heinle, 2005.

R.E. Allen. **The Concise Oxford Dictionary of Current English**. 8 th ed. New York : Oxford University Press, 1990

William Irwin. What Is an Allusion ?. **The Journal of Aesthetics and Art Criticism** 59 (2001) : 287 – 297.

ประวัติผู้เขียน

นายพรเทพ โตชยางกูร เกิดวันที่ ๒๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นชาวกรุงเทพฯ โดยกำเนิด จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจากโรงเรียนวัดราชบพิธ ด้วยความสนใจและหลงใหลในสุนทรียะแห่งวรรณศิลป์ไทย จึงเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีที่ ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และสำเร็จปริญญาศิลปศาสตร์บัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ ๑) ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ เข้าศึกษาที่คณะอักษรศาสตร์ ภาควิชาภาษาไทย ในปีการศึกษา ๒๕๕๐ ระหว่างศึกษาได้รับทุนผู้ช่วยสอนของศูนย์ไทยศึกษา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา ๒๕๕๒ และปีการศึกษา ๒๕๕๓

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย